Acta Academiae Beregsasiensis

2015

ISSN 2310-1954

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ Ф. РАКОЦІ II

Acta Academiae Beregsasiensis

Том XIV

Науковий вісник

- ***філологія***
- ***історія***
- ***педагогіка***

Берегове–Ужгород
2015

УДК 001.2
ББК 72
А – 19

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ №20186-9986Р від 18.07.2013 р.

„Acta Academiae Beregsasiensis" засновано у 2000 році
та видається за рішенням Видавничої ради
Закарпатського угорського інституту імені Ф.Ракоці II

Рекомендовано до друку Вченою радою Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II
(протокол № 2 від 10.06.2015 р.)

Головні редактори:
кандидат педагогічних наук І. Орос, доктор біологічних наук Й. Сікура

Редакційна колегія:

історичні науки

І.Мандрик — *доктор історичних наук (заст. гол. ред.)*
М.Матьовка — *доктор історичних наук*
П.Федака — *доктор історичних наук*
В.Брензович — *кандидат історичних наук*
І.Самборовскі-Нодь — *кандидат історичних наук*
Ю.Чотарі — *кандидат історичних наук*
А.Бочкор — *кандидат історичних наук*

філологічні науки

М.Сюсько — *доктор філологічних наук (заст. гол. ред.)*
А.Золтан — *доктор філологічних наук (Науковий університет ім. Лоранда Етвеша, Будапешт)*
М.Контра — *доктор філологічних наук (Сегедський науковий університет)*
І.Ковтюк — *кандидат філологічних наук*
О.Кордонець — *кандидат філологічних наук*
І.Пенцкофер — *кандидат філологічних наук (відповідальний редактор)*
С.Черничко — *кандидат філологічних наук*

педагогічні науки

Н.Лисенко — *доктор педагогічних наук*
Л.Макаренко — *доктор педагогічних наук*
А.Сабо — *доктор педагогічних наук (заст. гол. ред)*
М.Левринц — *кандидат педагогічних наук*
І.Орос — *кандидат педагогічних наук*
І.Силадій — *кандидат педагогічних наук (відповідальний секретар)*

А-19 **Acta Academiae Beregsasiensis:** науковий вісник / Міністерство освіти і науки України, Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II; гол. ред.: *І.Орос, Й.Сікура.* – Берегово: Вид-во "Графіка", 2015. – Том XIV. – 312 с. (серія: філологічні, історичні та педагогічні науки)

У науковому віснику „Acta Academiae Beregsasiensis" Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці II розглядаються актуальні питання наукових досліджень докторантів, аспірантів, викладачів навчальних закладів та співробітників наукових установ не лише України, але і зарубіжних країн, які працюють у галузі філологічних, історичних та педагогічних наук.

УДК 001.2
ББК 72

ISSN 2310-1954
ISBN 978-966-2303-15-5

© Автори статей, 2015
© Закарпатський угорський інститут
імені Ференца Ракоці II, 2015

ISSN 2310-1954

UKRAJNA OKTATÁSI ÉS TUDOMÁNYOS MINISZTÉRIUMA
II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

Acta Academiae Beregsasiensis

XIV. évfolyam

Tudományos folyóirat

- ***filológia***
- ***történelem***
- ***pedagógia***

Beregszász –Ungvár
2015

УДК 001.2
ББК 72
А – 19

Nyomtatott tömegtájékoztatási eszközök állami nyilvántartásának igazolása:
széria: КВ № 20186-9986Р; kiadta: Ukrajna Állami Nyilvántartási Szolgálata 2013.07.18-án

Az *Acta Academiae Beregsasiensis* 2000-ben lett alapítva, és a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Kiadói Tanácsának határozata alapján jelenik meg

Kiadásra javasolta: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Tudományos Tanácsa (2015.06.10, 2. számú jegyzőkönyv)

Főszerkesztők:
dr. Orosz Ildikó, dr. Szikura József

Szerkesztőbizottság:

történelemtudomány

dr. Bocskor A.
dr. Brenzovics L.
dr. Csatáry Gy.
dr. Fedaka P.
dr. Mandrik I. (főszerkesztő-helyettes)
dr. Matyovka M.
dr. Szamborovszkyné Nagy I.

filológia

dr. Csernicskó I.
dr. Kontra M.
dr. Kótyuk I.
dr. Kordonec O.
dr. Penckófer J. (felelős szerkesztő)
dr. Szjuszko M. (főszerkesztő-helyettes)
dr. Zoltán A.

pedagógia

dr. Liszenko N.
dr. Lőrinc M.
dr. Makarenko L.
dr. Orosz I.
dr. Szabó Á. (főszerkesztő-helyettes)
dr. Szilagyij I., (felelős titkár)

Korrektúra:
G. Varcaba I., Lőrinc M., Kordonec O.

Tördelés:
Tótin V.

A szerkesztőbizottság címe:
90202 Beregszász, Kossuth tér 6.,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai
Magyar Főiskola
Tel.: (03141) 4-24-35
E-mail: kiado@kmf.uz.ua

© A szerzők, 2015
© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai
Magyar Főiskola, 2015

ISSN 2310-1954

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
FERENC RÁKÓCZI II. TRANSCARPATHIAN HUNGARIAN INSTITUTE

Acta Academiae Beregsasiensis

Volume XIV

Research Journal

- ***philology***
- ***history***
- ***pedagogy***

Berehove–Uzhhorod
2015

УДК 001.2
ББК 72
А – 19

Certificate of State Registration of Printed Mass Media, Series КВ № 20186-9986Р,
Issued by the State Registration Service of Ukraine, December 20th, 2013

The journal „Acta Academiae Beregsasiensis" was established in 2000 and is published by the Publishing Council of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute

Recommended to publication by the Scientific Council of Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute, record № 2 from June 10, 2015

EDITOR-IN-CHIEF:
dr. I. Orosz, dr. J. Szikura

EDITORIAL BOARD:

history

dr. Bocskor A.
dr. Brenzovics L.
dr. Csatáry Gy.
dr. Fedaka P.
dr. Mandrik I. (Deputy Editor-in-Chief)
dr. Matyovka M.
dr. Szamborovszkyné Nagy I.

philology

dr. Csernicskó I.
dr. Kontra M.
dr. Kótyuk I.
dr. Kordonec O.
dr. Penckófer J. (Editor of the issue)
dr. Szjuszko M. (Deputy Editor-in-Chief)
dr. Zoltán A.

pedagogy

dr. Liszenko N.
dr. Lőrincz M.
dr. Makarenko L.
dr. Orosz I.
dr. Szabó Á. (Deputy Editor-in-Chief)
dr. Szilagyij I. (secretary)

PROOF-READING:
G. Varcaba I., Lőrincz M., Kordonec O.

MAKEUP:
Tótin V.

The address of editorial board:
Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute
Kossuth square, 6.
90202 Berehove, Ukraine
Tel.: (380-3141) 4-24-35
E-mail: kiado@kmf.uz.ua

© Authors, 2015
© Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute, 2015

Зміст

Філологічні науки

Черничко Степан – Товт Еніке: Практичне застосування Закону України «Про засади державної мовної політики» з точки зору правової гармонізації 15

Дудич Локотош Каталін: Мовна свідомість і вживання мов у школах з угорською мовою навчання Закарпаття (у місцях компактного і не компактного проживання угорців) 27

Бергхауер-Олас Емевке: Пошук ріноваги між двома „світами" з потребою підтримання стосунків (кейс стаді) 45

Шебештєн Жолт: Гідроніми давньоугорського періоду історичної Мароморошської жупи 64

Петгев Йожеф: Особливості вживання риторичних фігур у структурі тексту 77

Гал Одел: Архаїчні молитви у сакральних народних рукописних молитовниках 87

Історичні науки

Самборовскі-Нодь Ібоя: Пам'ять нащадків. Проблематика Першої світової війни в українських і російських підручниках історії та у фаховій дидактичній літературі 101

Сакал Імре: Практика переселення легіонерів на території нинішнього Закарпаття між двома світовими війнами на прикладі будування колонії Свобода 120

Орбан Мелінда: Відображення Першого Віденського арбітражу в тогочасній закарпатській пресі 132

Нодь Ніколетта: Адміністративна політика угорського уряду на Закарпатті у 1939-1940 рр. 145

Горват-Шімон Іветт: Діяльність військової організації "Рондьош гарда" на Закарпатті 152

Боднар Олександра: Форми поширення радянської ідеології серед угорців Закарпаття (1953–1964) 164

Попович Роксана: Невинно засуджений.... Депортація Шандора Балога – реформатського священика з с. Есень 176

Часар Іштван: Список актів про угорців з ужгородського архіву Служби безпеки України, які були складені в радянські часи 185

Чотарі Юрій: Архівни документи дворянської родини Ружак з Містіце (Імстичево) (1646 - XIX ст.) 213

Ревої Томаш: Кількісні показники смертності матерів, абортів, шлюбів і розлучень у Ленінграді протягом 1942–1943 років..... 236

Дністрянський Мирослав С. : Роль так званої «волоської» колонізації в заселенні Українських Карпат: спроба синтетичного представлення..... 242

Педагогічні науки

Качур Аннамарія , Густі Ілона: Підготовка до письмового завдання на ЗНО з англійської мови на матеріалах опитування вчителів та студентів англійської філології 265

Надь Єнікє: Використання англійської дитячої літератури на уроках іноземної мови в угорських школах Закарпаття 285

Полої Каталін: Результати зовнішнього незалежного оцінювання випускників ЗОШ м. Берегова..... 295

Tartalom

Filológia

Csernicskó István – Tóth Enikő: Az állami nyelvpolitika alapjairól szóló ukrajnai törvény gyakorlati alkalmazásának egy területe: a jogharmonizáció.....15

Dudics Lakatos Katalin: Nyelvi tudat és nyelvhasználat Kárpátalja magyar iskoláiban (szórványban és magyar tömbben).....27

Berghauer-Olasz Emőke: Egyensúly keresése két „világ" között kapcsolatigény jelenlétével (esettanulmány) 45

Sebestyén Zsolt: Máramaros megye ómagyar kori folyóvíznevei 64

Pethő József: Retorikai alakzatok a szépirodalmi és a hétköznapi szövegek stílusstruktúrájában 77

Gál Adél: Archaikus imádságok a szakrális népi kéziratos füzetekben 87

Történelem

Szamborovszkyné Nagy Ibolya: Az utókor emlékezete. Az első világháború problematikája az ukrán és az orosz történelemtankönyvekben és a szakdidaktikai irodalomban 101

Szakál Imre: Legionárius telepítések gyakorlata a mai Kárpátalja területén a két világháború között Szvoboda telep kiépítésének példáján 120

Orbán Melinda: Az első bécsi döntés megjelenítése a korabeli kárpátaljai sajtóvisszhang alapján.....132

Nagy Nikoletta: A magyar kormányzat közigazgatási politikája Kárpátalján 1939–1940-ben.....145

Horvát-Simon Ivett: A „Rongyos gárda" tevékenysége Kárpátalján 152

Bodnár Alexandra: A szovjet ideológia megjelenési formái Kárpátalja magyarsága körében (1953–1964) 164

Popovics Roxána: Ártatlanul elítélve… Balogh Sándor eszenyi református lelkész elhurcolása.....176

Császár István: A szovjet időszak alatt készült magyar illetőségű akták jegyzéke az Ukrán Állambiztonsági Szolgálat ungvári levéltári anyagaiban.....185

Csatáry György: A Ruzsák-levéltár iratai (1646–XIX. sz.) 213

Révai Tamás: Az anyák halálozása, abortuszok, házasságok és válások alakulása Leningrádban 1942–1943 között 236

Dnyisztrjanszkij Miroszlav: Az úgynevezett „vlach" kolonizáció szerepe az Ukrán-Kárpátok benépesítésében: kísérlet egy összegző bemutatásra 242

Pedagógia

Kacsur Annamária–Huszti Ilona: Felkészülés az ukrajnai angol emelt szintű érettségi vizsga írásfeladatára (tanárokkal és angol bölcsész szakos diákokkal végzett felmérés eredményei alapján) 265

Nagy Enikő: Autentikus mesék, történetek használata az angol nyelvi órákon kárpátaljai magyar iskolákban 285

Pallay Katalin: A külső független tesztelésen elért eredmények Beregszász középiskoláiban 295

Contents

Philology

István Csernicskó – Enikő Tóth: On the Area of Application of the Law „Principles of the State Language Policy" of the Constitution of Ukraine: Legislative Alignment 15

Katalin Dudics Lakatos: Language Conscience and Language Use in the Hungarian Language Schools of Sub-Carpathia (in dispersed communities and in Hungarian bloc communities) 27

Emőke Berghauer-Olasz: Search for Balance Between Two "Worlds" with the Demand for Partnership (a case study) 45

Zsolt Sebestyén: Hydronyms of the Historical Máramaros County from the Old Hungarian Era 64

József Pethő: Rhetorical Figures in the Stylistic Structures of Literary and Non-Literary Texts 77

Adél Gál: Archaic Prayers in the Sacral Folk Handwritten Manuscripts 87

History

Ibolya Szamborovszkyné Nagy: Posterity's memory. The First World War Issues in Ukrainian and Russian History Textbooks and Specialized Didactic Literature 101

Imre Szakál: Practice of Colonization of Legionaries in Transcarpathia between the two World Wars. The Development of Colony Svoboda 120

Melinda Orbán: The First Vienna Award in Terms of the Contemporary Transcarpathian Press Coverage 132

Nikoletta Nagy: Administrative Policy of the Hungarian Government in Transcarpathia in 1939-1940 145

Ivett Horvát-Simon: The Activity of the 'Rongyos gárda' in Transcarpathia 152

Alexandra Bodnár: Forms of the Soviet Ideology among the Hungarians Living in Minority in Transcarpathia (1953–1964) 164

Roxana Popovich: Sentenced Innocently... Deportation of Protestant Pastor Balogh Sándor of Eszeny 176

István Császár: List of the Dossiers of the Soviet Era Relating to Hungarians from the State Archives of the Security Service of Ukraine in Uzhgorod 185

György Csatáry: Documents of the Archive of the Ruzsák Family from Misztice (Imstichovo) (1646 – 19th century) 213

Tamas Revai: Maternal Mortality, Abortion, Marriage and Divorce Tendencies in Leningrad in 1942–1943 236

Miroslav Dnistryanskyy: The Role of the So-Called Wallachian Colonization in Settling of the Ukrainian Carpathians: an Attempt at Synthetic Presentation.....242

Pedagogy

Annamaria Kachur, Ilona Husti: Preparation for the writing task at the English Independent Testing (based on a questionnaire survey of teachers and students majoring in English philology).....265

Enikő Nagy: The Usage of Children's Literature in the English Lessons in Transcarpathian Schools with the Hungarian Language as a Medium of Instruction 285

Katalin Pallay: The Results of External Independent Evaluation Achieved by the Secondary School Leavers of Beregszász 295

Csernicskó István[*]*–Tóth Enikő*[**]

Az állami nyelvpolitika alapjairól szóló ukrajnai törvény gyakorlati alkalmazásának egy területe: a jogharmonizáció

Rezümé. A 2012-ben elfogadott ukrán nyelvtörvény gyakorlati alkalmazása szempontjából lényeges kérdés az ukrajnai törvények egymáshoz igazítása. A nyelvtörvény XI. része meghatározza, mely ukrajnai törvényeket kell módosítani a jogi ellentmondások megszüntetése érdekében. A szerzők azt vizsgálják, hogy a kijevi parlament hány törvény esetében oldotta fel a nyelvek használata területén a különböző törvények között fennálló ellentmondásokat. Az elemzés megállapítja, hogy a legtöbb esetben megtörtént a törvények módosítása. Több esetben azonban a nyelvtörvény szellemével ellentétes módon változtattak a törvényeken.

Резюме. У питанні практичного застосування Закону України «Про засади державної мовної політики» вирішальним є уникнення колізії норм цього Закону з нормами інших нормативно-правових актів України. Розділ XI згаданого Закону (Перехідні положення) чітко перелічує закони України, до яких треба внести поправки з метою уникнення неузгодженостей у мовному законодавстві України. Автори аналізують ситуацію станом на 25 січня 2015 року. Вказують на те, що до більшості законів внесені відповідні зміни, але є закони, які змінені не в дусі Закону України «Про засади державної мовної політики».

Abstract. From the point of view of practicing the Ukrainian language act, which was adopted in 2012, it is very essential to adjust laws in Ukraine to each other. Section XI of the language act determines which laws have to be modified in Ukraine in order to terminate legal inconsistencies. The authors examine the number of cases when the Parliament in Kiev dissolved the inconsistencies between different laws concerning the issue of language use. According to the research law amendments were carried out in most of the cases. However, these amendments went against the spirit/essence of the language act several times.

1. Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajna nyelvi helyzete összetett (Besters-Dilger ed. 2008, 2009, Majboroda et al eds. 2008, Csernicskó 2013: 235–280 stb.). Az állami nyelvpolitikában jelentős irányváltást jelent a 2012-ben elfogadott nyelvtörvény, amely még a függetlenség előtt, 1989-ben megszavazott korábbi nyelvtörvényt[1] váltotta fel.

---

[*] A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontjának vezetője. [*] Завідувач Науково-дослідного центру ім. А. Годинки Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II. [*] Head of the Linguistic Research Centre of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute.

[**] A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Szakképző Intézet oktatója, az ELTE BTK PhD-hallgatója. [**] Викладач Коледжу Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці II, аспірантка Наукового університету ім. Е. Лоранда. [**] Teacher in Collage of Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute and PhD-student (Eötvös Loránd Univesity).

[1] Закон України про мови в Українській РСР. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/8312-11. A törvény elemzését lásd: Beregszászi–Csernicskó 2003, Csernicskó 1998: 147–149, 2005: 99–103, 2013: 281–298.

2012. augusztus 10-én jelent meg a *Голос України* [Ukrajna Hangja] című hivatalos lapban, és ezzel hatályba lépett az Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa által 2012. július 3-án megszavazott, hivatalosan *Ukrajna törvénye az állami nyelvpolitika alapjairól* (Закон України „Про засади державної мовної політики") címet viselő, de a közbeszédben csak nyelvtörvényként emlegetett jogszabály.[2] A törvény – Ukrajna Alkotmánya[3] 10. cikkelyének az első részével összhangban – Ukrajna egyetlen államnyelveként az ukrán nyelvet határozza meg. Az alkotmány említett cikkelyének az Alkotmánybíróság által kiadott hivatalos értelmezése szerint[4] az államnyelv (державна мова) egyben hivatalos nyelv (офіційна мова) is Ukrajnában (Csernicskó 2013: 260–261). Ugyanakkor az a tény – állapítja meg az említett alkotmánybírósági állásfoglalás is –, hogy az országnak csupán egyetlen államnyelve van, nem jelenti azt, hogy csak és kizárólag az ukrán nyelv használható hivatalos nyelvi funkcióban, a társadalmi élet nyilvános szféráiban megjelenő kommunikációs eszközként. Ennek megfelelően az új nyelvtörvény bizonyos feltételek esetén lehetővé teszi a kisebbségi nyelvek hivatalos használatát (Beregszászi–Csernicskó–Ferenc 2014, Tóth–Csernicskó 2013, 2014).

A törvény 7. cikkely 2. része felsorolja azt a 18 nyelvet, melyek a hatálya alá tartoznak: orosz, belarusz, bolgár, örmény, gagauz, jiddis, krími tatár, moldáv, német, görög, lengyel, roma (cigány), román, szlovák, magyar, ruszin, karaim és krimcsak. Ezeket a nyelveket – a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájá*ra hivatkozva – „regionális vagy kisebbségi nyelvek"-ként határozza meg. Ezek a nyelvet – a megyei, járási vagy helyi önkormányzatok bármiféle egyéb határozata vagy állásfoglalása nélkül – rendelkeznek ezzel a státusszal. Más nyelvek nem rendelkezhetnek regionális vagy kisebbségi nyelv státuszával az országban.

A 2001-es népszámlálás adatai alapján nemzetiségi alapon Ukrajna polgárainak 22,18%-a (10 699 209 fő), anyanyelv szerint viszont 32,47%-a (15 663 434 személy) tartozik a kisebbségiek közé. Azzal tehát, hogy a jogszabály – a még 1989-ben elfogadott nyelvtörvénnyel és a nemzeti kisebbségek védelméről szóló, 1992-ben hozott törvénnyel[5], valamint a *Regionális vagy kisebbségi nyelvek*

[2] A törvény hivatalos ukrán nyelvű szövege: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17. A jogszabályt ismerteti Fedinec–Csernicskó 2012, Moser 2013, Beregszászi–Csernicskó–Ferenc 2014, Tóth–Csernicskó 2013, 2014.

[3] Конституція України. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80.

[4] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народних депутатів Українипро офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самов рядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України від 14.12.1999 р. № 10-рп/99.http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-99.

[5] Закон України про національні меншини в Україні. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2494-12. A törvény elemzése: Beregszászi–Csernicskó 2003: 107, Csernicskó 2013: 2005: 101.

*európai chartájá*nak ukrajnai ratifikációs jogszabályával[6] szemben – nem a nemzeti kisebbségek nyelveit védi, hanem a regionális vagy kisebbségi nyelveket anyanyelvként beszélő polgárok nyelvi jogait, jóval szélesebb körre terjed ki a hatálya. A törvényben megnevezett 18 regionális vagy kisebbségi nyelv anyanyelvi beszélőinek száma a 2001-es cenzus adatai alapján összesen 15 318 855 fő volt, s ezzel Ukrajna lakosságának 31,75%-át tették ki. Azoknak a nyelvi kisebbségeknek a nyelvi jogait (akik az ország lakosságának 0,3%-át alkotják), melyek anyanyelve nem tartozik az állami nyelvpolitika alapjairól szóló jogszabály hatálya alá, Ukrajna nemzeti kisebbségeiről hozott törvénye védelmezi.

A törvény három csoportba sorolja az érvényesíthető nyelvi jogokat (Tóth–Csernicskó 2013: 6–7, 2014: 16–18).

Az első csoportba azok a jogok tartoznak, amelyeket a helyi hatalmi szerveknek kötelezően és automatikusan biztosítaniuk kell azoknak a közigazgatási egységeknek a területén, ahol a törvényben felsorolt 18 nyelv közül egy (vagy több) anyanyelvi beszélőinek aránya eléri a 10%-ot. Az ilyen jogok közé tartozik például a helyi államhatalmi és önkormányzati szervek iratainak hivatalos közzététele a kisebbségi vagy regionális nyelven; a hatóságokhoz forduló kisebbségi nyelvet beszélő személyekkel folytatott kommunikációban a hivatalnak a kisebbségi nyelvet kell használnia; a regionális nyelven benyújtott írásbeli beadványokra ugyanezen nyelven kell választ adni; az iskolai oktatásban tanítani kell a kisebbség nyelvét; a földrajzi neveket kisebbségi nyelven is fel kell tüntetni stb.

A második csoportba tartozó jogok alkalmazása és annak mértéke az adott adminisztratív egység (megye, járás, település) képviselő-testületének a határozata alapján kerül meghatározásra. Ezek közé tartozik többek között a regionális nyelv használata a helyi hatalmi szervek munkájában, az ügyvitelben és a dokumentációban; a regionális nyelv használata konferenciákon, gyűléseken és egyéb hivatalos összejöveteleken; a hivatalos hirdetések és közlemények terjesztésében, valamint az államhatalmi szervek nevének a feltüntetésében, a pecsétek és bélyegzők szövegeiben, illetve a formanyomtatványokon stb.

A harmadik csoportba tartozó nyelvi jogok érvényesítése az állampolgárok indítványától, azaz egyéni és személyes döntésétől függ. Az érintett természetes és jogi személyek szándékától függ például a választási kampányok nyelve; a reklámok, hirdetések nyelvének megválasztása stb. Írásban kérelmezhetik az állampolgárok, ha a személyi igazolványukban és az iskolai végzettségről szóló dokumentumaikban az államnyelv mellett regionális nyelven is szeretnék látni személyes adataikat, de írásos kérvény alapján élhetnek az iskolai oktatás nyelve megválasztásának jogával is.

A törvény lehetőséget biztosít a helyi önkormányzatoknak arra is, hogy a saját belátásuk alapján dönthessenek a törvény által kilátásba helyezett intézkedések

[6] Закон України про ратифікацію Європейської хартії регіональнихмов або мов меншин. http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/802-15. Elemzése: Beregszászi–Csernicskó 2007, Csernicskó 2013: 266–279.

végrehajtásáról az olyan nyelvek esetében, melyek az adott területen hagyományosan használatosak, ám anyanyelvi beszélőinek aránya kisebb, mint 10%. Ez a lehetőség azonban kizárólag azon nyelvek esetében áll fen, amelyek szerepelnek a 7. cikkelyben felsorolt 18 nyelv között.

A törvény kötelezi a Központi Statisztikai Hivatalt, hogy a törvény hatályba lépésétől számított három hónapon belül biztosítsák a helyi önkormányzatok számára az adott közigazgatási egységgel kapcsolatban a népszámlálásnak a lakosság nyelvi összetételére vonatkozó adataihoz való hozzáférést.[7]

Bár országosan az orosz anyanyelvűek aránya 29,59%, a jogszabály alkalmazását csak megyei, járási és települési szinten írja elő a törvény. Hiába haladja meg tehát jelentősen az orosz anyanyelvűek aránya a 10%-ot Ukrajnában, országos szinten csak egy államnyelv és hivatalos nyelv van: az ukrán. Alsóbb (megyei, járási, települési) szinteken azonban összetett a nyelvtörvény gyakorlati alkalmazása: a jogszabály ugyanis egymástól nagyon eltérő számú és helyzetű nyelvi közösségre terjed ki. A legutóbbi, 2001-es népszámlálás adatai szerint az országban élő nem ukrán anyanyelvűek között 91,13% az orosz, és mindössze 8,87% az egyéb nyelvet anyanyelvként beszélők aránya (1. táblázat). Az orosz ajkúak csoportja tehát jelentős mértékben kiemelkedik a többi nyelvi közösség közül. Ez nem csupán az orosz anyanyelvűek száma tekintetében van így: az orosz nyelv az ország jelentős részén a leggyakrabban használt nyelv. Az ország függetlenné válásáig az orosz a Szovjetunió domináns nyelve volt Szovjet-Ukrajna területén is, s ezt a pozícióját az ország számos régiójában (főként a déli és keleti területeken, de számos tekintetben a fővárosban, Kijevben is, lásd pl. Zalizniak–Maszenko 2001) máig őrzi. Az ország lakosságának jelentős része az orosz nyelvet használja a mindennapokban (Besters-Dilger ed. 2008, 2009, Majboroda et al eds. 2008, Vorona–Sulha eds. 2007).

A többi, nem orosz anyanyelvű nyelvi kisebbség között is jelentős eltérések vannak számosságukat, illetve nyelvüknek a nyilvános közéletben, az oktatásban, a kultúrában történő használatát tekintve egyaránt. Csupán a krími tatár anyanyelvűek száma haladta meg a 200 ezer főt, és mindössze a moldáv, a román, a magyar és a bolgár anyanyelvi beszélői érték el a 100 ezres létszámot. A karaimot és krimcsakot anyanyelvként beszélők száma 100-nál kevesebb volt (1. ábra).

***1. táblázat.* A nem ukrán anyanyelvű állampolgárok Ukrajnában a 2001-es népszámlálás adatai alapján**

nem ukrán anyanyelvű	fő (%)	ebből az anyanyelve:	fő	az összlakosság %-ában	a kisebbségiek %-ában
összesen	15 663 434	orosz	14 273 670	29,59	91,13
	(32,47%)	egyéb	1 389 764	2,88	8,87

[7] Ezek az adatok a hivatal hivatalos honlapján megyei, járási és települési szinten elérhetők: http://www.ukrcensus.gov.ua/ukr/notice/news.php?type=2&id1=21.

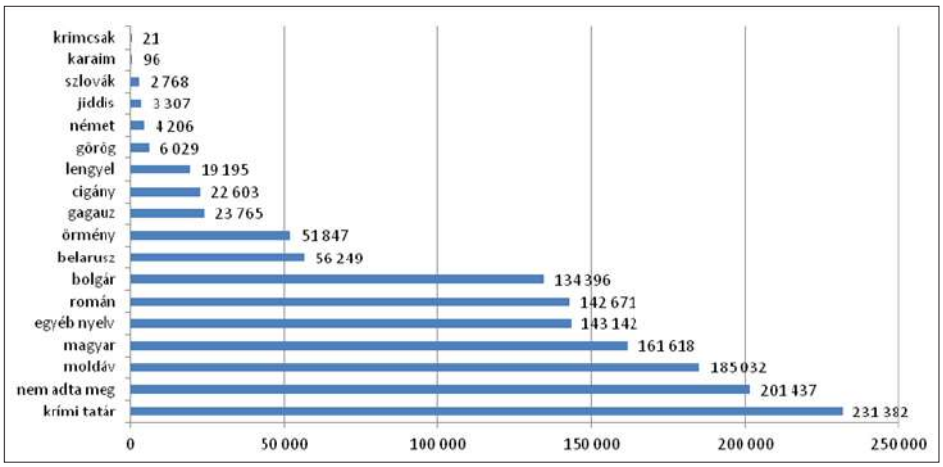

1. ábra. **A nyelvtörvény által regionális vagy kisebbségi nyelvnek minősített nyelvek anyanyelvi beszélőinek száma a 2001-es cenzus adatai alapján (az orosz anyanyelvűek nélkül)**

Bár a regionális vagy kisebbségi nyelvek között a nyelvtörvény 7. cikkelye a ruszint is felsorolja, az 1. ábrán nincsenek feltüntetve a ruszin anyanyelvűek. Ennek oka, hogy a Szovjetunióban a ruszinokat az ukrán nép részeként tartották nyilván, és független Ukrajna a Szovjetunió politikáját folytatta a ruszinok kapcsán: hivatalosan nem ismerte el sem a ruszin nemzetiség, sem a ruszin nyelv létét (Dickinson 2010, Kuzio 2005, Csernicskó–Ferenc 2014). Ukrajna hivatalos álláspontja szerint a ruszinok az ukránság egyik néprajzi csoportja, az általuk beszélt nyelv pedig az ukrán egyik nyelvjárása. A 2001. évi népszámlálás alkalmával 6725 (ebből Kárpátalján 6724, Lemberg megyében 1) fő vallotta magát ruszin anyanyelvűnek.[8] A magukat ruszin nemzetiségűnek és anyanyelvűnek vallókat a népszámlálási statisztikákban az ukrán nemzetiségűek és anyanyelvűek között tartották számon (Iltyo ed. 2003: 62), amíg a nyelvtörvény elfogadását követően nem hozták nyilvánosságra a magukat ruszin anyanyelvűnek tekintők számát.

A törvény számos kritikusa szerint a jogszabály kizárólag az orosz anyanyelvűek számára hozhat előrelépést, más kisebbségi közösségek nem élhetnek a nyelvtörvény rendelkezéseivel. Egyesek szerint a kisebbségek számára széles nyelvhasználati jogokat biztosító törvény elfogadásával Ukrajna tett egy lépést az európai jogharmonizáció és az országra nehezedő nyelvi helyzet megoldása felé; mások viszont csupán a 2012-es őszén esedékes parlamenti választások miatt hozott populista fogásnak, illetőleg az orosz nyelv pozícióinak megerősítésére, az államnyelv helyzetének megrendítésére irányuló eszköznek tekintették a nyelvtörvény elfogadását, amely semmilyen gyakorlati jelentőséggel nem bír a

[8] http://database.ukrcensus.gov.ua/MULT/Database/Census/databasetree_no_uk.asp?#m5.

valódi nyelvi kisebbségek számára (Fedinec 2012: 115). Kétségtelen, hogy a kis nyelvi közösségek (például a karaimok, a krimcsakok) csupán az egyéni kérelem alapján biztosított nyelvi jogaikkal tudnak élni, hiszen egyetlen közigazgatási egység vagy település területén sem érik el a 10%-os arányt. Több régióban azonban az oroszon kívül más közösségek is élhetnek a nyelvtörvényben kodifikált jogaikkal. Például Csernyivci megyében a román, Odessza megyében a bolgár, a moldáv és a gagauz, Kárpátalján a magyar és a román anyanyelvűek érik el a 10%-os küszöböt nem csupán települési, hanem egyes járások szintjén is. A szlovák, a német, a cigány és a ruszin anyanyelvűek is elérik a 10%-os arányt egy vagy több településen, például Kárpátalján (Beregszászi–Csernicskó–Ferenc 2014: 10–17, Tóth–Csernicskó 2014: 133–139).

3. Az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvény elfogadását követően gyakran vetődött fel a jogszabály alkalmazásának, pontosabban gyakorlati alkalmazása elmaradásának kérdése. Az ukrajnai országos[9], a kárpátaljai magyar[10], illetve a magyarországi[11] sajtó hasábjain egyaránt sokszor vetődött fel: a nyelvtörvényt nem hajtják végre. A törvény végrehajtását számos szempontból elemezhetjük. Ezúttal egy olyan megközelítési módot választottunk, amely révén képet kaphatunk arról, vajon mennyire van meg a szándék az állam, illetőleg a parlament részéről a nyelvtörvény alkalmazására.

A nyelvtörvény utolsó, XI. része az *Átmeneti rendelkezések* címet viseli. Ez a rész felsorolja azokat a törvényeket, rendeleteket, amelyek tartalmaznak a nyelvek használatára vonatkozó rendelkezéseket, és amelyeket úgy kell módosítani, hogy ezek illeszkedjenek a nyelvtörvényben foglaltakhoz. Ennek a résznek a végrehajtása tehát meghatározó a jogharmonizáció, illetve a nyelvhasználati jogok terén felmerülő ellentmondásos helyzetek elkerülése, illetve a nyelvtörvénynek a

[9] Lásd például: Колесніченко бідкається про невиконання мовного закону, а Фаріон побачила плюси в його „писанині" (http://tsn.ua/politika/kolesnichenko-bidkayetsya-pro-nevikonannya-movnogo-zakonu-a-farion-pobachila-plyusi-v-yogo-pisanini-297028.html); Колесніченко двічі скаржився Пшонці на Азарова через невиконання «мовного закону» (http://dt.ua/UKRAINE/kolesnichenko-dvichi-skarzhivsya-pshonci-na-azarova-cherez-nevikonannya-movnogo-zakonu.html); Мовний закон і його втілення: грошей не було і немає (http://www.pravda.com.ua/columns/2013/01/18/6981713/); За невиконання мовного закону регіонал обіцяє кримінал (http://www.volynpost.com/news/7956-za-nevykonannia-movnogo-zakonu-regional-obiciaie-kryminal); Грошей для виконання нікчемного «мовного» закону немає – відповів Апарат ВРУ Ірині Фаріон (http://www.svoboda.org.ua/dopysy/dopysy/036373/).

[10] Követelnünk kell a nyelvtörvény végrehajtását! Ülésezett a KMKSZ választmánya (http://www.karpataljalap.net/?q=2013/03/15/kovetelnunk-kell-nyelvtorveny-vegrehajtasat); Beregszászi járási tanácsülés élénk vitákkal (http://www.karpataljalap.net/?q=2014/09/25/beregszaszi-jarasi-tanacsules-elenk-vitakkal); Gajdost a nyelvtörvény elsikkasztásáért dicsérik az ukrán nacionalisták (http://www.karpatalja.com.ua/kmksz/hir535.html).

[11] Tartsák be az ukrán nyelvtörvényt! (http://www.nyest.hu/hirek/tartsak-be-az-ukran-nyelvtorvenyt); A gyakorlatban nincs jelentősége az ukrán nyelvtörvény visszavonásának (http://444.hu/2014/02/24/a-gyakorlatban-nincs-jelentosege-az-ukran-nyelvtorveny-visszavonasanak/); „A nyelvtörvény egy nagy átverés volt" (http://www.kronika.ro/kulfold/aa-nyelvtorveny-egy-nagy-atveres-volta).

társadalmi élet különböző területein való gyakorlati alkalmazása szempontjából. Az alábbiakban azt vizsgáljuk meg, hogy a 2015. január 25-i állapotok szerint milyen mértékben tett eleget Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa (parlamentje) a saját maga számára a nyelvtörvényben megfogalmazott törvénymódosítási kötelezettségeinek.

Az említett átmeneti rendelkezésekben a nyelvtörvény összesen 33 dokumentum (27 törvény, 4 törvénykönyv, egy parlamenti rendelet, valamint a parlamenti házszabály) módosítását írja elő. A legtöbb esetben mindössze annyi módosítást kellett eszközölniük a képviselőknek az egyes speciális törvényekben, hogy az adott terület nyelvhasználatáról szóló cikkely eddigi szövege helyére az kerül: a nyelvek használatát *Ukrajna törvénye az állami nyelvpolitika alapjairól* meghatározott cikkelye határozza meg. 24 dokumentum esetében meg is történt ez a szükséges változtatás (2. táblázat).

2. táblázat. **A 2012-es nyelvtörvény átmeneti rendelkezéseiben előírt és végrehajtott jogszabály-módosítások (2015. január 25.)**

Ukrajna törvénye	Módosították-e
Az oktatásról	Igen
Az iskola előtti oktatásról	Igen
Az általános középfokú oktatásról	Igen
Az iskolán kívüli oktatásról	Igen
A közjegyzőségről	Igen
Az ügyvédi tevékenységről	Igen
A helyi állami közigazgatásokról	Igen
A helyi önkormányzati szervekben való szolgálatról	Igen
A nemzeti kisebbségekről Ukrajnában	Igen
A helyi önkormányzatokról Ukrajnában	Igen
A kultúráról	Igen
A filmművészetről	Igen
A televíziózásról és rádiózásról	Igen
Az információs ügynökségekről	Igen
Az államhatalmi és a helyi önkormányzati szervek tevékenységének tömegkommunikációs eszközökkel való ismertetésének rendjéről Ukrajnában	Igen
A postáról	Igen
A telekommunikációról	Igen
A reklámról	Igen
A gyógyszerekről	Igen
A földrajzi nevekről	Igen

A ***2. táblázat*** folytatása

A Legfelsőbb Tanács (a parlament) házszabálya	
Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának házszabálya, melyet Ukrajna az *Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa házszabályáról* szóló törvénye hagyott jóvá	Igen
Törvénykönyvek (kódexek)	
Ukrajna polgári perrendtartási kódexe (törvénykönyve)	Igen
Ukrajna gazdasági perrendtartási kódexe (törvénykönyve)	Igen
Ukrajna közigazgatási eljárási kódexe (törvénykönyve)	Igen

Az anyakönyvi hivatalokról és az információról szóló törvényt ugyan nem módosította a parlament, ám az eredeti szöveg a nyelvtörvény rendelkezéseivel tartalmában azonos (3. táblázat).

3. táblázat. **A nem módosított, ám a nyelvek használata terén a nyelvtörvénnyel azonos tartalmú jogszabályok (2015. január 25.)**

	Az eredeti szöveg	A nyelvtörvényben előírt, végre nem hajtott módosítás
Ukrajna törvénye az anyakönyvi hivatalok szerveiről	Az állampolgárok családi állapotának nyilvántartásával foglalkozó szervek ügyvitelének nyelvét Ukrajna nyelvekről szóló jogszabályai határozzák meg. (16. cikk)	Az állampolgárok családi állapotának nyilvántartásával foglalkozó szervek ügyvitelének nyelvét *Az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvény* 13. cikke határozza meg.
Ukrajna törvénye az információról	Az információ nyelvét a nyelvekről szóló törvény, az ide vonatkozó egyéb jogszabályok, illetve az Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa által elfogadott kötelező érvényű nemzetközi szerződések határozzák meg. (8. cikkely)	Az információ nyelvét *Az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvény*, illetve az Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa által elfogadott kötelező érvényű nemzetközi szerződések, valamint az információval kapcsolatos ukrajnai jogszabályok határozzák meg.

Felemás megoldás született az *Ukrajna állampolgárainak személyazonossági igazolványáról, születési anyakönyvi kivonatáról és az ukrán állampolgárok útleveléről szóló szabályzat jóváhagyásáról* című parlamenti rendelet kapcsán. A személyi igazolványról és az útlevélről szóló rendelkezéseket a nyelvtörvényhez igazították, nem módosították ellenben a születési anyagkönyvi kivonatok kiállítására vonatkozó dokumentumot.

Van néhány dokumentum, ahol a parlament nem tett eleget a nyelvtörvényben megfogalmazott kötelezettségeinek. A büntetőtörvénykönyv mellett 5 törvény nyelvhasználatot szabályozó részeit nem igazították a hatályos nyelvtörvényhez (4. táblázat).

4. táblázat. **Azok a jogszabályok, amelyeket nem módosítottak az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvényben meghatározottak szerint (2015. január 25.)**

Ukrajna törvénye	Módosították-e?
A felsőoktatásról	2014. július 1-jén új felsőoktatási törvényt fogadott el a kijevi parlament.
Ukrajna elnökének megválasztásáról	2014. március 13-án módosították az elnökválasztásról szóló törvényt, és a módosítások szerint a nyelvtörvénynek ezt a részét nem vették figyelembe.
Ukrajna népképviselőinek megválasztásáról	A parlamenti képviselők megválasztásáról szóló törvény többszöri módosítása nyomán a nyelvtörvényben előírt módosításokat csupán részben hajtották végre.
A Krími Autonóm Köztársaság Legfelső Tanácsa, a helyi tanácsok képviselőinek és a községi, nagyközségi, városi tanácselnökök megválasztásáról	A jogszabályt többször is módosították. A 2014. április 20-án elfogadott hatályos változatban nem vették figyelembe a nyelvtörvényben jelzett módosítást.
Az összukrajnai és a helyi népszavazásról	A XI. fejezet 1. pontjának 19. alpontja érvényét vesztette a 2012. november 6-án 5475-VI. számmal elfogadott törvény alapján.
Büntetőeljárási törvénykönyv (kódex)	A XI. fejezet 1. pontjának 9. alpontja érvényét vesztette a 2012. április 13-án № 4651-VI. számmal elfogadott Kódex alapján.

A nyelvtörvény 20. cikkelye alapján az oktatás nyelvének megválasztása állampolgári jog. A törvény átmeneti rendelkezései szerint úgy kellett volna módosítani a vonatkozó törvényt, hogy kiterjesztik ezt a jogot a felsőoktatásban tanulókra is. Ám a 2014. július 1-jén megszavazott új felsőoktatási törvény[12]csak a nem állami felsőoktatási intézményekben engedélyezi a nem ukrán nyelven folyó oktatást, miközben az itt tanulók számára biztosítani kell az ukrán mint tantárgy oktatását. Az állami intézményekben az oktatás nyelve az államnyelv, de egy vagy több tárgyat idegen nyelven is lehet oktatni; a hallgatók kérésére tantárgyként oktatható a nemzeti kisebbség nyelve. A területet szabályozó új törvény tehát szűkebb jogokat határoz meg, mint a nyelvtörvény.

Az elnökválasztásról szóló törvényt legutóbb 2014. március 13-án módosították, és a módosítások szerint a nyelvtörvénynek az ide vonatkozó részét nem vették figyelembe.

A parlamenti képviselők megválasztásáról rendelkező jogszabály módosítása során nem teljesen a nyelvtörvény záró rendelkezéseinek megfelelően változott a választási plakátok, szóróanyagok nyelvére vonatkozó rész, ám lényegét tekintve szinte teljesen az szerepel a dokumentumban, ami a nyelvtörvényben is.

[12] http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18.

A megyei, járási és helyi önkormányzatok képviselői, illetőleg a polgármesterek választását szabályozó törvény többszöri módosítása során sem vették figyelembe a nyelvtörvény rendelkezéseit. Ennek következményeként ellenmondás van a nyelvtörvény és az önkormányzati választásokról szóló jogszabály ide vonatkozó rendelkezései között. A nyelvtörvény 12. cikkelye szerint azoknak a közigazgatási egységeknek a területén, ahol egy kisebbségi nyelv anyanyelvi beszélőinek aránya eléri a 10%-ot, a választási bizottság döntése alapján az önkormányzati választásokon a szavazólapok kisebbségi nyelven is készülhetnek. A legutóbb 2014. április 20-án módosított önkormányzati választási törvény 66. cikkelye szerint azonban a szavazócédulákat államnyelven nyomtatják.

2012. november 6-án szavazta meg a kijevi parlament az országos népszavazásról szóló új törvényt.[13] A 77. cikkely 4. bekezdése szerint a referendumokon használt szavazólapok államnyelven készülnek. Itt is ellentmondás alakult ki a nyelvtörvény 12. cikk 4. bekezdése és a népszavazásról szóló törvény idézett része között.

2012. április 13-án № 4651-VI. számmal új Büntetőeljárási Törvénykönyvet (kódexet) fogadott el a parlament, így azt a kódexet, melynek módosítását a nyelvtörvény az átmeneti rendelkezésekben előirányozta, már nem lehet a nyelvtörvénnyel összhangba hozni. Az új törvénykönyv megközelítőleg a nyelvtörvény szellemének és szövegének megfelelően szabályozza a nyelvek használatát a büntetőeljárás különböző szakaszaiban.

4. A nyelvkérdés Ukrajnában erősen politizált, érzelmileg telített. Az ukrán és orosz nyelv státusza, helyzete állandó ürügy az orosz–ukrán politikai, gazdasági, kulturális és – 2014 tavasza óta sajnos – fegyveres konfliktusban (Csernicskó 2006).

A nyelvpolitika egyik fontos céljának gyakran a nyelvi konfliktusok elkerülését vagy kezelését szokták tekinteni. A nyelvpolitika által kezelt konfliktusok azonban szinte soha sem nyelvi vagy nyelvészeti eredetűek: ezek hátterében a nyelvet/nyelveket beszélő csoportok közötti társadalmi, politikai, kulturális és/vagy gazdasági konfrontáció áll. Nyilvánvalóan ez a helyzet Ukrajnában is. A kelet-ukrajnai véres háború (reméljük: mielőbbi) lezárását követően az új ukrán politikai vezetésnek továbbra is szembe kell néznie egy fontos feladattal: megnyugtató módon rendeznie kell az Ukrajnában élő orosz ajkú közösség helyzetét. Emellett figyelembe kell venni a többi nyelvi kisebbség szándékait is. A románok, magyarok, lengyelek, szlovákok stb. etnikai és nyelvi jogainak biztosítása nélkül szintén nem képzelhető el a feszült politikai helyzet konszolidálása.

Az Ukrajna régiói közötti ellentétek hátterében hangsúlyosan vannak jelen a történelmi múltból fakadó regionális eltérések (Karácsonyi et al 2014). Ukrajnában nincs olyan egyesítő kapocs, amelyre alapozva csökkenteni lehet az országot

[13] http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5475-17/page.

kettészelő szakadékot (Fedinec 2012). A belülről feszítő törésvonalakat a kívülről ható gravitáció is fokozza: egyik oldalról az Európai Unió és az USA, a másik oldalról pedig Oroszország gyakorol gazdasági és politikai nyomást Ukrajnára. Az ilyen kiélezett helyzetben szinte szükségszerű volt a Szovjetunió széthullása után Európa középső és keleti felében rendezetlenül hagyott etnikai és nyelvi alapú konfliktusok felerősödése a Szovjet-Ukrajna területe mellett a szovjet múlt gazdasági, politikai, kulturális, nemzetiségi és etnikai problémáit is megöröklő Ukrajnában. Csak bízhatunk abban, hogy mielőbb sikerül megtalálni a békés megoldáshoz vezető utat. Ezen az úton a centralizáció, a nemzetiesítés és a törvényileg előírt egynyelvűség helyett a regionalizmus, pluralizmus és a többnyelvűség támogatása, az arrogáns türelmetlenség helyett a tolerancia alkalmazása jelentős lépés lehet.

A 2012-ben elfogadott nyelvtörvény – amely egyetlen államnyelvként határozza meg az ukránt, de széles jogokat biztosít a kisebbségi nyelvek beszélőinek is – mindaddig nem lehet alapja a konszolidációnak és a kompromisszumnak, amíg sokaknak érdeke a nyelvi és etnikai feszültségek élezése, fenntartása, és amíg a politikai elit a fent bemutatott módon (a jogharmonizáció mellett és helyett a belső ellentmondásokat is erősítve) áll a jogszabály gyakorlati alkalmazásához.

Felhasznált irodalom

Beregszászi Anikó–Csernicskó István (2003). Die Möglichkeiten des Gebrauchs der ungarischen Sprache in der Karpatoukraine de jure und de facto. In: Hrsg. Ferenc Glatz, Begegnungen 21.: *Die Sprache und die kleinen Nationen Ostmitteleuropas*, 101–117. p. Budapest: Europa Institut Budapest.

Beregszászi Anikó–Csernicskó István (2007). A Regionális és Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája – ukrajnai módra. *Kisebbségkutatás* 2: 251–261.

Beregszászi Anikó–Csernicskó István–Ferenc Viktória (2014). *Nyelvi jogaink és lehetőségeink. Útmutató és tájékoztató a nyelvtörvény gyakorlati alkalmazásához kárpátaljai magyaroknak.* Budapest: Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.

Besters-Dilger, Juliane [Бестерс-Дільгер, Ю.] ed. (2008). *Мовна політика та мовна ситуація в Україні.* Київ: Видавничий дім „Києво-Могилянська академія".

Besters-Dilger, Juliane ed. (2009). *Language Policy and Language Situation in Ukraine: Analysis and Recommendations.* Frakfurt am Main: Peter Lang.

Csernicskó István (1998). *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján).* Budapest: Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.

Csernicskó István (2005). Hungarian in Ukraine. In: Anna Fenyvesi ed. *Hungarian Language Contact Outside Hungary. Studies on Hungarian as a minority language*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2005, p. 89–131.

Csernicskó István (2006). Az ukrán–orosz nyelvi háború és a kárpátaljai magyarság. *Kisebbségkutatás* 4: 764–769.

Csernicskó István (2013). *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010).* Budapest: Gondolat Kiadó.

Csernicskó István–Ferenc Viktória (2014). Hegemonic, regional, minority and language policy in Subcarpathia: a historical overview and the present-day situation. *Nationalities Papers* Vol. 42/3: 399–425.

Dickinson, Jennifer (2010). Languages for the market, the nation, or the margins: overlapping ideologies of language and identity in Zakarpattia. *International Journal of the Sociology of Language* 201: 53–78.

Fedinec Csilla (2012). Ukrajna helye Európában és a magyar–ukrán kapcsolatok két évtizede. *Külügyi Szemle* 2012/tél: 99–123.

Fedinec Csilla–Csernicskó István (2012). Nyelvtörvény Saga Ukrajnában: a lezáratlan 2012-es fejezet. *Kisebbségkutatás* 3: 568–588.

Iltyo, I. (Ільтьо І.) ed. (2003). *Національний склад населення та його мовні ознаки. Статистичний бюлетень.* Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики.

Karácsonyi Dávid–Kocsis Károly–Kovály Katalin–Molnár József–Póti László (2014). East–West dichotomy and political conflict in Ukraine – Was Huntington right? *Hungarian Geographical Bulletin* 63/2: 99–134.

Kuzio, Taras (2005). The Rusyn question in Ukraine: Sorting out fact from fiction. *Canadian Review of Studies in Nationalism* XXXII: 1–15.

Majboroda, Olekszandr et al (Майборода Олександр, Шульга Микола, Горбатенко Володимир, Ажнюк Борис, Нагорна Лариса, Шаповал Юрій, Котигоренко Віктор, Панчук Май, Перевезій Віталій) eds. 2008. *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.

Moser, Michael (2013). *Language Policy and the Discourse on Languages in Ukraine under President Viktor Yanukovych (25 February 2010–28 October 2012)*. Stuttgart, ididem–Verlag.

Tóth Mihály–Csernicskó István [Товт М. – Черничко С.] (2013). *Научно-практический комментарий Закона Украины об основах государственной языковой политики (с приложениями)*. Киев: ВОО Правозащитное общественное движение «Русскоязычная Украина».

Tóth Mihály–Csernicskó István (2014). *Tudományos-gyakorlati kommentár Ukrajnának az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvényéhez.* Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó.

Vorona, Valerii–Shulha, Mykola (Ворона Валерій – Шульга Микола) eds. (2007). *Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін.* Київ: Інститут соціології НАН України.

Zalizniak, Hanna–Maszenko, Larisza (Залізняк Ганна – Масенко Лариса) (2001). *Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та прийдешній.* Київ: Виданичий дім „КМ Академія".

Dudics Lakatos Katalin[*]

Nyelvi tudat és nyelvhasználat Kárpátalja magyar iskoláiban (szórványban és magyar tömbben)[**]

Rezümé. Dolgozatomban kárpátaljai magyar iskoláskorú fiatalok nyelvi tudatát és attitűdjét vizsgálom lakóhelyükkel, környezetükkel összefüggésben. Bebizonyosodott, hogy a szórványban élő tanulók a nyelvekkel, a nyelvváltozatokkal kapcsolatban jóval tudatosabbak és toleránsabbak, mint a többségében magyarok lakta településről származó társaik. A vizsgált csoportok körében a standard ismerete hiányos, bár az additív anyanyelv-oktatási szemlélet eredményei már felfedezhetőek a válaszaikban.

Резюме. У статті розглядається мовна свідомість та ставлення до мовних варіантів серед учнів загальноосвітніх шкіл. Дані свідчать про те, що учні, які проживають не у місцях компактного проживання угорців, більш свідомі щодо вживання мов. Вони набагато толерантніші, ніж їхні ровесники, що проживають в угорськомовному середовищі.

Abstract. In my paper I study the language conscience and attitude of ethnic Hungarian school age youth in Sub-Carpathia in connection with their domicile and environment. It was proven that students living in dispersed communities are more conscious and tolerant with regards to languages, language variants, than other students from Hungarian majority settlements. The common language knowledge of the studied groups, however, is deficient, although the results of the additive mother language education approach can be discovered in their answers.

Bevezetés

Doktori disszertációmban kárpátaljai fiatalok nyelvi tudatát (különösen nyelvjárási attitűdjét) vizsgáltam (Lakatos 2010). A gyűjtés és az adatok feldolgozása során bebizonyosodott, hogy ez nagymértékben összefügg a fiatalok köznyelvi normaismeretével: minél többet tud a tanuló a nyelvváltozatokról, a közöttük lévő különbségekről, annál biztosabban sajátítja el az iskolai anyanyelvórákon elvárt normákat. Ez is a modern, additív anyanyelv-oktatási módszerek helyénvalóságát támasztja alá. Ezek szerint a tanulók elsődlegesen elsajátított nyelvváltozatát (anyanyelvváltozatát) figyelembe véve, arra építve kell a standard szabályait tudatosítani (Beregszászi 2009, Beregszászi–Csernicskó 2007). S arra is fel kell hívni a figyelmüket, hogy beszédhelyzettől függően váltogathatják az általuk ismert nyelvváltozatokat is, nem csak a nyelveket. A 2012-ben megjelent módszertani útmutató és feladatgyűjtemény ezek gyakorlatban való megvalósítását segíti (Beregszászi 2012).

A felmérések során az is bebizonyosodott, hogy a törekvéseknek van eredménye: a pedagógusok is igyekeznek a modern szemléletet közvetíteni, ám a gyakorlatban nehéz elhagyniuk azokat a hosszú évek alatt rögzült előítéleteket,

[*] PhD; II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológiai Tanszék, Magyar Tanszéki Csoport. [*] Кафедра філології Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II. [*] Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Department of Philology.

[**] A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Domus szülőföldi ösztöndíjpályázatának (2012) támogatásával készült.

amelyek a nyelvhasználati kérdések kapcsán élnek a köztudatban (Lakatos 2007: 156–163, 2009: 423–430). Ez a kettősség, ellentmondásosság a tanítványaik nyilatkozataiban is felfedezhető (Lakatos 2006: 29–40, 2006a: 97–104, 2007a: 30–38, 2007b: 293–299, 2008: 53–61, 2008a: 160–166, 2009a: 82–88, 2009b: 171–179).

A leírás tárgya, módszere

Nyelvi tudaton tágabb értelemben a beszélők nyelvekkel, szűkebb értelemben a saját nyelvükkel, nyelvváltozatukkal kapcsolatos ismeretek együttesét értjük (Kiss 2001: 211). Ennek három összetevőjét, területét különíthetjük el: a nyelvi kompetenciát, a kommunikációs kompetenciát és az ún. metanyelvi kompetenciát.

Dolgozatomban a kárpátaljai iskolások nyelvi tudatát e harmadik összetevő alapján vizsgálom, hiszen ez nagy mértékben befolyásolja a magyar nyelv tantervben célként kitűzött megfelelő szintű kommunikációs kompetencia alakulását. Metanyelvi kompetencián mindazt a nyelvhasználatot így vagy úgy befolyásoló tudást értem, amellyel az egyén és a csoport anyanyelvéről, anyanyelvváltozatáról mások nyelvhasználatáról, a különböző nyelvváltozatokról, nyelvi jelenségekről, sztereotípiákról rendelkezik; mely hatására egy nyelvet, nyelvváltozatot, nyelvi jelenséget szépnek vagy csúnyának, hasznosnak vagy kevésbé hasznosnak, helyesnek vagy helytelennek minősít.

A gyűjtésről

A szociolingvisztikai szakirodalomban elismert tény, hogy annál megbízhatóbbak, hitelesebbek az eredmények, minél többfajta módszert alkalmazunk a gyűjtés során.

A nyelvi tudat, különösen a nyelvi attitűd vizsgálatakor az adatközlő szubjektív véleményét kérdezzük, s „szubjektív nyelvi adatok gyűjtése kérdőív, illetőleg interjú nélkül úgyszólván lehetetlen, hiszen a nyelvről, a nyelvhasználatról, nyelvi jelenségekről és adatokról a spontán beszédben ritkán esik szó” (Kiss 1995: 42). Az általam kiválasztott minta nagyságát, valamint az adatok empirikus vizsgálatának, összehasonlításának célját tekintve a kérdőíves gyűjtési mód bizonyult a legmegfelelőbbnek: egyszerre több embernek tehettem fel ugyanazokat a kérdéseket, s a végén számszerűsíthető, statisztikailag is elemezhető adatokat kaptam.

Számokon keresztül azonban egy közösség nyelvi viselkedése, érzelmi viszonyulása nem ismerhető meg: konkrét esetekre, véleményekre is szükség van az empirikus eredmények értelmezéséhez, magyarázatához. S ehhez a kérdőívben szereplő nyitott kérdések nem elegendőek. Így a statisztikai adatokat rögzített irányított beszélgetésekkel egészítettem ki, melyek során adatközlőim elmondhatták azokat az észrevételeiket, megjegyzéseiket is, melyek kifejtésére a kérdőív nem nyújtott lehetőséget.

A két aktív, direkt gyűjtési mód mellett gyakorló pedagógusként, gyűjtőként részt vevő megfigyeléssel is kiegészíthettem anyagomat.

A jelen vizsgálatra kiválasztott minta reprezentatívan tükrözi a kárpátaljai magyar iskolák megoszlását: 21 középiskolában 502 érettségi előtt álló tanuló töltötte ki a kérdőíveket. Az iskolák járásonkénti megoszlása a következő:

Munkácsi járás: Barkaszói Középiskola, Munkácsi 3. Számú II. Rákóczi Ferenc Középiskola

Ungvári járás: Nagydobronyi Középiskola, Nagydobronyi Református Líceum, Kisgejőci Középiskola, Ungvári 10. Számú Dayka Gábor Középiskola

Beregszászi járás: Bátyúi Középiskola, Gáti Középiskola, Kaszonyi Középiskola, Mezővári II. Rákóczi Ferenc Középiskola, Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskola, Nagyberegi Református Líceum

Nagyszőlősi járás: Nevetlenfalui Középiskola, Tiszaújlaki 2. Számú Széchenyi István Középiskola, Nagyszőlősi 3. Számú Perényi Zsigmond Középiskola, Péterfalvai Református Líceum, Salánki Középiskola

Felső-Tisza-vidék: Aknaszlatinai Bolyai János Középiskola, Técsői Középiskola, Técsői Református Líceum, Viski Középiskola

Anyagomat az SPSS 13.0 statisztikai programmal vizsgálom. A program segítségével megbizonyosodhatok az eredmények és különböző szociológiai változók szignifikáns összefüggéseiről. Ennek hitelességét khi^2-próba segítségével bizonyítom (Babbie 2003: 520–526).

A minta megoszlása különböző szociológiai változók szerint

Orosz Ildikó *A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében (1989–1999)* című munkájában a következőket írja: „A kisebbségtudomány meghatározását figyelembe véve a közösség számosságának és térbeli elhelyezkedésének függvényében Kárpátalján szórványként kell kezelnünk a következő települések magyar lakosait: Ungvár, Munkács, Beregrákos, Perecseny, Huszt, Técső, Szolyva, Aknaszlatina, Visk, Nagyberezna, Bilke, Rahó, Kőrösmező, Gyertyánliget, Tiszabogdány, Terebesfejérpatak, Nagybocskó, Bustyaháza, valamint a magyar–ukrán nyelvhatár peremvidékét Ungban és a volt Ugocsában, illetve ide sorolható Nagyszőlős is.” (Orosz 2005: 133)

Korábbi felméréseim, illetve feltételezésem szerint az általam vizsgált kérdéscsoportra adott válaszok alakulása összefüggést mutat az adatközlők nyelvi, társadalmi körülményeivel, így az adatokat a dolgozatban ezzel összefüggésben elemzem.

A nyelvtudásra, különböző nyelvekhez való viszonyulásra vonatkozó kérdéseknél a fenti besorolás alapján csoportosítom az iskolákat: az ukrán többségű városokat szórvány helyzetűnek tekintem. Bizonyos kérdések esetében szignifikáns különbséget feltételezek a szórvány helyzetű falusi és a szórvány helyzetű városi tanulók válaszai között. Ezek esetében külön választom a magyar tömbben lévő falvakat, a szórvány helyzetben lévő falvakat (ukrán többségű falvak), valamint a szórvány helyzetben lévő városokat (ukrán többségű városok). Ezt arra alapozom,

hogy korábbi vizsgálataim szerint a nem köznyelvi változatokkal szemben a városiak határozottan elutasítóak, nem tekintik sajátjuknak, csak a falvak beszédmódjának mondják (Lakatos 2010).

Ukrajnában a településeket hivatalosan három kategóriába sorolják: a falu és a város mellett léteznek úgynevezett városi típusú települések, amelyek egyes szempontok szerint a városok, más szempontok szerint a falvakhoz állnak közelebb (Molnár–Molnár D. 2005). A mintámban négy ilyen település van: Bátyú, Tiszaújlak, Aknaszlatina és Visk. Korábbi vizsgálatok, s saját eredményeim is azt bizonyítják, hogy a nyelvhasználat, illetve a nyelvhez, nyelvváltozathoz való viszony szempontjából a városi típusú települések egyértelműen a falvakhoz állnak közel, s e szempontból a két településtípus között nincs statisztikailag szignifikáns különbség (Beregszászi–Csernicskó 2006a: 58). Éppen ezért dolgozatomban én is egy kategóriába vonom össze a falusi és a városi típusú települések lakóinak válaszait, s falusiak néven említem őket.

Az elemzett 502 kérdőív a következőképpen oszlik meg a fent említett szempontok szerint:

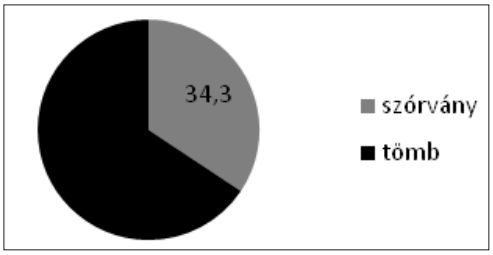

1. ábra. **Az iskolák megoszlása szórvány, illetve magyar tömb felosztásban (%) N=502**

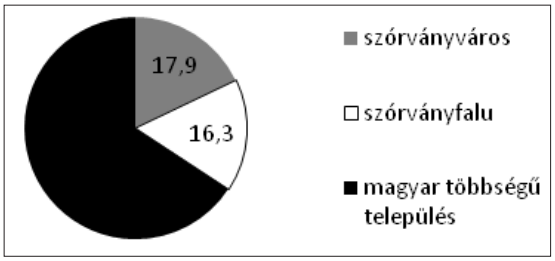

2. ábra. **Az iskolák megoszlása a település típusa szerint (%) N=502**

Kisebbségi helyzetben az anyanyelv és a nemzetiség kérdése nagyobb jelentőségű, mint általában. A megkérdezett kárpátaljai magyar iskolásoktól az alábbi adatokat kaptuk ezekre vonatkozóan:

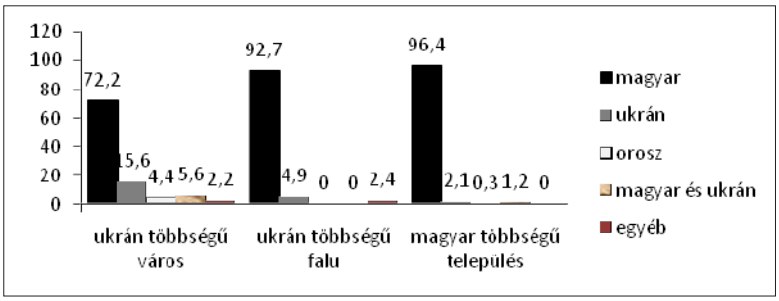

3. ábra. **Az adatközlők anyanyelve saját bevallásuk szerint (%) N=502**

khi^2=60,205, df=8, p< 0,000

Azt, hogy mi az anyanyelvük, nem volt nehéz eldönteni a tanulóknak: többségük csak magyar nyelven szocializálódott, s ezen a nyelven érteti meg magát legjobban. 91,4%-uk vallotta magát magyar anyanyelvűnek, 1,8% két anyanyelvet jelölt meg (magyar és ukrán). 5%-uk az ukrán, 1%-uk az orosz, 0,8%-uk valamely egyéb nyelvet (szlovák, német) jelölte meg anyanyelveként.

A nemzetiség kérdése már nem volt ennyire világos az adatközlők számára. Körükben nem él a nemzetiség és az anyanyelv szoros összefüggésének tudata, hiszen jóval kevesebben (62,2%) vallották magukat magyar nemzetiségűnek, mint ahányan magyar anyanyelvűnek. Ez arra utalhat, hogy a tanulók nincsenek tisztában a nemzetiség és az állampolgárság közötti különbséggel, vagy arra, hogy inkább vallják magukat a többségi nemzethez tartozónak, mint kisebbségi magyarnak. Mindkét magyarázat elgondolkodtató, de az utóbbi aggasztó is, hiszen a magyar fiatalok körében lassan bekövetkező nemzeti identitásváltásra utalhat. Ebben az esetben is lényeges különbség figyelhető meg a különböző csoportok válaszai között: az ukrán többségű falvakban jóval többen nevezik magyarnak magukat, mint a többi település iskoláiban.

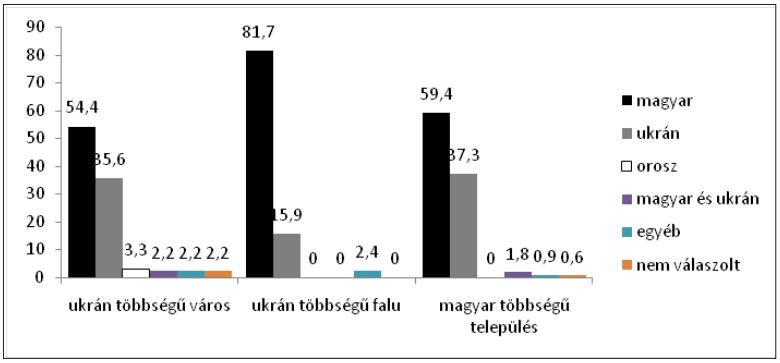

4. ábra. **Az adatközlők nemzetisége saját bevallásuk szerint (%) N=502**

khi²=35,564, df=10, p< 0,000

Körükben, éppen nehezebb helyzetük miatt (l. Orosz 2004: 55–76, Orosz 2007), valószínűleg tudatosabb az anyanyelv és a nemzetiség fogalma, s magyarságtudatuk is erősebb.

A nyelvek ismeretéről, megítéléséről

A kárpátaljai magyarság körében az ukrán nyelv iskolai oktatásának módszertani hiányosságai miatt (l. Csernicskó 2004a: 113–123) egyáltalán nem ritka, hogy valaki nem ismeri jól az államnyelvet, hiszen „akik magyar többségű településen élnek, jelenleg nem tanulhatnak meg megfelelő szinten ukránul az iskolában. Azok a magyarok pedig, akik nem magyar többségű településen élnek, az utcán, a nyelvi környezetüktől megtanulják az ukrán nyelvet, de annak nem a standard változatát, hanem a helyi nyelvjárást". (Beregszászi–Csernicskó 2004c: 101–102). A vizsgált csoport válaszait tekintve is bebizonyosodik ez az állítás.

Amikor azt kérdeztem az adatközlőktől, hogy a magyaron kívül milyen nyelven beszélnek, a szórványban élő fiataloknak csak 4,7%-a jelölte be azt a választ, hogy egyiken sem, míg a magyar környezetből származóknak 33%-a vallja ezt (khi²=119,784, df=6, p<0,000). Az ukrán nyelvi környezetben élők 41,9%-a anyanyelvén kívül az ukrán és az orosz nyelvet is ismeri.

Lényeges a különbség a két csoport válaszai között akkor is, amikor ukrán nyelvtudásukat kellett értékelniük egy ötfokú skálán, ahol az ötös a nagyon jól tud, az egyes pedig egyáltalán nem tud választ jelöli. Az alábbi ábrán ezt szemléltetem:

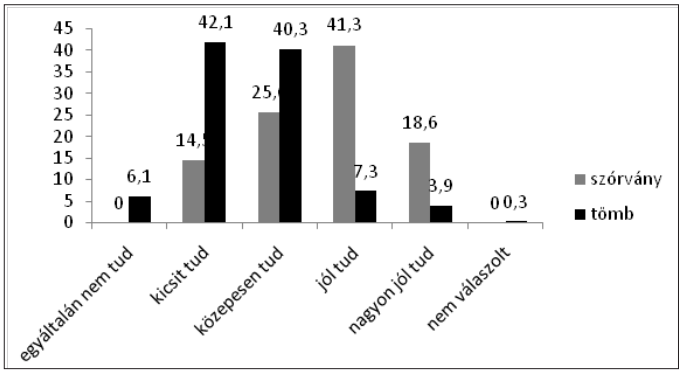

5. ábra. **Ukrán nyelvtudásodat hányasra értékeled az alábbi skálán? (%) N=502**

khi²=140,455, df=5, p< 0,000

Látható, hogy az ukrán környezetben élő tanulók államnyelv ismeretének foka saját bevallásuk alapján jóval magasabb, mint a magyar tömbben élő társaiké. S a számok is alátámasztják azt, amit feltételeznénk is: lakóhelyükből adódóan gyakrabban is használják az államnyelvet. A melyik nyelvet használod gyakrabban kérdésre a

magyar tömbben élők 97,6%-a a magyar nyelvet jelölte, míg a szórványban élőknek 68,6%-a tett így (khi²=92,760, df=5, p< 0,000).

S körükben az államnyelv használata nem csupán a nyilvánosabb színterekre korlátozódik: többen közülük a családban is ukránul vagy oroszul beszélnek, s még többen használják ezeket a nyelveket baráti körben.

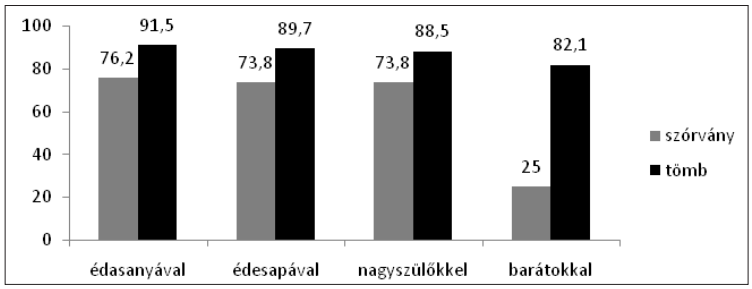

6. ábra. **Az adott személyekkel csak magyarul beszélők megoszlása (%)**
N=502

khi²=32,361, df=5, p< 0,000
khi²=39,198, df=5, p< 0,000
khi²=22,301, df=5, p< 0,000
khi²=164,616, df=4, p< 0,000

Ez a látványos különbség is a nyelvi, társadalmi körülményekből adódik: az ukrán környezetben a magyar fiatalok könnyebben elsajátítják az államnyelvet, inkább van alkalmuk más nyelvű fiatalokkal barátkozni, s ebből adódóan gyakoribbak a vegyes házasságok is. A jelen felmérésben részt vevő fiatalok esetében biztató az, hogy a vegyes házasságból származó gyermeket a szülők magyar iskolába íratták.

Ennek ellenére, az érzelmek felől közelítve meg a kérdést, már nem annyira biztatóak a számok:

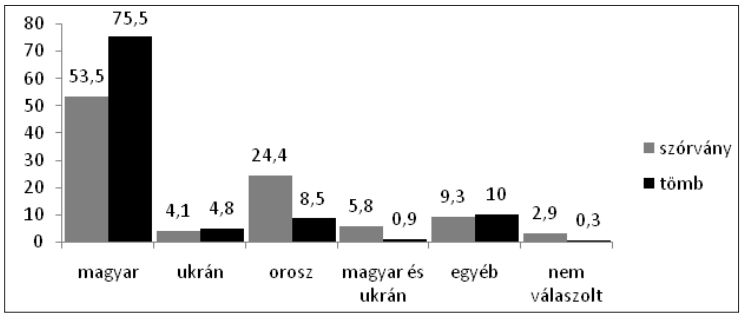

7. ábra. **Melyik nyelv szebb? (%)**
N=502

khi²=45,742, df=5, p< 0,000

Szórvány helyzetben a fiatalok jóval kisebb arányban mondják a magyart szebbnek, mint magyar tömbben élő társaik. Pedig kellemetlen élményben mindkét csoport tagjainak volt részük magyar beszédük miatt: a magyar környezetben lévő iskolák tanulóinak 48,5%-ának, az ukrán környezetben lévő magyar iskolák tanulóinak 33,7%-ának kellett negatív szituációt átélnie, mert magyarul beszélt (khi^2=10,094, df=2, $p<0,005$). Ennél a kérdésnél arra is megkértem a válaszadókat, hogy meséljék el röviden, milyen helyzetben érte őket ez a negatív élmény. Kiderült, hogy legtöbbjüket nyilvános helyen (üzletben, szórakozóhelyen, utcán), de olyan is akadt, akit iskolában, tantárgyi vetélkedőkön, sőt, baráti társaságban szólítottak meg amiatt, hogy magyarul beszélt. Sokuk egyszerűen csak kínosan érezte magát, amiért nem tud megfelelő szinten ukránul. Ami meglepő, hogy nemcsak azok a fiatalok számoltak be ilyen esetekről, akik nem ismerik jól az államnyelvet, hanem olyanok is, akik több nyelven is beszélnek, de az adott helyzetben éppen anyanyelvüket használták. Néhány történetet közlök:

Szórványban: *„Orvosnál, normálisan beszéltem ukránul, csak pár szót elfelejtettem, s megszokásból magyarul mondtam ki. Ekkor az orvos és a bent levő nővérke rám förmedt (akik amúgy oroszul beszéltek)”, „Gúnyoltak, parasztnak, bunkónak csúfoltak, szerintem, mert nem értettek meg. Sőt, ellenségesen is viselkedtek velem, míg meg nem tudták, hogy ukránul is beszélek”, „Régen, még az óvodában csúfoltak, mert nehezen ment az ukrán. Most már ilyen nem fordul elő”.*

Magyar tömbben: *„Az üzletben nem akartak kiszolgálni, mert nem ukránul kértem az élelmiszert. Rám förmedtek, hogy milyen kenyeret eszek. „Ha Ukrajnában élsz, beszélj ukránul!”, „Beszéltek hozzám és nem tudtam vissza válaszolni, ezért kikacagtak. Ha próbálkozok is, akkor pedig azért kacagnak ki, mert nem jól teszem ki a hangsúlyt”, „Öreg ukrán asszonyok, fiatal fiúk és több ukrán kérdezte meg, hogy hol élek? Azt válaszoltam, ahol az ükapáim 200 éve, Beregszászban és magyar vagyok”.*

A különböző nyelvváltozatokhoz való viszonyról

A kárpátaljai magyarság körében a magyar nyelv használati színtereinek korlátozottsága, illetve a kontaktushatások miatt jellemző, hogy formálisabb megszólaláskor vagy írásos megnyilatkozásban is a magyar köznyelvi normáktól eltérő jelenségeket használnak. A következő kérdésekkel arra kívántam választ kapni, hogy a fiatalok tudatában vannak-e a magyarországi magyar nyelvhasználattól eltérő beszédüknek. S ha igen, miben látják a különbségeket, s hogyan viszonyulnak ezekhez a változatokhoz.

A különbséget legtöbben a kárpátaljaiak beszédében gyakoribb nyelvjárási jelenségekben látják*: „Furcsán ejtjük a szavakat, elhagyjuk a -nál, -nél ragokat”, „A magyarok nem ismerik azt, hogy paszuly”, „A magyarok nem teszik*

a szavak végére a la szót", „A magyarok úgy mondják: burgonya-krumpli, kerékpár-bicikli, csalán-csonár"; „húspotyoló-kloffoló, kas-kosár, lábtó-létra, krumpli-burgonya, sulc-kötény"; „kócs-kulcs, sánc-árok, lóca-pad, vidervödör".

A kontaktusjelenségeket valamivel kevesebben említették, ezek nem magyar standard volta kevésbé tudatos körükben. Leggyakrabban a következő kifejezéseket sorolták adatközlőim: *bagázsnyik-csomagtartó, bánka-befőttes üveg, bulocska-zsömle, csengess rám-hívja fel, fogpaszta-fogkrém, kroszovki-sportcipő, paszport-személyi igazolvány, perejezd-vasúti átkelő, szesztra-ápolónő, szprávka-igazolás.*

Sokan a magyarországiak beszédét a szleng használatával jellemezték: *„Az igen helyett azt mondják, ja, meg a jót kifordítsák tök jora."; „Magyarországon gyakoribb az idegen szavak használata. A fiatalok körében elterjedtek a szleng kifejezések, és előszeretettel használják is őket."; „Nálunk azt, hogy jó a buli, így mondják a fiatalok, Magyarországon: tök zsír a buli.", „Legfőbb különbség, hogy mi törekszünk arra, hogy a szavakat teljes egészében mondjuk ki, Magyarországon éppen ellenkezőleg."*

Olyan is akadt, aki érzékeli a különbséget, de azt vallja, hogy konkrétumot nem tud említeni: *„Nem tudok példát felhozni, de mi másképp beszélünk, mint a magyarok, a magyarok uriasabban beszélnek, mint mi."*

Amikor azt kérdeztem a fiataloktól, hogy szerintük hol beszélnek a legszebben magyarul, Kárpátalját az ukrán többségű városokban 48,9%, a szórvány falvakban 43,9%, míg a magyar többségű településeken 58,8% jelölte (khi^2= 56,798, df=16, p<0,005).

Arra a kérdésre, hogy Kárpátalján a falvakban vagy a városokban beszélnek-e szebben, a városiak 30%-a, a szórvány falvak iskoláiban 46,3%, a magyar többségű falvakban pedig az adatközlők 74,8%-a a falvak magyar beszédét nevezte meg (khi^2=72,892, df=4, p<0,000). A következőkkel indokolták válaszaikat.

Kárpátalján a falvakban beszélnek szebben, mert: *„mert itt még megtartják az ősi magyar nyelvet", „mert nem keveredik az ukránnal", „városon ukrán akcentussal beszélnek", „mert nem törik a nyelvet"*.

Kárpátalján a városokban beszélnek szebben, mert: *„kultúráltabbak az emberek", „mert nem parasztosan beszélnek", „úri beszédük van" „szebb a kiejtésük", „szépen, várososan beszélnek"*.

Amikor a *Véleményed szerint az idősebbek vagy a fiatalok beszéde szebb?* kérdést feltettem, arra is választ kaptam, hogy a kárpátaljai iskolások a korosztály szerinti különbségeket is érzékelik Kárpátalján, hiszen csak 20,3%-uk gondolja úgy, hogy nincs különbség a fiatalok és az idősebbek nyelvhasználata között, egyforma a beszédük.

Lényeges a különbség a három változó szerint tekintve a válaszokat:

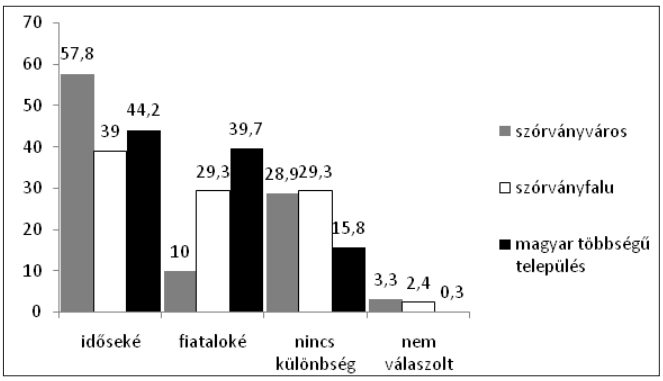

8. ábra. **Véleményed szerint az idősebbek vagy a fiatalok beszéde szebb? (%) N=502**

khi²=39,817, df=6, p<0,000

Az ukrán többségű városok iskoláiban kimagaslóan nagy arányban jelölték a tanulók az idősebb korosztály beszédét szebbnek. Ennek az lehet az oka, hogy az átlagos falusi idősebb korosztály nyelvhasználata inkább tér el a magyar köznyelvtől, mint az iskolázottabb, televízión, számítógépen felnőtt fiataloké. Erre utal az indoklások többsége is:

A fiataloké szebb, mert: *„Próbálnak alkalmazkodni a felsőbb intézményekhez és a baráti körből rájuk ragad a tiszta, kifinomult nyelv.”; „Fejlettebb a hírközlés, több magyar órát tartanak, mint akkoriban.”; „A fiatalok már kultúráltabbak, mint az idősek, a mai köznyelvet beszélik, az öregek pedig nem.”; „Az idősebbek beszéde már elavult.”; „Az idősebbek beszéde olyan parasztos.”; „Az idősebbek tájszólással beszélnek.”; „Az idősek régimódian beszélnek, nekik már jó úgy is. Gyakran haragszanak, ha rájuk szólunk.”*

Az indoklásokból arra is választ kapunk, hogy a városokban miért tartják szebbnek az idősebbek beszédét:

Az idősebbeké szebb, mert*: „A fiatalok beszéde már keveredik az idegenből átvett szavakkal, és gyakori a káromkodás.”, „Magyar kifejezéseket használnak.”, „Ők használják a régi ízesebb szavainkat, valamint az ő beszédükre még nem tett komoly befolyást egyik idegen nyelv sem.”, „Tudnak szépen, helyesen, művelten társalogni.”, „A fiatalok beszédében már előfordul nagyon sok „csúnya” szó.”*

Látható, hogy míg a falusi idősebb korosztály beszédének jellemzőjeként leginkább a nyelvjárásiasságot említik, a városi idősebb korosztályra a városi fiatalok szerint a kulturált, választékos, idegen hatásoktól mentes magyar nyelvhasználat jellemző, hiszen ők még *„magyarok idején is éltek”.*

A szórványhelyzetben lévő falvakban a tanulók 29,3%-a szerint nincs különbség az idősebbek és a fiatalok beszéde között. Ez azzal magyarázható, hogy itt a magyar használati színterei még inkább korlátozódnak, nagyobb arányú az ukrán, orosz ismerete, használata, így a fiatalok nyelvhasználata is nyelvjárásiasabb, mint pl. a tömbmagyarságé.

Jobban is kötődnek érzelmileg ehhez a nyelvváltozathoz: 63,4%-uk szerint szép a lakóhelyük magyar beszéde, a magyar tömbben a tanulók 44,8%-a, az ukrán városokban pedig 43,3%-uk vallotta ezt:

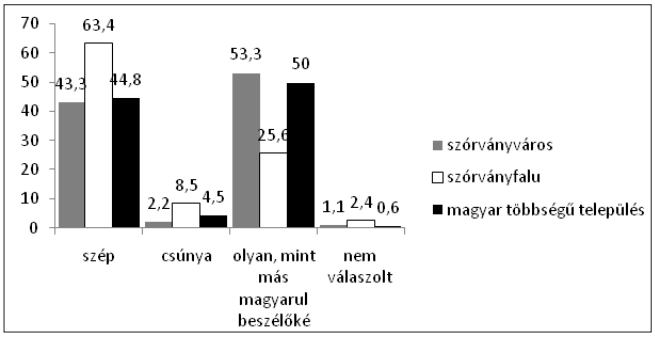

9. ábra. **Saját településed magyar beszéde szép, csúnya vagy olyan, mint más magyarul beszélőké? (%)**
N=502

khi^2=20,541, df=6, p<0,002

Az ismertetett eredményekből arra következtethetünk, hogy a nyelvjárásoknak nincs nagy presztízse a fiatalok körében. A következő kérdéssel azt akartam megtudni, tisztában vannak-e a nyelvjárások fogalmával, mit tekintenek annak.

A szórványfalvakban válaszoltak legnagyobb arányban erre a kérdésre: a tanulók 74,4%-a fogalmazta meg válaszát. A magyar falvakban 72,4% tett így, az ukrán többségű városokban ezekhez a számokhoz képest kevesen, csupán az adatközlők 57,8%-a próbált választ adni a kérdésre (khi^2=8,093, df=2, p<0,05). Ők feltételezhetően nem érzik magukénak ezt a változatot, így kevésbé tudják megfogalmazni a lényegét. A meghatározások megközelítése és a vizsgált változók között nincs lényeges összefüggés: mindhárom csoportban születtek pozitív és negatív viszonyulásra utaló válaszok is.

Néhányat közlök: *„A tájszólás falvakban fordul elő."; „Hát szerintem azt nevezik nyelvjárásnak, akik a régies szavakat használják, ez inkább vidéken fordul elő."; „A tájszólás régies beszéd, amelyet falukban, kisebb tájakon használnak."; „A nyelvjárás régi öregek, települések szóbeszéde."; „A nyelvjárás egy sajátos beszédstílus, amit sokszor csak a falubeliek értenek."; „Amit egy településben tömörülő emberek egymás között használnak, és ők így egymást megértik."; „Amit saját hazánkban vagy szülőföldünkön használunk."; „A parasztoknak van tájszólása."; „A régi és csúnya beszédet."; „Amikor nem szépen beszélnek, hanem falusiul."*

A kérdőívben azt is megkérdeztem a fiataloktól, hogy településükön beszélnek-e nyelvjárásban, s ők beszélnek-e. Tanulságos a két kérdésre érkezett igenlő válaszok megoszlását összehasonlítanunk:

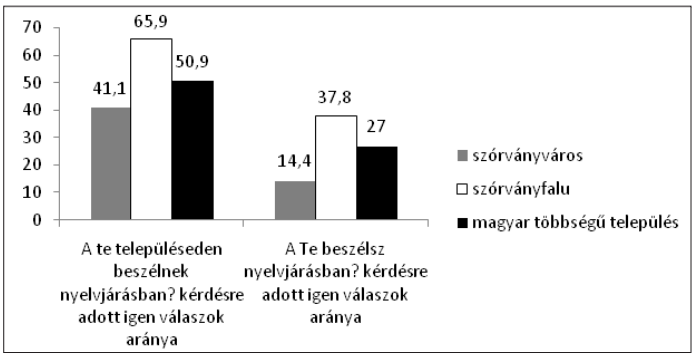

10. ábra. **A te településeden beszélnek nyelvjárásban? és a Te beszélsz nyelvjárásban? kérdésekre kapott igenlő válaszok (%) N=502**

khi^2=22,200, df=4, p<0,000
khi^2=13,435, df=4, p<0,01

Látható, hogy mindhárom csoport esetében még annál is kevesebben vallják magukat nyelvjárási beszélőknek, mint ahányan felismerik/elismerik lakóhelyük nyelvjárásias nyelvhasználatát. Úgy tűnhet, hogy a vizsgált csoportok nem kívánnak azonosulni környezetükkel, szűkebb közösségükkel.

Az is feltűnő, hogy a szórványfalvak tanulói társaiknál jóval nagyobb arányban adtak igenlő választ mindkét kérdésre: körükben jóval tudatosabb anyanyelvváltozatuk nem köznyelvi volta.

Talán éppen ezért vallják nagyobb arányban azt, hogy nem zavarja őket a nyelvjárási beszédmód különböző beszédhelyzetekben.

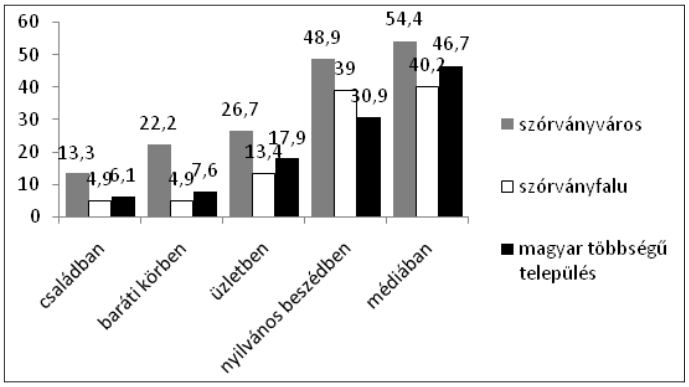

11. ábra. **A nyelvjárási beszédet az adott helyzetben elfogadhatatlannak tartók aránya (%) N=502**

khi^2=23,293, df=6, p<0,001
khi^2=25,829, df=6, p<0,000
khi^2=22,998, df=6, p<0,001
khi^2=18,554, df=6, p<0,005
khi^2=14,074, df=6, p<0,05

Látható, hogy leginkább a városi iskolák tanulói idegenkednek ettől a változattól, s minél nyilvánosabb a beszédhelyzet, annál többen vallották azt, hogy nagyon zavarja őket a nyelvjárási beszéd.

Meglepő, hogy még a nyilvános, közéleti megnyilatkozásnál sem zavarja annyira az adatközlőket a nem köznyelvi beszéd, mint a televízióban, rádióban. Ennek az lehet az oka, hogy nem is gyakran hallhatunk nyelvjárási beszédet ezekben a médiumokban. Vagy ha mégis, akkor annak van valamilyen mellékzöngéje: vagy negatív színben tüntetik fel a beszélőt, vagy valamiféle romantikusan, érzelmes megközelítésből mutatják.

A magyar *köznyelvi norma* ismeretéről

Az iskolai anyanyelvórákon a köznyelv normáit, azaz a standard szabályait kívánják a tanulókkal elsajátíttatni, gyakoroltatni, tudatosítani. A kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudatát vizsgáló kérdőívem utolsó részében arra keresem a választ, hogy a vizsgált csoport nyelvhasználati szokásával mi egyezik meg, azaz mit tartanak helyesnek. Egy formális helyzetben (iskolai tanóra, nyelvhasználati kérdésekre vonatkozó kérdőív kitöltése), írásban milyen mintaismeretről, milyen mértékű köznyelvi normatudatról vallanak a számok. Melyek azok a nem köznyelvi alakok, amelyeket inkább elfogadnak, produkálnak vagy választanak a fiatalok.

Kérdőívemben három feladattípus (mondatjavító, mondat-kiegészítő, mondatválasztó) segítségével olyan nyelvi változókról kérdeztem a tanulókat, amelyek Kárpátalján (az északkeleti nyelvjárási régióban) széles körűen elterjedtek, illetve melyek az egész magyar nyelvterületen megfigyelhetők, így a nyelvművelésnek, az iskolai anyanyelvoktatásnak kiemelt jelenségei (Lakatos 2010). A mondatjavító feladatok között néhány kontaktusjelenségre is rákérdeztem: érdekelt, hogy ezeknek a jelenségeknek a nem magyar standard volta mennyire tudatos a fiatalok körében.

A következőkben azt szemléltetem, hogy az adott jelenségre milyen arányban kaptam nem a magyar standardnak megfelelő válaszokat.

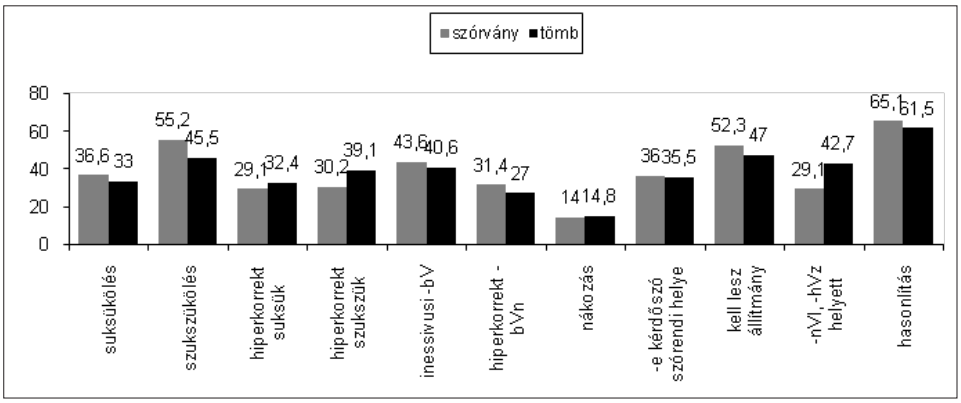

12. ábra. **A nem standard válaszok aránya a mondatjavító feladatnál (%) N=502**

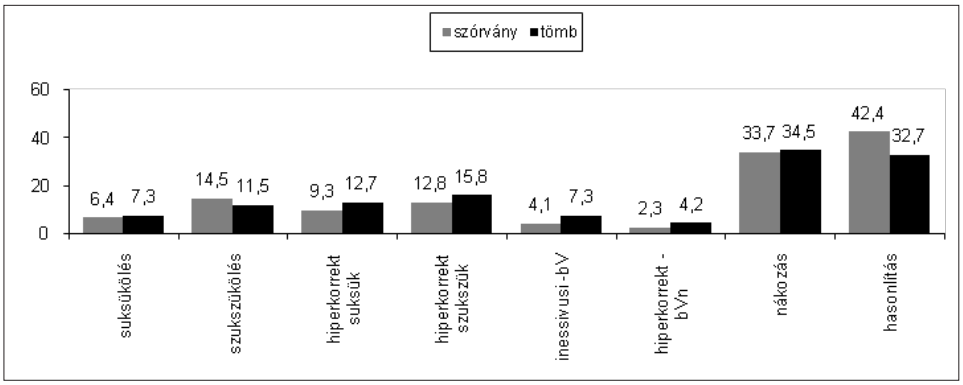

13. ábra. **A nem standard válaszok aránya a mondatkiegészítő feladatnál (%) N=502**

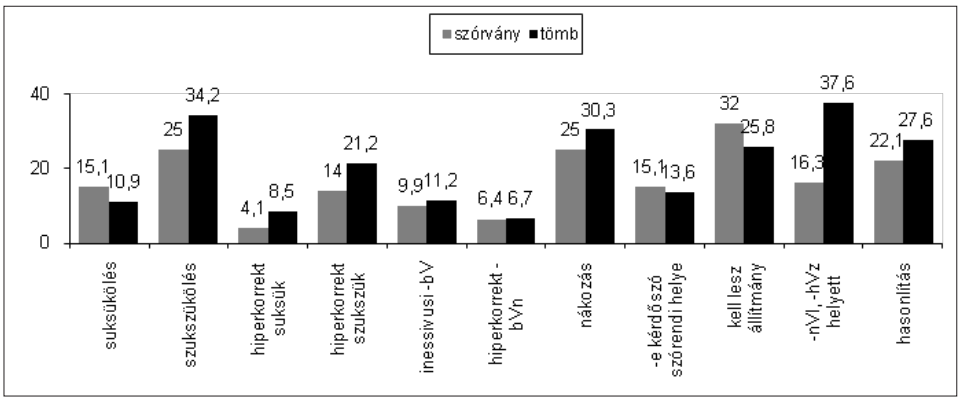

14. ábra. **A nem standard válaszok aránya a mondatválasztó feladatnál (%) N=502**

Az általam megkérdezett csoport jelentős része egy formális helyzetben (iskolai tanóra, nyelvhasználati kérdőív kitöltése közben), írásban a magyar köznyelvi normáktól eltérő nyelvi alakokat fogad el, használ vagy választ. Ennek aránya jelenségenként eltérő. Esetünkben is igaz az, amire Váradi és Kontra, illetve Csernicskó is felhívja a figyelmet: a feladat típusa hatással van az eredményekre (Csernicskó 2002, 2003a: 178, Váradi–Kontra 1994). Legtöbbször a mondatjavító feladatoknál fogadtak el nem köznyelvi, a nyelvművelő szakirodalomban erősen stigmatizált alakokat, hiszen „produkció közben belép egy olyan normatív kontroll, ami az ítéletalkotásban nem játszik szerepet" (Váradi–Kontra 1994: 123).

Adatközlőimre is érvényes az, amit a korábban idézett szerzők leszögeztek magyarországi és kárpátaljai beszélők kapcsán: a szukszükölés kevésbé stigmatizált, mint a suksükölés, így gyakrabban is használatos.

Az is megfigyelhető, hogy összességében leginkább azoknak a jelenségeknek a használata tudatos a fiatalok körében, melyek a nyelvművelésben, az anyanyelvoktatásban korábban is kiemelt figyelmet kaptak (suksükölés, -bV inessivusi funkcióban). Legnagyobb arányban pedig azon változók kapcsán kaptam nem köznyelvi válaszokat, amelyek jellegzetes helyi, nyelvjárási jelenségek (kell lesz, -nál/-nél a -hoz/-hez/-höz helyett, -tól/-től hasonlító funkcióban). Ez azzal magyarázható, hogy a korábbi iskolai tantervek, tankönyvek nem fordítottak kellő figyelmet a kárpátaljai nyelvváltozat jellemzőire. S a magyar köznyelv normájának elsajátíttatásakor leginkább a magyarországi mintára támaszkodtak, s az ott kiemelt, ott is általánosan elterjedt és stigmatizált alakokra hívták fel a tanulók figyelmét, ezek tudatosítására helyezték a hangsúlyt.

Ezt támasztják alá azokra a mondatjavító feladatokra érkező megoldások, melyek néhány, Kárpátalján széles körben elterjedt kontaktusjelenségről kérdezték az adatközlőket:

112. Tegnap becsengettem a vasútra, hogy megkérdezzem az új menetrendet.

Köznyelvi: telefonál

114. Uzsonnára mindig bulocskát eszem.

Köznyelvi: zsömlét, péksüteményt

115. Nem szeretem a mentolos fogpasztát.

Köznyelvi: fogkrémet

116. Édesanyám kiíratta a kedvenc hetilapomat.

Köznyelvi: előfizette

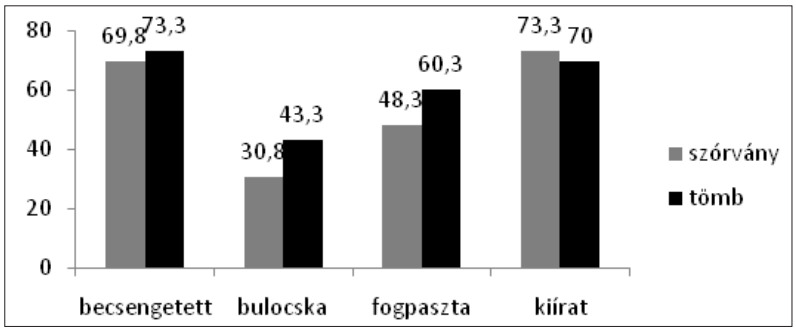

***15. ábra.* A kontaktusjelenségeket javítatlanul hagyók aránya (%) N=502**

A tanulók nagy része javítatlanul hagyta az orosz/ukrán nyelvi hatásként elterjedt kifejezéseket (fogpaszta, becsenget, kiírat). Ez is arra utal, hogy körükben ezek nem magyar standard volta nem tudatos. A bulocskát az adatközlők több mint a fele javította. Bár olyan nagyszőlősi járási adatközlők is voltak, akik javították ugyan a bulocska szót, de a környékükön használt formára: bulacskára. Valószínűleg utóbbit magyar köznyelvi kifejezésnek vélik, s úgy gondolják, a bulocska ejtés valamilyen területi különbségből adódhat.

Az itt bemutatott adatok alapján megállapíthatjuk, hogy a vizsgált csoport jelentős része olyan nyelvi kifejezéseket fogad el/használ/választ köznyelviként, melyek formális helyzetekben erősen stigmatizáltak. Azt is kijelenthetjük, hogy minél jellegzetesebb, szűkebb körben elterjedt, használt kárpátaljai nyelvhasználati jelenségről van szó, annál kevésbé tudják, hogy az nem része a magyar köznyelvnek.

Ezek alapján világossá vált, hogy a vizsgálatban részt vett korosztály az iskolából kikerülvén még nem éri el az új tantervben célként kitűzött kommunikatív kompetencia megfelelő szintjét.

Befejezés

A fent bemutatott adatok alapján kijelenthetjük, hogy a tanulók államnyelvismerete szorosan összefügg nyelvi, társadalmi környezetükkel: jobban ismerik, gyakrabban használják az ukrán nyelvet a szórványhelyzetben élő fiatalok, mint azok, akik magyar tömbben élnek, s ritkábban találkoznak mindennapjaik során az államnyelvet beszélő emberekkel. Körükben gyakoribb ennek a nyelvnek használata családon belül, s baráti körben is, s kisebb arányban tartják a magyart a legszebb nyelvnek.

A szórványban élő tanulók tudatosabbak a nyelvhasználatot érintő kérdésekben: számukra nem olyan természetes az, hogy magyarul beszélhetnek, magyarul tanulhatnak. Jóval toleránsabbak is a különböző nyelvváltozatokkal szemben, mint a magyar többségű környezetben élő, tanuló társaik: nagyobb arányban vallják azt, hogy körükben beszélnek nyelvjárásban, s többen ismerik el, hogy ők is ismerik anyanyelvüknek ezt a változatát.

A köznyelvi normatudatra vonatkozó résznél nincs lényeges összefüggés a vizsgált változókkal: kisebb-nagyobb különbségekkel, de az egész csoportról kijelenthetjük, hogy nem ismerik jól a standard normáit.

Ennek javítása érdekében nagyon fontos a magyar nyelv különböző változatainak felismertetése, elismertetése, a közöttük és funkcióik között lévő különbségek tudatosítása. Ez segítené azt a „törvényesítést", melyre Lanstyák István utal egyik írásában: „A sztenderd magyar nyelv viszonylagos egysége csak akkor őrizhető meg, ha a sztenderd használatát nem tesszük általánosan kötelezővé, illetve elvárttá mindenki számára, beszédhelyzetre való tekintet nélkül. Tehát ha „törvényesítjük" a kisebbségi anyanyelvváltozatot mint a köznapi érintkezés adekvát (legadekvátabb) eszközét…" (Lanstyák 1998: 240–241). Ennek jelentőségét hangsúlyozza Péntek János is, amikor a helyi változatok „oktatásban és publikus használatban" való értékelését szorgalmazza (2002a: 316).

Ezért fontos, hogy az új, Kárpátalja magyar anyanyelvi oktatását szabályozó tantervek folytassák a 2005-ben megkezdett utat: a hozzáadó szemlélet terjesztését a kommunikációs kompetencia megfelelő szintjének elérése érdekében (Kótyuk 2005). Egy feladatgyűjteményben pedig mindenképpen hasznos lenne a városi fiatalokat megszólító rész, mely közelebb hozná hozzájuk a nyelvjárásokat, hogy elhatárolódásukat csökkentse, s körükben ne a meglévő távolságtartó-lenéző, esetleg elnéző attitűd uralkodjon. A falusi fiatalokban pedig erősíteni kell azt a tudatot, hogy büszkék lehetnek arra, hogy ismernek, beszélnek egy nyelvjárást, hiszen ezzel többek lehetnek, nem kevesebbek. S ha tudatában vannak nyelvjárási anyanyelvűségüknek, tudatosabbak lehetnek a nyelvjárási jelenségekkel kapcsolatban is. Így az összehasonlításon alapuló hozzáadó anyanyelvi nevelés eredményesebbé tehető.

Felhasznált irodalom

Babbie, Earl (2003). *A társadalomkutatás gyakorlata.* Budapest, Balassi Kiadó.

Beregszászi Anikó (2009). Anyanyelv-oktatás hozzáadó (additív) szemléletben: a magyar nyelv tanterv kínálta lehetőségek. In: Karmacsi Zoltán–Márku Anita (szerk.): *Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században.* Ungvár, PoliPrint, 20–25. p.

Beregszászi Anikó (2012). *A lehetetlent lehetni.* Tantárgy-pedagógiai útmutató és feladatgyűjtemény az anyanyelv oktatásához a kárpátaljai magyar iskolák 5–9. osztályában. Budapest, Tinta Könyvkiadó.

Beregszászi Anikó–Csernicskó István (2004c). Az ukrán nyelv oktatása a kárpátaljai magyar iskolákban: nyelvpedagógiai és nyelvi emberi jogi vonatkozások. In: Beregszászi Anikó–Csernicskó István: *...itt mennyit ér a szó?*. Ungvár, PoliPrint, 97–108. p.

Beregszászi Anikó–Csernicskó István (2006a). *A kárpátaljai magyar nyelvhasználat társadalmi rétegződése.* Ungvár, PoliPrint.

Beregszászi Anikó–Csernicskó István (2007). A kárpátaljai magyar nyelvjárások és az iskola: elméleti és módszertani kérdések. *Acta Beregsasiensis*, VI. évfolyam, 1. kötet: 44–62. p.

Beregszászi Anikó–Csernicskó István (2007a). A kárpátaljai magyar nyelvjárásokról. In Csernicskó István és Márku Anita (szerk.): *Hiába repülsz te akárhová… Segédkönyv a kárpátaljai magyar nyelvjárások tanulmányozásához*. Ungvár, PoliPrint, 7–96. p.

Csernicskó István (2003a). Egy hasonlóság a magyarországi és kárpátaljai magyar nyelvhasználat között: a -t végű igék kijelentő módja. In: Csernicskó István (szerk.): *A mi szavunk járása.* Ungvár, PoliPrint, 170–179. p.

Csernicskó István (2004a). Egy megoldatlan probléma: az államnyelv oktatása a kárpátaljai magyar tannyelvű iskolákban. In: Huszti Ilona (szerk.): *Idegennyelv-oktatás kisebbségi környezetben.* Ungvár, PoliPrint, 113–123. p.

Kiss Jenő (1995). *Társadalom és nyelvhasználat.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

Kiss Jenő (szerk.) (2001). *Magyar dialektológia.* Budapest, Osiris.

Kótyuk István (2005). *Magyar nyelv 5–12. osztály.* Tanterv a magyar tannyelvű iskolák számára. Csernyivci, Bukrek.

Lakatos Katalin (2006). A barkaszói általános iskolások nyelvjárási attitűdjéről. *Acta Hungarica, 15:* 29–40. p.

Lakatos Katalin (2006a). A nyelvjárások megítélése kárpátaljai iskolások körében. *Magyar nyelvjárások, 44*: 97–104. p.

Lakatos Katalin (2007). Kárpátaljai magyar iskolások és pedagógusok nyelvjárási attitűdjéről. In: Gutmann Miklós–Molnár Zoltán (szerk.): *V. Dialektológiai Szimpozion.* Szombathely, Berzsenyi Dániel Főiskola BTK Magyar Nyelvészeti Tanszék, 156–163. p.

Lakatos Katalin (2007a). Az államnyelv használata kárpátaljai iskolások körében. In: Benő Attila–Fazakas Emese–Szilágyi N. Sándor (szerk.): *Nyelvek és nyelvváltozatok.* Köszöntő kötet Péntek János tiszteletére II. Kolozsvár, Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége Kiadó, 30–38. p.

Lakatos Katalin (2007b). Iskolások nyelvjárási attitűdje a Munkácsi járásban. In: Zelliger Erzsébet (szerk*.): Nyelv, területiség, társadalom.* Budapest, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 293–299. p.

Lakatos Katalin (2008). Kárpátaljai iskolások a magyar nyelv változatairól. In *Félúton 2.* Budapest, ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, 53–61. p. (http://linguistics.elte.hu/studies/fuk/fuk06/)

Lakatos Katalin (2008a). Nyelvi attitűd a kisebbségi oktatásban. *Acta Hungarica, 18:* 160–166. p.

Lakatos Katalin (2009). Kárpátaljai pedagógusok és a nyelvjárások (Egy fölmérés tanulságaiból). In: Borbély Anna–Vančoné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga (szerk.): *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák.* Budapest–Dunaszerdahely–Nyitra, MTA Nyelvtudományi Intézet–Gramma Nyelvi Iroda–Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kar, 423–430. p.

Lakatos Katalin (2009a). „A nyelvjárás szép hagyomány". Tanítványaink a nyelvjárásokról. In: Karmacsi Zoltán és Márku Anita (szerk.): *Nyelv, identitás és anyanyelvi nevelés a XXI. században.* Ungvár, PoliPrint, 82–88. p.

Lakatos Katalin (2009b). Kárpátaljai magyar iskolások vélekedése környezetük anyanyelvhasználatáról. *Magyar Nyelvjárások, 47:* 171–179. p.

Lakatos Katalin (2010). *Kárpátaljai magyar iskolások nyelvi tudata és attitűdje*. Budapest, ELTE BTK, PhD-értekezés.

Lanstyák István (1998). Álom és valóság között (Gondolatok nyelvünk egységéről). In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *Nyelvi tervezés.* Tanulmánygyűjtemény. Budapest, Universitas Kiadó, 235–251. p.

Molnár József–Molnár D. István (2005). *Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében*. Beregszász, PoliPrint.

Orosz Ildikó (2004). Anyanyelvi/anyanyelvű oktatás a kárpátaljai magyar szórványban. In: Beregszászi Anikó–Csernicskó István szerk. *Tanulmányok a kárpátaljai magyar nyelvhasználatról.* Ungvár, PoliPrint, 55–76. p.

Orosz Ildikó (2005). *A magyar nyelvű oktatás helyzete Kárpátalján az ukrán államiság kialakulásának első évtizedében (1989-1999).* Ungvár, PoliPrint.

Orosz Ildikó (2007). *Magyarok a Tisza-forrás környékén.* A felső-Tisza-vidéki magyarok anyanyelvi-oktatási helyzete egy kutatás tükrében. Ungvár, PoliPrint.

Péntek János (2002a). Státus, presztízs, attitűd és a kisebbségi nyelvváltozatok értékelése. In: Hoffmann István–Juhász Dezső–Péntek János (szerk.): *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet.* Debrecen–Jyväskylä, 311–316. p.

Váradi Tamás–Kontra Miklós (1994). A stigmatizált magyar kijelentő mód társadalmi disztribúciójáról. In: Kemény Gábor–Kardos Tamás (szerk.): *A magyar nyelvi norma érvényesülése napjaink nyelvhasználatában.* Budapest, MTA Nyelvtudományi Intézete. 115–124. p.

Berghauer-Olasz Emőke[*]

Egyensúly keresése két „világ” között kapcsolatigény jelenlétével (esettanulmány)

Rezümé. Az esettanulmány alapját a hétlépéses képelemzési módszer (SSCA) képezi. A nevezett módszer a projektív rajzok megértését szolgálja. Az esettanulmány megírásához 12 rajzteszt került felhasználásra (szabadrajz, farajz, emberrajz, hatvan másodperces rajzteszt, élettérteszt, nemlétezőállat-rajteszt, emberpárrajz, anya-gyerek rajz, közös rajz, színkulcsteszt, az ötlépéses intervenciós modell, életút-rajz). A vizsgálat során sikerült feltárni a vizsgált személy által közvetített mintázatokat és az esszenciát. Az esettanulmányban szereplő második, női alany bevonása a vizsgálati személy rajzi tartalmainak megértését szolgálta, mivel partnerkapcsolati viszonyban áll a vizsgált személlyel. A vizsgált személy mintázatai a következőek: támaszkeresés, megfelelés Istennek, megfelelés embernek, kapcsolatigény és reményteli várakozás. Rajzainak esszenciája: Egyensúly keresése két „világ” között kapcsolatigény jelenlétével.

Kulcsszavak: hétlépéses képelemzési módszer (SSCA), megfelelés, kapcsolatigény.

Резюме. Тема даної роботи – „Сім кроків конфігуративного аналізу” (SSCA). Цей метод слугує розумінню проективних малюнків. Під час написання роботи було досліджено 12 тестових малюнків. Протягом аналізу вдалося розкрити зразки та сутність малюнків, зроблених досліджуваною особою. Залучення другого учасника – об’єкта жіночої статі – сприяло кращому розумінню змісту малюнків досліджуваної особи, оскільки вона знаходиться у партнерських стосунках із піддослідною особою. Зразки на малюнках досліджуваної особи були наступними: пошук підтримки; відповідність Богові та людям, потреба у підтриманні стосунків та очікування, сповнене надією. Сутність його малюнків: пошук рівноваги між двома „світами” з потребою підтримання стосунків.

Ключові слова: сім кроків конфігуративного аналізу (SSCA), відповідність, потреба підтримання стосунків.

Abstract. The case study is based on the method of Seven-Step Configuration Analysis (SSCA). The aim of the method is the psychologycal understanding of projective drawings. The case study is based on 12 drawing tests (a Free Drawing, Draw-a-Tree Test, a Human Figure Drawing (HFD), a Sixty Second Drawing Test (SSDT), a Personal Sphere Model, a Non-existent Animal Drawing Test (NEAT), Drawings of a Human Couple, of a Mother-and-Child Drawing, a Drawing Together Method (DTM), The Colour Keys Method, a Five-Step Intervention Model, a Life Story Drawing). The research resulted in revealing the patterns and the essence mediated by the person under analysis. The second female participating in the case study helped to interpret the drawings of the investigated person that she is in partnership with. The patterns of the person under research are as follows: search for support, correspondence to God, correspondence to a human, demand for partnership and hopeful expectation. The essence of the drawings is search for balance between two “worlds” with the demand for partnership.

Key words: Seven-Step Configuration Analysis (SSCA), correspondence, demand for partnership.

A vizsgált személy alapvető adatai

A vizsgált személy 20 éves férfi, jobbkezes, egészséges, önként jelentkezett rajzvizsgálatra. Felsőoktatásban tanul, földrajz szakos hallgató. Szabadidejében

[*] II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Pedagógia és Pszichológia Tanszék / Pécsi Tudományegyetem, Személyiség- és Egészségpszichológia PhD-program. [*] Кафедра педагогіки та психології Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ. / Печський університет, Докторська програма особистості та психологія здоров'я. [*] Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Department of Pedagogy and Psychology. / University of Pécs, Personality and Health Psychology Doctoral Program.

szívesen és sokat rajzol, főként a farajzokat preferálja. Testalkata atletikus, izmos, mezomorf típus, érzelmi élete gazdag. Külső megjelenésére ápoltság, gondozottság jellemző. Beszédhangja a kontextusnak megfelelő erősségű. Az interakció során tartja a szemkontaktust. Kézfogása határozottságot sugall, testtartása egyenes, járása lassú, kényelmes.

Anamnézis

A vizsgált személy egyedüli gyerek, nincsenek testvérei. Szülei középfokú végzettséggel rendelkeznek, a családi házukban három generáció él együtt. Korai emlékei között szerepel, ahogyan éjszaka felébred a gyerekágyában, megkapaszkodva az ágy keretében, szüleit figyeli, amint alszanak. Mikor a falra néz, félelmetes árnyalakot lát a falon, az utcáról beszűrődő fény nem nyugtatja meg, szülei közelségére vágyik, majd felsír. Szüleiről tisztelettel beszél (arra is volt precedens a családjukban, hogy befogadták az anyja megszorult helyzetbe kerülő családját egy időre), apjára felnéz. Valahányszor szóba került az apai kép, átszellemült arckifejezéssel és hangnemmel interpretálta. Elmondása szerint, bármikor bizalommal fordulhatott hozzá, félelmei oldásában is nagy segítséget kapott tőle. Szorosan kötődik nagyszüleihez, nagy veszteségként élte meg nagyapja halálát. A beszélgetés során felidézte azt az emlékét is, amikor nagymamája „*nyugtatókon élt*" a férje halála után.

Alkoholfüggőség nem fordult elő a közeli családban, bár másik negatív élménye abból fakadt, amikor apja egyszer erősen ittas állapotban érkezett haza a munkahelyéről, a hangoskodás és trágár szavakkal dobálózás riadalmat keltett az akkor kilencéves fiúban.

Óvodai élményeire szívesen emlékezik vissza, problémás években főként az általános iskola alatt volt része. Nehezen tudott beilleszkedni az akkori környezetébe, kortársai gyakran zaklatták. Fordulópontként élte meg egyházi líceumba kerülését, az első év beilleszkedési nehézségei után megtalálta a közös hangot az osztálytársakkal, közel került Istenhez. Vallásos. Narratívái közül kiemelhető félelemtörténete. Nehezen feledhetőnek tarja azt az élményét, amikor rémálmából felriadva apja próbálta megnyugtatni. Idézet az élményből: *„Életemben rengeteg olyan esetem volt, mikor nagyon féltem, de csak egy van, ami úgy megmaradt bennem, hogy soha nem tudnám elfelejteni. Aludtam és álmomban úgy láttam a környezetet, mintha mindenütt űr lenne, de nem akármilyen űr, olyan volt, mintha az űrt lángok, és azok csóvái töltenék ki. Eközben tudomást vettem saját magamról és egy ecset volt a kezemben, melyet előtte vérbe és forró ürülékbe mártottak. Önkéntelenül is festeni kezdtem és eleinte csodálatosnak tűnő, állatszerű figurák sokaságát hoztam létre, melyek készenlétük után életre keltek és démoni haraggal álltak nekem, és kezdték húsomat marcangolni. Ordító sírással ébredtem álmomból, mikor arra lettem figyelmes, hogy valami áll a lábamon, a lábaim végénél. Erre felfigyelve olyan félelem támadt bennem, hogy még sírni sem mertem tovább.*

Vártam a történéseket a takarót szorongatva, de hiába szorítottam, el kezdett lefelé csúszni rólam és nem bírtam tartani. Már amikor a térdemig leért a takaró, apu bejött a szobába az előző sírásra reagálva, és felgyújtotta a villanyt. Egész éjszaka mellettem maradt, és hangosan imádkoztunk, hogy megnyugodjam."

Líceumban eltöltött évei partnerkapcsolati szempontból is kiemelkedő jelentőséggel bírnak – itt találkozott a „*nagy szerelemmel*". Élete legfontosabb eseményének főiskolai sikeres felvételijét tartja. Maximalista, igyekszik a legjobbat kihozni életkörülményeiből. Két éve testépítéssel is foglalkozik, heti három alkalommal jár konditerembe. Tanulmányaiban igyekvő, a rábízott feladatokat becsülettel elvégzi. Önjellemzéséből kiderült, leginkább irányítani szeretne a kapcsolataiban, gyengeségként könyvelte el, hogy nehezen fogadja a kritikákat. Elvárásai között szerepel, hogy több figyelmet és megértést kapjon a barátnőjétől. Párkapcsolati konfliktusai az utóbbi fél évben rányomták bélyegét a barátokkal való viszonyára.

Egyetlen mondattal így jellemezte magát: *„Nem félni kell, hanem bízni!"*

Aktuálgenezis

A rajzvizsgálat nyugodt körülmények között zajlott. Az esettanulmány megírásához 12 rajzteszt került felhasználásra (szabadrajz, farajz, emberrajz, hatvan másodperces rajzteszt, élettérteszt, nemlétezőállat-rajteszt, emberpárrajz, anya-gyerek rajz, közös rajz, színkulcsteszt, az ötlépéses intervenciós modell, életútrajz). A rajzok felvételéhez nyolc alkalomra volt szükség. A lehetséges időpontokat előzetesen egyeztettük, javarészt 4. és 5. órapárokon zajlott a vizsgálat. A tesztek rajzolási ideje változó tendenciát mutatott, átlagosan 20-30 percet fordított a rajzolásra, a legkevesebb időt a hatvan másodperces rajzteszt, míg a legtöbb időt az ötlépéses intervenciós modell, a színkulcsteszt és az életútrajz igényelt. Utóbbi tesztekre 120 és 180 percre volt szükség. A vizsgálat időintervalluma öt hónap – novemberben kezdtük meg, míg az utolsó rajzfelvételre március közepén került sor.

A vizsgálati személy ápolt, sportos, jó megjelenésű, testtartása egyenes, kézfogása határozottságot sugall, öltözködése átlagos, rendezett, nem hivalkodó. A vizsgálat kezdetén visszafogott, zárkózott, nehezen oldódott fel. Tesztviselkedésében gyakran megjelent a rajz folyamatának rejtegetése a vizsgálatvezető elől, bal kezével takarta a grafikus elemeket. Modellreakciónak értelmezhető, társaságban, új környezetben hasonló viselkedést mutat, beilleszkedés után közeli barátok előtt képes teljesen megnyílni és kibontakozni. A teszthelyzetben érzett kényelmetlenségét igyekezett humorral, vicces mondatokkal oldani. Szívesen társalgott vallásos témákról, az egyházi líceumban eltöltött éveiről, nehezen beszélt volt párkapcsolatairól, átélt konfliktusairól.

A szukcessziót tekintve kiugróan eltérő mintát mutatott az anya-gyerek rajznál, ahol a gyerek alakjának megrajzolását ugyan a fejjel kezdi, mégsem a nyakkal, vállal folytatja, hanem belekezd az anya alakjának megjelenítésébe. Esernyőt

rajzol, majd csak ezután folytatja a fiú alakot, az arc végig üres – hiányzik a szem, a száj és az orr. Váltogatja anya és gyermeke testének vázolását, a törzsnél tart, amikor járulékos elemként épületrajzba kezd a lap jobb oldalán. Az arcról hiányzó felsorolt elemek a rajz befejezése előtt kerülnek fel a papírra.

A rajz keletkezési folyamata alatt fokozott verbalitás volt megfigyelhető a vizsgált személyen. A rajzzal kapcsolatos instrukció meghallgatása után, esetleg egy kicsivel hosszabb reakcióidő elteltével minden esetben megjegyzést fűzött a papírra kerülő produktumra. Az alábbiakban a vizsgált személy mondatai az elhangzottak, expresszív viselkedésének, tesztviselkedésének jegyei pedig a megfigyelés szerint kerülnek bemutatásra.

A szabadrajznál elhangzott mondatok még nagyfokú bizalmatlanságról és szkepticizmusról tettek bizonyosságot: *„Tollal szeretnék rajzolni, az enyémmel."*

„Nagyon kíváncsi vagyok, mi fog ebből kiderülni…" A rajzolás elején többször zavartan elmosolyodott, majd mikor a fa törzsének hangsúlyozásánál tartott, egyre inkább az elmélyülés, a fantáziabeli bevonódás jeleit mutatta. Felnőtteknél ritkán előforduló gesztusa – néhány másodpercre annyira elmélyült a folyamatban, hogy nyelvével megérintette ajkait – erre enged következetni.

Farajzot lelkesen rajzolt, szabadidejében, vagy ha csak unatkozik, sokszor visszatér ehhez a témához, ekkor hangzott el: *„Kb. 4 éve mindig ilyeneket rajzolok órán, vagy csak akkor is, ha unatkozom."*

Fokozott teljesítménymotivációként értelmezhető a kiegészítő elemek megjelenítése a fa megrajzolása mellett. Verbálisan is kíséri: *„Az aljáról még hiányzik valami…, még jönnie kell valaminek."* Pszichomotoros jellemzői a jelentős sebességváltások voltak a járulékos elemeknél (lezúduló víz és a szakadék).

Az emberrajztesztnél humorral igyekezett leplezni és valamelyest oldani a teszthelyzet okozta kellemetlenséget, a szokásos, gyakran elhangzó „*nem tudok embert rajzolni*" megnyilvánulás mellett hangzott el: *„Egy öltönyös majmot könnyebben lerajzolnék, amúgy"*, majd a munka befejeztével önkritikával zárta: *„Na…, ennek jó nagy feje lett!"* – jelen esetben helytállónak bizonyult.

A hatvan másodperces rajztesztet és az élettértesztet láthatóan élvezte, kifejezetten megkönnyebbült, amikor kiderült, hogy „csak" köröket kell rajzolni. Mindez nem jelentette azt, hogy nem volt képes a fantáziabeli bevonódásra, különösen saját életterének megjelenítésekor látszottak a feszült figyelem nyomai az arcvonásain. Verbális jelzéseit ott alkalmazta, ahol definiálni kívánta a lerajzolt elemeket.

Az emberpárteszt instrukciójának figyelmes követése után egyből kérdéssel indított, megkérdezte, hogyan induljon neki, mivel kezdje a rajzot. Fokozott verbalizálás jellemezte az aktuálgenetikus állapotot. Erősen elgondolkodott, a színes ceruzákra nézett, majd némi hezitálást követve ezt mondta: „*Nem szeretek színekkel rajzolni."* Az elhangzott kijelentés ellenére színes ceruzával látott hozzá az első vonalak meghúzásához, melyeket a női alakhoz kapcsolt. *„Meztelenül*

hamarabb lerajzolnám" – jegyezte meg, majd gyors radírozásba kezd, elégedetlenségét fejezi ki a kézfej állapotával kapcsolatban. Többször kijavítja, erősítgeti a kontúrt, sóhajt, majd mosolyogva hozzáteszi: *„A nőkkel csak a baj van."* Többször rákérdez arra, jól halad-e, minden az elképzelés szerint alakul-e, valamint hozzájárulást kér az emberpár bekeretezéséhez, a háttér megrajzolásához. A nemlétezőállat-rajznál már megfigyelhető volt ehhez hasonló tesztviselkedés, amikor arra kérdezett rá, hogy lehetnek-e egyformák a nemlétező állatok, valamint baj-e, ha nem szépítgeti ki az elkészült produktumot. A verbális közlés ellenére többször visszatér egy kontúrhoz, hogy a végeredmény „*elég jó"* legyen. Egyre inkább kirajzolódtak viselkedésének azon jegyei, melyek a megfelelési igénnyel hozhatók összefüggésbe.

A közös rajz felvételekor a vizsgált személy kérésére barátnője is jelen volt, vele szeretett volna közöset alkotni. A rajzfelvétel kivételes momentuma volt, hogy majd 10 percen keresztül nem engedte barátnője számára a laphoz való hozzáférést, bal karjával szinte védte a területet. Közölte, hogy miután meghúzta a kontúrokat, majd *„rádolgozhat"* a partnere is. Eközben V. A. (*a partner, megváltoztatott monogrammal*) egy kevés ideig nyugodtan vár a sorára, majd rákérdez, mikor készül el. Miután a vizsgált személy befejezte a fő kontúrvonalak felvázolását, instrukciókkal látja el a partnert: *„Ezeket itt húzogasd körbe, ahol nem látszik, jó?..., ki is színezheted, ha gondolod."* A rajteszt felvétele kapcsán mutatott viselkedése jelen esetben is modellreakcióként értelmezhető, egyértelműen ő a domináns fél a kapcsolatban.

A színkulcsteszt felvétele során a vizsgált személy tesztviselkedésében belső küzdelmének eredményeként szokatlan kimerülés volt megfigyelhető, arca elvörösödött, nehezen szembesült a reprezentált pozitív és főként negatív élményekkel. Az ötlépéses intervenciós modell és az életútrajz kapcsán életének ezen részei elevenedtek újra, mégis nyugodt volt, az intervenció megtervezése láthatóan örömmel töltötte el. Két héttel később büszkén interpretálta a vizsgálatban megjelölt lépést.

Fenomenológiai leírás

Szabadrajz

A rajz fekvő formátumú lapon látható. A vonalvezetés szaggatott, a figura széleinél megerősített vonalakkal. A rajz szűk grafémarepertoárt tartalmaz, mely hosszabb és rövidebb, valamint összeillesztett vonalakból, körökből, oválisokból áll. A közepétől kevéssel balra helyezkedik el a fa figura. Ágait felfelé, valamint jobb és bal oldalra ívelő többszörösen megerősített vonalakkal, levelekkel tűzdelve szemlélteti. A figura jobb oldalra ívelő párhuzamosan meghúzott vonalai megtörnek, ovális formában végződnek. A fa törzsében mélyedés, két oldalán virág motívum található. A lap alján és tetején ismétlődő elemek, szaggatott vonalak adják a hátteret.

Farajz

A rajz állított formátumú lapon látható. A vonalvezetés szaggatott, a figura széleinél megerősített. A rajzon szűk grafémarepertoárt lehet felfedezni, mely hosszabb és rövidebb, valamint összeillesztett vonalakból, körökből és ovális okból áll. A fa figura a lap bal felső részén helyezkedik el, megdőlt pozícióban. Gyökerei, melyeket megerősített vonalak alkotnak, kilátszanak. A lap felső részén szaggatott vonalakból összeállított hegy, melyekben folyó ered. A szintén szaggatott vonalakból szerkesztett folyó végződik a lap alján. A folyón megerősített nyomatékú elem látható. Ismétlődő virágmotívumok találhatók a rajzlap alján, szélein és felső részén.

Emberrajz

A rajz álló formátumú lapon látható. A vonalvezetés helyenként folytonos, nagy részben inkább szaggatott. A rajz szűk grafémarepertoárt tartalmaz, mely rövidebb és hosszabb vonalakból, kisebb körökből áll. A rajz átlagos méretű. A lap közepétől kevéssel balra helyezkedik el a figura, testrészei kissé aránytalanok. A fej ovális formájú, az áll résznél csúcsosabb vonalakkal ábrázolva. A szemeket két ovális forma alkotja középpontjukban besatírozott körökkel. Az orr elhajlított derékszögű vonalból, a száj két összekapcsolt ferde vonalból áll. A szemöldököt két ferde vonal alkotja, a fülek jól kivehetőek a rajzon. A fej tetején félkör alakú, jól kivehető simlédéres sapka látható, alatta kilógó hajjal. A nyakat két rövid, függőlegesen meghúzott vonallal szemlélteti, a váll széles, melyhez viszonyítva a karok, az ökölbe szorított kézfej, valamint a lábfej aránytalanul kicsi. A figurán ruha látható: a felső részen kockákkal tűzdelt mellény, az alsó részen nadrág, a derekán két vízszintes és középen két párhuzamosan meghúzott függőleges vonallal. A nadrágra zsebek és cipzár is felkerült. A kifelé álló lábfejen három apró vonallal, valamint a sarokrésznél kiugró elemekkel cipőt ábrázol. A rajzon nemi differenciáció is megjelenik, a figura egyértelműen fiúalak.

Nemlétezőállat-rajzteszt

A rajz fekvő formátumú lapon látható szaggatott és többszörösen megerősített vonalakkal. A rajzon a szűk grafémarepertoárt a szaggatott vonalak, lekerekített vonalvégek, pontok és félkörívek alkotják. A rajz két nagyméretű figurát ábrázol, melyek felső részén levágott rombusz formátumú alakzat látható. A rombusz felső részén emberi arc jelenik meg egy körben elhelyezett két pont és egy vonal formájában. Mindkét figura nagyméretű szárnyakkal rendelkezik, alsó részüknél fecskefarok végződéssel. A szárnyakon satírozás és félkörívek láthatók. A figurák szárnyai középponton érintkeznek. A bal oldali figura szárnya az érintkezés kapcsán fedi a jobb oldali figura szárnyát.

Emberpárrajz

A rajz álló formátumú lapon látható. A vonalvezetés helyenként folytonos, kevesebb részen többszörös megerősítéssel. A grafémarepertoár szűkös, egymást érintő vagy lekerekített, hullámos vonalakkal, apró körökkel. A rajzon két ülő alak látható, akiknél megjelenik a nemi differenciáció. A bal oldali figura férfi, a jobb

oldali figura nő, lábaiknál érintkeznek. A bal oldali figura feje ovális formájú, a szemet két kisebb besatírozott kör, az orrot és a szájat egyetlen félkörben megrajzolt vonal alkotja. A haj több apró vonalból tevődik össze. A váll széles, a figura mindkét karját és lábát széttárja. A tenyér nyitott, az ujjak jól láthatók. A figurán megfigyelhető a ruha, kockákat alkotó vonalakkal tarkított mellény, valamint a nadrág is. A jobb oldali női figura feje ovális, mindkét szemét besatírozott körrel, orrát és száját egyetlen félkörben megrajzolt vonallal, a hajat több egymás mellé szerkesztett hullámos vonallal ábrázolja. A karok hátravetett helyzetben, derékszöget alkotnak a törzzsel. A figura törzstől a lábfejekig oldalnézetből látható. A mellek erős nyomatékkal szemléltetettek. A ruha a megrajzolt női figurához képest rövid. Egyik figura lábfején sem látható cipő. A figurák négyzetrácsos és hullámos vonalakkal keretezett háttérben ábrázoltak. A lap bal oldalán, felső részén ismétlődő elemek: két függőlegesen meghúzott hullámos vonalú törzsből és lekerekített vonalú lombbal ábrázolt fák, valamint szaggatott és hullámos vonalak váltakoztatása látható, a felsorolt járulékos elemek a hátteret képezik.

Anya-gyerek rajz

A rajz fekvő formátumú lapon jelenik meg átlagos méretben. A vonalvezetés szaggatott, egyenetlen, helyenként megerősített. A két figura a lap közepétől bal irányba tolódik. A figurák szemből láthatók, testrészeik aránytalanok. A bal oldali figura női alak, jobb kezével kapcsolódik a másik, szintén jól kivehető fiú alak benyomását keltő figurához. Feje ovális, szemei ellipszisben elhelyezett, besatírozott körökkel, orra és szája félkörökkel, valamint szemöldökei két rövid vonallal ábrázoltak. Haját hullámos vonalak alkotják. Törzse a lábakhoz viszonyítva hosszú, jobb karja vékonyabb, mint a bal. Az ujjak jól láthatók, melyek felismerhetően esernyőt tartanak. A figurán ruharészletek jelennek meg: a felsőruhát a nyaknál egy, a csuklóknál meghúzott két vonal szemlélteti, a lábakat besatírozott, bokáig erő hosszú szoknya fedi. A lábfejek a két irányba álló pozícióban vannak. A jobb oldali figura feje ovális, a szemeket ellipszisben elhelyezett pontokkal ábrázolja. Az orr ferde, a szemöldökök rövid vonalból, a száj jobb irányba elnyújtott kis ferde vonalból áll. A fej tetején félkör alakú, jól kivehető simléderes sapka látható, alatta kilógó hajjal. A figura jobb keze összekulcsolódik, valamint a bal karja is érintkezik a női alak jobb kezével. A figurán felsőruha és nadrág részletei is megjelennek. A lap jobb oldalán többszörösen megerősített, illetve szaggatott vonalakból és négyzet formákból összeállított elem is megjelenik. A háttérben szabálytalanul elhelyezett, rövid, függőleges vonalak láthatók.

Közös rajz

A rajz fekvő formátumú lapon látható, mérete nagy. A vonalvezetés szaggatott, helyenként folytonos, a figura széleinél többszörösen megerősített. A lap középén helyezkedik el a fa figura. A fa figura törzse és ágai megerősített vonalakból állnak, melyeket levél, virág formátumú elemek, helyenként hegyesebbre ábrázolt vonalvégek borítanak. A figura jobb alsó ága felénél félbehagyott, lekerekítéssel

végződik. Törzsében megerősített vonalakkal és satírozással ábrázolt mélyedés, melyben nehezen azonosítható motívum látható. A figura jobb oldalán virág elem azonosítható. A lap alján hullámos és szaggatott vonalak váltják egymást.

Intuitív elemzés

A vizsgált személy rajzainak öt legfontosabb jellemzője: szomorú, dependens, törékeny, ambivalens, vágyakozó.

A spontán figyelmet a vizsgált rajzokban az élénkebb, feltűnőbb, részletesebb elemek, motívumok ragadják meg.

A motoros empátiás elemzésnél a konfliktust hordozó rajzi részleteknél elakadást lehet tapasztalni, nehézségekbe ütközik olyan formában megjeleníteni a rajzot, ahogyan előttünk van. Többszörösen visszatérő momentuma az elemzésnek, amikor kapcsolódást, érintkezést kell újrarajzolni, az aprólékos elemek, a többszörösen megerősített vonalak miatt kellemetlen, feszültséget hordozó érzések keletkeztek. A szabadrajzban és farajzban egyformán nehézségekbe ütközött újra és újra visszatérni a fa megfeszült pozícióban megrajzolt ágak vonalainak megerősítéséhez. Az anya-gyerek rajznál is azt a részletet volt a legnehezebb szemléltetni, ahol a két alak érintkezik. Sok volt a járulékos elem a farajznál, hasonlóan zavaróan hat a megtört partvonal közepén kilátszó gyökerek megrajzolása, kompenzációként éltem meg a víz áramlatának megrajzolását, nyugalmat árasztott. A közös rajban ábrázolt fánál kifejezetten többnek véltem a hegyesre hagyott ágak sokaságát, legszívesebben a felét sem rajzoltam volna fel. Érdekes módon a nemlétező állatok rajzolása könnyebben ment, a két állat szárnyainak kapcsolódása jól illeszkedett egymáshoz, torzította volna az összhatást, ha távolabbra rajzolom őket egymástól. A kinesztetikus empátia a szabadrajzban, a farajzban, emberrajzban, emberpárrajzban jelzi a megfeszülést, a megformált figurák minden erőt belevetve kiegyenesítik magukat, hogy látszódjék, milyen szépen állnak. Amíg a talaj biztosított, az erőfeszítés kivitelezhető. A rajz vizualizálása kapcsán a szorosnak, görcsösnek érezhető kapaszkodás, és megfeszülés mellett, a nemlétezőállat-rajzban jó érzés a másik állat védelme, közelsége, de ha mozognak, együtt, összehangoltan kell tegyék, különben az egyik mozgása akadályozza az másikét. Az élettérteszt, az ötlépéses intervenciós modell, a színkulcsteszt, valamint az életútrajz elemzése megküzdést jelez.

Egyetlen mondatos jellemzés: Megfeszülő, merev, kapaszkodó figurái kötést és oldást, megküzdést ábrázolnak.

Globális elemzés

Szabadrajz

A rajz fejlettsége differenciáltabb-realisztikus szintű, mely tükrözi a vizsgált személy intellektusát. Érzelmi-hangulati tónusa feszült. Formahangsúlyos ábrázolásában merev, statikus, kidolgozott forma jelenik meg. Formaképe differenciált,

mozgásképe tervezett, vezetett, önálló. A részletek integráltak, a rajz harmonikus. Színhasználat nincs. Térkitöltését koncentráltság, kiegyensúlyozottság és konstruktivitás jellemzi.

Farajz

A rajz fejlettsége differenciáltabb-realisztikus (e) szintnek felel meg. Érzelmi-hangulati tónusa tehetetlen, magányos, szomorú, azonban nem hordoz reménytelenséget. Mozgáshangsúlyos ábrázolásában határozottság, kontrolláltság azonosítható. Mozgásképe dinamikus és expanzív, formaképe differenciált. Részleteiben integrált, harmonikus jegyeket hordoz. Színhasználat nincs. Térhasználata jól megkomponált, teljes felületet kitöltő rajz.

Emberrajz

A rajz fejlettsége alacsonyabb, mint az előzőek, visszaesés látható, közel-realisztikus szintnek felel meg. Érzelmi-hangulati tónusa játékos, vidám. Az ábrázolás formahangsúlyos, lassú vonalakkal készült, mozdulatlan hatást kelt. Mozgásképe félős, tapogatózó, formaképe iskolás, egyszerű hatást kelt. Integrált és harmonikus. Térhasználatát a központi elhelyezés, kissé balra eltolás jellemzi.

Nemlétezőállat-rajzteszt

A rajz fejlettségi szintje differenciált-realisztikus szintű. Érzelmi-hangulati tónusa meleg, kedves. Mozgáshangsúlyos rajz, mely dinamizmust hordoz, egyben szabályozott és kontrollált is. Mozgásképét könnyedség, dinamizmus, szabadság, messze hatás, formaképét megformázottság és markánsság jellemzi. A rajz integrált és harmonikus. Térhasználatában a központi elhelyezés figyelhető meg.

Emberpárrajz

A rajz fejlettségi szintje a közel-realisztikus szintnek felel meg. Érzelmi-hangulati tónusa érzéki-érzelmi. Az ábrázolás formahangsúlyos, újra és újra megerősített vonalak, megerősített kontúr jellemzi. Mozgásképe erőteljes, kissé görcsös, formaképe szuverén, egyértelmű és feltűnő. A rajzot integráltság és harmónia jellemzi. Színhasználatában a sötétpiros szignifikáns szerepet tölt be, mellyel a nemiséget hangsúlyozza. Térhasználatát tekintve megkomponált, teljes felületet kitöltő rajz.

Anya-gyerek rajz

A rajz fejlettségi szintje közel-realisztikus. Érzelmi-hangulati tónusa félelemteli, szorongó. Mozgáshangsúlyos rajz, határozatlan, bizonytalan hatást kelt a megfigyelőben. Mozgásképe messze ható és vezetett, ugyanakkor formaképe suta, iskolás és egyszerű. A rajz háttere zavaróan hat. Térhasználatában teljes felületet kitöltő rajz.

Közös rajz

A rajz személyiségszintje differenciált-realisztikus szintű. Érzelmi-hangulati tónusa boldog, vidám, kellemes. Formahangsúlyos rajz, mely hangsúlyos, markánsan megerősített vonalaival egyedi hatást kelt. Mozgásképe határozott, dinamikus, karakán és erőteljes, formaképe szuverén, egységes és jól sikerült. Alkalmazott színek: világoszöld, sötétzöld, világoslila, szürke és barna. A rajz integrált és harmonikus. Térhasználatát a központi elrendezés jellemzi.

Életút-rajz

A rajz személyiségszintje közel-realisztikus. Meleg, kedves érzelmi-hangulati benyomást kelt. Formahangsúlyos rajz, melyet kontrolláltság és határozottság jellemez. Mozgásképe dinamikus, szabad és gördülékeny, formaképe szuverén, megformázott. Képi kifejezése adekvát, stílusát harmónia jellemzi. Az események ábrázolása gördülékeny, az áramlási irány folytonos, nincs megszakítás. Térhasználatában teljes térfelületet kitöltő rajz.

Részletes elemzés

Szabadrajz

Enaktív szinten a figura jól megszerkesztett, többszörösen megerősített vonalakból áll. A hátteret képező elemek szaggatott vonalakból állnak, melyek kiválóan érzékeltetik a fő motívum, a figura jellegzetességeit. Fekete golyóstollal megrajzolt alkotás. A figura egyedi formai jegyeket hordoz: merev, égbe nyúló ágak, jobb oldalon törés, a törzs bal oldalában mélyedés, odú látható, melyet gondos satírozással tett érzékletesebbé a vizsgált személy. Az egekbe nyúló ágak jellegzetessége a megfeszült tartás. A rajz két szemantikai egységre osztható: az alsó részen a törzs sérült és vágott elemeket tartalmaz, míg a felső részében levélsarjadások, levelek találhatók. A vizsgált személy dombábrázolással emeli ki a két említett szemantikai egységet, ezzel is szemléltetve a kettősséget. Az utótesztből kiderült, hogy a rajzoló elégedett az eredménnyel, nem kívánt semmi új motívumot hozzátenni, sem radírozással eltüntetni valamilyen megjelenített elemet. A képen feltüntetett fa tölgy, nyár végi estén került ábrázolásra. A rajz címe: *Várakozás*. A vizsgált személy élményvilágában a megfelelni vágyás, a „*ha megfeszülök is, de megmutatom*" benyomását kelti.

Farajz

A rajz kiválóan megszerkesztett, többszörösen megerősített vonalakból áll. A hátteret szaggatott vonalak, ismétlődő grafémák adják. Golyóstollal készült. A farajz érdekessége, hogy a témát adó figura a bal felső pozícióba kerül, elhelyezése következtében a mérete is kisebbre sikeredett. Meggörnyedt pozícióban áll a leszakadt part mellett, gyökerei kilátszanak. Erős belső feszültséggel megrajzolt a forma, mivel a rajzoló többször visszatér ehhez a ponthoz a folyamat alatt, hogy támasztékot, megerősítést adjon a gyökereknek. A lap közepét járulékos elemként egy hegyekben eredő folyó alkotja, mely a lap alján feltűntetett mederbe zúdul. A folyó gyors folyású, a meghúzott vonalak kiválóan érzékeltetik a sebességet. A fától nem messze a sodrással úszik egy letört farönk. A vizsgált személy erős besatírozással emeli ki a többi elem közül. A rajz másik érdekessége, ha az előző szabadrajz mellé helyezzük, jelen rajz egyértelmű folytatása a másiknak. Az ott letört törzs most a víz sodrával úszik. A rajz hátterében kivágott fákból újrasarjadó virágmotívumokat fedezhetünk fel. Szemantikailag szintén két egységre bontható az alkotás. Az egyik egységben a visszatérő megtörés és támasztalanság áll,

a másikban pedig a sarjadás, a túlélés, a megmaradás küzdelme. A fa életkorát fiatalnak titulálta, típusa nyárfa, mely a tavaszban várja életerejét. A rajz címe: *Türelem*.

Emberrajz

A rajz túlnyomó többségében szaggatott, megerősített vonalakból, satírozásból áll, váltakozó mozgással megrajzolva. Az alak meglehetősen infantilis. A test részei aránytalanok, a fej nagy, a meglehetősen széles vállakhoz képest gyenge és rövid kart látunk, a lábak és a lábfejek is rövidek. A kézfej alig kivehető, ökölbe szorított. A figura ellentmondásos. Mosolygó embert ábrázol, a szemek bátortalanság kifejeződését erősítik az arcon. A bal szemöldök és szem olyan pozícióban került ábrázolásra, hogy elárulja a figurába vetett érzéseket. A vizsgált személy állítása szerint kitalált figura, megnevezett életkora mégis az övével egyezett. A megrajzolt ember várakozik valakire – itt ismét megjelenik az előző rajzteszteknél megjelent várakozás – és arra gondol, vajon mikor jön már az illető, mindeközben jól érzi magát, mert remek az idő. Ahhoz, hogy több információhoz jussak, az utóteszt kérdéseit kiegészítettem Machover utótesztkérdéseivel is. Ezek alapján kiderült, hogy a „kitalált" alak (saját magával azonosította a vizsgált személy) rajzában a mellkas sikerült a legjobban, legkevésbé pedig a láb. Magában él, kötődik a szüleihez, de legjobban az apjához. Ismét érdekességként említhető, hogy már az anamnézis kapcsán világossá vált, hogy az apjával kiegyensúlyozott a kapcsolata. A megrajzolt ember még tanul, de majd ott szeretne dolgozni, ahol jó a társaság. Attól fél, hogy vajon mit fog mondani az ember, akire pillanatnyilag várakozik. Ő egy régi barátja, akit nagyon szeretett, de elváltak egymástól. Legjobban az dühíti majd fel, ha nem rá fog figyelni az ember, akit vár. Leginkább boldogságra vágyik. Az megrajzolt emberben az a jó, hogy szeret mindenkit. Rossz benne (ismét ellentmondás), hogy nem szereti azt, aki őt sem szereti és megbántotta. Főként másokkal van, első látásra kicsit „*dilis"*, bolondozós, de a felszín alatt nem ilyen, komoly. Bízik az emberekben, leginkább jövőre lenne szüksége, ahol tudja, mit fog csinálni. A tesztből kirajzolódnak azok az elemek, amelyek ismét a töréssel hozhatók összefüggésbe, a megromlott baráti kapcsolatok, a támaszkeresés, a társas kapcsolatok iránti igény.

Hatvan másodperces rajteszt

A rajzban szabályos és szabálytalan körök nagyobb és kisebb előfordulási gyakorisággal váltják egymást.

A rajzteszt első feladatában magát és párját kell lerajzolnia, a második kérdés is ez, de az első kérdésben a vizsgált személy még nem tudta, mire számítson. Az első rajzban olyan egyforma méretű köröket rajzolt, amelyekből az egyik kicsit nagyobb mértékben fedi a másikat (a partner köre több helyet foglalt), a másodikban viszont már csupán egymás mellé kerültek a lapon. A harmadikban, a legjobb barát köre távolabb, jobb oldalon helyezkedik el a rajzoló körétől, ám méretben megegyeznek. A baráttal való jelenlegi távolságtartó viszony itt is

megjelenik. A negyedik feladatban az édesapa köre nagyobb, balról érinti a rajzoló körét. Az ötödik feladatban az édesanya köre is érinti a rajzolóét, de a jobb oldalról. Ennél a feladatnál először az édesanya köre kerül megrajzolásra. A hatodik feladat üresen marad, mivel nincs testvére. A hetediknél az ideális partner megjelenítése, ahol a körök fedik egymást, ismét kicsit nagyobb hangsúlyt kap a partner köre, ami jobbra helyezkedik a rajzolótól. Nyolcadikként azt a személyt rajzolta le kör formájában saját magához képest, akivel konfliktusban áll. Először saját magát rajzolja le a bal oldalon, majd a konfliktus személy ugyanolyan méretben a lap jobb szélén. A kilencedik rajzon a problémát jeleníti meg: a saját köre balra helyezkedik el, míg a probléma tőle távolabb és kisebb méretben. A következő feladatban hasonlóan a probléma kört kell feltűntetni, de egy év múlva. Jól mutatja a megküzdésre való hajlandóságát, hogy jóval kisebb kör formára rajzolta, távol magától. A tizenegyedik rajzban a saját magát és a párját kellet szemléltetnie öt év múlva. Ugyanolyan méretűre és alakúra rajzolta meg a köröket, mint a hetedikben, ahol az ideális partnerrel való kapcsolatot néztük. A tizenkettedik feladatban erős és gyenge én köröket rajzolt. Jelen feladatnál a saját magát jelölő x jelzés az erős én körbe került. A körök fedik egymást, az erős én a bal oldalon, a gyenge én a jobb oldalon helyezkedik el. A tizenharmadik rajzban a boldogság és a rajzoló pozíciója került terítékre. Saját magát bal oldalon helyezi el nagyobb kör formájában, jobb oldalról kis felületen érinti a boldogság megnyújtott alakzata. A következő feladatban a rajzoló és a pénz megjelenítése következik. A pénz köre jobb oldalra kerül, kissé nyújtott formában, de érinti a másik kört. A tizenötödik lapon a vizsgált személy és a szexualitás kapcsolata vizualizálódik. Saját köre ismét bal oldalon foglal helyet, kisebb kör formájában (de nagyobb, mint a pénz és a boldogság) egybekapcsolódik a vizsgált személy körével. Tiltakozik az ellen, hogy a szexualitás fontos helyet foglal el az életében, mivel nem kompatibilis a hitével, vallásos nézeteivel. Az utolsó feladat a vizsgált személy által megnevezett fogalom megjelenítése saját pozíciójához viszonyítva. Meg is nevezi a fogalmat: felejtés („régi rossz dolgok"). Saját köre bal oldalon helyezkedik el szokásos, állandó méretben, jobbról metszi a felejtés köre, mely nagyságát tekintve nagyjából egyezik a tesztben megjelenített probléma körrel.

Kíváncsi voltam, a vizsgált személy partnerénél vajon hasonló formában jelenik-e meg a kapcsolat, ezért megkértem, hadd vehessem fel vele is a rajzokat. Azonban ahhoz, hogy pontosan értelmezzem a képi kifejezéseket, minden rajztesztet felvettünk, amit a vizsgált személlyel is. A továbbiakban a partner V. A. monogrammal szerepel.[1]

[1] V. A. 20 éves, szintén főiskolai hallgató, nagyrészt a kollégiumban tartózkodik. Szülei középfokú végzettséggel rendelkeznek. Idegen környezetben csendes, visszahúzódó típus, barátai körében nyílt és szókimondó. Vallásos. A vizsgált személlyel másfél éve alkotnak egy párt. A vizsgálat alatt nyugodt, szívesen beszél, ahol elakadást érez, jelzi. Rajzolási ideje viszonylag rövid, szívesen rajzol. Az utolsóként felvett rajzteszteknél meglehetősen lehangolt, szokatlanul visszahúzódó.

Összevetettem a vizsgált személy tesztjét a partner tesztjével. Az első rajzon ugyanúgy jeleníti meg magukat, mint a vizsgált személy, még a fedésben is megegyezik. A második laphoz hasonlóan, itt is már csak egymás mellett jelenik meg a pár. A hetedik rajz különbözik a vizsgált személyétől, itt úgy ábrázolta, mint a második rajzban, nem érintik egymást. Ezzel szemben, a pár öt év múlva rajznál a körök ismét fedik egymást, a vizsgált személy jobbról kapcsolódik V. A.-hoz. A vizsgált személy realizálja jelenlegi kapcsolati konfliktust azzal, hogy a körök nem érintik egymást, ezzel szemben ismét a megküzdés jeleként értelmezhető a jövőben ábrázolt és az ideális kapcsolatot reprezentáló körök szimbiózisa.

Élettér-teszt

A rajztesztben eltérő méretű körök, ellipszisek, vonalak váltják egymást. A vonalminőség helyenként megerősített. A rajz középpontjában a vizsgált személy köre foglal helyet, körülötte rajzolási sorrendben következnek életének fontos személyei, azok a fogalmak, amelyek foglakoztatják. A fontossági és rajzolási sorrend a következő: apa, anya, V. A., nagyapa, mama1, mama2, G./D., Sz., Isten, P., „barátok", barátok, B., munka, ház, gyerekek, siker abban, amit csinálni fogok, feleségemet mindig tudjam szeretni, régi osztálytársak. Olyan fogalmak is felkerültek a vizsgált személy életterének felületére, amelyek még távoli tervekként, vágyakozásként szerepelnek a gondolataiban. Még nem házas, nincsenek gyerekei, munkahellyel sem rendelkezik, mégis fontosak számára, elmondása szerint tervek és vágyak nélkül nem lenne értelme az életnek. A hozzá közelebb, szinte sziromszerűen elhelyezkedő személyek a közvetlen környezetében élők, a két barátja kivételével (Sz. és P.), akiket két vonallal kötött magához, mindenki három vonallal kapcsolódik. V. A. hármas kapcsolódásán két törést ábrázoló vonalka van. A partnerkapcsolatban elszenvedett sérüléseit itt nyíltan ki tudta mutatni. Összevetettem V. A. élettértesztjével. Az ő rajzolási sorrendjében a vizsgált személy az ötödik helyen szerepel, három vonallal kapcsolódik hozzá, de nem tüntet fel törést a kapcsolatban. A későbbi elemzések magyarázatot kínálnak erre.

Folytatva a vizsgált személy élettértesztjének elemzését, a távolabbi pozíciókban két kapcsolat kapott három vonallal megerősítést: Isten, és a feleségemet mindig tudjam szeretni. Az Istennel való kapcsolatban egy törés látható, a vizsgált személy ezt azzal magyarázta, hogy az utóbbi időben távol került attól a Mindenségtől, aki a legfontosabb szerepet töltötte az életében. A kiemelendő kapcsolatok között szerepelnek a barátok és a „barátok". Az utóbbiakkal szeretné rendezni a kapcsolatot. Az általa ideálisnak vélt élettértesztben a köröket a saját kör kivételével ellipszis formára rajzolja, V. A. a legközelebb hármas vonallal, törés nélkül szerepel, Isten szintén törés nélkül került közelebb, az apu, anyu kötések kettős vonallal ábrázoltak. Ezt az érzelmi leválással magyarázta a vizsgált személy, bár a rajzolási sorrendben még mindig előrébb állnak, mint a partner. A rajzolási sorrend is változott: Isten, apu, anyu, nagyapa, mama1, mama2, V. A., G./D., P. (a gyerekkori barát), közeli barátok, család, munka (szüleim-itt még egyszer hangsúlyozta,

V. A. szülei, rokonság), munka, gyerekek, siker abban, amit csinálok, régi osztálytársak. A vizsgált személy dependenciáját alátámasztja a vizsgálat.

Nemlétezőállat-rajteszt

Enaktív szinten a rajz kontrollált, a vonalvezetés folytonos, szaggatott és megerősített. Ikonikus szinten transzformált, fantáziabevonódás követhető nyomon. Erőt, nyugalmat és lendületet sugárzó. A rajz két figurát ábrázol. A vizsgált személy által szerepelt megnevezésben a nemlétező állat 40%-ban sas és 60%-ban ember. A két élőlény egymás mellett helyezkedik el, előre néznek, és szárnyaiknál fogva érintik egymást. A nőstény állat bal oldali szárnya fedi a hím jobb oldali szárnyát. Az állatok arckifejezése gyerekes, szemeik pontszerűek és mindössze egy ferdén meghúzott vonalból álló szájjal rendelkeznek. A rajz kétdimenziós realisztikus stílusban készült. A szárnyak feszessége és kidolgozottsága erőt sugároz. A rajzolt élőlények egy fajba tartoznak, nincsenek megkülönböztető jegyeik, nagyobb mértékben emlősök. A rajzon az arc ábrázolása hiányos, nem felismerhető az említett pontszerű szemek miatt. A testtartásból és a szegényes mimikából leolvasható, hogy jól érzik magukat. Az élőlények közül a hímnek vastagabb az izomzata, a nőstény keskenyebb, de alig láthatóan hosszabb szárnnyal rendelkezik. Az erőviszony kiegyenlített. Az utótesztből kiderül, hogy az állat gyors, mérsékelt övi, társas élőlény. Rosszul érzi magát a hidegben, de a forróságban is. A külvilágra gyakorolt hatása figyelmet követelő. Fajtársaival szoros kapcsolatban van, de ha az embernek szüksége van rá, ott van mellette, vigyáz rá. Tudnak kommunikálni az emberrel. Az egyetlen, ami veszélyezteti az állatot, a halál. Megöregszik és úgy hal meg, a fajt a kipusztulás veszélye fenyegeti. Más élőlényeket nem veszélyeztet, inkább védelmez.

A teszt alátámasztja a vizsgált személy társas igényét, s egyben kötődését a partneréhez. V. A. nemlétezőállat-rajzában alátámasztja a fentieket, azonban megjelennek a kapcsolatukban fennálló konfliktusok jegyei is. Rajzában a két figura egymás mellett helyezkedik el, a hím előre néz, a nőstény a hím felé fordul. Nem érintkeznek. Gyerekes, egyszerű vonalakkal ábrázolt alakok vizualizálódnak, izomzat, szőr nem jelenik meg a rajzokon. A két élőlény külön fajba tartozik, a hím felsőbb kategóriába tartozik. A hím 98%-ban panda, 2%-ban róka, a nőstény 80%-ban nyúl, 20%-ban kismadár. A rajzon az arcábrázolás hiányos, nehezen ismerhető fel a mimika. A rajzolt állatok ellenkező testi alkattal rendelkeznek, méretük is különbözik, nemi differenciáció nem figyelhető meg. Az utótesztből nyert információk az alábbiakban következnek. A hím lassú mozgású, társas lény, ami nem tűri a hideget és a száraz meleget. A nőstény jobban mozog, de testalkata kicsi, magányosabb, „magának valóbb", nem tűri a jeges felszínt. A hím külvilágra gyakorolt hatása meghatározóbb, mint a nőstényé, jobban is kijön a fajtársakkal, mint a másik. Az embert a hím szereti, a másik fél tőlük. Mindkettővel játszás közben lehet kommunikálni, ha szeretgetik őket. A hímet az egyedüllét veszélyezteti, a másikról nincs adat. Egyikük sem tud másik állatfajt veszélyeztetni, segítőkészek, segédkeznek az élelemgyűjtésben.

Emberpárrajz

A rajzon ábrázolt figurák kontrolláltak, a vonalvezetés folytonos, helyenként nyomatékosított, a háttér mozgó hatást kelt a grafémák ismétlésének és a hullámos vonalak feltüntetésének köszönhetően. Ikonikus szinten vágyfantáziákat megjelenítő, nemi differenciációt hangsúlyozó.

A rajzon két egész alakos figura látható ülő, félig támaszkodó helyzetben. A férfi szembe nézetből, a női alak felső teste szemből, törzstől lefelé oldalnézetből jelenik meg. A vizsgált személy témába történő érzelmi bevonódását szemlélteti a pár köré rajzolt kerettel (kockás pléd vagy takaró formájában). A figurák kidolgozási színvonala egységes, a női figura mellei erősen hangsúlyozottak. Mindkettő rendelkezik arccal, mosolyt fedezhetünk fel rajtuk. A figurák szemei besatírozott körökből állnak, mely a rajz érzéki töltetével magyarázható (pupilla tágulása vágyfokozódás következtében). Egyik fél sem néz a másikra, azonban lábuknál érintkeznek. A férfi lábfeje a női alak genitáliája felé mutat. A férfi figura kicsivel nagyobb, több helyet foglal el a lapon, míg a női figura testtartása kihívó, szexuális töltetű. A figurák elhelyezkedési pozícióját tekintve a női alak jobban kapcsolódik a másikhoz, mindkét lábfejével a férfi nemű felé fordul. Az utóteszt során kiderült, hogy a megrajzolt figurák régebb ideje ismerik egymást, 20 év körüliek. A lány jobban szeretne kapcsolódni a fiúhoz, aki majd csak később fog közelebb kerülni hozzá. V. A. emberpárrajzában a két figura nem érinti egymást, még csak egymásra sem néznek, azonban az utóteszt során kiderült, a lány elzárkózik a fiú elől. A rajzon a férfi alak lábfejei a női figura felé fordulnak, a női alak viszont láthatólag elzárkózik a másiktól, kezei hátratett pozícióban kerültek ábrázolásra. Megfigyelhető lényeges különbség a szemek ábrázolásánál, a két figura „szúrós" tekintetű, körben ábrázolt pont formájában, mely mindkét félnél azt a benyomást kelti, hogy félnek, tartózkodnak a másik jelenlétében.

Anya-gyerek rajz

A rajzon a figurák kontrolláltak, a fokozott érzelmi bevonódást a vonalak többszörös megerősítése, a gyors és lassú mozgástempó váltakoztatása érzékelteti. Élményvilágát az ikonikus ábrázolás hűen adja vissza az anyába kapaszkodó gyermek alakjában. A rajzot figyelve a hangulati tónus mégsem meleg, a háttér kuszasága zavar érzését kelti a megfigyelőben. Minkét figura ábrázolása azonosítható a rajzon, akik kartávolságban helyezkednek el egymástól. Az anya előrébb áll, jobb karját mereven hátravetve tartja a fiúnak, másik kezében esernyőt tart, védelmezi gyerekét az eső elől. A vizsgált személynek szüksége van valakire, aki segít megbirkózni a felgyülemlett stresszhelyzettel. Bár az anya mosolyog, nem néz a gyerekre. A fiú mimikája a félrehúzott szájból adódóan kissé félszeg és szorongó érzetet kelt. Lábai szorosan egymáshoz kapcsoltak, mindkét kezével az anya karjába kapaszkodik. Érdekes megfigyelni a kezek kapcsolódási pontjait: a kézfejek összekulcsolt pozícióban vannak, míg a fiú alak másik karja is szorosan az anya karjához kapcsolódik. Hasonlóan görcsös kapaszkodást lehetett észleli a farajzban is. Az anya megrajzolt arca, orra szája és haja az emberpárrajz női

alakjához hasonló. Az aktuálgenezis során a vizsgált személy takarja a készülő rajzot, nehezen bár, de kivehető, hogy az emberalakokat felváltva rajzolja meg, a törzsnél tart, amikor járulékos elemként épületrajzba kezd és kusza vonalakból álló esőt jelenít meg. Az arc végig üresen marad, a hiányzó elemek, mint a szem, száj és orr, a rajz befejezése előtt kerülnek fel a papírra.

Közös rajz

A rajz folyamatos mozgásmintázatot mutat, a vonalak spontán módon, könnyed lendülettel kerülnek fel a rajzlapra. A rajzolók kreativitásáról tesz bizonyságot a témaválasztás originalitása, valamint a vizsgált személy élményvilágából ismét a megfelelni vágyás, a fokozott teljesítménymotiváció megjelenése figyelhető meg. A rajz színes ceruzák használatával készült. Aktuálgenetikus információból kiderül, hogy a vizsgált személy a rajzban nem használt volna színeket, ő adja meg a rajz tematikáját, először megrajzolja az alapozó vonalakat, majd ezeket színezi és egészíti ki a másik személy. A rajtesztnél bekapcsolódó másik személy a vizsgált személy partnere (V. A.). A közös rajz érzelmi-hangulati tónusa boldog, kellemes benyomást kelt, melyet elsősorban a vizsgált személy emel ki, a partner helyesel. A résztvevők elégedettek a végeredménnyel. A rajz egységes témája egy tavaszi rügyező fát tartalmaz. A vizsgált személy kopár fa megjelenítésével indított, majd arra szólította fel a másik résztvevőt, hogy színezze ki. A szimbolikus tartalmak közül ismét ambivalensek, a kopár fa (megfeszült állapotban tartás) és az életet jelképező levélsarjak, rügyek, virágok. A legtöbb felületen a vizsgált személy dolgozik, motívumai: a hegyes, helyenként szúrósra hagyott ágak. Az alkotás folyamata alatt szinte az egész lapot birtokolja, a másik részvevőt nem engedi hozzáférni a laphoz, így egy darabig ő csak szemlélő marad. Mikor már együtt dolgoztak a motívumokon, mindkettejük arcán feszült figyelem és koncentráció, később fokozott verbalizálás volt megfigyelhető, úgy beszélgettek, mintha ott sem lettem volna. Napi teendőkről, későbbi programokról és közös barátokról. Láthatóan élvezték a közös munkát. A rajz címét V. A. adta meg, majd a vizsgált személy írta rá a lapra: *Az élet fája*. Modellreakciójuk tükrözte párkapcsolatukban betöltött szerepmintázatukat. Míg a vizsgált személy végig domináns maradt a közös rajz alatt, addig a partner észre sem vette kötekvő, már-már piszkálódó megjegyzéseit. A vizsgált személy részéről interakciós jutalomadás volt nyomon követhető, amikor elismeréssel beszélt a partner által kiválasztott színekről és motívumokról.

Színkulcsteszt

A rajz folyamatos mozgást mutat, a vonalminőség állandó, élményvilága a színek használatával reprezentált. A színkulcsteszt felvétele során a vizsgált személy tesztviselkedésében belső küzdelmének eredményeként szokatlan kimerülés volt megfigyelhető, arca elvörösödött – nehezen szembesült a felgyülemlett pozitív és főként negatív élményekkel. A színkulcsok összeállításánál már nyomon követhető volt a feszültség, hiszen a vizsgált személy előtt pontosan ott voltak a projektált tartalmak. A három fogalom, amelyet elsőként megjelölt a vizsgálatban, alátámasztják a

vizsgált személyről eddig kialakult képet: bizalom, biztonság, megbecsülés. A színkulcsok alapján összevethető a vizsgált személy által megjelölt preferált és kevésbé tetszetős színek. Firkatesztje konvencionális, kiugró, jól elkülöníthető szín a fekete, melyet a vizsgált személy szégyennel, dühvel, undorral, magánnyal és szorongással azonosít. Testsémarajzánál kiugróan mutatkozik meg a fej ábrázolásánál, az agy helyénél az erősen besatírozott fekete rész, mely alól enyhébb vonulatban tör elő sötétkék árnyalat, mely színkulcsának értelmében a jelenlegi partnerrel, az apával és az anyával azonosítható. A száj nyitott pozícióban (kör alakban) sötétpiros színnel ábrázolt, szinte kitörő érzések benyomását kelti. Az általa megjelölt sötétpiros színt a bizalommal és szexualitással hozta összefüggésbe. Hangsúlyozza, nem fontos számára a szexualitás, az emberpárrajznál szintúgy ez a kérdés jön elő – belső konfliktusra enged következtetni. Ugyancsak erre utal a vizsgált személy élménye arról, hogy mennyire volt szeretve. Egységes vonallal jelöli ugyan a pozitív sáv legtetején, azonban mindezt fekete színnel teszi.

Ötlépéses intervenciós modell

A rajztesztben elsősorban a körök méretkülönbségeit, egymáshoz való viszonyát, elhelyezkedését lehet értelmezni. A lap közepén elhelyezkedő kör jeleníti meg a vizsgált személy életét. Elmondása szerint ez az ő komfort zónája, melyen belül helyezkednek el a számára fontos személyek. Életének középpontjában Isten áll, megformázó köre a legnagyobb a rajzon. A rajzon megnevezett kényelmetlenség és titkok ugyan szerepelnek, de a vizsgált személy távol szeretné magát tudni tőlük. Pozitív a rajzban, hogy megnevezi az őt foglalkoztató problémát, realizálja magában. Ha az én és a V. A.-kör közelebb kerülne egymáshoz, megszűnne a problémát ábrázoló kör (esetében ez V. A. „hisztijei"), ezzel együtt növekedne a család és a gyerekek köre. Összevetve V. A. ötlépéses intervenciós modelljével, egyből szembetűnik, hogy a partner nem érzékeli a problémát. Az élettértesztnél sem mutatta jelét törésnek. Fontos megjegyezni, ha néhány évvel korábban készül a rajz, akkor a V. A. helyett más szerepelne a rajzon, sokkal közelebbi pozícióban, egymást fednék, valamint nem lennének titkok, kényelmetlenség, „cigi" és probléma. Új körként kerülne be a bizalom. A vizsgált személy elégedetlen jelenlegi párkapcsolatával, mindemellett a barátokkal való viszonyával is, felszínesnek éli meg azokat. Foglalkozásának nyomai is megjelennek a rajzban, implicit szakmai válaszként hosszúsági fokokat rajzol, emellett képes volt elmélyülni és bevonódni a folyamatba, ellenállás jeleit nem tapasztaltam verbális és nonverbális kommunikációs szinten.

Életútrajz

A rajzon ábrázolt figurák kontrolláltak, a vonalvezetés folytonos, helyenként nyomatékosított, kiválóan nyomon követhető életesemény-láncolatot fedezhetünk fel, melyben a fizikai és társas környezet mintegy kiegészítik egymást. Ábrázolási formája világos és érthető. A vizsgálat során felmerült hívószavak: kezdet, gyermekkor, gondolkodás, óvoda, bántás, baleset, iskola, osztálytársak, boldogság, sors, első szerelem, barátság, tanulás, fordulópont, csók, elválás, csalódás, szexualitás,

elvárások, egyház, Isten, bulizás, főiskola, erotika, érzékiség, emberek, önteltség, dogma, megfelelés, remény (*lásd!* Szemantikai térkép). Kétféle folytatást adott, mindkettő pozitív, variációiban tér el csupán. Az új kezdet reménye a szemantikai egységbe rendezéskor megjelenik, ugyanakkor ismét kirajzolódni látszik a konfliktus az érzékiség, a bulizás, az egyház, Isten, barátok egységekben – a vizsgálati személy nehezen tudja rendezni magában a kérdéseket. Benne van a megfelelni vágyás mindkét színtér felé.

A vizsgált személy mintázataiból – melyek a támaszkeresés, a megfelelés, kapcsolatigény és a reményteli várakozás – az alábbiakban feltüntetett esszencia azonosítható.

Esszencia: Egyensúly keresése két „világ” között kapcsolatigény jelenlétével.

Összegzés

A rajzok szintéziséből megkezdve a szabadrajz témaválasztását, folytatva a fa-rajzzal, az anya-gyerek rajzzal és a nemlétezőállat-rajzzal, vagy éppen a közös rajzzal utalást találunk a vizsgált személy fokozott kapcsolatigényére, a támaszkeresésre. Ezek kapcsolatban állnak azzal a reményteli várakozással, amely az ötlépéses intervenciós modell, a hatvan másodperces rajzteszt, az életútrajz kapcsán voltak megfigyelhetők a vizsgált személyen. Képes megküzdeni az előtte álló akadályokkal, belső félelmeit, konfliktusait realizálja. Szüksége van támogatásra és biztatásra, melyek kapcsán képes erőt gyűjteni az előtte álló feladatokhoz. Az ötlépéses intervenciós modellben megnevezett probléma kezelésére tett intervenciós lépése megnyugvással töltötte el. A kommunikációs elemzés során a tartalomból világosan kiemelkedik a megkapaszkodó fa, a vizsgált személy figurái támaszkeresési pozícióban. Kifejezésében a fájdalom, de ugyanakkor a „tudom, hogy Isten velem van” érzések kavarognak. Felszólításában figyelmet követelő, kapcsolati aspektus szintjén pedig meg akar felelni a vizsgálatvezetőnek.

A megértésben sokat segített a vizsgálat során felszínre került információ a családi háttérről, az élethez való hozzáállásról. Már az anamnézisből kiderült, mennyire fontos szerepet tölt be életében az apa, de mélyebb tartalmakat a tesztelhelyzetben sikerült azonosítani. A vizsgált személy rajzainak megértéséhez tudnunk kell, hogy a környezet, amelyben felnevelkedett, mélyen hívő református család. Kisgyermekkorától vallásos nevelésben részesült, az egyházi líceumi évek alatt erősen formálódott benne a vágy, hogy lelkész legyen. Azonban az általa nagy szerelemnek titulált kapcsolatának végeztével megtört benne valami, bár a szakítást és a pályamódosítást is Isten akaratának véli. Jelenleg, a főiskolai tanulmányi mellett, hétvégenként fiataloknak, saját korosztályának tart ifjúsági órákat. Egy mondatban a következőket tudnám összefoglalni: sokat vívódik, harcol önmagával, szeretne megfelelni Istennek, barátnőjének, az őt körülvevő embereknek, mindehhez azonban támaszra van szüksége. A mondat, amellyel önmagát jellemezte, tulajdonképpen egy biztatás volt saját maga felé. Párkapcsolati

konfliktusaival nehezen birkózik meg egyedül, kapcsolatuk hiányosságának alapját képezi, hogy a másik fél nem érzékeli a problémát, változási lehetőséget sem biztosít. A kapcsolati krízis feloldása és rendezése nélkül a kapcsolat vége prognosztizálható.

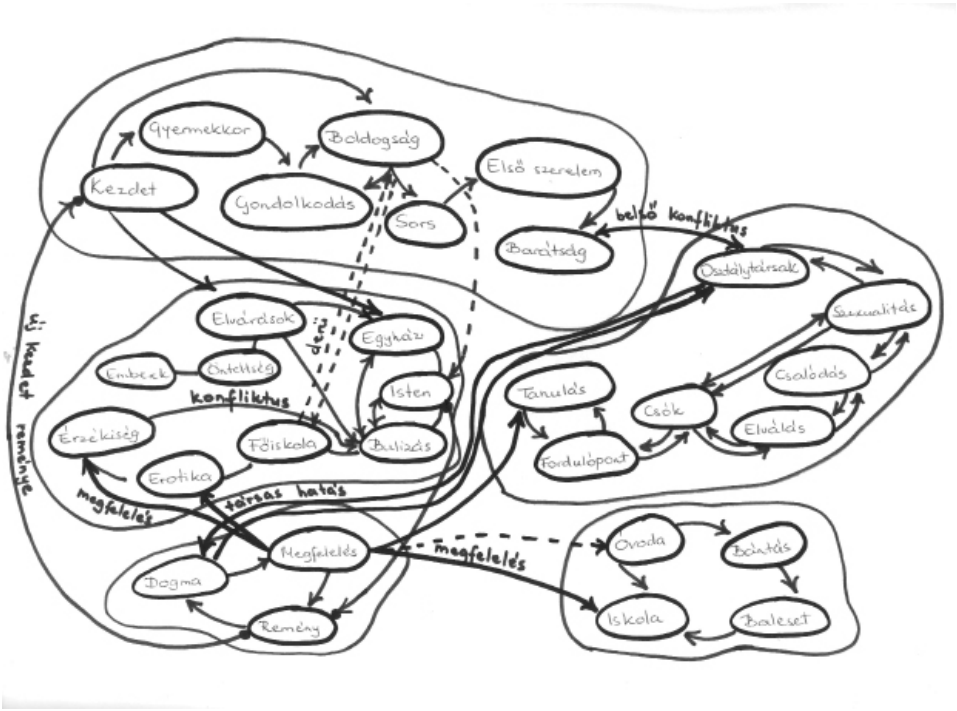

1. ábra. **Szemantikai térkép**

Felhasznált irodalom

Hárdi I. (2002). *Dinamikus rajzvizsgálat (DRV)*. Budapest, Medicina Könyvkiadó Rt.
Vass Z. (2013). *A rajzvizsgálat pszichodiagnosztikai alapjai*. Budapest, Flaccus.
Vass Z. (2012). *A Psychological Interpretation of Drawings and Paintings*. Budapest, Alexandra.
Vass Z. (2011). *A képi kifejezéspszichológia alapkérdései*. Budapest, L'Harmattan.

Sebestyén Zsolt[*]

Máramaros megye ómagyar kori folyóvíznevei[**]

Rezümé. A víznevek különleges helyet foglalnak el a toponimák között, ugyanis más névfajtáknál állandóbbak, jobban ellenállnak a változásnak. Emellett fontos információkkal szolgálhatnak egy terület népesedéstörténetével kapcsolatban. A szerző tanulmányában a történelmi Máramaros megye ómagyar kori vízneveit mutatja be eredet szerinti csoportjaikat vizsgálva. A megye korai víznévanyaga arról tanúskodik, hogy a nagyobb folyók neve ősi, indoeurópai eredetű, keletkezésük a honfoglalás előtti időkre nyúlik. A kisebb vízfolyások körében főként magyar nevekkel találkozunk, ami a magyarság korai névadó tevékenységének az eredménye, s a magyaroknak a megye életében betöltött fontos szerepére utal.

Резюме. Гідроніми займають особливе місце серед топонімів, оскільки у порівнянні з іншими типами власних назв є більш сталими і стійкими до змін. Крім цього, гідроніми можуть надати важливу інформацію про історію заселення певної території. У роботі представлена етимологія назв гідронімів давньоугорського періоду історичної Мараморошської жупи. Досліджені давні назви гідронімів жупи свідчать про те, що назви більших річок мають стародавнє, індоєвропейське походження, виникнення цих назв відбулось ще до періоду здобуття угорцями батьківщини. Серед назв менших річок здебільшого зустрічаємо угорські назви, що є результатом вже ранньої активності угорців у використанні угорських назв, а також свідченням важливої ролі угорців у житті краю.

Abstract. Hydronyms constitute a special kind of toponyms, as they are more stable and more resistant to changes than other types of place names. Moreover, they can provide important pieces of information in connection with the population history of a territory. This paper examines the hydronyms of the historical Máramaros County from the Old Hungarian era according to their groups of origin. The earliest hydronyms in the county show us that the names for large rivers are of ancient, Indo-European origin, dating back to the period before the arrival of the Hungarians into the Carpathian Basin. Names for smaller watercourses, however, are usually of Hungarian origin, resulting from the early Hungarian practice of giving names. These hydronyms, at the same time, also testify the important role the Hungarians played in the life of the county.

Máramaros vármegye a történelmi Magyarország egyik legnagyobb, de legkésőbb kialakult közigazgatási egysége, melynek határai csak a XIV. században szilárdultak meg. A késői megyévé szervezés egyik fő okát a földrajzi adottságaiban kell keresnünk. Máramaros hatalmas erdőségeinek és áthatolhatatlan hegyeinek köszönhetően a Kárpát-medence lakhatásra egyik legkevésbé kedvező vidéke, zord természeti viszonyai miatt inkább a legeltető állattenyésztésre alkalmas, földművelésre a folyóvölgyek nagyobb síkságain volt lehetőség. A XI. századtól az 1300-as évekig főként királyi vadászterület volt, s Ugocsával egy egységet, az ugocsa–máramarosi királyi erdőispánságot alkotta (Györffy 4: 113). Betelepítését a középkorban jelentősen elősegítette a megye két legnagyobb értéke: a só és az erdő. A só már az ókorban ide vonzotta az embereket – a máramarosi sóbányákat a rómaiak is művelték –, ennek ellenére a honfoglalást követő évszázadokban a főként fenyvesekből álló erdőkben csak ritka vadász-halászó népesség élhetett.

[*] PhD; Főiskolai adjunktus, Nyíregyházi Főiskola, Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, [*] Інститут мовознавства та літературознавства, Ніредьгазька Вища Школа, [*] College of Nyíregyháza, Department of Language and Litterature.

[**] A tanulmány elkészítését az MTA Bolyai János Kutatói Ösztöndíja támogatta.

Máramaros legkorábbi települései a Tisza völgyében jönnek létre, ahol sorban követik egymást a magyar nevű, magyar alapítású falvak (*Bedőháza, Körtvélyes, Taracköz, Apsa* stb.), közülük *Técső, Visk, Huszt, Hosszúmező* és *Sziget* királyi koronavárosi rangot kap 1329-ben. E helységek lakosai zömmel magyarok és szászok, de a magyarság a Tisza mellékágainak benépesítésében később már kevésbé vett részt. Ennek egyik fő oka a tatárjárásban keresendő, az ország belső részei felől ugyanis elapad a magyarság utánpótlása, így a peremvidékek, a gyepű betelepítése más népelemek révén történik. Az 1330-as években Bogdán román vajdának köszönhetően vlah telepesek és vajdák jelentek meg Máramarosban, akik életmódjukból eredően könnyebben telepedtek le a szűk folyóvölgyekben és erdős hegyvidéken.

A településtörténet kutatói számára a településnevek mellett egy adott terület víznevei szolgálhatnak a legfontosabb bizonyítékokkal arra vonatkozóan, hogy kik voltak az adott helység alapítói, milyen nyelvet beszéltek. A víznevek – ellentétben más helynévfajtákkal (dűlőnevek, utcanevek, településnevek stb.) – állandóbbak, könnyebben átvészelik a történelem borúsabb időszakait, s akár teljes népességcsere esetén is fennmaradhatnak. Ez nemcsak a nagyobb területen ismert, hosszabb folyókra érvényes (*Tisza, Duna, Körös, Maros* stb.), hanem a kisebb, néhány település határában folyó vízfolyások esetében is. Az alábbiakban a megye ómagyar kori (896–1526) víznévanyagát veszem vizsgálat alá. Máramaros megye XIV–XV. századi oklevélanyagának egy részét elsőként Mihályi János adta ki (Mihályi 1900). Oklevélgyűjteményét azonban később a megye történelmét a XVIII. századig feldolgozó Bélay Vilmos részéről számos kritika érte. Bélay különösen a filológiai pontosság és hitelesség hiányát veti Mihályi szemére, aki nem törekedett az oklevelek hely- és személynévi adatainak szöveghű közreadására. Emellett Mihályi válogat az oklevelek között, kihagyva számos fontos dokumentumot, így nem a korszak teljes írott anyagát közli. Bélay megyemonográfiájában igyekszik korrigálni ezeket a hiányosságokat, az egyes településeknél felsorolva a korai földrajzi neveket is (Bélay 1943).

Számos megyei adománylevél és határleírás szerepel a Fekete Nagy Antal és Makkai László által kiadott, a magyarországi románság írott forrásait feldolgozó műben is (DocVal. 1941). Györffy György Árpád-kori történelmi földrajzának negyedik kötetében kapott helyett Máramaros megye leírása (Györffy 1998). A korai ómagyar kor megyére vonatkozó forrásanyaga hiányos, aminek magyarázata, hogy akkor még csak a lakhatásra leginkább alkalmas Tisza völgye népesült be, az északi hegyvidék később került a telepítés fókuszába.

Vizsgálataim során ezekre a kiadványokra támaszkodtam, s a korai forrásokban szereplő vízneveket eredetük szerint négy (indoeurópai, szláv, magyar, román) csoportba soroltam. Az egyes nevek mellett minden esetben közlöm az ómagyar kori adatokat.

Indoeurópai névréteg

Máramaros vizei közül ki kell emelnünk azokat a folyókat, amelyeknek az elnevezése a magyarság és az itt korábban már valószínűleg szórványosan előforduló szlávság megjelenése előtt történt. A nagyobb folyók neve ugyanis preszláv ősiségű, indoeurópai eredetű. Keletkezési idejük, a névadók pontos meghatározása problematikus és rendszerint lehetetlen.

Ilyen pl. a megye legnagyobb folyója, a ***Tisza***. A folyó nevét – a méretéből fakadóan – a Kárpát-medence viszonylag nagy területén átvehette a magyarság. A honfoglalás idején a későbbi Bereg megyének a Szernye-mocsár és a Tisza közti mocsaras-erdős területen a víz- és helynevek túlnyomóan szláv eredetűek. Ebből Kniezsa István arra következtet, hogy a magyarságnak itt aránylag jelentős szlávságot kellett találnia (Kniezsa 1938: 412–3). Mivel a honfoglalók egyik fő útvonala a Vereckei-hágó irányából a Latorca völgyén keresztül haladt, talán nem tévedés azt feltételezni, hogy a folyó nevével már ezen a környéken találkozhattak őseink. A *Tiszát* Kniezsa ősrégi, de bizonytalan eredetű folyónévnek tartja. Azt azonban valószínűsíti, hogy a magyarba a szlávból került át, míg a románban vagy a magyarból, vagy szintén a szlávból származik (Kniezsa 1942: 31). A FNESz a folyó nevét egy ’iszapos, sáros’ jelentésű **Tisjo*-névből eredezteti, ami egy ie. *tī-* ’olvaszt, olvad’ tő származéka (FNESz., *Tisza*). Kiss Lajos egy későbbi, Erdély vízneveiről írt tanulmányában pontosít, s egy ie. **tei, *ti* ’folyóssá tesz, olvaszt; nyálkás-nedves állapotban van’ tövet vél felfedezni a névben, s összekapcsolhatónak tartja a gör. *tiphos* ’mocsár, tó’, óegyházi szláv **timěno* ’iszap’ főnévvel (Kiss 1999: 151). A szláv átvételt ő is elfogadhatónak tartja. A Tisza a nagyobb folyókhoz hasonlóan (*Duna, Maros, Dráva, Körös* stb.) a településnév-adásban nem kap szerepet.

A Tisza jobb oldali mellékfolyói közül a nagyobbak neve már szerepel az ómagyar kori forrásokban, ami azzal magyarázható, hogy a torkolatuknál több település is létrejött.

A forrástól kiindulva a Tisza első nagyobb mellékfolyója a ***Tarac***: 1336: *fluvium Tharazwyze* (M. 14-15), *fluvius Tharazwyze* (DocVal. 78), 1411: *fluvium Tharaz, inter fluvios Apsa et Tharaz* (M. 171–2). Mihályi János a *Tarac* nevet a dákból származtatja, s a Dnyeszter *Tyras* elnevezésével állítja párhuzamba, míg a névben pedig a thrák *ar* ’folyás’ jelentésű szót véli felfedezni (Mihályi 16). Kiss Lajos szerint talán ősi indoeurópai folyónév, amely a görög τορος ’hangos, gyors, fürge’ és az óiráni *tāŕåh* ’átható, hangos’ melléknévvel tartozik össze (FNESz., *Tarac*). Az ukrán névtani szakirodalomban Janko ismeretlen eredetűnek tartja (Янко 349), míg Karpenko (Карпенко 42) Trubacsovra hivatkozva felveti illír eredetét. Módszertani hibát ejtve azonban a folyó szláv *Tereszva* névváltozatából indul ki, ami Kiss Lajos szerint a *Tarac*-hoz képest másodlagos (vö. FNESz.).

Ugyancsak bizonytalan eredetű a Tisza másik jobb oldali ágának, a ***Talabor***-nak a neve: 1389: *fluvium Talabor* (M. 91-4), *fluvius Talabor* (DocVal. 342–3), 1411: *fluvium Thalabor* (M. 171–2), 1485: *fluvium Thalabor* (uo. 574). Mind Kiss Lajos,

mind Kniezsa István a tisztázatlan etimológiájú nevek közé sorolja (FNESz, *Talabor;* Kniezsa 1938: 451). Korábban felvetődött ugyan török személynévi származtatása, mégpedig egy kaz. **tulpar* 'csataló', tel. **tulbar* 'rossz ló, gebe' szóból (vö. FNESz, uo.). Ez a magyarázat azonban nem meggyőző, mivel annak személynévi változata nem adatolható. A magyar névtudományban többen, köztük Benkő Loránd is egyértelműen elutasítja a víznevek személynévi származtatását: „A víznevek szemantikai tipológiája ugyan többféle névadási indukciót is megenged, de e körből – főként nagyobb vizekre nézve – a személynévi eredet igen nagy valószínűséggel kizárható" (Benkő 2003: 136). Az újabb víznév-kutatási eredmények azonban meghaladni látszanak ezt a korábban általánosan osztott vélekedést. Győrffy Erzsébet az ómagyar kori vízneveket vizsgálva 64, nagy valószínűséggel személyre utaló névformát talált. Kiemeli ugyanakkor, hogy az egyrészes víznevek esetében személynév ritkábban szolgált a névadás alapjául (Győrffy 60). A nagyobb vizek között pedig valóban nem találkozunk ezzel a névadási motivációval.

A *Talabor* párhuzamos ukrán Теребля névváltozata másodlagos, létrejöttében szerepet játszott a hangalaki hasonlósága a szl. **terbiti* 'irtani' (Šmilauer 180) igével, így az ukrán név motivációja: „folyó, amely olyan helyen folyik, ahol kiirtották az erdőt" (Янко 349).

A Tisza máramarosi szakaszának névtörténeti szempontból egyik legérdekesebb mellékfolyója a ***Nagy-ág***. Az ómagyar kori forrásokban ezen a néven csak a XVI. század elején említik Huszt határjárásában: 1505: *Naghag* (B. 153), 1508: *Kysnaghag* (uo.). A folyóval azonban először 1336-ban Nagyszőlős határleírásában találkozunk ***Iza*** néven: 1336: *Izawyze* (Szabó 425–7), l. még 1351: *fluvium Izauize, fluvio Iza,* DL 70629), *fluvius Izarvize, fluvius Iza* (DL 38159). Legkorábbi máramarosi említése 1390-ből származik: 1390: *fluvium Fekete-Iza, fluvium Iza* (M. 101–2, DocVal. 387).

Az *Iza* név etimológiájával az azonos nevű máramarosi helység kapcsán részletesen foglalkozott Kiss Lajos a Benkő Loránd 70. születésnapja alkalmából kiadott kötetben (Kiss 1991: 355–6). Az *Iza* ősi, indoeurópai víznév, ami szláv közvetítéssel került át a magyarba. A folyónévben Kiss Lajos szerint egy ie. **eis-* ~ **ois-* ~ **is-* 'hevesen, gyorsan mozog' tő rejlik (FNESz., *Iza*), s az elnevezés eredetileg talán a szintén ómagyar kori folyóra, a Tisza bal oldali mellékágára vonatkozott, vö. 1353: *Iza* (Kniezsa 1942: 8), 1373: *fluvium Iza* (M. 66–7), 1471: *fluvium Iza* (M. 508–9). Ez a Radnai-havasokban ered Szacsal közelében, s Máramarosszigetnél ömlik a Tiszába. Kniezsa e dél-máramarosi víznév kapcsán megemlíti, hogy a román Drăganu szláv személynévből származtatja, „ez azonban már azért sem vehető komolyan, mert a szlávban puszta személynév sem helynévül, még kevésbé víznévül nem szokott szolgálni" (Kniezsa 1942: 8).

A két azonos folyónév több problémát vet fel. Máramaros megyében ugyanis egy időben két, jelentős folyó viselte ugyanazt a nevet. Hasonló homonímiára a víznevek esetében egy megyén belül legfeljebb kisebb patakok körében találhatunk példát, ami azonos névadási motiváció következtében jöhet létre. Mivel a két

folyónév közötti kapcsolat valószínűnek tűnik, talán felvetődhet a névköltöztetés lehetősége. Vagyis a letelepedő lakosság a korábbi szálláshelyén ismert folyónevet magával vitte új lakóhelyére, ami a helynévadásban gyakran előforduló jelenség, vö. „a más, távolabbi lakóhelyre áttelepülő lakosság az általa ismert helyneveket felhasználja az újonnan birtokba vett helyek megnevezésére" (Hoffmann 1993: 118). A névköltöztetés irányának a meghatározásában azonban csak bizonytalan tényekre támaszkodhatunk (vö. Sebestyén 2015).

Az *Iza* > *Nagy-ág* névváltás azt bizonyítja, hogy a névhasználó közösség a zavaró homonímiát névcserével szüntette meg. A magyar név létrejötte és elterjedése minden bizonnyal a folyó torkolatánál fekvő magyar vagy részben magyar (*Huszt, Iza, Keselymező*) helységek irányából indulhatott el. A szláv lakosság körében használatos újabb, hivatalos ukrán Рika tkp. 'folyó' név megjelenésének időpontja bizonytalan, a XIX. századi összeírásokban már szerepel (vö. Pesty).

Az említett mellékfolyókon kívül további két, bal oldali Tisza-ágnak a neve is a korai, honfoglalás előtti időszak névadásának az emléke.

Az egyik a magának a megyének is nevet adó ***Máramaros*** folyó: 1231/1397: *Maramors* (ÁÚO. 11: 232), 1355: *fluvio Maramoruspatok, fluvium Maramorus* (M. 35-6, DocVal. 132), 1405: *fluvium Maramorus, Maramarus* (M. 133-4), 1411: *fluvium Maramaros* (uo. 179), 1414: *fluvium Maramaros vize* (uo. 196-7), 1459: *fluvii Nagy Maramaros, fluvii Maramaros* (M. 423-4). A *Máramaros* az *Iza* bal oldali mellékága, mely a Gutin-hegységben ered, s Farkasrévnél torkollik az Izába. A folyó nevét Kniezsa ismeretlen eredetűnek tartja, egyben elutasítja a román szakirodalomban Drăganunál előforduló etimológiát, mely alapján az egy *Mare Mureş* 'Nagy Maros' származéka lenne, ami nem több népetimológiánál (vö. Kniezsa 1942: 32).

Kiss Lajos szerint a *Máramaros* név összetett víznév, előtagjában az ie. **mori~mōri* 'tenger, állóvíz' tövet sejti, míg utótagja 'holt' jelentésű (FNESZ., *Máramaros vármegye*). A folyó mai román neve a rövidült *Mara,* de a magyar névhasználatban is ez a gyakori. Első előfordulására ld. 1715: *Mára* (B. 57), 2015: *Mara* (AR).

A másik, szintén ősi bal oldali Tisza-ág a ***Visó***: 1353: *fluvium Wysso* (M. 31–2), 1390: *fluvium Vyssow* (M. 105-6, DocVal. 386), 1411: *fluvium Wyzowyze, fluvium Wizowyze* (M. 176–7), 1450: *rivulum Wyso* (uo. 351–2), 1453: *rivulus Wiso* (uo. 368), 1471: *fluvium Wysovize* (uo. 508–9). A folyó a Radnai-havasok északkeleti részén, a Borsai-hágó közelében ered, s Visóvölgyénél (*Valea Vişeului*) ömlik a Tiszába. A *Visó* víznevet Kniezsa ismeretlen eredetűnek tartja. A román szakirodalomban a Dragănu által említett szláv személynévi származtatását – mely szerint egy szl. *Višov*-ból, ami egy *Viša* személynév *-ov* képzős származéka – elutasítja. A román nevet a szóvégi *-ău* miatt a magyarból eredezteti (Kniezsa 1942: 31–2). Kiss Lajos a folyónevet ősi indoeurópai névnek tartja, s egy ie. **ueis-* ~ **uis-* 'folyik, szétfolyik' tőből származtatja (FNESz, *Visó,* Kiss 1999: 152). A folyónévből névátvitellel három falu neve jött létre, Alsó- és Felsővisó már a XIV. század közepéről adatolható, míg Középvisó a XVI. század második felében települt.

A vizsgálatok azt igazolják, hogy a Tisza nagyobb mellékfolyói kivétel nélkül már a magyarság megérkezése előtt nevet kaptak, s az itt élő népek biztosították e nevek továbbélését és kontinuitását a honfoglalásig.

Szláv névréteg

A Máramarosba betelepülő magyarság a megye területén szórványos szláv lakosságot talált (vö. Kniezsa 1938: 413), a településnév-anyagban azonban nem találunk a honfoglalást megelőző szláv nyomokat, ami cáfolja egy egységes, szervezett szláv településrendszer korábbi meglétét. A víznevek ugyanakkor arról tanúskodnak, hogy a vidéken szlávok örökítették tovább az ősi, indoeurópai neveket.

A korai szláv lakosság nyelvi hovatartozása egyelőre tisztázatlan, a kérdés részletezésébe e helyen nem is kívánok belefolyni. Az ómagyar korból adatolható szláv eredetű víznevek segítségével többé-kevésbé rekonstruálható a máramarosi szláv nyelvterület határa: „a Tisza mellékén és a jobbparti folyók völgyének alsó szakaszán. Tőlük származhat a Huszt, Baranya, Lipcse, Szeklence, Szaplonca, Kabolapatak, Szlatina és valószínűleg a Róna folyó neve" (Bélay 11). A Bélay által felsorolt folyónevek közül a *Huszt* és a *Lipcse* nem adatolható 1526 előttről, csak településnévi formájukkal találkozunk, vö. 1324: *Huzth* (Györffy 4: 123), 1350: *Lypche* (M. 29), míg a bizonytalan etimológiájú szláv ***Baranya*** (1482: *riv. Nagh Baranya,* B. 122) csak a XV. század végén jelenik meg az oklevelekben. Ennek a víznévnek az esetében pedig könnyen elképzelhető, hogy településnév > víznévváltozás történt.

A szláv víznevek körében motivációs tényezőként elsősorban a növényzet és a természeti környezet játszott szerepet: ***Szeklence*****:** 1389: *rivulum Zeklencze* (M. 91–4), *Zeklenchepataka* (DocVal. 342–3), 1485: *fluvium Zeklenche* (M. 574). A víznév a rusz.-ukr. *сокир* 'fehér vagy ezüst nyár' < осокир 'fehér nyár, fekete nyár' (СУМ. 9: 439) fanév, jelentése 'Nyárád' (Kiss 1991: 359). A magyarban *r : l* elhasonulás ment végbe. ***Róna***: 1353: *Rona* (M. 31-2, DocVal. 127), 1390: *rivulum Rowna* (M. 103, DocVal. 389), 1418: *fluvium Rona* (M. 220), 1459: *fluvium Rhona* (uo. 423–4). A *Róna* víznév egy északi szláv **Rovьna* (tkp. 'egyenes, sík') helynév átvétele, vö. szl. **orvьnъ* 'sík, sima' (Šmilauer 133–4). Kniezsa a nevet a szl. **rovъ* 'árok' főnévől származtatja (Kniezsa 1943: 128). ***Szaplonca***: 1456: *fluvii Zapponcza, Zapponczathw* (M. 378–9). A víznév a szl. **solpъ* 'vízesés, zuhatag' (Šmilauer 166) *-ica* képzős alakja (Kniezsa 1943: 129, FNESz., *Szaplonca*). ***Dobrik*** (Alsóapsa): 1390: *rivuli Dobryk* (M. 99-100, DocVal. 385). A pataknév a szl. *dobrъ* 'jó' (Šmilauer 55) melléknév *-ik* kicsinyítő képzős származéka, vö. rusz. добрый 'jó, helyes, egészséges' (Чопей 72), ukr. добрий 'ua.' (СУМ. 2: 321–3). ***Hluboka-patak*** (Kökényes): 1411: *rivulo Hlwbuka* (M. 171–2), vö rusz. *глубокий* 'mély' (Чопей 54) melléknév, tkp. 'Mély patak'. ***Dubina-patak*** (Körtvélyes): 1438: *Dubinapatak, alio nomine Harasztospataka* (DL. 67670), 1456: *fluvium Dubinyapathaka* (M. 378–9), vö. szl. **dubina* 'tölgyerdő' (Trubačev 5: 91–2), ukr. *дубúна* 'tölgyfa, tölgyerdő' (Hrinčenko 1: 451). ***Irholc***: 1406: *rivulus Ilhowcz* (B. 154), vö szl. **olьcha, jelьcha* 'éger, égerfa' (Šmilauer 85–6) ~ rusz.-ukr.

вільха, вільшина~*ольха* 'égerfa, égerfaliget' (СУМ. 1: 675, Чопей 233) fanév *–ovec* víznévképzős származéka, jelentése 'Égeres, Égerfás (patak)'. Az *Ilholc~Irholc* változás során a magyarban *l:r* elhasonulás ment végbe. ***Rahó***: 1373: *Rahow* (patak) (B. 130). A víznév nyelvi eredete bizonytalan, feltehető forrása egy rom. **Rahov* < **Oreahov* név, ami egy szl. **Orěchovъ* (*potokъ*) 'Mogyorós-, Diós-patak' átvételére utal.

A víznevek tanúsága szerint a szláv lakosság sem terjeszkedett túl a mellékágak torkolatánál. Bélay úgy véli, hogy a Tisza bal parti mellékfolyóinak völgyében még gyérebb szláv lakosságot találhatott a magyarság, de azt sem tartja kizártnak, hogy a megyének ez a része teljesen lakatlan volt (Bélay 11). A víznevek között Dél-, Délkelet-Máramarosban valóban alig találunk szláv nevet: ***Gorbó pataka*** (Konyha): 1353: *rivulo Gorgopathakathuue, rivulo Gorgopataka* (M. 31–2, B. 165), 1373: *rivulum Alsogorba* (M. 66-7), 1411: *rivulum Gorbopathaka* (uo. 176–7), 1435: *rivuli Gorbowpatahaka* (uo. 291-2), 1471: *aquae Gorbovapathaka* (uo. 508–9). Vö. szl. **gъrbъ* 'hegy, halom, domb' (Šmilauer 75). A ***Kaszó*** (1390: *fluvium Kaso,* M. 105-6, DocVal. 386), ami talán a szl. **kvasъ* 'savanyúvíz, kovász' származéka (Šmilauer 105). A ***Beszterce*** (Borsa): 1450: *fluvium Bezthrecze* (M. 351-2), 1505: *Bezthercze wyze* (B. 196), vö. szl. **bystrъ*. 'gyors, sebes' (Šmilauer 45, Trubačev 3: 153–4) mn. *-ica* képzős származéka. ***Laposnya pataka*** (Alsóróna): 1482: *Laposnyapataka* (B. 185), a rusz.-ukr. лопух 'lapu, bojtorján', лопушина 'bojtorjánlevél, lapulevél' (СУМ. 4: 547–8, Чопей 171) melléknévképzős származéka, jelentése tkp. 'Lapus (patak)'.

A szláv nevek tömeges létrejötte a közép- és újmagyar korra tehető, a lakosság etnikai arányának a felbomlása fokozatosan nyomon követhető a víznevek körében is. A később betelepített máramarosi részeken pedig a ruszinok voltak az első névadók, aminek a nyomán homogén szláv víznévrendszer jött létre (vö. SHU).

Magyar névréteg

Az indoeurópai és szláv víznevekkel szemben a magyar névréteg az ómagyar korban sokkal jelentősebb a megyében. Egyet kell értenünk Györffy György megállapításával, mely szerint: „E völgyi rész ismeretlen eredetű folyóneveit (*Visó, Iza, Tarac, Talabor*) és a szláv *Rónát* nem tekintve, a térség korai víz- és hegynevei olyan mértékben egységesen magyar eredetűek, amilyenhez hasonlóra a kárpáti térségekben másutt alig akadunk. Ennek oka nyilván az, hogy a hegylábi alföldek magyar állattartói nyaranta ide hajtották csordáikat, nyájaikat, s ilyen módon ők nevezték el a vizeket, hegyeket, melyek nevét a XIV. sz.-i latin oklevelek fenntartották." (Györffy uo. 112). A nagyobb vizek között a másodlagos keletkezésű *Nagy-ág*on kívül nincs magyar eredetű név, a kisebb patakok névadásában azonban nagy számban találunk magyar nevet, amelyek változatos névadási motivációkat tükröznek.

A víz fajtájának a megnevezésére vízrajzi köznevek használatosak. Egyrészes névben ritkán fordulnak elő, rendszerint abban az esetben, ha az adott település határában csak egy vízfolyás található. Máramarosban csak Kaszó határából adatolható egy

Patak víznév (Bárdfalva), vö. 1405: *fluvium Pothak* (M. 133–4, B. 125). Több helységben találkozunk ***Határpatak***kal, amelyek az egyes falvak határait választják el: 1414: *rivulo Hatarpataka, Hatharpathaka* (M. 196–7, B. 176), 1450: *rivulum Hatharpathaka* (M. 351–2), 1485: *fluvium Hatharpatak* (M. 574). Helynévképzővel a régi magyar *jó* 'folyó' jelentésű köznévből keletkezett a Jód ***folyó*** neve, vö. 1365: *Jood* (M. 57), 1373: *Jod* (B. 165), 1435: *fluvium Jodwyze* (M. 291–2).

A víznévadásban gyakran találkozunk azzal a névadási motivációval, amikor a névadó közösség a vízfolyás közelében található növényvilág alapján nevezi el a számára fontos patakot, folyót: ***Almás-patak*** (Iza): 1390: *rivulus Almas-Patak, rivulo Almaspatak* (M. 101–2, DocVal. 387), ***Mogyorós-patak*** (Técsőláz): 1494: *Monyorospatak* (M. 606), ***Nádas-patak*** (Gyulafalva): 1355: *fluvii Nadaspatok* (M. 35–6, DocVal. 132), ***Egres-patak*** (Nánfalva): 1355: *fluvium Egruspatak* (M. 35–6, DocVal. 132), 1414: *rivulum Egrespataka alio nomine Szarazpataka* (M. 196–7, B. 176), ***Gyertyános-örvény*** (Konyha): 1353: *Gyrtanoswrwmw* (B. 165), 1373: *fluvium Gertyanosewreny, Gyertyanosewrwny* (M. 66-7, B. 165), ***Gyertyán pataka*** (Középapsa): 1456: *rivulus Gyrtianpathaka* (M. 391-2), ***Fenyves pataka*** (Nánfalva, Nagybocskó): 1471: *rivulum Fenywspathaka* (M. 508-9), 1414: *rivulum Fenyvespataka, Feniüspataka* (M. 196-7, B. 176), 1373: *Fenyespathaka* (B. 130), ***Nyíres*** (Konyha): 1373: *Nyres* (B. 165), ***Cseresznyés-patak*** (Bedőháza): 1336-ban: *fluvy Cheresnyespatak* (B. 126).

Ugyancsak gyakran jelenik meg a víznevekben motivációként a víz viszonya valamilyen állathoz. Ezek egyaránt lehetnek a vízben és a víz környékén élő állatok: ***Disznó-patak***: 1390: *rivuli Dyznopatak* (M. 103, DocVal. 389), 1411: *rivulum Dyznopatak* (M. 179), 1414: *Diznopataka* (B. 176), ***Lúd-patak*** (Alsóapsa): 1390: *rivulus Ludpatak* (M. 99-100, DocVal. 385), ***Farkas pataka*** (Kökényes, Veresmart): 1411: *Farkaspathaka* (B. 166), 1418: *Farkaspathaka* (M. 220), ***Szarvas-patak*** (Barcánfalva): 1390: *rivulum Zarvaspatak* (M. 105-6, DocVal. 386), 1414: *rivulum Szarvaspataka alio nomine Cserbovapataka* (M. 196-7, B. 176), Ökör ***pataka*** (Alsóapsa): 1456: *rivulum Ekerpathaka* (M. 391–2), ***Medve pataka*** (Alsóróna): 1462: *Medvepathaka* (B. 185).

Az Árpád-kor végén Máramarosban megkezdődött a királyi só kitermelése, ami a megyét különösen fontossá tette az ország és a kincstár számára. A hatalmas sómezőkre, az onnan eredő patakokra utalnak a megye területén előforduló *Sóspatak*-nevek. Ez a névadási motiváció mindhárom nyelvben előfordul (vö. rom. *slatină,* rusz.-ukr. солотвина), az ómagyar korban azonban elsődlegesen még magyar nevekkel találkozunk: ***Sós-patak***: 1353: *fluvium Sospatakchu, fluvio Sospatak* (M. 31–2, DocVal. 127), 1355: *rivulum Soospatok* (M. 35–6, DocVal. 132), 1373: *rivulum Sospataka* (M. 66-7), 1389: *rivuli Sospatak* (M. 91-4, DocVal. 342–3), 1390: *rivulum Sospatak* (M. 105-6, DocVal. 386), 1405: *fluvium Sospatak* (M. 133–4), 1471: *fluvium Sospathak* (M. 508-9), 1485: *fluvium Sospatak* (M. 574), 1505: *Sospatak* (B. 191), 1505: *Sospathaka* (B. 196), ***Só pataka***: 1418: *rivuli Sopathaka* (M. 220), Sós-víz: 1390: *rivulum Sosuiz,* (M. 101–2, DocVal. 387).

A sós íz volt az elnevezés motivációja az *Iza* bal oldali mellékvizének, az elhomályosult összetételű *Sajó*-nak a nevében, vö. 1409: fluv. *Sajov* (Kniezsa 1942: 8). A *Sajó* víznév a m. *só* köznévnek és a R. *jó* 'folyó' (TESz. 2: 276) főnévnek az összetétele (vö. FNESz., *Sajó*).

Szintén a víz íze jelenik meg a ***Keserű-patak*** (Bedőháza) (1336: *fluvius Keserewpathakawyze,* M. 14–5) és a ***Meszes pataka*** (Nagybocskó) (1373: *Mezespathaka,* B. 130) nevekben is.

A víz színére utal a ***Sáros-patak*** (Remete), vö. 1389: *fluvio Sarospatak* (M. 91–4, DocVal. 342-3); 1459: *rivum Saruspataka* (M. 431), 1459: *fluvius Sarospatak* (M. 423–4), a ***Fekete-patak*** (Konyha): 1353: *fluvius Feketupatak, Feketewpatakthw* (M. 30–2, DocVal. 127), ***Fejér-Iza*** (Nánfalva): 1414: *fluvius Fejer Iza, Feieriza* (M. 196–7, B. 176), 1505: *Feyriza* (B. 196), a ***Fekete-*** és ***Fehér-Tisza*** (Alsóróna): 1482: *Fekete és Feyerthyza* (B. 185). Hangjáról kapta a nevét a ***Zúgó-patak***: 1389: *rivulum Zugo* (M. 91–4), *rivulus Zwgo* (DocVal. 342–3).

A víz hőmérséklete volt a névadás alapja a ***Hideg*-patak** (Baranya) névben, vö. 1482: *Hidegpatak* (B. 122), míg a víz sebessége a ***Sebes-patak*** (Konyha, Dolha): 1353: *Sebuspatak* (M. 31–2), 1411: *fluvium Sebespathaka* (B. 188) és a ***Lassú-patak*** (Nagykirva): 1525: *Lassw Pathak* (B. 164) névben.

A vízben vagy a víz környékén található anyag jelenik meg a *Visó* jobb oldali ágának, a ***Vas-ér***nek (1453: *rivulus Wasser,* M. 368) és a Sziget határában adatolt ***Aranyos-patak***-nak a nevében, vö. 1459: *Aranyospatak* (M. 423-4).

Időszakos, száraz időben kiszáradó patakokra utalnak a ***Szarv-aszó***: 1389: *rivuli Zarvaso* (M. 91–4), *rivulus Zaruaszou* (DocVal. 342–3), ***Aszó-patak*** (Alsóapsa): 1390: *rivulus Aziopatak* (M. 99-100, DocVal. 385) és ***Száraz pataka*** (Nánfalva): 1414: *rivulum Egrespataka alio nomine Szarazpataka* (M. 196–7, B. 176) hidronimák. A víz állapota, kora jelenik meg a ***Holt-Tisza*** (Szarvaszó): 1406: *aqua Holthyza* (M. 138, B. 194) és ***Új-patak*** (Borsa): 1450: *rivulum Wypathak* (M. 351–2) nevekben.

A különböző helynévtípusok közül a víznevek és a településnevek állnak talán a legszorosabb kapcsolatban egymással. Különösen igaz ez Máramaros esetében, ahol az újonnan alapított falvak neve gyakran jött létre névátvitellel víznévből. Ez a névadási mód azonban fordított irányban is igaz, pataknév is keletkezhet helységnévből: ***Técső-patak****:* 1336: *fluvium Thechew, fluvy Thechewyze* (M. 14–15*), fluvius Thechew, duo fluvii Thechewvyze* (DocVal. 78*),* 1389: *rivuli Felse Techeu, duo fluvii Nogtecheu et Kistecheu* (M. 91–4), *rivulus Felsethecheu,* (DocVal. 342–3), 1411: *fluvium Kysthechew* (M. 171–2), 1485: *fluvium Kysthechefew* (M. 574), 1494: *fluvios Techew* (M. 606), ***Apsa-patak***: 1390: *fluvius Apsa* (M. 99–100, DocVal. 385), 1411: *inter fluvios Apsa et Tharaz* (M. 171–2), 1456: *fluvium Apsa* (M. 378–9), ***Uglya pataka***: 1389: *rivulum Ugla pataka* (M. 91–4), *Vglapataka* (DocVal. 342–3); ***Szállás-patak*** (Szacsal): 1505: *Zalaspatak* (B. 191). Néhány név esetében bizonytalan, hogy a település- vagy a víznév-e az elsődleges, ilyenkor a név motivációja lehet a segítségünkre. A ***Turcád:*** 1405*: rivulum Turczad* (M. 133–4), *Thürcz* (B. 125), 1411: *rivulum Thurzad* (M. 179), 1459:

fluvium Turczad (M. 423–4) és a ***Körtvélyes pataka***: 1389: *rivuli Kwrtvelyes* (M. 91–4), *Kurthuelespataka* (DocVal. 342–3) nevek esetében azonban csak feltételezhetjük, hogy a településnév a korábbi.

Ritkábban valamely épület, építmény is lehet a névadó, ami mellett a víz elhalad: ***Vár pataka*** (Iza): 1390: *rivulo Warpathaka,* (M. 101–2, DocVal. 387), ***Malom vize*** (Bedőháza, Szaplonca): 1336: *fluvius Malumvize, fluvy Malmawize* (M. 14-5, DocVal. 78), 1373: *Malumuize* (DocVal. 250), 1450: *Malomvize (Malumvize)* (B. 193), ***Monostor-patak*** (Nánfalva, Barcánfalva): 1390: *rivulum Monostorpatak* (M. 105–6, DocVal. 386), 1414: *rivulus Monostorpataka* (M. 196–7, B. 176).

A víznévadásban a kisebb patakok gyakran kapják a nevüket arról a dűlőről, ahol erednek, illetve amelyen keresztülfolynak: ***Kerekmező-patak*** (Farkasrév): 1411: *Kerekmezewpathaka* (B. 139), ***Láz pataka*** (Alsóróna): 1462: *Lazpathaka* (B. 185), ***Gyepű pataka*** (Szaplonca): 1450: *Gyepepathaka* (B. 193). Hasonló motivációul szolgálhat valamely jellegzetes domborzati alakulat, ami szintén a patak közelében található: ***Martos pataka*** (Técső): 1389: *fluviu Marthospataka,* (M. 91–4), *Mortuspataka,* (DocVal. 342-3); ***Kis-Martos*** (Técső): 1389: *fluvium Kis-Mortus,* (M. 91–4), *fluvius Kysmortos* (DocVal. 342–3), vö. *mart* 'folyópart'; Mál-patak (Mogyorós): 1485: *fluvium Malpathak* (M. 574), vö. *mál* 'déli hegyoldal'; ***Gödör pataka*** (Szaplonca): 1450: *Godepathaka (Goderpathaka)* (B. 193). A szláv *kobyla* 'kanca' főnév (Šmilauer 90) gyakran szerepel a helynévadásban, elsősorban hegyek nevében. Máramarosban is több *Kabola* nevű hegy található. A ***Kabola pataka*** (Szarvaszó) név szintén hegynévi eredetű, a második katonai felmérés térképén a patak és a település mellett emelkedik a *Kobilecz* nevű hegy (K2). A birtokos jelzős szerkezet szintén a hegynév elsődlegességére utal: 1406: *rivulus Kabalapathaka* (M. 138), 1459: *Kabolapataka* (M. 423–4).

Puszta személynévi eredetű víznév nem adatolható Máramarosból. A kétrészes nevek személynévi tagja rendszerint annak a földnek a tulajdonosát nevezi meg, amely mellett a patak folyik, vagy akinek a szállásterülete a víz közelében lehetett: ***Csaholc pataka*** (Herincse): 1485: *rivuli Chaholczpathaka* (M. 566), ***Kelemen pataka*** (Konyha): 1373: *rivulus Kelemenpataka* (M. 66-7), ***Orosz-víz*** (Konyha): 1353: *Orozviz, Orozuiz* (B. 165, DocVal. 127), ***Bacskó pataka*** (Konyha): 1471: *fluvium Bachkopathaka* (M. 508–9), ***Bocskó*** (Alsóapsa): 1390: *rivuli Dobryk et Bachkow* (M. 99-100, DocVal. 385), ***Szász pataka*** (Irholc, Barcánfalva): 1411: *rivulum Zaazpathaka* (M. 171–2), 1390: *Saaspatak* (M. 106), ***Prodán pataka*** (Borsa): 1450: *rivulum Prodanpathaka* (M. 351–2), ***Radván forrása*** (Barcánfalva): 1390: *rivulum Radvanforrasa* (M. 105–6, DocVal. 386), ***Berhetlen-patak*** (Barcánfalva): 1390: *rivulum Berhetthlenpatak* (M. 105–6, DocVal. 386), ***Dán pataka*** (Farkasrév): 1411: *rivulum Danpataka* (M. 179), ***Koszta pataka*** (Nánfalva): 1414: *rivulum Kosztapataka, Kazthapataka* (M. 196–7, B. 176), ***Hernécs pataka*** (Szaplonca): 1373: *Hernechpataka* (DocVal. 250), 1450: *Hernechpathaka* (B. 193), ***Bardi pataka*** (Ruszpolyána): 1411: *rivuli Wardypathaka, Bardypathaka* (M. 176–7, B. 188), ***Kentes patak*** (Szaplonca): 1450: *Kentespathak (Keunthespathaka)* (B. 193), ***Sanya pataka?*** (Bedőháza): 1336-ban: *fluvius Sanyapathaka,* (M. 14–5) *fluvio*

vulgo Sanyapataka (DocVal. 78), ***Csorba pataka*** (Nánfalva): 1414: *Chorbapathaka* (B. 176), ***Negrilla-patak*** (Alsóapsa): 1438: *Negrilla patak* (DL. 67670).

A magyar eredetű nevek között van néhány bizonytalan, több etimológiai magyarázatra lehetőséget adó víznév. Ezeknek a neveknek vagy az olvasata, vagy az értelmezése nem egyértelmű, így indokoltnak tartottam külön csoportba való besorolásukat: ***Melyon pataka*** (Konyha): 1471: *Melyonpathaka* (M. 508–9), *Melyanpathak* (B. 165), ***Képes pataka***: 1389: *rivulum Kepespataka* (M. 91–4, DocVal. 342-3); ***Szamos-patak?*** (Hosszúmező): 1456: *aquae Samospatak* (M. 378–9), ***Bor-patak*** (Barcánfalva): 1390: *Borpatak* (M. 105–6, DocVal. 386), ***Gem-patak*** (Barcánfalva): 1390: *rivulum Gempatak* (M. 105–6, DocVal. 386), ***Hamis pataka*** (Rozávlya): 1411: *fluvium Hamyspathaka* (B. 188), ***Mil-patak*** (Farkasrév): 1411: *rivulum Mylpatak* (M. 179), ***Remec pataka*** (Középapsa): 1456: *rivulum Remetzpathaka* (M. 391–2), ***Első pataka*** (Sziget): 1459: *Elsepataka* (M. 423–4), ***Gyapjú pataka*** (Szaplonca): 1450: *Gyapjupathaka (Gyapywpataka)* (B. 193), ***Méh-patak*** (Alsóróna): 1462: *Méhpatak* (B. 185), ***Kis-*** és ***Nagyor pataka*** (Felsőszelistye): 1505: *Kysorpathaka, Naghorpathaka* (B. 196), ***Tálas pataka*** (Felsőszelistye): 1505: *Thalaspathaka* (B. 196), ***Szeles (Széles?) pataka*** (Felsőszelistye): 1505: *Zelespathaka* (B. 196), ***Businy pataka*** (Alsóróna): 1462: *Buschinypathaka* (B. 185), ***Monkat-patak*** (Bárdfalva): 1405: *rivulum Monkat* (M. 133–4, B. 125), ***Szűcs vize?*** (Jód): 1435: *fluvium Zwchwyze* (M. 291–2).

Román névréteg

A román lakosság megjelenése Máramarosban Károly Róbert uralkodása (1310–1342) idején a XIV. század első felére tehető. Az ő hívására és engedélyével román vajdák és kenézek kezdik betelepíteni a megye lakatlan területeit. „A kenéz román pásztornépével elhelyezkedett a kijelölt földön s megkezdte a kóborláshoz szokott népét falusi életre szoktatni. Ha saját, magával hozott román népe nem bizonyult elégnek egy falu megalapításához, idegen népelemeket hívott" (Bélay 16). A román alapítású települések ennek nyomán kezdettől vegyes vagy ruszin lakosságúak voltak, ezzel magyarázható, hogy az ómagyar kori településnevek körében alig találunk román nevet: *Szacsal, Alsó-* és *Felsőszelistye, Szlatina, (Sajó)Poljána*.

Román eredetű elnevezésekkel a nagyobb patakok körében sem találkozunk az ómagyar korban, csak néhány kisebb víz neve származik az új jövevényektől. Alsóapsa határában egy víznév bizonyosan, míg egy bizonytalanul köthető a román etnikumhoz. A település ma a kárpátaljai románság központja, de első, 1390-ből származó határleírása (illetve a helység magyar neve) arról tanúskodik, hogy nemcsak magyar alapítói, hanem jelentős magyar lakossága is lehetett ekkor, határában ugyanis zömmel magyar hegy- és víznevek fordulnak elő: *Aziopathak, Berch, Berek, Hogyagas, Kuuesheg, Ludpatak* stb. (DocVal. 385, M. 99). Román nevet visel az Apsa jobb oldali ága, a ***Sztrimba***: 1390: *rivulus Stromba* (B. 120). A pataknév alapja a rom. *strîmb* 'görbe, kanyargós', *strîmba* 'görbít, meggörbít' (DRM. 2: 562–3). A település határában egy hegy is viseli ugyanezt a nevet, vö. 1978: Стрымба hegy (401 m) (KT), de a hegynév

talán a pataknévből keletkezett névátvitellel, ugyanakkor az azonos motiváció alapján való elnevezés sem zárható ki.

A délszláv eredetű *szlatina* – vö. szl. **solt-ina* 'sósforrás' (Šmilauer 167) – köznevet a román betelepülők terjesztették el a történelmi Magyarország északkeleti részein, vö. rom. *slatină* 'sóskút, sósforrás, sós ásványvíz, sósforrásos hely' (DRM. 2: 512): ***Szlatina pataka***: 1435: *rivulum Zlathynapathaka, rivulum Zlathyna* (M. 291–2); 1411: *rivulum Zlathynapathaka* (M. 171–2). Máramarosban nemcsak víznevekben, hanem településnevekben is találkozunk vele (*Aknaszlatina, Faluszlatina, Szlatinka*).

Talán román eredetű a bizonytalan etimológiájú ***Supruc*** pataknév: 1373: *Soproch* (patak) (B. 130), 1456: *fluvium Swprwtz* (M. 391–2). A Tisza jobb oldali mellékfolyója ma a *Sopurka* nevet viseli, ami másodlagos szláv névalak a *Supruc*-hoz képest.

Konyha határában fordul elő a XV. század második felében a ***Ruginoza*** pataknév, vö. 1471: *rivulum Rugynosa* (M. 508-9, B. 165), aminek a jelentése tkp. 'rozsdás patak', vö. rom. *rugin*ă 'rozsda', *ruginoasă* 'ua.' (DEX).

A román nevek alacsony száma egyértelmű bizonyítéka annak, hogy a románság új népelem Máramarosban az ómagyar kor második felében, így hatása a megye víznévrendszerére ebben a korszakban jelentéktelen.

Máramaros megye ómagyar kori vízneveinek vizsgálata alapján összefoglalásként elmondható, hogy a három máramarosi nemzetiség (magyar, ruszin, román) közül ebben a korszakban egyértelműen a magyarság dominál a víznévadásban. Az oklevelekből adatolható kisebb vizeknek a magyarság adott nevet, ami a táj önálló meghódításának egyik legfontosabb bizonyítéka.

A víznevek földrajzi elterjedtsége alapján kijelenthető, hogy magyar nevekkel elsősorban a Tisza-völgyi falvakban találkozunk. Itt a magyar névréteg határát a XIV. század végén megtelepült Nagybocskó vonaláig húzhatjuk meg. A megye dél–délkeleti részén a Kaszó-, Visó- és Iza-völgyi magyar vagy vegyes lakosságú falvakban említenek magyar hidronimákat. A ruszin és román etnikum névadó tevékenységére ekkor még csak szórványos adataink vannak. A XIV–XV. századi magyar víznévrendszer a középkor folyamán sajnos elenyészett, a történelmi események, az etnikai viszonyok megváltozása a víznevekre is hatással voltak.

Felhasznált irodalom

AR = Administrația Națională „Apele Române". Sediul Central al Apele Române. http://www.rowater.ro

Bélay Vilmos (1943). *Máramaros megye társadalma és nemzetiségei. A megye betelepülésétől a XVIII. század elejéig.* Budapest. Röv. B.

Benkő Loránd (2003). *Bors vezértől Borzsováig.* In: *Beszélnek a múlt nevei. Tanulmányok az Árpád-kori tulajdonnevekről*. Budapest. 133-9.

DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române.* www.dex.ro

DL = MOL. Diplomatikai Levéltár.

DocVal. = *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia ad annum 1400 p. Christum*. Curante Emerico Lukinich et adiuvante Ladislao Galdi. Ex. Antonius Fekete Nagy et Ladislaus Makkai. Bp., 1941.

DRM. = Kelemen Béla szerk. (1964). *Dicţionar romîn–maghiar.* I–II. Kolozsvár.
FNESz. = Kiss Lajos (1998). *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. I–II. kötet. 4. javított és bővített kiadás, Akadémiai Kiadó. Budapest.
Győrffy Erzsébet (2011). *Korai ómagyar kori folyóíznevek.* Debreceni Egyetemi Kiadó. Debrecen.
Györffy György (1998). *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza*. 4. kötet, Akadémiai Kiadó, Bp.
Hoffmann István (1993). *Helynevek nyelvi elemzése.* Debrecen.
Kiss Lajos (1991). Huszt környéki helységnevek. In: Hajdú Mihály–Kiss Jenő szerk. *Emlékkönyv Benkő Loránd hetvenedik születésnapjára*. Budapest. 352–361.
Kiss Lajos (1994). *A Felvidék víznevei.* MNy. 90: 1–19.
Kiss Lajos (1999). *Erdély vízneveinek rétegződése.* In: Kiss Lajos: Történeti vizsgálatok a földrajzi nevek körében. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba. 149-159.
Kniezsa István (1938). *Magyarország népei a XI. században.* In: Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján. II. kötet, 365-472.
Kniezsa István (1942). *Erdély víznevei*. Kolozsvár.
Kniezsa István (1943). *Kelet-Magyarország helynevei*. In: *Magyarok és románok.* I–II. Szerk. Deér József–Gáldi László. Bp., Athenaeum. 1: 111–313.
KT = Kárpátalja térképe. A szelvények évszámai: 1977–92.
Mihályi János (1900). *Máramarosi diplomák a XIV. és XV. századból*. Máramaros-Sziget. Röv. M.
Pesty = Mizser Lajos: *Máramaros megye Pesty Frigyes 1864-66. évi helynévtárában.* Kézirat.
S = Sebestyén Zsolt (2008). *Kárpátalja településeinek történeti helynevei. A kataszteri térképek és a birtokrészleti jegyzőkönyvek alapján.* Bessenyei Könyvkiadó. Nyíregyháza.
Sebestyén Zsolt (2012). *Máramaros megye helységneveinek etimológiai szótára*. Bessenyei Kiadó. Nyíregyháza.
Sebestyén Zsolt (2015). *Kárpátalja víznevei: A Nagy-ág*. In: Karádi Zsolt – Pethő József szerk. *Korszerű tudomány – korszerű közoktatás. Tanulmányok a nyelv- és irodalomtudományok köréből.* Bessenyei Kiadó. Nyíregyháza. 67–73.
SHU. = Словник гідронимів України. Ред. А. П. Непокупний, О. С. Стрижак, К. К. Цілуйко. Київ 1978.
Šmilauer, Vladimír (1970). *Příručka slovanské toponomastiky*. Handbuch der Slawischen toponomastik. Akademia, Praha.
Карпенко Ю. О. (1999). Проблема іллірійської гідронімії Українських Карпатах*:* іллірійське чи слов'янське*?* Записки з ономастики: Збірник наукових праць. 3: 38-45.
КРУ. = Каталог річок України. Київ, Академії Наук Української РСР.
СУМ. = Словник української мови. I–XI. 1970–1980. Наукова думка, Київ.
Чопей Ласловъ (1883). Русько мадярский словарь. Будапешт.
Янко М. П. (1998). Топонімічний словник України. Словник–довідник. Знання, Київ.

Pethő József[*]

Rhetorical Figures in the Stylistic Structures of Literary and Non-Literary Texts[**]

Abstract. The study briefly presents the ways in which rhetorical figures appear in today's language (in media, in commercials, in scholarly and literary texts). Examples taken from English and Hungarian justify that figures acquire important roles in both everyday and in literary texts; what is more, they can be determining factors from the aspects of style and meaning. Summarising all the above mentioned, the paper concludes that the frequent presence of figures is a universal trait, that is, it is independent of languages. Secondly, the paper recommends that a task of this kind of analysis would include further investigation concerning the pecularities of individual languages and authors.

Резюме. У статті представлено особливості вживання риторичних фігур у різних галузях лінгвістики, а саме: у мові газет, реклам, науки і літератури. Наведені нами англо- та угорськомовні приклади є доказами того, що риторичні фігури відіграють важливу роль як у розмовному, так і в художньому стилі. Окрім того, особливість тексту певним чином залежить від прикмет стильової приналежності та його значення. У цілому, дослідження показало: використання риторичних фігур є універсальною, незалежною від мов особливістю. Надалі важливим завданням є дослідження художньої мови (використання риторичних фігур, метафор тощо), характерної для прозаїків та поетів.

Rezümé. A tanulmány azt mutatja be röviden, hogy a retorikai alakzatok a mai nyelvhasználat különböző területein (sajtónyelv, reklám, tudományos nyelv, szépirodalom) hogyan jelennek meg. Az angol és magyar nyelvű példák igazolják, hogy az alakzatok egyaránt fontos szerepet kaphatnak a hétköznapi és a szépirodalmi szövegtípusokban is. Sőt, a szöveg jellegét meghatározóak lehetnek a stílus és a jelentés szempontjából. Összegzésként megállapítja a dolgozat, hogy az alakzatok gyakori jelenléte univerzális sajátosság, azaz nyelvektől független, ugyanakkor lényeges további feladat az egyes nyelvekre, írókra, költőkre jellemző sajátos vonások vizsgálata ezen a téren.

1. Introduction

Rhetorical figures, since the ancient times, up to the end of the 20th century, have been chiefly scrutinised in rhetorical speeches and lyric works. In fact, these figures cannot only be linked to these types of texts (or genres) but can be essential components, determining structural and semantic features, of the style of any kind of text. Consequently, the examination of the function of figures is a relevant part of the description of language striving at complexity.

There are several methods of the examination of figures, depending on the theoretical background and its aims (cf. Szathmári ed. 2003, Pethő 2011). In what follows, I will briefly demonstrate, through a few examples, the variety of roles that figures may fulfil in the stylistic structure of various literary and non-literary texts of today.

[*] A Nyíregyházi Főiskola Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének intézetigazgató főiskolai tanára. [*] Ніредьгазька вища школа, директор Інституту мовознавства та літературознавства. [*] College Professor, Institute Director College of Nyíregyháza. [*]

[**] A tanulmányt dr. Bárány Erzsébet és dr. Tukacs Tamás lektorálta.

2. The rhetorical ("traditional") and functional-cognitive approaches to figures

In classical rhetoric, and in the subsequent rhetorics built upon this, the formation of figures is usually explained with the so-called deviance theory (cf. e.g., Knape 1996: 295). The point of this theory is that a figure is the result of a deviance from everyday, that is, neutral or "normal" forms. In Book 9 of Quintilian's Rhetoric, he defines the concept of figure in the following way: "Figure, as the word says, is a certain conformation of speech removed form, and that which first presents itself" (Figura, sicut nomine ipso patet, conformatio quaedam orationis remota a communi et primum se offerenteratione; Quintilianus 9, 1, 4). Deviance also means that a figure is, in fact, a linguistic transgression, a stylistic error, barbarism, soloecismus[1]–but it is an error that, with proper justification, and as a result of authorial intention, becomes a stylistic virtue (cf. Knape 1996).

The functional-cognitive approach of figures is relatively recent, and it has but a few decades of history. Before summarising the most important tenets in this respect, a brief summary of fuctional-cognitive linguistics itself seems appropriate.

Functional-cognitive linguistics is one of the most modern schools of linguistic theory and practice. It approaches language from the aspect of cognition and knowledge, and considers the formation, accessability and comprehension of meaning as its main function. Thus, its main characteristics and aims (cf. Geeraerts – Cuyckens eds. 2007, Evans 2013, Tolcsvai Nagy 2013) are the following:

1. Functional-cognitive linguistics gives meaning a central position in the grammar. Linguistic structures are thought to express conceptualizations, that is, conceptualization is central for linguistic structure.
2. One of the central tenets of cognitive linguistics is its usage-based orientation. Discourse is then no longer the mere application of grammatical rules, but the grammatical rules themselves are motivated by the discourse functions that the grammar has to fulfil.
3. Production and comprehension are inherent parts of the linguistic system.
4. The emphasis on the dynamic nature of language, that is, the meaning of linguistic expressions is formed in a flexible way in the context of the moment of utterance.
5. The application of Prototype Theory: belonging to a category is the question of degrees in the case of linguistic phenomena as well. Individual examples fall into one category on the basis of common experience and family resemblance. The borders of categories are not always clearly defined.

[1] The use of inappropriate words such as archaisms, neologisms, and changes in the sound and form of a word are called barbarisms (barbarismus), and the breach of the syntactic construction is a soloecism (Sloane ed. 2001: 745).

> A fuzzy category, which can be contrasted with a classical category, is a category whose members exhibit degrees of family resemblance, with the category borders not being clearly defined.

Applying these fundamental principles, functional-cognitive linguistics emphasises the following aspects in the description of figures:

1. The formation of meaning (that is, the pragmatic-semantic aspect) shall be emphasised in the examination of figures.
2. A new concept of variability, taking more recent views on norm into consideration, is also necessary for the research of figures.
3. To uncover the proper stylistic value of figures, empirical research is needed.

3. Figures in texts

In what follows, I am going to discuss the figures of three everyday fields of language use and the figures of literary texts. With these examples, I wish to represent the way figures contribute to the meaning of texts. I have selected the examples of various English and Hungarian text tokens. I do not intend to discuss language-specific differences here. Instead, I wish to emphasise the similarities in the use of figures.

3.1 Figures in journalism

Journalism is a determining part of our lives. We obtain most information from the media, and thus it influences our way of thinking to a considerable degree. It is then worthwhile knowing what figures journalists use to capture our attention and to achieve a particular effect.

It can be asserted that today's journalism likes to use various figures, especially in titles, since "a good title is half the success; what is more, with a sort of aphoristic exaggeration, the title is more important than the work itself" (Kovalovszky 1974: 326). The title deserves special attention because it essentially affects the reception of the text. A (good) heading provides global cohesion and gives preliminary information that influences the attribution of style as well. In this respect, it is a vital part of the formation of stylistic structure.

Examining titles, I shall highlight two figures, alliteration and rhetorical question. The reason for my choice is that, as my previous research attested, these figures are frequent and essential parts of generating meaning in journalistic titles (cf. e.g., Pethő 2011: 51–53). The second reason is that they belong to various levels of language: alliteration is a sound figure, the rhetorical question is a transformation on the level of the sentence. Let us have a look at the examples.

Alliteration

Alliteration is repetition of the same letters (sounds) within nearby words. Its main function is getting attention. In journalism, it is particularly popular in headings of articles. It is for this reason that I have taken my examples mostly, though not exclusively, from such magazines.

***S**trickly **s**tars **s**ecret waltz up aisle* (Daily Star, front page, 31 December 2013)
***B**ritish **b**omb **b**lew up jet* (Daily Star, front page, 13 March, 2014)
***F**an **f**ury at '**f**oreign invasion'* (Daily Star, front page, 14 April, 2014)

***S**z*ép ***sz**éria *a **sz**urkolókkal!* (Kelet-Magyarország, 27 February 2015)
('Fine series with the fans')
***K**ifestőkönyv **k**észült ***m**agyar **m**otívumokkal* (Kárpátalja.ma, 3 March, 2015)
('Colouring book with Hungarian motifs')
*Kim Kardashian a **t**engerparton is **t**ű*sarkúban ***t**ipeg* (Blikk, 13 March, 2015)
('Kim Kardashian waddles in high-heels on the sea coast')
***M**egjelent az első **m**iniszobor **M**unkácson* (Kárpátalja.ma, 22 March, 2015)
('The first mini statue in Munkács')
***K**arácsonyi **k**észülődés *a **b**oldog **b**ékeidőkben* (Kárpátalja.ma, 25 December 2014)
('Christmas preparations in the good old days')

Rhetorical question

A rhetorical question is a question to which no answer is expected, where the answer itself is implied in the question. It is a stylistic device to evoke emotion and attention. It is frequently ironic these days.

The world remembers. ***But what, if anything, have we learnt*?** (The Independent,7 June 2014)
Have the 50 Shades women made movie magic or a spanking great flop? (Daily Mail, 12 February 2015)
Now will we ever find truth on abuse dossier? (Daily Mail, 23 January 2015)

Emma Watsonnal kavar Harry herceg? (Blikk,22 February 2015)
('Emma Watson going out with Prince Harry?')
***Szakítás?** Heves vita az Éden Hotelben!* (Blikk,22 February 2015)
('Break-up? Heated debate at Hotel Eden')
DiCaprio a Szürke ötven árnyalatának ***sztárjára hajt?*** (Blikk, 26 February 2015)
('DiCaprio chasing the star of Fifty Shades of Grey?')

As the following examples demonstrate, not only popular magazines, but more serious, scientific journals also feature rhetorical figures in their titles. The samples are taken from a single issue, Kárpátaljai Szemle (issue 3-4, year 1993):

Nagyüzemi agrármérnökök helyett pedagógusok?
('Teachers instead of agricultural engineers?')
Színházat csinálunk?
('Are we making a theatre?')
Vissza – de milyen hagyományokhoz?
('Back to – what kind of traditions?')
Miért verte meg Isten és *a történelem ilyen kegyetlenül Ukrajnát?*
('Why have God and history so brutally struck Ukraine?')
Reális-e egy új *„vasfüggöny" veszélye?*
('Is the threat of a new iron curtain real?')

3.2 Figures in commercials

Commercials as communicative forms and text types are gaining more and more significance these days. Their main functions include the following:

– orienting attention (raising, directing and keeping attention),
– orienting memory (recording information and reminding),
– orienting emotions (creating surprise and forming emotional bonds),
– orienting will (motivating to buy and influencing choice) (Trombitás 2004: 50−51).

Previous research (cf. Pethő 2011: 132–138) has convincingly that figures are frequently used linguistic means in order to achieve the above aims, especially in slogans. Let us see some examples.

Alliteration

Britain's best business bank. (Allied Irish Bank)[2]
Don't dream it. Drive it. (Jaguar)
Functional... Fashionable... Formidable... (Fila)

Felejthetetlenül finom (Pick szalámi)
('Unforgettably delicious')
Házhoz hozzuk a humort. (Comedy Central televíziós csatorna)
('We deliver humour to your house')
A versengés a vérünkben van. (Seat autó)
('Competition is in our blood')

[2] The source of English-language alliteration examples: Timothy R. V. Foster: The Art and Science of the Advertising Slogan. http://www.adslogans.co.uk/ans/creslo01.html, retrieved: 28 March, 2015

Chiasmus

Chiasmus is a figure of speech by which the order of the terms in the first of two parallel clauses is reversed in these cond. This may involve a repetition of the same words or just a reversed parallel between two corresponding pairs of ideas (cf. Baldick 2008: 52–53).

A borok királya, a királyok bora (Tokaji bor)
('The king of wines, the wine of kings')
A vonatok királya − a királyok vonata. (Orient expressz)
('The king of trains, the train of kings')
Minden szinten szinte minden (Corvin Áruház)
(A word play involving the Hungarian words *szint* ['floor, storey'] and *szinte* ['almost']. In this commercial of a supermarket, the literal translation is: 'Almost everything at every floor')

You can take it out of the country, but you can't take the country out of it (Salem cigarettes)[3]
Starkist doesn't want tuna with good taste, Starkist wants tuna that tastes good! (Starkist Tuna)
I am stuck on Band-Aid, and Band-Aid's stuck on me (Band-Aid bandages)

Antithesis

Antithesis is a juxtaposition of contrasting words or sentences. Antithesis highlights and thus emphasises certain elements:

A hold fel, az ár *le* (Esso Oil Company)
('Moon up, price down')
A legnagyobb legkisebb (Toyota Yaris car make, an antithesis and a hyperbole at the same time)
('The biggest smallest')
Maximális tisztítás, minimális erőfeszítés (Cif scouring powder)
('Maximal cleaning, minimal effort')

Spend a little – Live a lot. (Aldi, UK)[4]
Big enough to cope, small enough to care. (AFG Law, UK)
Small enough to care – Big enough to deliver. (Air Cargo Portugal)

[3] The source of English language examples of chiasmus: Nick Skellon: Chiasmus –examples & definition. http://www.speaklikeapro.co.uk/What_is_chiasmus.htm, retrieved: 28 March, 2015
[4] The source of English language examples of antithesis: Slogans.de; http://www.slogans.de/index.php, retrieved: 28 March, 2015

3.3 Figures in scholarly texts

Scholarly texts are almost incompatible with lyricism and classic-style rhetoricity. However, as the following examples demonstrate, such texts also exhibit figures. Scholarly texts are generally characterised by a high degree of cohesion, logical structure, and it is these features that the frequent appearance of parallelism and opposites may be justified with. The accumulation of sentence parts and expressions are frequent as means of compression and the listing of data for purposes of proving, etc. Questions often appear as means of raising attention and enlivening the text:

Our survey was carried out in Subcarpathian 1996 on a sample of 144 adult minority Hungarians stratified for *age, education and settlement type*. Data was collected (concerning *language use and linguistic attitudes*) *on 324 sociolinguistic variables* and *on 60 linguistic variables*. The subjects […] were chosen to represent *three age groups* […], *two different levels of education* […], and *four settlement types*... […]

The five tasks were the following:

• *1. Grammaticality judgments, sentence selection. The subject had to decide which one of two provided sentences s/he considered more acceptable;*

• *2. Grammaticality judgments, sentence correction. The subject had to decide whether s/he regarded a sentence as acceptable or not*[…]

• *3. Fill in the blanks, lexical.* […]

• *4. Fill in the blanks, inflectional.* […]

• *5. Fill in the blanks, profession name.* […]

(Source: Csernicskó, István and Fenyvesi, Anna. "Sociolinguistic and Contact-induced Variation in Hungarian Language Use in Subcarpathia, Ukraine." AHEA: E-journal of the American Hungarian Educators Association, Volume 5 [2012]: http://ahea.net/e-journal/volume-5-2012)

Applied rhetoric. If rhetoric often stands for both the *production and analysis* of persuasive discourse, applied rhetoric generally refers to *the rhetoric analysis* of texts rather than their *actual creation*. Rhetoric's *concepts and tools* are usually marshalled for the purpose of analyzing texts, *but what is rhetorical analysis*? The case studies discussed below imply that there are many answers to that question.

(Source: Craig Hamilton: Applied rhetoric and stylistics in Anglo-Saxon countries in the 20th and 21st centuries. In: Fix, Ulla – Gardt, Andreas – Knape Joachim [ed.] Rhetorik und Stilistik/Rhetoric and stylistics. 1. Berlin, New York: de Gruyter, 2008: 552.)

3.4 Alakzatok a szépirodalomban

It is difficult to determine the extent to which these figures infiltrate he incredibly varied literature of the present day. The scale ranges from the aesthetic

function going back to the ideals and ideas of antiquity to the stylistic games of postmodernism. Individual styles may also be characterised by certain rhetorical figures.

The figure of accumulation becomes a factor of textual organisation of the following poem by Nobel Prize winner poet Seamus Heaney. On the one hand, this happens in relation to memory, that is, reminiscences are evoked by nominal accumulation. On the other hand, one of the main stylistic devices of compressive description is also accumulation. I am quoting the first stanza, highlighting the instances of accumulation:

Seeing Things

Inishbofinon a Sunday morning.
Sunlight, turfsmoke, seagulls, boatslip, diesel.
One by one we were being handed down
Into a boat that *dipped and shilly-shallied*
Scaresomely everytime. We sat tight
On shortcross-benches, in *nervous* twos and threes,
Obedient, newly close, nobody speaking
Except the boatmen, as the gunwales sank
And seemed they might ship water any minute.
The sea was very calm but even so,
When the engine kicked and our ferryman
Swayed for balance, reaching for the tiller,
I panicked at the *shiftiness and heft*
Of the craft itself. What guaranteed us –
That *quick response and buoyancy and swim–*
Kept me in agony. All the time
As we went sailing evenly across
The *deep, still, seeable-down-intowater*,
It was as if I looked from another boat
Sailing through the air, far up, and could see
How riskily we fared into the morning,
And loved in vain our *bare, bowed, numbered* heads.

A determining stylistic device is figurative language of the poems of one of the most significant poets in Kárpátalja, Kovács Vilmos, as well. It is well demonstrated by the short segment from his poem entitled "The Earth has fever!":

Nem tudom, mertél-e
perbe szállni velük, vagy hallgattál gyáván,

de voltak, akik felkeltek és jöttek:
dobogó szívükből rakni a dermedt
éjszakába lobogó máglyát.

('I don't know if ever you dared
to plead with them or you were cowardly and silent,
but there were those who arose and came:
to build a bonfire into the frozen night
from their beating hearts.')

In this extract, various rhetorical figures, such as rhetorical questions (*mertél-e / perbe szállni velük, vagy hallgattál gyáván* [?]; 'if you ever dared / to plead with them or you were cowardly and silent'), and accumulation (*felkeltek* és *jöttek*; 'who arose and came') are combined with metaphorisation (*dobogó szívükből rakni a dermedt* / éjszakába *lobogó máglyát*; 'to build a bonfire into the frozen night / from their beating hearts'). The compressed language results in an exceptionally forceful style.

4. Summary

In the above, I attempted to demonstrate that

a) the figurative language can be determining, but in various functions depending on text types;
b) the presence of figures is universal, that is, independent of languages.

In future research, it shall be considerably important to uncover

a) language-specific traits,
b) individual traits in the case of literary texts.

The deeper knowledge and understanding of the mechanisms of figures may be important from the aspect of the success of everyday communication, and the right interpretation of literary texts as well.

References

Baldick, Chris 2008. *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. New York: Oxford University Press.
Evans, Vyvyan 2007. *A Glossary of Cognitive Linguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
Geeraerts, Dirk – Cuyckens, Herbert (eds.) 2007. *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press.

Knape, Joachim 1996. Figurenlehre. In: Ueding, Gert (Hg.): *Historisches Wörterbuch der Rhetorik.* 3. Tübingen: Max Niemeyer Verlag. 289–342.
Kovalovszky, Miklós 1974. A cím stilisztikája. In: Imre Samu – Szathmári István – SzűtsLászló (szerk.): *Jelentéstan* és *stilisztika*. Budapest: Akadémiai Kiadó. 326–32.
Pethő, József 2011. *Alakzat* és *jelentés. Az alakzatok stílus-* és *jelentésképző szerepe a szövegben.* Budapest: Tinta Könyvkiadó.
Quintilianus, Marcus Fabius 1959. *M. Fabii Quintiliani Institutionis oratoriae libri XII. Pars II. Libros VII–XII continens.* Ed. byRadermacher, Ludwig. Berlin: De Gruyter.
Sloane, Thomas O. ed. 2001. *Encyclopedia of Rhetoric*. Oxford, New York etc.: Oxford University Press.
Szathmári, István (ed.) 2003. *A retorikai-stilisztikai alakzatok világa*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
Tolcsvai Nagy, Gábor 2013. *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe.* Budapest: Osiris Kiadó.
Trombitás, Endre 2004. Az indirekt felszólítás mint az akaratorientálás eszköze a reklámban. *BGF KKFK Szakmai Füzetek* 13: 48−51.

Gál Adél[*]

Archaikus imádságok a szakrális népi kéziratos füzetekben

Rezümé. Jelen tanulmányban tizenegy archaikus népi imádságot mutatok be. A népi imádság olyan vallásos népköltészeti műfaj, melyet leginkább a parasztság használt. A hivatalos egyházi irodalmon kívül eső szövegekről van szó. A műfaj kutatására Kárpátalján kevés példát találunk. A kutatás jelentőségét emeli, hogy az imádságok nagy részét kéziratokban lejegyezve találtam. A szövegek elemzésénél Erdélyi Zsuzsanna néprajzkutató eredményeire támaszkodtam.

Резюме. У нашій роботі представляємо одинадцять архаїчних народних молитов. Народна молитва – це сакральний жанр фольклору, яким послуговувалося в основному селянство. Мова йде про тексти, які не входять до офіційної церковної літератури. Цей жанр на Закарпатті слабо досліджений. Важливість нашої роботи підкреслює і те, що більшість молитов віднайдено в рукописах. В аналізі текстів використовувалися праці Жужанни Ерделі.

Abstract. In the paper I present eleven archaic prayers. These people's/ archaic prayers constitute the religious folklore genre, which was used by the peasantry. These texts do not belong to the official church literature. In Transcarpathia there are only a few examples of the study of the genre. The majority of the prayers was found in manuscripts. In the analysis of the texts I used Zsuzsanna Erdelyi's results.

Az imádságok az emberiség ősi megnyilatkozásai. Olyan közösségi és egyénileg végzett bajelhárító gyakorlatok, melyek mindmáig megmaradtak, és melyekhez leggyakrabban bajban és magányban folyamodik az ember. Az ima ereje, a szóba vetett hit mutatkozik meg benne. Az imádság kapcsolatteremtés az ember és a természetfeletti, a transzcendens között. Ember és Isten érintkezésének eszköze. Ahogyan azt a *Biblia* is kijelenti: „Kérjetek és adatik néktek, zörgessetek és megnyittatik néktek."[1]

A népi vallásos gyakorlatban nagy szerepe van egyes régről hagyományozódott, egyedül végzett, igen hathatósnak mondott imádságoknak. Az ilyen, egyházilag nem jóváhagyható, sőt tiltott, sokszor töredékes vagy torzult szövegű imákat nevezi a néprajztudomány archaikus apokrif népi imádságoknak. Fölfedezőjük és első gyűjtőjük Erdélyi Zsuzsanna, aki *Hegyet hágék, lőtőt lépék* című gyűjteményében rendszerezte a magyar nyelvterületen először az általa gyűjtött archaikus imákat.[2]

Az archaikus imák kárpátaljai kutatására kevés példa akad,[3] létüket azonban mégsem hagyhatjuk figyelmen kívül. Gyűjtésem során egyre több és több kéziratot vizsgáltam meg, keresve bennük az archaikus imaszövegeket. S nem hiába. Eddig 11 szöveget sikerült összegyűjtenem, mely nem nagy szám, úgy vélem, mégis sokat jelent

[*] Debreceni Egyetem, Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, néprajz szak. [*] Дебреценський університет, Докторська школа історії та етнографії, спеціальність "етнографія". [*] University of Debrecen, Historical and Ethnographical Doctoral School.

[1] Máté evangéliuma 7:7

[2] Megjegyzendő: Erdélyi Zsuzsanna kötete az egész magyar nyelvterületről tartalmaz imákat, Kárpátalját kivéve, ami az akkori politikai helyzettel magyarázható.

[3] György Horváth – Lajos, 1998; Pilipkó, 1992; Kész, 2013

területünk néprajzi vizsgálatában. Az írott szövegek mellett a szóbeliség is megőrzött néhányat eme kincs közül.

Az archaikus imaanyag az egész magyar nyelvterületen él.[4] Erdélyi Zsuzsanna gyűjtései kiterjedtek a határon túli területekre is. Kárpátaljáról azonban nincsenek adatai[5]. Ez nem azt jelenti, hogy vidékünkön nincs archaikus imaanyag. A gyűjtés hiányát nagy valószínűséggel az akkori politikai helyzettel magyarázhatjuk.

Így bátran kijelenthetem, hogy az imádságok vizsgálata terén főként Erdélyi elemzéseire és útmutatásaira támaszkodtam. A szöveganyag és motívumok ismertetésénél az általa leírt magyarázatok vezéreltek.

Műfaji meghatározás

„Ez a műfaj nem magyar különlegesség (csak nálunk eddig nem vették észre): föllelhető Európában mindenütt, Portugáliától az orosz földig csodálatosan illusztrálják e szövegek az európai kultúra összefüggését, egyetemlegességét, az európai szellemnek egész földrészünket átható, élő közös hagyományát, rokonságát, mondhatni azonosságát." (Bárczi Géza)

Erdélyi Zsuzsanna 1968. december 17-én a Somogy megyei Nagyberényben gyűjtött először népi imádságot. Az ezt követő országos gyűjtőtevékenysége, majd könyvtári kutatásai eredményezték a Magyar Tudományos Akadémián, a Néprajzi Társaság Folklór-szakosztályán az 1970. február 11-i szakmai bemutatót, amelyen az addig „kereszteletlen" műfaj az archaikus népi imádság műfaji elnevezést kapta, és folklórkategóriai besorolást nyert.

A népi imádság, archaikus népi imádság vagy apokrif népi imádság szájhagyomány útján terjedő, vallásos népköltészeti műfaj, a parasztság által használt, a hivatalos egyházi irodalmon kívül eső imádság. Témája szakrális, jobbára a szenvedéstörténet egyes kánoni és apokrif mozzanatait tartalmazza. Célja védekező, bajelhárító rontás, gonosz, sátán, ördög ellen, továbbá bűnbocsánat s különböző kegyelmek elérésére-biztosítására irányul. Kizárólag a szájhagyományban maradt fenn, önálló műfajként csak a legutóbbi időben felfedezett; az anyag gyűjtése 1969-től országos felméréssel rendszeresen történik. Előtte a szakirodalomba csak elvétve, a szokásköltészet bizonyos műfajainak elemeként került be.[6]

Tematikájában kötődik az egyházi év liturgikus ünnepeihez, az emberi élet fordulóihoz, illetve lehet – akár egyes paraszti munkafolyamatok (vetés, aratás stb.) rítusrendjében – alkalomszerű, egyéni vagy közösségi áhítatforma. Egyfelől tehát a vallási ünnepekhez kötődő paraliturgikus népszokásanyag része, másfelől a mindennapok szakrális szintre emelt pillanatainak manifesztátuma. Az európai népköltészet egyik legrégibb rétege.[7]

[4] Erdélyi 1976
[5] Erdélyi 1976
[6] Kálmány 1881
[7] Pócs 1983: 692. p.

Alkalmazása

A népi imádságok a magyarlakta vidékeken elsősorban a római és a görög katolikusok körében volt népszerű, de elszórt adatokat ismerünk református és evangélikus népi imádságokról is. A nép nyelvén e szövegek elnevezése egyszerűen ima, imádság.[8]

Az archaikus imákat általában családon belül folytatják, s nagyszülőktől öröklődik a következő generációra. Kötött liturgikus keretben ma már nincs helye. Szövegei nem hivatalos szövegek. Alkalomhoz nemigen kötődik. Az év vagy a nap bármely szakában elmondható.

Nemek szerinti hordozó rétegét tekintve az alábbi imaszövegeket kivétel nélkül asszonyok imádságos könyveiben találtam. A női adatközlőknek ezt az arányát talán a lelki alkat, az érzelmi beállítottság, az érzékenység és a misztikum iránti fogékonysággal magyarázhatjuk. Korhoz sem kötött, habár szövegeimet inkább az idősebb korosztály kéziratairól gyűjtöttem. A közösség még mindig az öregkorhoz társítja az imádkozást és a templomjárást. Ugyanakkor a fiatalabbak is ismerik az imádságokat.

Tartalma

A középkori vallási szövegek témája mindig Krisztus halála volt. Ez a halálkép vált az imádságok központi témájává. A szenvedés, azaz a szenvedéstörténet egyes elemei, mozzanatai alkotják az imádságok vázát. A krisztusi megváltás és kereszthalál kerülnek előtérbe a szövegekben.[9] Az imádság elmondásával az imádkozó ember szinte részesévé válhat a golgotai eseményeknek, ami csak fokozza az ima hatását. Ugyanilyen vagy még nyomatékosabb erővel bírnak a szövegek utolsó sorai, melyek az ima elmondásáért járó kegyes hasznot jelölik meg. Ennek hatását csak fokozza az Isteni ígéret: „*Krisztus Urunk azt mondta: Aki ezt az imádságot naponta háromszor elmondja…*”, vagy *„Én mondom a Teremtő, aki titeket szent vérével megváltott, aki ezt az imát elmondaná”* stb.

Szerkezete

Az imádságok szövege rendszerint hármas szerkezetű, s ez a törvényszerűség az általam gyűjtött imák többségére érvényes. **Lírai hangulatú, látomásos jellegű természeti kezdőkép** indítja, amelyben a keresztény szimbolika jegyei találhatók. Ezt követi egy **elbeszélő vagy dramatizált hosszabb szakasz**, ebben Jézus passiójának valamely jelenete, tehát a szenvedéstörténet egyes részletei, vagy Mária anyai szenvedése jelenik meg.

A **záró szakasz** rövidebb, az imádság elmondásáért járó kegyes hasznot (bűnbocsánat, jó halál, üdvösség) tudatja.[10] Imazáradék: *Aki ezt az imádságot elmondja,…* Az ima elmondásával kiváltott üdvözülés lehetősége a túlvilág felé fordulást és erős hit

[8] Erdélyi 1976
[9] Erdélyi 1976: 32–33. p.
[10] Erdélyi 1976: 34. p.

jelenlétét feltételezi. A jutalom, a megüdvözülésért csak el kell mondani és meg kell fogadni a szövegben leírtakat.

A hármas tagoltság nem mindig van jelen. Az imafüzéreknél például néha meghatározhatatlan törvényszerűség szerint sorakoznak egymás után az imák vagy imatöredékek, szövegek. Közük archaikus motívumok és a jelenkori egyházi szertartás szövegei is megtalálhatók.

Eredet

Egyes szövegek még a lovagi epika jeles területéről – a Grál-mondakör világából – is hoznak üzenetet, mégpedig a lehulló és fölfogott Krisztus-vér motívummal kapcsolatban. Az általam gyűjtött egyik szöveg szavait, a „*Gallérjába tette*" valószínűleg a Grál-ereklyére utal, mely az átadás során így változott (Sarkadi Etelka 2. füzet 2005. május). A szövegek a magyarság lelki-szellemi arculatának vonásait is őrzik. Ennek a sokágú, lírai alkotásként is értelmezhető imának fő témája a szenvedés. Krisztus, aki az emberek bűneiért szenvedett, majd pedig Mária, a fiáért szenvedő anya.[11]

Imaszövegek

Az általam összegyűjtött archaikus imákat szövegüknek megfelelően próbáltam egymás mellé állítani. Archaikus mivoltukat néha egy-egy motívum jelzi. A fent leírt hármas szerkezet nem minden imára jellemző. Az alábbiakban gyakoriak az imafüzérek, melyeket néha ugyanabban a formában találtam meg két kéziratos füzetben is. Mindez azt bizonyítja, hogy a kéziratok egymás másolatai. Igen gyakran a kéziratos füzeteket életük során többször is átírták, mivel a gyakori használattól a régi megkopott és elrongyolódott.

Az imádságokban rengeteg helyesírási és központozási hiba található, de a vizsgálódás során ragaszkodtam a szöveghű lejegyzéshez. A szövegeknél minden esetben jelöltem a származását. Néha több kéziratot ugyanattól az adatközlőtől gyűjtöttem be, ezért a jelölésekben szereplő 1. füzet, 2. füzet stb. jelzi, hogy melyik füzetben található az adott ima, valamint a lejegyzés évszáma.

1. szöveg
Sarkadi Etelka 1. füzet, 2005

Népi imádságok
Uram Krisztus!
Kérlek Szent Atyádér
mencs meg szenvedéstő,
mert én tebenned bízom eleitől fogva,
szívembő, lelkembő tégedet szeretlek
bánom vétkeimet, hogy tégedet megsértettelek.

[11] Erdélyi 1976: 37. p.

Kérlek megbocsáss, csak arra kérlek,
és szolgálatodra adom a bűnös éltet,
tenger szenvedésem!
Neked ajánlom imádságom, Megváltó Krisztusom,
szent életedér, nagy kinodér, hogy fára feszitettek.
töviskoronát fődre tettek, vasszeggel szegeltek,
rácskorbáccsa' vertek, oldalad lyuggaták,
ruhádat szaggaták, szétveték és kockapénzen elnyerék
Vasszögek sebéből omlott piros véred,
Zsidók és Pilátus bűnéből jött véged.
Szent isten vidd át menyországba,
örök boldogságba temesd szent kezedbe,
fogadd kebeledbe, vidd a paradicsomba.
Őriz meg engemet, várjad bűnös lelkemet
és beteg testemet. Ámen

A szövegekben előforduló felajánlás erősíti az imádkozót, hogy az elmondott ima meghallgatásra talál. A fenti imában Krisztusnak ajánlja az imádságot, akinek közvetítésével az Úrhoz kerül az imádkozó kérése. A kanonizált imaszövegekben gyakran a szenteknek vagy Szűz Máriának ajánlják az imádságot, aki ezáltal közvetítő szerepet játszik Isten és ember között. Ezáltal a transzcendens valami létező dolog, személy által kerül közelebb a földi léthez. S így a megfoghatatlan és elérhetetlen valamiképpen megfoghatóvá és valóssá válik.

A fenti bűnbánó szövegben a szenvedéstörténet elemei maradtak, a természeti kezdőkép és a záradék hiányzik.

2. szöveg
Sarkadi Etelka 2. füzet, 2005. május

Imádság Szűz Máriához
Piros rózsa Mária, Minket Jézus talált a Szent igére, megigérte, Arany gyűrűjével *megpecsételte*, Kelj fel Mária, kelj fel, Mert viszik a te szent fiadat, Magas keresztfára megfeszítették. Három csepp vérét elcseppentették. Három angyal meglátta és fölszedte, *Gallérjába tette.* És Krisztus Urunk elébe vitte. Krisztus Urunk azt mondta: Aki ezt az imádságot naponta. Háromszor elmondja. Hét halálos bűntől megbocsáttatik. És a mennyeknek országa ajtaja. Megnyillik előtte. Ámen

A *Fehér rózsa Mária* vagy a *Piros rózsa Mária* kezdetű imáknál a rózsa Mária szeretetének ábrázolása. A fiáért szenvedő édesanya fájdalmát vetíti elénk.

A *megpecsételte* kifejezésről a következőket olvashatjuk Erdélyi Zsuzsannánál:

1660-ban följegyzett ráolvasó szövegben: „Krisztus minden embert pecsétjével lepecsételt."[12] Továbbá a krisztusi pecsét Szent Tamás himnuszában is jelentkezik: Adore te devote latens deitas… kezdettel: Zent véred pecsetit / mikent Egyptomban / vesd sziuem aitayara. (Pázmány Péter 1606-os grazi Keresztyeni Imadsagos Koenyv. 58 a, 59 a.[13]

A *Gallérjába tette* kifejezésből a már fent is említett Grál-motívumra következtethetünk, mely igen sok alakban – gárdalom, gárgyilom stb. – fordul elő az archaikus imákban.

3. szöveg
Sarkadi Etelka 5. füzet, 1993

Fehér rózsa Mária engem talált Jézuska *házunk négy szögletébe* kelj-fe, kelj-fe Mária, mert szent Fiadat elvitték, a magas kereszt fára felszegezték három csep vérét elcseppentették az angyalok fel szedték a menyországba bevitték ki ezt az imát este lefektébe reggel felkeltébe elmondja be jut a mennyeknek dicsőségébe. Ámen.

A házunk négy szögletébe kifejezés szintén mágikus-misztikus motívum. A Jelenések könyvében a következőket olvashatjuk: „Ezek után láték négy angyalt állani a földnek négy szögletén…"[14]

4. szöveg
Sarkadi Etelka 5. füzet, 1993

Názáretbeli Jézus, zsidók Királya!
Veszedelemben forgóknak Istene,
Megtestesült szent Ige,
ne hagyj a bűnbe elveszni!
Szent Isten, szent erős, szent halhatatlan,
irgalmazz nekünk!
Hét kereszt alatt lefekszem,
Hét kereszt alatt felkelek,
Őrizz angyal éjfélig.
Boldogságos Szűz Mária virradatig,
Jézus Krisztus mindétég,
hogy gyarló testem nyugodjék,
de szivem el ne aludjék,
hogy minden koron lásson,
sátánok megköttessenek,

[12] Erdélyi 1976
[13] Erdélyi 1976: 229. p.
[14] Jelenések Könyve 7:1

hogy testeim ne fertőztessenek.
Adjad ezt nekem kegyesen,
Atya, Fiú felségesen élvén az örök dicsőségben.
Most és mindörökkön örökké
Ámen

5. szöveg
Sarkadi Etelka 1. füzet, 2005

Názáretbeli Jézus, zsidók Királya!
Veszedelemben forgóknak Istene,
Megtestesült szent Ige,
Nehagy a bűnben elveszni!
szent Halhatatlan, irgalmazz nekünk!
Hét kereszt alatt lefekszem,
Hét kereszt alatt felkelek,
őrizz angyal éfélig,
Boldogságos Szűz Mária virradtig,
Jézus Krisztus mindetig,
hogy gyarló testem nyugodjék,
de szivem el ne aludjék,
hogy mindenkoron lásson,
hogy minden gonoszt eloszlasson.
sátánok megköttessenek,
hogy testjeim ne fertőztessenek.
Enged ezt nekem kegyelmesen,
Atya, Fiú felségesen,
Élvén az örök dicsőségben
most és mindörökké
Ámen

A fenti két szöveg néhány eltéréstől eltekintve azonos. Egymás másolatai. Adatközlőm elmondása szerint kétszer írta át a füzeteket, így az imaszövegek is kétszer kerültek lejegyzésre. Az imaszöveget Erdélyi Zsuzsanna gyűjtésében is megtaláltam.[15] Kötetében az imát teljes terjedelmében olvashatjuk (63. ima). Sarkadi Etelka füzetében azonban az ima egy része található. A szenvedéstörténet és a záradék hiányzik.

A szövegben előforduló „*Szent Isten, szent erős, szent halhatatlan, irgalmazz nekünk!*" kifejezésekre érdemes figyelnünk. A középkori szertartáskönyvek szerint a nagypénteki liturgia középpontjában a Nagy Szent Gergely által elrendelt Szent Kereszt imádása áll. A mozzanat keretében kapott teret a *Szent Isten, szent, erős Isten…*

[15] Erdélyi 1976: 269. p.

dicsőítő ének, mely a négy isteni eredetűnek tartott őskeresztény liturgikus himnusz egyike.[16]

Az alábbi imaszövegekben gyakori a párbeszédes, dramatikus rész. Ezek vélhetően a középkori vallásos színjátszás emlékei. Valószínűleg az egykori misztériumjátékokból váltak ki és maradtak meg a nép ajkán.[17]

A dramatikus részeket vizsgálva megjegyezhetjük – Gerold László tanulmányára támaszkodva[18] –, hogy a hagyományos drámaelemek közül meséje, cselekménye is van szövegeinknek; párbeszéd is előfordul itt-ott a szövegben; a szereplők is megnevezett bibliai alakok. Sőt a késő középkori passiókból, misztériumjátékokból a hívő emberek általános lelkiállapota is kikövetkeztethető.

Az első ima szövege a fentiekhez hasonló, ám annak egy másik változata, mely párbeszédes résszel bővült. Az imafüzéreken Mária–Krisztus-párbeszéd részletei („*Szól a boldogságos Szűz Mária: Ó fiam, én szerelmes fiam, én azt gondoltam te leszel bus Látod fiam én vagyok bus*"), illetve Szent Lukács evangélistával való párbeszéd található.

6. szöveg
Pilipkó Margit 2. füzet

Arany Miatyánk
Názáretbeli Jézus, Zsidók királya
Veszedelemben forgóknak Istene
Megtestesült szent ige
Ne hagyj a bünben elveszni
Hét kereszt alat lefekszem
Hét kereszt alat fel kelek
Őriz angyal éjfélig
Szűz Mária viradatig
Jézus Krisztus mindvégig
Gyarló testünk nyugodjék
De szivünk el ne aludjék
Hogy téged mindenkor lásson
Minden gonoszt távoztasson.
Sátánok meg kötöztessenek
Hogy testeik ne fertőzzenek.
Ezt enged mindenható Jézus
A te Szűz Anyádnak és
Minden szentjeinek könyörgése által
Ma van péntek, annak napa vala

[16] Erdélyi 1976: 271–272. p.
[17] Erdélyi 1976
[18] Gerold 1997: 80–86

Méne Jézus a kínok szinhelyére.
Meg látták a zsidók
Felfeszítették a magas keresztfára
Folyt a szent vére, szomorkodik
Szent lelke, hervad a szent szine,
Szól a boldogságos Szűz Mária:
Ó fiam, én szerelmes fiam, én azt gondoltam te leszel bus
Látod fiam én vagyok bus
Aki ezt az imádságot háromszor lefektében,
Háromszor felkeltében elmondja
Meg üdvözítem. Ámen

A fenti imádság ugyanúgy megtalálható Erdélyi Zsuzsanna kötetében is,[19] hosszabb formában. Ahogy olvashatjuk, az imádság az egész magyar nyelvterületre jellemző, ami a szöveg ponyvába kerülésével magyarázható.

7. szöveg
Sarkadi Etelka 1. füzet, 2005

Ma van péntek, ezen a napon méne
Jézus Krisztus kinnak szinhelyére,
megláták a zsidók,
fölfeszítették magas keresztfára,
foly a szent vére, hervadt szent szíve
szóla: Boldogságos Szent Szűzanyám!
Ó, Fiam, Fiam, én azt gondoltam te leszel bús,
látod fiam, én leszek bús!
Aki ezt az imát elmondaná háromszor lefektében,
és háromszor felkeltében:
Názáretben van egy *mutrafa*
kívül aranyos, belül kegyelmes,
az alatt mondanak el, *hétszer hét szentmisét*
én azt ott hallgattam, szerelmes szent fiammal
ártatlan Jézusommal. Ó anyám, szép Szűz Máriám
Menj el, menj el a magas Kálvária hegyére,
ott vagyon egy szent keresztfa,
azon vagyon felfeszítve
vasdárdákkal nyitottatják, arcul verik,
vérrel verejtékezik, epével, ecettel itatják,
tövissel koronázzák.
Ó, anyám, anyám, szép Szűz Máriám!

[19] Erdélyi 1976: 269–271. p.

Menj el, menj el a fekete föld színe alá,
kiáltsd, *hirdesd lefektedben, felkeltedben, velem lészen!*
Én mondom a Teremtő,
aki titeket szent vérével megváltott,
aki ezt az imát elmondaná
háromszor lefektében, háromszor felkeltében
megüdvözítem.
Ámen.

A „*hirdesd lefektedben, felkeltedben*" megfogalmazás a Krisztustól faladatul kapott igehirdetésre utal. Az *Újszövetség*ben megfogalmazott felhívás vagy elhívás, miszerint „elmenvén azért tegyetek tanítványokká minden népeket…[20]" az imaszövegekben a következőképpen alakul: „*Menj el, menj el a fekete föld színe alá és kiáltsd, hirdesd lefektedben, felkeltedben*."

A szöveg motívuma, a *hétszer hét szentmisét* más archaikus imában a következőképpen jelenik meg:

Elindultam egy útra
Hétszer szentelt szent útra
Ott vagyon egy szent egyház,
Hétszer szentelt szent egyház…

8. szöveg
Sarkadi Etelka 5. füzet, 1993

Ma van péntek, azon a napon méne ki Jézus Krisztusnak szinhelyére. Meglátták a zsidók, fölfeszítették magas keresztfára, foly a szent vére. Hervad szent színe szól a Boldogságos Szűz Mária.
Ó, Fiam, Fiam, én azt gondoltam te leszel bús, látod fiam, én leszek bús!
Aki ezt az imát elmondaná háromszor lefektében, háromszor felkeltében.
Názáretben van egy *mutronfa* kívül aranyos, belül kegyelmes, az alatt mondanak el, hétszer hét szent misét én azt ott halgatom, szerelmes szent fiammal ártatlan Jézusommal, egyszer elkapják mellőlem a kegyetlen zsidók, keresem utcákról utcákra, sehol sem találom. Elő találom *Szent Lukács* evangelistát. *Nem láttad-e szerelmes szent fiamat? ártatlan Jézusomat.* Ó anyám – anyám szép Szűz Máriám Menj el a magas *Kálvária* hegyére, ott vagyon felfeszítve vasdárdákkal nyitogassák, arcul verik, vérrel verejtékezik, epével, ecettel itatják, tövissel koronázzák. Ó, anyám, anyám, szép Szűz Máriám! Menj el, menj el a fekete föld színe alá és kiáltsd, hirdesd lefektedben, felkeltedben hogy bizony bizony a paradicsomban velem lészen! Én mondom a Teremtő. Aki titeket szent vérével megváltott, aki ezt az imádságot elmondaná háromszor lefektében, háromszor felkeltében megüdvözíteném. Ámen.

[20] Máté 28:19

A középkori apokrif hagyományok szerint Mária Szent János apostoltól tudta meg Jézus Krisztus elfogatását. Azonban a legtöbb imában a keresésben gyakran Szent Lukács vagy más evangélistától kér tanácsot, hogy merre keresse, hol találja meg a fiát.

Az imádságban meglévő keresésmotívum – „*Nem láttad-e szerelmes szent fiamat? ártatlan Jézusomat.*" – ősi irodalmi elem. Finn, germán, román stb. változatai is vannak, és szétterjedt a középkor egyházi irodalmában.

A szövegekben előforduló *mutronfa, mutrafa* kifejezések Mezey László szerint az egyház parabolája.[21]

Az imádságok hitelességét és misztikus értékét növeli az isteni eredet. „Én mondom a Teremtő", „*Az Úr Jézus a saját kezével írta*" és hasonló szövegrészeket találhatunk az imádságokban és mennyei levelekben egyaránt, melyek ponyvára kerülésükkor szélesebb körben terjedhettek, és az isteni eredet hangsúlyozásával bírták rá az olvasót a vallási előírások betartására.

9. szöveg
Pilipkó Margit 2. füzet

Arany miatyánk
Igazhitű keresztyének, Jézus urunk beszéde szavai a szűz Anyához Máriához
Én legdrágább fiam, Jézusom mit fogol te a virágvasárnap csinálni
Én legdrágább szűz Anyám én neked azt meg tudom mondani én fogok nagy királyok között leszek egész Jeruzsálembe és fogok tanítani.
Én drága fiam, Jézusom mit fogol te csinálni nagyhétfőn
Drága szűz anyám én megmondom neked én szomorú leszek és nem lesz aki megtudna vigasztalni.
Én drága fiam Jézusom mit fogol te nagykedden csinálni
(…)
Drága fiam Jézusom mit fogol te csinálni nagyszombaton?
Drága Szűz Anyám én fogok a sötét sírban feküdni és húsvétig és halottaimból feltámadok és bemegyek Atyám Menyországába, ahol az összes szentekkel együtt egyformán örülni fogunk az angyalokkal örökké.
Ezt mondta a szűz Mária, hogy minden lélek, aki az Arany Miatyánkot egyszer vagy kétszer vagy háromszor napjában el imádkozza az rá gondol a szörnyű halálra,
Az én Fiam és a mennyei Atya a szent lelkét befogadja a mennyeknek országába
Ámen

Bálint Sándor könyvében az Aranymiatyánk-imádságról ezt írja: *„...asszonynépünknek máig egyik legkedvesebb elmélkedő imádsága: Jézus édesanyjának, Máriának elmondja, hogy mi várakozik reá a nagyhét napjában*". Néhány sorral később: „... *voltaképpen Jézusnak édesanyjától való első, virágvasárnapi búcsúzkodása, amely a*

[21] Silling 2003

kánoni evangéliumokban nem fordul elő." Tehát egy párbeszédes jellegű népi imádságról van szó, melynek eredete nem tisztázott. Annyi bizonyos, hogy az *Aranymiatyánk* szövegének a *Miatyánk* szövegéhez nincs köze. Az *aranymiatyánk* szó annak a népi hagyománynak emléke, mely szerint minden imádság (maga az imádság) Miatyánk, a különösen szép imádság pedig „arany" imádság.[22]

Ráolvasások

A kutatott településen igen gyakori a szemverés ellen készített szenes víz, vagy pedig az öntés. Főként a csecsemőknél alkalmazzák az eljárásokat, melyekhez szorosan hozzátartozik az imádkozás is. A szenes vizet készítő vagy az öntést végző személy a folyamat ideje alatt imát mormol, mellyel hatásossá teszi a készített vizet.

Az alábbi két imaszöveget korábban szóbelileg sikerült gyűjtenem. Tiltó jellegű, rontást megkötő ráolvasó szövegek. A ráolvasó szövegekkel kapcsolatban el kell mondanunk, hogy a betegségekről, azok okairól és eredetéről a nép nem sokat tudott. Valamilyen felsőbb erők hatásának – Isten büntetésének, a gonosz erejének – titulálták azokat. Ezért különböző praktikákat alkalmaztak a gyógyításra, és elsőként, a betegség okainak felismerésére. A településen a mai napig a gyakorlatban is alkalmazzák az öntést, megöntést, gyakran a csecsemők gyakori sírását megszüntetve. Ilyenkor egy gyógyító specialistához fordulnak, aki „*imát mormolva*" megállapítja a gyermek sírásának okát. Az öntés közben imát mond, mely gyógyító erővel bír.

10. szöveg
László Margit (szóbeli imaanyag)

Öntéshez való ima
Almafa kivirágozék,
Anna asszony alatta ülék,
Anna asszony szülé Máriát,
Mária szülé Jézust,
Vivén a sík mezőn,
Ott megtalála három zsidóférfit,
Három zsidóasszonyt,
A kis Jézust elöl is megveregeték,
Hátul is megveregeték,
Szűz Mária összeszedvén taknyát, nyálát,
Vivén önti azt *a piros márványkőre,*
Hogy úgy ne ártson semmi ennek a kisdednek(név),
Mint annak az ártatlan Jézusnak. Ámen
Utána mondják:
Kelj föl (név),

[22] http://naput.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=130&Itemid=29

Végy szent lelket,
Kövesd a Jézus példáját,
Dicsérd az Istent általa. Ámen
Szenes vizet készítettek (László Margit)

11. szöveg
Szimku Elza (szóbeli imaanyag)

Anna asszony szülé Máriát
Mária szülé Jézust
Jézust elvitték a paradicsomkertbe
Ott találtatik három zsidó férfi, három zsidó lány
Attul az ártatlan kisjézuska megveretteték
Annak taknyát, nyálát összeszedték
Piros márvány közé öntötték
Úgy ne ártson drága gyermekem neked semmi
Mint a drága kis Jézusnak nem ártott"

„*Mikor szenes vizet készítettek, hét darab szenet tettek a pohár vízbe. Ha a szén lement a pohár fenekére, akkor a gyerek meg volt verődve. Ilyenkor a vízzel megkenték a gyerek kezét, lábát, homlokát. A vizet pedig a gyerek ágya alá öntötték, a poharat leborították s otthagyták*". (L. M. Salánk) Ha szenes vizet készítettek, közben a fenti imát mondták.

Az imádság **első négy sora** az élet fájára utal töredékesen, mely a paradicsomban a jó és a gonosz tudásának fája mellett kapott helyet. A szövegekben előforduló életfa, almafa a paradicsomi fáig nyúlik vissza bonyolult jelképrendszerével. A fa, ága, bimbaja motívum és jelképkör továbbfejlődése a karácsonyfa, a „karácsonyi életfa", az évről évre megújuló természet ősi jelképe.[23]

A *Szent Anna–Mária–Jézus* hármasság igen elterjedt motívum. Az archaikus és ráolvasó imádságokon kívül újévi és lakodalmi köszöntőkben is előfordul.

A piros márványkő a szemverés elleni imákban gyakori motívum. „…Arra ment a Boldogságos Szűz Mária a Jordán vizére és hozott vizet. Ezen (a gyermek vagy leány) úgy menjen szét az igézet, Mint márványkövön lefolyt a Jordán vize…" (Molnár Sándorné Muhel Erzsébet, 1876. Kistelek, 1997. december 2.)[24]

Az ima az, ami „zavaró" a szenes víz készítésekor, vagy pontosabban ez bátorítja a néha kételkedőket, hogy mégis Isten szerint cselekszenek, hiszen közben imádkoznak. Akad azonban olyan hívő ember is, aki a szenes víz helyett csak imádkozik a gyermek mellett.

„A szenes víz helyett van az imáccság… És aztat akár hun, mongyuk teszem lefele aludni, elmondom…" (Szimku Elza)

[23] Erdélyi 1976: 171–172. p.
[24] Erdélyi 1976: 314. p.

Jelen tanulmányban kéziratos füzetek vizsgálatának eredményeit mutatom be. Igyekeztem szöveghűen, a füzetekben való lejegyzés szerint bemutatni az egyes imaszövegeket és részleteket. Ennek alapján látható, hogy a helyesírási és központozási hibák száma is magasra hág, mely a megfelelő iskolázottság hiányára utal.

A szövegek alkalmazása és használata nem mutat rendszerességet. Adatközlőim elmondása szerint esténként olvasgatja vagy mondja az imádságot. A szövegeket főként az imazáradék miatt tartják fontosnak.

A fenti tizenegy imaszöveg az archaikus imák létezésének és továbbélésének bizonyítékai településünkön. Az imádságokat összesen négy adatközlőtől sikerült összegyűjtenem. Kettőt közülük szóbeli gyűjtés során. Az imádságok vizsgálatánál Erdélyi Zsuzsanna gyűjtését és elemzéseit vettem alapul.

A továbbiakban is szeretném folytatni a kéziratok vizsgálatát és az archaikus imaanyag gyűjtését.

Adatközlők

László Margit
Született: 1933, Salánk; iskolai végzettség: 7 osztály (Salánk); vallás: református; családi állapot: özvegy, nyugdíjas;
Pilipkó Margit
Született: 1935, Salánk; iskolai végzettség: 7 osztály (Salánk); vallás: görögkatolikus; családi állapot: özvegy, nyugdíjas;
Sarkadi Etelka
Született: 1947, Salánk; iskolai végzettség: 11 osztály (Salánk); vallás: görögkatolikus; családi állapot: özvegy;
Szimku Elza
Született: 1929. október 28; iskolai végzettség: 8 osztály; vallás: görögkatolikus.

Felhasznált irodalom

Biblia
Erdélyi Zsuzsanna (1976). *Hegyet hágék, lőtőt lépé. Archaikus népi imádságok.* Magvető könyvkiadó, Budapest
Gerold László (1997). *Legendák és konfliktusok. Tanulmányok, esszék a 20. századi magyar irodalomról*. Újvidék
György Horváth László–Lajos Mihály (1998). *A Hömlöc lábánál. Salánk, Feketepatak és Verbőc történetéből.* Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest
Kálmány Lajos (1881). *Szeged népe* (In: Magyar néprajzi lexikon 1.)
Kész Margit: *A szakrális kommunikáció verbális megnyilatkozása Kárpátalján a 21. században*. In: *Néprajzi Látóhatár*, 2012/2. szám, 5–32. oldal
Kész Margit (2013). *Archaikus imák Ugocsában.* In: Pilipkó Erzsébet szerk. *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 8.* Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém.
Pilipkó Erzsébet (1992). *Népi imádságok Salánkon*. In: Honismeret, XX. évf. 1992/6. 76.79
Pócs Éva (1983). *Tér és idő a néphitben.* Ethn. XCIV. (In: *Magyar néprajz V.*)
Silling István (2003). *Vajdasági népi imádságok és nyelvezetük. Tanulmány*. Forum Könyvkiadó
http://naput.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=130&Itemid=29

Szamborovszkyné Nagy Ibolya[*]

Az utókor emlékezete

Az első világháború problematikája az ukrán és az orosz történelemtankönyvekben és a szakdidaktikai irodalomban[**]

Rezümé. Az európai kontinens hatalmi politikáját a XX. században két helyi konfliktussal induló, majd világméretűvé nőtt háború rajzolta át. Az 1914–18 között dúlt világégés eseményei száz évvel ezelőtt kezdődtek, mégsem mondható el, hogy mindent tudunk róla, s részrehajlás nélkül vagyunk képesek tárgyalni vagy közvetíteni akár az események és folyamatok tényanyagát, akár azok következményeit. Utóbbiak között bizonyosan ott szerepel az a körülmény, hogy ez a háború vetett véget Kelet-Közép- vagy Köztes-Európában a birodalmak korának, s adott lehetőséget egyes népek számára a nemzetállam létrehozására, míg másoknak – mint például a szlovákoknak, horvátoknak, szlovéneknek, macedónoknak és az ukránoknak – nem sikerült a saját független állam létrehozása. A tanulmányban azt tárjuk fel, mit és hogyan közvetítenek a nagy háború tematikájából az ukrán és orosz történelemdidaktikai irodalomban és iskolai történelemtankönyvekben.

Резюме. У XX столітті політику сили на Європейському континенті перефарбували дві війни, які почалися із регіональних конфліктів, а потім переросли у світову кризу. 100 років тому почалося Перша світова війна, що відбувалася у 1914–1918 рр., але навіть сьогодні не все знаємо про цю війну, не можемо об'єктивно передати минуле чи дискутувати про події та їх наслідки. На це впливають різні обставини, серед них те, що після згаданої війни завершилася епоха імперій у регіоні Східно-Середньої-Європи. Для деяких народів заснування власної держави стало реальністю, а інші народи – словаки, хорвати, словени, македонці та українці – були позбавлені цієї можливості. У статті розкрито зміст і методику тлумачення тематики про Першу світову війну в українських та російських підручниках історії та в історико-дидактичній літературі.

Abstract. In the 20th century two wars started as a local conflict, later escalating into a worldwide war and changing power policy of the European continent. The 1914–1918 world cataclysms took place a hundred years ago but it still cannot be claimed that we know everything about them, and we are able to negotiate or convey – without any bias – either the facts of events and their processes or their consequences. Among the latter is certainly the fact that this war put an end to the age of empires in East-Central Europe or Mid-Europe thus giving opportunity to some people to create their nation states. However, others – like the Slovaks, Croats, Slovenes, Macedonians and the Ukrainians – failed to create their own independent state. The present study reveals what is mediated about the Great War and how it is interpreted in the Ukrainian and Russian historical and didactic literature as well as school history textbooks.

1. Az emlékezet és az iskolai történelemtankönyvek

„Az emlékezet maga az élet, melyet élő csoportok hordoznak, s ekképpen folyamatos fejlődésben áll, kitéve az emlékezés és a felejtés dialektikájának, nem törődve szükségszerű deformációjával, védtelen minden használat és manipuláció

[*] PhD, történész, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Apáczai Csere János Könyvtárának igazgatója. [*] Історик, доктор філософії у галузі історії, кандидат історичних наук, директор бібліотеки «Опацої Чере Янош» при ЗУІ ім. Ференца Ракоці ІІ, Берегове. [*] Historian, PhD, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, director of "Apáczai Csere János" Library

[**] Jelen tanulmány alapját *Az első világégés emlékére*" című tudományos konferencián (Beregszász, 2014. október 16.) elhangzott előadás képezte, mely annak kibővített, szerkesztett változata. [**] Наукова стаття є розширеним і редагованим варіантом доповіді наукової конференції «У пам'ять Першої світової війни» (Берегово, 16 жовтня 2014 р.). [**] This study is based on an extended and edited version of the lecture «In memory of the world's first cataclysm» delivered at a scientific conference (Beregszász, 16 October 2014).

ellen, hajlamos hosszú rejtőzködésre és hirtelen új életre kelésre. A történelem mindig problematikus és tökéletlen rekonstrukciója annak, ami már nincs. Az emlékezet mindig időszerű jelenség, megélt kötődés az örök jelenhez; a történelem a múlt megjelenítése."[1] A Pierre Nora által megfogalmazott gondolat teljes mértékben felfedi azt a folyamatot, amelynek bármely múltbeli esemény ki van téve. Nem kivétel ez alól a száz évvel ezelőtt kitört első világháború sem. Amikor e tanulmány szövegének megírását terveztem, pont ez a Nora-gondolat bolyongott a fejemben, hisz amit jelenleg – kötelező iskolai oktatásának évei alatt – az iskolások az első világégésről tanulnak, az már csak *az utókor emlékezete* az egykor megtörténtekről.[2] Az emlékezet pedig, akár kollektív, akár egyéni – ,s ezt is Nora definiálta – képlékeny, még akkor is, ha a történészek a levéltárak forrásait használják fel annak megalkotására.

Az iskolai történelemtankönyvek szerzői szövegrészeinek alapját valójában a történelemtudomány által elfogadott tények és képviselt elméletek adják. Ezért e kiadványokban az adott ország történettudományi kutatásainak eredményei, bizonyos következtetései, perspektívái és a kutatások aktuális irányvonalai mutatkoznak meg. Bodo von Borries német történész és szakdidaktikus szerint a tankönyv valójában a nemzet hivatalos életrajza, amely több instancia ellenőrzésén is átesik, s végül mégis egy szerző nevéhez kapcsolható.[3] Mások meg azt állítják, hogy a tankönyv egyáltalán nem lehet semleges vagy objektív, és lehet, nem is kell annak lennie. Már tíz évvel ezelőtt azt írta az Ukrán Tudományos Akadémia Ukrajna Története Intézetének igazgatóhelyettese, hogy az ukrán lakosság történelmi tudata főbb összetevőinek formálódására a legnagyobb hatással az iskolai történelemtankönyvek vannak, mivel azok jelennek meg a legnagyobb példányszámban, s azokat olvassák a legtöbben, nem a tudományos kiadványokat.[4]

A történelemtankönyv-írásra igen sok tényező hat, közülük a legagresszívebb a politikai-ideológiai elem, amely az adott ország oktatáspolitikájához igazodó tantervekben ölt testet. A fenntartó által előirányzott központi tantervnek megfelelően íródnak az iskolai tankönyvek. Vagyis a történelmi tudat formálásában szerepet játszó tankönyvek szövegeire – ahogyan Nagy Péter Tibor megfogalmazta – „*a tudáskánon mellett a nemzeti függetlenségi-politikai kánon és identitás*"[5]

[1] Nora, Pierre: *Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája*. (Ford.: K. Horváth Zsolt) *Aetas*, *14. évf.* 1999. 3. sz. 108.

[2] Sokkal sarkalatosabb megfogalmazást adott a kérdéssel kapcsolatban az iskolai történelemtankönyvekről az egyik ukrán történészprofesszor pár évvel ezelőtt: „*A tankönyv nem más, mint szervezett felejtés és kitaláció*", lásd: Ткаченко, Василь. Суд над Кліо: «переформування» історичної пам'яті. *Політичний менеджмент*, №6, 2008 р. с.54.

[3] Idézi: Гупан Н.М. Сучасні підходи до методичного апарату підручника з історії для старшої школи. Історія та правознавство. № 24 (340) серпень 2013 р. с.2.

[4] Реєнт, О.П., Янишин Б.М. Україна в період першої світової війни: історіографічний аналіз. *Український історичний журнал*, 2004, №4. с.27.

[5] Nagy Péter Tibor: Társadalmilag kanonizált elitek a 19–20. században (Egy elitkutatás rekrutációs dilemmái). *Iskolakultúra, 17. évf.* 2007. 8–10. sz. 13

is befolyással bír. A kánonban való bennmaradás vagy épp kihullás valamiféle cenzúra létét sejteti, mely szelektív emlékezetet és értékközvetítést hoz létre.[6] Így *a múlt hiánytalan és törésmentes helyreállítása* egyetlen tankönyvben sem érhető tetten. Ennek fényében vizsgáltam az ukrán és orosz történelemtankönyveket.

2. Az első világháború problematikája az ukrán történelemtudományban, a történelemdidaktikai irodalomban és a tankönyvekben

2.1. Az ukrán történelemtudományban

Ahogy fent már említettem, a történelemdidaktikai irodalom és a tankönyvek szövegei is azt a képet mutatják, ahol az adott ország történelemtudománya tart/áll. Ennek kapcsán térek ki röviden arra, hogy az első világháború megítélése, kutatási irányvonalai a független Ukrajnában hol tart. Ha perspektivikusan vizsgáljuk a kérdést, nem csak lineárisan, akkor jól látszik, hogy az immár huszonhárom éve független országban a téma kutatása két szakaszra osztható. Az első szakasz vége, s egyben a második kezdete a 2000. év környékére tehető. Az 1991–2000 közötti időszakra teljes mértékben a szovjet történetírás nyomta rá a bélyegét: a szovjeteket csak az 1917-es bolsevik rendszerváltás érdekelte, s annak árnyékába és fényébe kerültek a nagy háború eseményei és megítélése is. Az 1990-es években szinte minden munka hemzsegett a túlfűtött érzelmektől, s csak az ellenség személye különbözött a szovjet történetírástól. Tudománytalan, számos minősítő jelzővel teli szövegeket tartalmaztak az iskolai tankönyvek szövegei is.[7] Aztán meg a második világháború tematikája és borzalmai fedték el az első világégést, annál is inkább, mivel a Szovjetunióban az előző lett a hatalom és a birodalom legitimációs doktrínája. Az iskolai történelemkönyvekben 1916-tal fejezték be az első világháború témakörét, mivel aztán 1917-től már *Az ukrán forradalom* fejezete következett.[8]

1994-ben Ukrajna központi történelemtudományi kiadványában, az *Ukrajinszkij Isztoricsnij Zsurnal*ban (*Український історичний журнал)* egyetlen cikk vagy tanulmány sem jelent meg az első világháborúról. A tematikát követő, vezető ukrán történészként számon tartott O. P. Rejent még 2004-ben is azt konstatálta, hogy az első világháborús kutatások továbbra is elsősorban hadtörténeti jellegűek vagy nagyon aprólékosan regionálisak.[9] Ami viszont új elemként jelent

[6] Herber Attila: A történelemi tudat formálásának eszköztára a rendszerváltás előtti tankönyvekben. *Történelemtanítás, Online történelemdidaktikai folyóirat (XLV.)* Új folyam I. 4. szám 2010. december. Forrás: http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/12/herber-attila-a-tortenelemi-tudat-formalasanak-eszkoztara-a-rendszervaltas-elotti-tankonyvekben-01-04-03/ (2014.09.15.)

[7] Реєнт О.П., Янишин Б.М. Україна в період першої світової війни: історіографічний аналіз. *Український історичний журнал,* №4 (457) липень-серпень, 2004. с. 27. (a továbbiakban: Реєнт-Янишин 2004)

[8] Turcsenko F.H. *Ukrajna legújabb kori történelme. Első rész. 1914–1939*: Tankönyv az általános oktatási rendszerű középfokú tanintézetek 10. osztálya számára. Lviv, Szvit Kiadó, 2003. 9–44. (a továbbiakban: Turcsenko 2003)

[9] Реєнт–Янишин 2004, с. 15–16.

meg ebben az első szakaszban, az *az ukrán kérdésnek a nemzetközi politika tárgyává* történő minősítése. Ez minden tankönyvben első helyen szerepelt és szerepel a mai napig.

A 2000. évet azért lehet vízválasztónak nevezni, mert ekkor jelent meg második kiadásban Jaroszlav Hricak történész *Fejezetek Ukrajna történetéből: a modern ukrán nemzet kialakulása a XIX–XX. században* c. oktatási segédlete.[10] Vagyis ekkor érte el az ukrán tudományosság ingerküszöbét az a próbálkozása, hogy megváltoztassa a történelemtudomány addigi beidegződéseit, s az ukrán forradalom eseményeit nem 1917-tel kezdődően tárgyalta, hanem 1914-től (ahogyan azt a nyugat-európai historiográfia tette). Hricak szerint nehéz, vagy szinte lehetetlen meghúzni azt a határt, amely az első világháború eseményeit és az ukrán földeken lezajlott forradalmat elválasztaná,[11] ezért *A háború és forradalmak tüzében: 1914–1921* fejezetbe került a világégés kifejtése. Az ukrán történészprofesszor a háborút modernizációs tényezőnek tekinti, mivel szerinte az aktualizálta az ukrán nemzeti kérdést és erősítette az ukrán nemzettudatot, hatolt be a hagyományos paraszti létbe. Abban, hogy az első világháború teremtette meg az ukrán forradalom objektív feltételeit, s lehetőséget kínált fel egy szuverén állam létrehozásához, nem vitatkoznak az ukrán történészek.

A 2000. év után lassú változás figyelhető meg a témának az ukrán kutatók általi kifejtésében. A 2003-ban napvilágot látott Mikola Litvin tanulmánya már együtt tárgyalta a nagy háborút és az ukrán nemzeti-demokratikus forradalmat.[12] Majd a nyomdából 2004-ben jött ki az a nagymonográfia, amelyet úgy méltattak, hogy az „…*az első az ukrán történetírásban, amely nem a hadieseményeket, csatákat, folyamatokat tárgyalja az ukrán földeken, hanem azt az ukrán gazdasági potenciált, amelyet e terület betöltött az orosz birodalomban*".[13] S valóban, a Rejent-Szerdjuk szerzőpáros hat fejezetben az ukrán földek iparának és mezőgazdaságának a helyzetéről, az élelmiszer-utánpótlásról és a közlekedési komplexum állapotáról, valamint a háborúnak az ipari lakosság helyzetére gyakorolt hatásáról, illetve a társadalompolitikai élet alakulásáról értekezett.[14] Utóbbi monográfia nagymértékben befolyásolta az első világháború tematikájában elindított alapkutatásokat: az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia (UNTA) Ukrajna Története Intézete meghirdette az első világégés tematikája kutatásának új módszertani alapokra történő helyezését. Az új mérce pedig az

[10] Грицак, Ярослав. *Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст*. Київ: Генеза, 1996, 2000. (a továbbiakban: Грицак 2000)
[11] Грицак 2000, с. 77.
[12] Литвин, М. український та польський істеблішменти у період «Великої війни» і національно-демократичних революцій (1914–1918) // *Історіографічні дослідження в Україні*. К., 2003. – Вип. 13. У 2 ч.: Україна – Польща: історія і сучасність: Зб. наук. Праць і спогадів пам'яті П. Калениченка (1923–1983). – ч.1.
[13] Волковинський В.М. Солдатенко В.Ф. О.П. Реєнт, О.С. Сердюк. Перша світова війна і Україна. *Український історичний журнал,* №2, 2005. с. 208.
[14] Реєнт О.П., Сердюк О.С. *Перша світова війна і Україна.* Київ: Генеза, 2004. 480 р.

európai történetírás lett: a szociális jellemzők kiemelése a harci eseményekkel szemben.[15]

A Rejent-Szerdjuk szerzőpáros munkájához hasonló feltűnést keltett a 2009-ben napvilágot látott dokumentumgyűjtemény, amelyet az első világháború idejében lezajlott menekültügy irataiból állított össze Zsvanko L. M.[16] A próbálkozás példa nélküli az ukrán történetírásban, mivel mindezidáig soha nem ismert/használt levéltári forrásokat emelt be a tudományos körforgásba nyolc különböző levéltár állományából. Azt remélték, hogy a kiadvány majd egy leendő nagymonográfia alapja lesz.[17]

2.2. Az ukrán történelemdidaktikai irodalomban

Az ukrán történelemdidaktikai irodalom elsősorban az állami ideológiát közvetíti az állami fenntartású iskolák történelemtanárai felé. Vagyis közvetítő szerepet tölt be. Jelenleg három olyan országos szintű szakdidaktikai folyóirat jelenik meg Ukrajnában, amelyekben a tanórai vázlatok, szaktanári tapasztalatok mellett rendszeresen olvasható tudományos igényességű cikk és/vagy tanulmány is. Ezek az *Історія в сучасній школі* (Isztorija v szucsasznij skoli), az *Історія України* (Isztorija Ukrajini) és az *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання* (Isztorija s szuszpilysztvoznavsztvo v skolah Ukrajini: teorija ta metodika havcsannja). Ezekben a folyóiratokban olvashatnak a történelemtanárok az egyes témák megítéléséről és /vagy azok változásairól.

2004-ben Rejent még azt konstatálta, hogy az első világháborús kutatások elsősorban hadtörténeti jellegűek vagy nagyon aprólékosan regionálisak voltak. Egy évtized múlva azonban Borisz Acskinazi, a történelemtudományok doktora már a történetfilozófia szemszögéből nézve vizsgálta az első világháború jelenségét a történelemben.[18] Ez már teljes mértékben az európai irányvonalnak megfelelő, amely nemcsak új tények feltárásán fáradozik, hanem inkább új olvasatát és értelmezését próbálja adni a globális világkonfliktusnak. A munkában összeveti a XX–XXI. század fordulója történészeinek elképzeléseit az első világháború jelentőségéről, mint a XX. századot leginkább befolyásoló, azt irányító eseményről. Korszakváltó eseménynek tartja az emberiség történetében, de nem lezártnak. Aprólékosan sorba véve a háború kitörésének okait a szerző azt közvetíti az iskolai tanárok felé, hogy a politikai és gazdasági okok mellett igen nagy szerepet játszottak a nemzeti mozgalmak és a nacionalizmus is. Ez a cikk már teljes mértékben a Hricák által javasolt narratívát továbbítja a közoktatás felé, vagyis az 1917-es

[15] Молчанов В.Б. Всеукраїнський круглий стіл на тему «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна» (до 90-річчя з початку першої світової війни). *Український історичний журнал*, №1, 2005. с.219.
[16] Жванко Л.М. *Біженство Першої світової війни в Україні: Документи і матеріали (1914–1918 рр.*) Харків: ХНАМГ, 2009. 360 р.
[17] Гай-Нижник П.П. Л.М. Жванко. Біженство Першої світової війни в Україні: Документи і матеріали (1914–1918 рр.) *Український історичний журнал,* №5, 2005. с. 218.
[18] Ачкіназі, Борис. Явище першої світової війни в історії. *Історія в сучасній школі*. 2013, №1. с. 34-43. (a továbbiakban: Ачкіназі 2013/a)

ukrán forradalom már 1914-ben elkezdődött, mert a nemzeti mozgalmak is akkor kezdődtek el. A nemzeti mozgalmak lecsengése pedig az 1918. év, amikor is a dinasztikus birodalmak szétestek és megszületett egy sor független állam.[19]

A fent említett szerző a történelemtanár felelősségét, befolyásoló hatását azzal támasztja alá, hogy idéz a 1996-ban Starsbourgban napvilágot látott tanári kézikönyvből, amely a demokratikus értékek és a türelem elveinek oktatására és propagálására szólította fel az iskolai történelemtanárokat, s ahol idézték G. *Wells* véleményét, miszerint abban az időben a történelemtanárok hibája is volt, hogy a túlzott nacionalizmus és hazafiasság pátoszát terjesztették az iskolában, s ezzel *megmérgezték* a történelmet.[20] További fejtegetései során a szerző végül is arra a következtetésre jutott, hogy a sovinizmus mégis csak Németországban volt a legerősebb, mert ott jelent meg az *árja* és a *teuton* faj felsőbbségi elve. Okfejtése végén megállapítja, hogy Oroszország nem akarta az osztrák–szerb konfliktusnak háborúba történő átnövését, de miután kitört a háború, minden ország *a haza védelméért és a nemzeti felszabadításért* harcolt, még ha az *élettérről vagy stratégiai határokról* is beszélt – valójában nem számoltak az ellenséggel. A cikk végén felhívja a tanárok figyelmét arra a fontos tényre, hogy a nagy háború következménye lett az ukrán forradalom és az ukrán kérdés megjelenése a világpolitikában.[21]

Egy másik munkájában ugyanez a szerző Ferenc Ferdinándról mint a Habsburg-monarchia majdhogynem egyetlen befolyásos politikusáról ír, aki a nemzeti kisebbségek jogainak kiszélesítéséért lépett fel.[22] Aztán a császári Németországról újra mint az elharapódzó konfliktus *tüzelőjéről*,[23] s Oroszországról mint a konfliktust Nagy-Britanniával és Franciaországgal együtt békésen rendezni akaró államról értekezik.[24] A belgrádi kormányzó erőkről

[19] A felsorolás érdekes – Lengyelország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Lettország, Észtország, Litvánia, Finnország, Ausztria, Magyarország, Ukrán Népköztársaság, Belorusz Népköztársaság, Törökország, Grúzia, Azerbajdzsán, Örményország, Szaúd-Arábia, Horezm, Buhara – mivel ezek közül aztán jó pár formáció nem tudott önálló maradni, a Szovjetunió bekebelezte azokat. *Lásd* Ачкіназі 2013/a, 39.

[20] Uo.

[21] Ачкіназі 2013/a, 41.

[22] Ачкіназі, Борис. Липнева криза 1914 р. і початок першої світової війни. *Історія в сучасній школі*. 2013, №10. с. 38. (a továbbiakban: Ачкіназі 2013/b)

[23] Megjegyzendő, hogy például Jeszenszky Géza történész is azt vallja, hogy 1914-ben „*a kockát végül is Németország vetette el, ... s kész volt egy preventív háborúra*", miközben két oldallal följebb azt írta: „*Vilmos német császár több gyarmatot akart, és nagy hajóhadat épített, de nem akart háborút nagyanyja világbirodalmával*." Lásd Jeszenszky Géza: Közép-Európa veszte: az I. világháború. *Magyar Szemle, Új folyam XXIII*. 9–10. szám. 2014. október, 40., 38.o.
De például a 2014-es év legnagyobb visszhangját keltő Christopher Clark: *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914. Allen Lane, 2012, London. (Az alvajárók: hogyan ment bele Európa 1914-ben a háborúba)* című könyvéből meg azt emelték ki a recenziók, hogy megállapításai bátor, az angol nyelvű szakirodalomban ritkaságszámba menőek, hisz ő nem tekinti Németországot (vagy az Osztrák–Magyar Monarchiát) a világháború kizárólagos vagy fő okozójának, szerinte a felelősség egyformán oszlik meg.

[24] Ачкіназі 2013/b, 39-40.

pedig, mint akik mindent megtettek, hogy a konfliktust békésen rendezzék: ezzel a szemben álló feleket igazságos/békeszerető és igazságtalan/háborút akaró csoportokra osztja. A végső következtetés itt is ugyanaz: a nemzeti eszme megerősödése a birodalmak területén élő, saját állammal nem rendelkező népek körében.[25]

Az UNTA által 2004-ben meghirdetett irányvonal kutatása, publikálása és az iskolák felé történő kommunikálása figyelhető meg a másik országos történelemdidaktikai lapban, az *Isztorija Ukrajini*ben is. E hetilapban a világégés centenáriumi évében a nagy háború idejének mindennapjait bemutató kutatások publikálása indult el. A téma azonban mindig ukrán vonatkozásban kerül bemutatásra, mint ahogy a 2014. év 14. számában megjelent kivonatban is, amely egy ugyancsak 2014-ben megjelent terjedelmes munkából[26] *csemegézett*. Az összeválogatott anyagrész az iskolai történelemkönyvek szövegeihez próbál tananyagtartalom-kiegészítéssel szolgálni. Az alábbiakban azon vázlatok olvashatóak, amelyeket javasolnak beilleszteni a történelemórák anyagába:

- a lakosság mozgósítása
- a tanulók és hallgatók hangulata
- a gyermekjátékok és -mondókák szövegének változása
- a parasztok álláspontja
- a háború várható vége
- a sajtó szerepéről a társadalmi gondolat formálásában
- a katonai szolgálat elkerülésének lehetőségei[27]
- a sebesültek istápolása
- a nők frontra történő termelése
- a németekről mint ellenségről
- ajándékok gyűjtése a frontra
- a németellenes állami politika
- az ukrán társadalom németellenessége
- a Kijevben lévő német vállalatok elleni szankciókról
- az Oroszországban élő németek névváltoztatásáról
- a boltok polcairól eltűnő német ólomkatonák és mechanikus automobilok és gőzmozdonyokról.[28]

Összegezvén a didaktikai irodalom irányvonalait az konstatálható, hogy bár a történettudományban az ún. európai kutatási irányvonal követését tűzték ki, ahol már egy jó ideje megdőlt a *csak Németország a felelős az első világháború*

[25] Ачкіназі 2013/b, 42.
[26] Вільшанська О.Л. *Велика війна 1914–1918 рр. і Україна: у 2 кн. Кн.1. Історичні нариси*. Київ: КЛІО, 2014.
[27] Перша світова війна. Суспільні настрої населення України. *Історія України*. 2014. № 14 (822), с. 14-18.
[28] Повсякденне життя населення України в роки Великої війни. *Історія України*. 2014. № 16 (824), с. 14-18.

kitöréséért elv, az ukrán iskolák tanárai felé még 2014-ben is ez kommunikálódik. Örvendetes és üdvözlendő a másik próbálkozás, hogy a világégés ideje alatti mindennapok is bemutatásra kerüljenek a tanórákon a hadműveleteken túl.

2.3. Az ukrán történelemtankönyvekben

Vannak, akik tudják, s vannak, akik nem, hogy Ukrajnában osztott formában történik a történelem tanítása az iskolákban: vagyis külön tantárgyként oktatják a világtörténelmet és az ország történelmét.

1. táblázat. **A történelem tantárgy oktatási rendje Ukrajna általánosan képző iskoláiban**

Osztály	Egyetemes történelem	Ukrajna története
5.	*Bevezetés a történelembe* (elbeszélések Ukrajna történetéből)	
6.	Egyetemes történelem. Ukrajna története. Integrált tárgy /*Ókor története*/	
7.	476–1492	476–1492
8.	1492–1789	1492–1789
9.	1789–1900	1789–1900
10.	**1900–1939**	**1900–1939**
11.	1939-től napjainkig	1939-től napjainkig

(Forrás: saját szerkesztés a http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1408714766/ alapján 2015-03-06)

Ahogyan a fenti táblázat jól szemlélteti, az első világháború tematikája a 10. osztályban két tantárgynál is oktatásra kerül.

2. táblázat. **Az I. világháború témájának oktatására fordítható órakeret Ukrajna általánosan képző iskoláiban**

A középiskola szakosodása	Óraszám az *Ukrajna története* c. tantárgyból	Óraszám az *Egyetemes történelem* c. tantárgyból
Általánosan képző, ***nem*** történelemre szakosított	5 vagy 7	5
Általánosan képző, ***történelemre*** szakosított	14	10

(Forrás: saját szerkesztés a http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/ alapján 2015-03-06)

A fenti táblázat mutatja, hogy az Egyetemes történelem c. tárgy központi tantervében a nem történelemre szakosított középiskolai osztályokban öt, a történelemre szakosítottakban kilenc órát irányoznak elő a háború előzményeinek, lefolyásának és következményeinek a tárgyalására. Ugyanerre a témakörre Ukrajna történetéből öt, hét vagy tizenhárom órát ad a tanterv, attól függően,

milyen szakosítási szinten tanítják.[29] Évfolyamonként a tantárgyakhoz rendelt tankönyvek száma 3-3, ahány oktatási szintet tartanak számon: standard, akadémiai és szakosított. *Világtörténelemből* és *Ukrajna történetéből* az első két szint számára egyaránt egy kiadványban dolgozták fel a tananyagot, csak a tantervük eltérő.[30]

Míg a nyugat-európai történetírásban és tankönyvekben egyaránt a keleti front eseményei háttérbe szorulnak, addig az ukránban megközelítőleg 90%-ban a keleti front eseményei kerülnek előtérbe. Ettől függetlenül igen sokszínű a háború megítélése az ukrán tankönyvekben, mert a szerző személye nagymértékben befolyásolja azt, hogyan mutatja a be a háborút. Vagyis nem magának a háborúnak a lefolyásáról van szó, hanem arról, mit jelent nekik az ukrán kérdés megjelenése a XX. század elején. Vannak szerzők, akik igen sarkalatosan állnak a téma sajátos tolmácsolásához. A legtöbb szövegrészt a tematikáról a Fegyir Turcsenko által a szakosított osztályok számára írt tankönyvében találunk, aki például a háború előtti állapotokat tárgyalva ezt írja: „*az ukrán kérdés volt az egyik legfontosabb oka a nemzetközi kapcsolatok destabilizációjának Európában, amely a két katonapolitikai tömböt a konfliktusba lökte*" (108. o.), majd hogy Ukrajna csak földrajzilag lett a háború politikai színtere, de a *bitorló* országok nem akartak független Ukrajnát (108.o.). Oroszország stratégiai céljai között szerepelteti a nyugat-ukrán földek bekebelezését, többek között Kelet-Galícia, Észak-Bukovina és Kárpátalja elfoglalását is. A területfoglalásokkal megszerzett ukrán földeken szerette volna megsemmisíteni (az *ukrán Piemontnak* elnevezett Galíciában) az ukrán nacionalizmus fészkét. Oroszországot saját határainak kiterjesztésével vádolja, illetve azzal, hogy a Balkánon elfedte valós céljait, történelmi misszió mögé bújtatta azt: a keresztények megmentése a muzulmánoktól.

Ausztria-Magyarországot ezzel szemben a Dnyeper-menti ukrán földek elfoglalásának tervezetével, Németországot pedig Kijev elfoglalásának vágyával vádolja a szerző, mivel szerinte, aki Kijevet bírja, azé Oroszország kulcsa. (109). Az ukránok tragédiájának tartja azonban, hogy ugyanannak a népnek a képviselői egymás ellen is kénytelenek voltak harcolni a fronton, mivel másmás birodalom hadseregébe tartoztak. (111.o.) Turcsenko mindkét birodalomról (Ausztria-Magyarországról és Oroszországról is) azt írja, hogy megtorlásokat

[29] http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/ (2014-10-13)
[30] *Világtörténelemből*: **a)** Полянський П.Б. *Всесвітня історія*: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: рівень стандарту, академ. рівень. Київ: Генеза, 2010. **b)** Ладиченко Т.В., Осмоловський С.О. *Всесвітня історія*: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: профіл. рівень. Київ: Генеза, 2010.
Ukrajna történetéből: **a)** Кульчицький С.В., Лебедєва Ю.Г. *Історія України*: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: рівень стандарту, академ. рівень. Київ: Генеза, 2010. **b)** Реєнт О.П., Малій О.В. *Історія України*: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Рівень стандарту, академічний рівень. Київ: Генеза, 2010. **c)** Турченко Ф.Г. *Історія України*. 10 кл.: підруч. для загальноосвіт. навч. закл.: профільний рівень. Київ: Генеза, 2010.

hajtottak végre a békés ukrán lakosság ellen a háború ideje alatt (116–119.o.). Az Ausztria-Magyarország és Németország felé megfogalmazott vádak ellenére Turcsenko szerzői szövegeiben az oroszellenesség dominál.

Ugyanez a mindenkivel szembeni ellenséges hozzáállás jellemzi a Kulcsickij–Lebegyeva szerzőpáros könyvét is.[31]

A Rejent–Malij szerzőpáros munkájában[32] az osztrák–magyar haditervek között azonban nem az egész Dnyeper-menti ukrán terület megszerzése van feltüntetve, hanem *Voliny* és *Podólia*. Németország pedig Lengyelország, Ukrajna és Belorusszia megszerzését tervezte, Oroszország pedig a Kárpátokig szerette volna kitolni határait. Itt is érzékelhető az osztrák–magyar-ellenesség, ám az oroszokkal szemben megfogalmazott negatív jelzősszerkezeti megnyilvánulások száma sokkal nagyobb, a könyvnek szinte minden oldalán feltűnik. Oroszosítással, pravoszlávia terjesztésével vádolja az orosz hatóságokat. Sőt az oroszok visszavonulásával Galíciából százezrek menekültek a hátráló sereggel, s ugyancsak százezreket telepítettek ki az orosz hatóságok, mivel a felperzselt föld taktikáját alkalmazták visszavonulásukkor. Az események leírásakor a könyv hangneme oroszellenes, a gazdasági élet tárgyalásakor viszont az osztrákokat vádolja Galícia gazdasági fejletlensége miatt.

Az ország történelmét tárgyaló tankönyvek tendenciózus, sokrétű ítéleteket tartalmazó könyveihez képest felüdülést nyújt Pavlo Poljanszkij munkája egyetemes történelemből, mivel a jól felépített és kiváló, sokszínű didaktikai apparátussal ellátott tankönyv szövege teljesen semleges: nem vádol, nem okol, s nem minősíti a szemben álló feleket. Tényközlést folytat – esemény-, folyamat- és jelenségtényekkel –, inkább hadiesemények egymásutániságának közlése a jellemző rá.

Sajátos szemszögű a Ladicsenko–Oszmolovszkij szerzőpáros tankönyve, amelyben[33] a Poljanszkij-féle egyetemes tankönyvvel ellentétben újra ítéletekkel, minősítésekkel találkozunk. Ferenc Ferdinándról például közli, hogy mindenki által közismert volt a Szerbiához fűződő ellenségessége (113.o.), s hogy Szerbia délszláv népek egyesítésének álmát Oroszország támogatta. Amikor Ausztria–Magyarország ultimátumát megkapta, Szerbia szinte mindent teljesített, Ausztria–Magyarország mégis megtámadta. A szerzőpáros értelmezésében Oroszország egyáltalán nem akart háborút, hanem próbálta elsimítani a júniusi konfliktust háromhatalmi tárgyalást ajánlva (114.o.), ám Oroszország szövetségesei kemény választ akartak adni. Ez az egyetlen tankönyv, amelynek szövegében csak Ausztria–Magyarország-ellenes ítéletek vannak (l. még 115.o.).

[31] Кульчицький С.В., Лебедєва Ю.Г. *Історія України*: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: рівень стандарту, академ. рівень. Київ: Генеза, 2010.
[32] Реєнт О.П., Малій О.В. *Історія України*: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Рівень стандарту, академічний рівень. Київ: Генеза, 2010.
[33] Ладиченко Т.В., Осмоловський С.О. *Всесвітня історія*: підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: профіл. рівень. Київ: Генеза, 2010.

3. Az első világháború problematikája az orosz tankönyvekben

3.1. A történelem iskolai oktatásának rendje jelenleg Oroszországban

A Szovjetunió 1991-es szétesése után létrejövő Orosz Föderációban, akár a függetlenné vált Ukrajnában, széles körű vita folyt arról, változzon-e az iskolai történelemtanítás szerkezete és tartalma. S míg Ukrajnában az oktatás szerkezetén változtatást nem ejtettek, Oroszországban az 1917-es forradalom előtti időkben használt spirális tantervre tértek át. Vagyis az általános iskolában az egész emberiség történelmét végigtanulják a kezdetektől napjainkig, majd a középiskola osztályaiban újrakezdik. Jelenleg az alábbi táblázatban felvázolt kronológiai és szerkezeti oktatás van Oroszországban érvényben:

3. táblázat. **A történelem tantárgy oktatási rendje Oroszország általánosan képző iskoláiban**

Osztály	**Oktatott tantárgy és korszak**	
	Egyetemes történelem	**Oroszország története**
5.	Ókor története	----------
6.	Középkor története	A kezdetektől a XVI. század végéig
7.	Újkor, 1. rész	A XVI. század vége – XVIII. század
8.	Újkor, 2. rész	A XIX. század
9.	**XX–XXI. század**	**XX–XXI. század**
10.	A kezdetektől a XIX. század végéig	A kezdetektől a XIX. sz. végéig
11.	**XX–XXI. század**	**XX–XXI. század**

(Forrás: saját szerkesztés a http://минобрнауки.рф/ anyagai alapján 2014-10-13)

Vagyis az oroszországi iskolákban az első világháború tematikája a középiskolai oktatás ideje alatt kétszer kerül oktatásra, illetve az osztott tárgyoktatás miatt négyszer szembesül azzal a tanuló.

3.2. A téma megjelenése a jelenlegi oroszországi tankönyvekben

Az Orosz Föderációban több mint ötven olyan régió létezik, ahol lehetősége van a helyi szerveknek, hogy az iskolai történelemtanításban saját tantervüket és tankönyveiket használjanak.[34] Ebből kifolyólag igen színes az oroszországi iskolákban használatban lévő történelemtankönyvek palettája. Ugyancsak kiemelendő, hogy az Orosz Föderáció középiskolai osztályaiban a történelmet alapszinten és történelemre szakosított formában oktatják. Oroszországban van tankönyvpiac, sőt, egy kiadó ugyanarra az osztályra több szerzőtől/szerzőpárostól is javasol

[34] *Стенограмма встречи Президента РФ с авторским коллективом концепции нового учебника истории.* Forrás: http://минобрнауки.рф/документы/3970 (2015-03-06)

történelemkönyveket. A legnagyobb tankönyvkiadók, mint – a „*Просвещение*”, „*Дрофа*”, „*Русское слово*”, „*Вентана-Граф*” – könyveik teljes tartalmát online olvasásra is már egy jó ideje felajánlják.[35] A tankönyvírók és -kiadók mozgásszabadságát az is elősegíti, hogy míg Ukrajnában egy központi tanterv van, amelyet a mindenkori oktatási minisztérium dolgoz ki, s az oktatási tartalmakat témakör, téma, illetve a rá fordítandó óraszám mélységig előírják, addig az Orosz Föderáció Oktatási Hivatala az Általános Képzés Állami Szabványában nem témaköröket vagy témákat ad meg, hanem:

- a nevelésben, fejlődésben, elsajátításban elérendő célokat, és
- az elsajátítandó tartalom kötelező minimumát.[36]

Utóbbi viszont egyáltalán nem azonos a központi tantervvel, inkább a kerettanterv kategóriájába sorolható.[37] Ez lehetőséget ad arra, hogy a tankönyvírók a téma fontosságát mérlegelve, eltérő terjedelemben és leckeszámban foglalkozzanak egy-egy történelmi eseménnyel. Utóbbi vonatkozik a jelen tanulmányban vizsgált I. világháború témájára is. A legtöbb tankönyvben – mind az Oroszország, mind az egyetemes történelem könyveiben – a témát egy-két leckében fejtik ki, ám e leckék terjedelme 8 és 27 oldal között ingadozik. Utóbbi érzékelteti, hogy van tankönyv, ahol csak vázlatosan mutatják be az eseményeket, s van, ahol egész részletesen. Mivel ahogyan fent már említettem, az Orosz Föderációban a tankönyvpiac megléte miatt, az általunk vizsgált két osztályban igen sok tankönyv van forgalomban,[38] ezért nem egyenkénti elemzési eredményeket közlünk, hanem osztályonként és a két tantárgy (Oroszország története és Egyetemes történelem c. tantárgy) szerinti szempontrendszereket hoztuk felszínre.

Az oroszországi történelemtankönyvekben az I. világháború kronológiai tagolása eltér az európaitól, mivel az orosz történelemben az 1917-es év fordulópontot jelentett. Európában tovább *birkóztak* az országok, ám Oroszországban *megrengett a föld*, majd *kifordult addigi sarkából*.

A 9. osztályos kerettantervekben az egyetemes történelem tanításának elsőbbsége is le van fektetve. Utóbbiból következik, hogy a történelmi eseményekkel a tanuló ebből a tárgyból találkozik először, majd annak oroszországi vonatkozásait vizsgálják meg a hazai történelemórákon. Ez a tankönyvekben található tananyagok terjedelmében és tartalmában is jól tetten érhető és követhető:

---

[35] *Lásd*: http://11book.ru/11-klass/252-istoriya/1329-istoriya-rossii-11-klass-shestakov-profilnyj (2015-03-06)

[36] *Федеральный компонент государственного стандарта общего образования. Часть II. Среднее (полное) общее образование*./ Министерство образования Российской Федерации. – М. 2004. – 266 с. Forrás: http://www.ed.gov.ru/ob-edu/noc/rub/standart/p2/1288/ (2015-03-06)

[37] http://минобрнауки.рф/документы/543 (2015-03-20)

[38] A 9. osztályban Oroszország történetéből hat, egyetemes történelemből hét; 11. osztályban pedig Oroszország történetéből nyolc, egyetemes történelemből három tankönyv tatalmát és törzsszövegét vizsgáltuk meg

- míg az egyetemes történelem tankönyveiben az I. világháborút feldolgozó leckék terjedelme 15 és 22 oldal közötti,[39] addig
- az Oroszország történetében ez 8 és 10 oldal között mozog.[40]

Amennyiben a tananyagtartalmakat vizsgáljuk, akkor el kell mondani, hogy azok zöme tárgyilagos, időrendbe szedett eseménytörténetet közölnek. Mindenhol kiemelik a hátország és a polgári lakosság életének bemutatását (éremelkedések, sorbaállások, ellenzéki pártok tevékenysége). Az I. világháborút mint az emberiség fejlődésének nagy horderejű eseményét tárgyalják, amelynek kitörésében minden szembenálló félnek meg volt a saját felelőssége. Az általam vizsgált 9. osztályos egyetemes történelem tankönyvekben nem találtam a harcoló feleket érintő minősítő jelzős szerkezeteket. Az egyetlen ilyen minősítést a háborúval kapcsolatban engedett meg magának egy szerző, ahol az I. világháborút *imperialistának* nevezi.[41]

Az Oroszország történetét feldolgozó tankönyvek leckéi, ahogy az fent is látszik, lényegesen rövidebbek. Ennek oka egyrészről abban keresendő, hogy a törzsszövegekben minden alkalommal hivatkoznak a téma egyetemes történelem órán zajló feldolgozására, illetve a háborús eseményeket csak 1916 végéig vagy 1917 elejéig vezetik. Innentől már az 1917-es orosz forradalmakat tárgyalják. Ezek a tankönyvek már csak az orosz vonatkozásokról írnak, miszerint Oroszország szerette volna elkerülni a háborúba történő belesodródást, illetve mindenképpen el akarta azt kerülni.[42] Részletesen tárgyalja az orosz hadvezetés hibáit, az ellátási problémákat, amelyek a fronton és a hátországban is egyre komolyabb aggodalmat váltottak ki

[39] Данилов Д. Д. *Всеобщая история. Новейшее время. XX – начало XXI века*: Учебник для 9-го класса основной школы /Данилов Д.Д., Кузнецов А.В. и др. – изд. 2-е, испр. – М.: Баллас, 2011. – с. 19-33.; *Всеобщая история. Новейшая история*: 9 класс: учебник для общеобразовательных учреждений /Сороко-Цюпа О.С., Сороко-Цюпа А.О. – М.: Просвещение, 2011. – с. 36-55.; Сергеев Е.Ю. *Всеобщая история. Новейшая история:* 9 класс: учебник для общеобразовательных учреждений /Е.Ю. Сергеев; под. ред. А. О. Чубарьяна. – 4-е изд. – дораб. – М.: Просвещение, 2011, с. – 13-31.; Хейфец В.Л. *Всеобщая история*: 9 класс: учебник для учащихся общеобразовательных учреждений / В.Л. Хейфец, Л.С. Хейфец, К.М. Северинов; под. общ. ред.академика РАН В.С. Мясникова. – М.: Вентана-Граф, 2013. – 304 с.; Алексашкина. Л. Н. *Всеобщая история. XX – начало XXI века*. 9 класс: учеб. для общеобразоват. учреждений / Л. Н. Алексашкина. — 12-е изд., испр. и доп. - М.: Мнемозина, 2012. – с. 38-49. ; Шубин А.В. *Всеобщая история. Новейшая история*: 9 класс: учебник для общеобразовательных учреждений. – М.: Дрофа (АОА «Московские учебники»), 2010. – с. 5-26.

[40] Шестаков В.А. *История России, XX – начало XXI века*. 9 класс. /Шестаков В.А., Горинов М.М. и др. од ред. Сахарова А.Н. 7-е изд. – М.: Просвещение, 2011. – с. 54-66.; Киселев А.Ф. *История России. XX – начало XXI века*. 9 класс /Киселев А.Ф., Попов В.П. 2-е изд., стер. – М.: Дрофа, 2013. – с. 39-47.; Данилов Д.Д., Лисейцев Д.В. *История России. XX – начало XXI века*: Учебник для 9-го класса основной школы. Изд. 2-е, испр. /Данилов Д.Д., Лисейцев Д.В., Клоков В.А. и др. 2-е изд., испр. – М.: Баласс, 2012. –384 с. 45-53.; Данилов А.А. *История России. XX – начало XXI века*. 9 класс: учебник для общеобразовательных учреждений. /Данилов А.А., Косулина Л.Г., Брандт М.Ю. – М.: Просвещение, 2013. - с. 62-71.

[41] Данилов Д. Д. *Всеобщая история. Новейшее время. XX – начало XXI века*: Учебник для 9-го класса основной школы /Данилов Д.Д., Кузнецов А.В. и др. – изд. 2-е, испр – М.: Баллас, 2011. – с. 19.

[42] Шестаков В.А. *История России, XX – начало XXI века*. 9 класс. /Шестаков В.А., Горинов М.М. и др. од ред. Сахарова А.Н. 7-е изд. – М.: Просвещение, 2011. – с. 55-56.

mind a katonák, mind a lakosság körében egyaránt. Érzelmi töltetet a szövegek szinte sehol nem hordoznak, még az oly kétes Raszputyinról szóló anyagrészek sem.

A tananyag spirális szerkezete jól felismerhetően visszaköszön a középiskolai osztály tankönyveinek szövegeiben, ugyanis a 11. osztályos egyetemes történelem könyvekben már nem találkozunk olyan töménytelen mennyiségű adathalmazzal, mint az általános iskolai szintű kilencedikben volt. A föderációs tankönyvlistán szereplő három egyetemes történelem tankönyv, bár különböző terjedelemben (minimum 10 és maximum 27 oldal) dolgozza fel az I. világháború témáját, ám közös jellemzőjük, hogy a gondolati anyagra fektetik a hangsúlyt, vagyis az ok-okozati kapcsolatok, előzmények, következmények kérdéskörét boncolgatják.[43] Terítékre kerülnek a szembenálló felek céljai, amelyek sorában az Orosz Birodalomról azt írja, hogy az álszenten az orosz pravoszlávia védelmében lépett fel, ami hazafias érzelmeket váltott ki a lakosságból, s ez a háború támogatását biztosította annak kezdetén.[44] Azt is megjegyzi az egyik szerző, hogy az európai politikusok közül senki nem gondolta az elején, hogy ilyen véres lesz majd a háború, s hogy a tömegek Európában mindenhol hazafias érzéssel telve ünnepelik majd a háború kitörését.[45]

Az orosz történelmet feldolgozó, a középiskolai szintnek megfelelő 11. osztályban is kisebb terjedelemben tárgyalják a tankönyvek az I. világháborút (a legkevesebb 8, a legtöbb 20 oldalon), mert itt is csak az 1917-es évig mennek el az események ismertetésében. Ám a tananyag törzsszövegi része itt is problémacentrikus és ok-okozatiságra épít. A háború jellegét nem határozzák meg a könyvekben, hanem azt írják: az mind a mai napig vita tárgyát képezi. Ezután nézőpontokat nyújt a szöveg a tanulóknak a háború jellegének korabeli értelmezéseiről: a Leninét, a korabeli nyugat-európait és az orosz emigráció képviselőinek véleményét.[46] Arról azonban nem nyilatkozik a szerző, ő melyiket tartja ezek közül helytállónak. Akár a kilencedikes tankönyvekben, itt is minden eseményt orosz szempontból tárgyalnak és vizsgálnak a szerzők,[47] bár arra is van példa,

[43] Загладин Н.В. *Всеобщая история. XX век*. Учебник для 11 класса общеобразовательных учреждений. – 9-е изд. – М.: ООО ТИД «Русское слово - РС», 2007. – с. 49-58.

[44] Волобуев О.В. *Всеобщая история. XX – начало XXI века*. 11 класс. Базовый уровень: учебник для общеобразовательных учреждений /Волобуев О.В., Пономарев М.В., Рогожкин В.А. – 2-е изд., стер. – М.: Дрофа, 2012. – с. 22-32.

[45] Пленков О. Ю. *Всеобщая история:* 11 класс: учебник для учащихся общеобразовательных учреждений /Пленков О. Ю., Андреевская Т. П., Шевченко С. В., Под общ. ред. Академика РАН Мясникова В. С. – М.: Вентана-Граф, 2011. – с. 27-53.

[46] Загладин Н.В. *История России. XX – начало XXI века*: Учебник для 11 класса общеобразовательных учреждений. /Загладин Н.В., Козленко С.И., Минаков С.Т., Петров Ю.А. – 5-е изд. – М.: ООО ТИД «Русское слово – РС», 2007. – с. 78.

[47] Левандовский А. А. и др. *История России, XX – начало XXI века*. 11 класс: Учебник для общеобразовательных учреждений: Базовый уровень. /А.А. Левандовский, Ю.А. Щетинов, С.В. Мироненко; под. ред. С.В. Карпова. – 4-е изд. – М.: Просвещение, 2010. – с. 52-60.; Измозик В.С. *История России:* 11 класс: Учебник для учащихся общеобразовательных учреждений. /В.С. Измозик, С.Н. Рудник; под общ. ред. Р.Ш. Ганелина. – 2-е изд., доработ. и доп. – М.: Вентана-Граф, 2013. – с. 93-100.; Киселев А.Ф. *История России. XX – начало XXI века*. 11 класс. Базовый уровень: Учебник для общеобразоват. учреждений: /А.Ф.Киселев, В.П. Попов. – 5-е изд., стереотип. – М.: Дрофа, 2012. – с. 32-39.

hogy a világháború eseményeit 1917 októberéig viszik el.[48] Találkozhatunk azzal a megállapítással is, miszerint az első világháború Oroszország szociális-gazdasági és politikai fejlődése számára igen komoly következményekkel járt, a háború megtörte a XIX. század végén és a XX. század elején elindult modernizációs folyamatokat, s az ország úgy lépett harcba, hogy a társadalomban nem volt egyetértés.[49] A háború aztán végletekig fokozta a társadalmi feszültséget, és ez vezetett a szociális forradalomhoz 1917-ben. Ugyanez a szerző pár sorral lejjebb azonban azt konstatálja, hogy valójában a modern kori orosz történelem mégis csak 1914-gyel kezdődött el.

Két olyan tankönyvet találtam, ahol a szerzői szövegrészben a világháborúba történő sodródásért a központi hatalmakat hibáztatja a szerző,[50] és Szerbiát minden ok nélküli szenvedő félként írja le.[51] Ám még utóbbi is elismeri azt, hogy a szembenálló felek mindegyikének gyarmati területeik és befolyási övezeteik kiterjesztése volt a célja, bár ebben a szövegek érezhetően az Osztrák–Magyar Monarchia ellenes tartalmakat hordoznak.[52] Ez utóbbi tankönyv (amely 20 oldalon taglalja az I. világháború eseményeit 1917-ig) tartalmazza a legtöbb szubjektív állítást és minősítést: az Orosz Birodalmat mint a háborút elszenvedő félként mutatja be, amelyben nemcsak államformaváltást hozott a háborús veszteség, hanem jelentős területi veszteséget is. Ezért Oroszországot nem tekinti agresszornak.[53]

A tankönyvek szövegének végleges és egyöntetű kicsengése két dologban egyezik meg:

- hogy szinte elkerülhetetlen volt a háború, mert a nagyhatalmak érdekei a Balkánon ütköztek, s ez okozta a heves szembenállást,
- illetve, hogy Oroszország volt a legnagyobb elszenvedője a háborúnak.

3.3. És a lehetséges jövő…

A fent bemutatott sokszínűség az Oroszország történetét bemutató tankönyvek terén lehet, eltűnőben van, mivel 2013 júniusában az Orosz Föderáció Oktatási és Tudományos Minisztériumának honlapjára felkerült az a hír, amelyben közzétették, hogy egy egységes történelemtankönyvet kell létrehozni Oroszország

[48] Шестаков В.А. *История России, XX – начало XXI века*. 11 класс: Учебник для общеобразоват. учреждений: профильный уровень. /В.А. Шестаков; под ред. А.Н. Сахарова; Рос. акад. наук; Рос. акад. образования; изд-во «Просвещение». – 5-е изд. – М.: Просвещение, 2012. – с. 53-64.
[49] Данилова А.А. *История России, 1900–1945 гг.* 11 класс: Учебник для общеобразовательных учреждений /[А.А. Данилов, А.С. Барсенков, М.М. Горинов и др.]; под ред. А.А. Данилова, А.В. Филиппова. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 2012. – с. 105.
[50] Волобуев О.В. *История. Россия и мир*. 11 класс. Базовый уровень: Учебник для общеобразовательных учреждений / О.В. Волобуев, В.А. Клоков, М.В. Пономарев, В.А. Рогожкин. –12-е изд., стереотип. – М.: Дрофа, 2013. с. 42.
[51] Алексашкина Л.Н. *История. Россия и мир в XX – начале XXI века*. 11 класс: учебник для общеобразоват. учреждений: базовый уровень /Л.Н Алексашкина, А.А. Данилов, Л.Г. Косулина. – 5-е изд. – М.: Просвещение, 2010. – с. 108-109.
[52] Uo., 114. o.
[53] Uo., 115. o.

történetéből minden középiskola számára. Az alapot erre az orosz elnök 2013. február 19-i rendelete adta.[54] 2013. augusztus 28-án ült össze az Orosz Tudományos Akadémia Egyetemes Történelem Intézetében először szakértői tanácskozásra az a csapat, amely az új tervezet kidolgozására lett összeállítva. A tanácskozásra meghívást kaptak Oroszország legnagyobb tankönyvkiadói, mint a „*Просвещение*", „*Дрофа*", „*Русское слово*", „*Вентана-Граф*".[55] Október 1-jén pedig már videokonferenciát tartottak *Történelmi és kulturális szabvány* és a *Honi történelem új oktatási-didaktikai komplexuma* tervezetekről.[56] Novemberben napvilágot látott a történelemtanítás új koncepciója, 2015 februárjában pedig az Orosz Történeti Társaság kapta feladatul az új tankönyv szakvéleményezését.[57]

Amennyiben levonjuk a végső konklúziókat az ukrán és orosz történelemtankönyvek szövegei alapján, akkor azt mondhatjuk, hogy az *utókor emlékezete* teljes mértékben a norai megfogalmazásokat követi, vagyis a szerzői szövegrészek zömében *tökéletlen rekonstrukciói az egykor lejátszódott eseményeknek, mivel a már közismert eseménysorokat is gyakran szelektíven használják és így a tanulókban kialakítandó képzetek (melyek azokban emlékezetté válnak), a mindig aktuális jelen időszerű jelenségeit, a megélt kötődéseket tükrözik. Így attól függően, hogy az ukrán és/vagy az orosz aktuális jelen számára milyen kollektív emlékezeti irányvonal felszínre hozása a cél, olyan interpretálást találunk a tankönyvek szerzői szövegeiben. Vagyis a történelemtankönyvek az állami ideológiák szócsöveivé válnak.*

Felhasznált irodalom

«Дорожная карта» по подготовке единых учебников по истории России для средней школы. Forrás: http://минобрнауки.рф/новости/3442 (2014-10-13)

2 октября состоится видеоконференция-обсуждение проекта Историко-культурного стандарта и Концепции нового учебно-методического комплекса по отечественной истории. Forrás: http://минобрнауки.рф/новости/3686 (2014-10-13)

28 августа Рабочая группа по подготовке концепции нового учебно-методического комплекса по отечественной истории проводит экспертное совещание с авторами школьных учебников по истории России. Forrás: http://минобрнауки.рф/новости/3588 (2014-10-13)

Clark, Christopher: *The Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914. Allen Lane, 2012, London*

[54] *На сайте Министерства опубликована «Дорожная карта» по подготовке единых учебников по истории России для средней школы*. Forrás: http://минобрнауки.рф/новости/3442 (2014-10-13)

[55] *28 августа Рабочая группа по подготовке концепции нового учебно-методического комплекса по отечественной истории проводит экспертное совещание с авторами школьных учебников по истории России*. Forrás: http://минобрнауки.рф/новости/3588 (2014-10-13)

[56] *2 октября состоится видеоконференция-обсуждение проекта Историко-культурного стандарта и Концепции нового учебно-методического комплекса по отечественной истории*. Forrás: http://минобрнауки.рф/новости/3686 (2014-10-13)

[57] *Российское историческое общество проведет научную историко-культурную экспертизу учебников истории*. Forrás: http://минобрнауки.рф/новости/5198 (2015-03-20)

Herber Attila: A történelemi tudat formálásának eszköztára a rendszerváltás előtti tankönyvekben. *Történelemtanítás, Online történelemdidaktikai folyóirat (XLV.)* Új folyam I. 4. szám 2010. december. Forrás: http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2010/12/herber-attila-a-tortenelemi-tudat-formalasanak-eszkoztara-a-rendszervaltas-elotti-tankonyvekben-01-04-03/ (2014.09.15.)

http://11book.ru/11-klass/252-istoriya/1329-istoriya-rossii-11-klass-shestakov-profilnyj (2015-03-06)

http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869542/ (2014-10-13)

Jeszenszky Géza: Közép-Európa veszte: az I. világháború. *Magyar Szemle, Új folyam XXIII.* 9–10. szám. 2014. október

Nagy Péter Tibor: Társadalmilag kanonizált elitek a 19–20. században (Egy elitkutatás rekrutációs dilemmái). *Iskolakultúra, 17. évf.* 2007. 8-10. sz.

Nora, Pierre: *Emlékezet és történelem között. A helyek problematikája*. (Ford.: K. Horváth Zsolt) *Aetas*, *14. évf.* 1999. 3. sz.

Turcsenko F.H. *Ukrajna legújabb kori történelme. Első rész.* 1914–1939: Tankönyv az általános oktatási rendszerű középfokú tanintézetek 10. osztálya számára. Lviv, Szvit Kiadó, 2003. Реєнт-Янишин 2004.

Алексашкина Л.Н. *История. Россия и мир в XX – начале XXI века.* 11 класс: учебник для общеобразоват. учреждений: базовый уровень /Л.Н Алексашкина, А.А. Данилов, Л.Г. Косулина. – 5-е изд. – М.: Просвещение, 2010.

Алексашкина. Л. Н. *Всеобщая история. XX – начало XXI века.* 9 класс: учеб. для общеобразоват. учреждений / Л. Н. Алексашкина. — 12-е изд., испр. и доп. - М.: Мнемозина, 2012.

Ачкіназі, Борис. Липнева криза 1914 р. і початок першої світової війни. *Історія в сучасній школі.* 2013, №10.

Ачкіназі, Борис. Явище першої світової війни в історії. *Історія в сучасній школі.* 2013, №1.

Вільшанська О.Л. *Велика війна 1914–1918 рр. і Україна: у 2 кн. Кн.1. Історичні нариси.* Київ: КЛІО, 2014.

Волковинський В.М. Солдатенко В.Ф. О.П. Реєнт, О.С. Сердюк. Перша світова війна і Україна. *Український історичний журнал,* №2, 2005.

Волобуев О.В. *Всеобщая история. XX – начало XXI века.* 11 класс. Базовый уровень: учебник для общеобразовательных учреждений /Волобуев О.В., Пономарев М.В., Рогожкин В.А. – 2-е изд., стер. – М.: Дрофа, 2012.

Волобуев О.В. *История. Россия и мир*. 11 класс. Базовый уровень: Учебник для общеобразовательных учреждений /О.В. Волобуев, В.А. Клоков, М.В. Пономарев, В.А. Рогожкин. –12-е изд., стереотип. – М.: Дрофа, 2013.

Всеобщая история. Новейшая история: 9 класс: учебник для общеобразовательных учреждений /Сороко-Цюпа О.С., Сороко-Цюпа А.О. – М.: Просвещение, 2011.

Гай-Нижник П.П. Л.М. Жванко. Біженство Першої світової війни в Україні: Документи і матеріали (1914–1918 рр.) *Український історичний журнал*, №5, 2005.

Грицак, Ярослав. Нарис історії України: формування модерної української нації XIX–XX ст. Київ: Генеза, 1996, 2000.

Гупан Н.М. Сучасні підходи до методичного апарату підручника з історії для старшої школи. Історія та правознавство. № 24 (340) серпень 2013 р.

Данилов А.А. *История России. XX–начало XXI века*. 9 класс: учебник для общеобразовательных учреждений. /Данилов А.А., Косулина Л.Г., Брандт М.Ю. – М.: Просвещение, 2013.

Данилов Д. Д. *Всеобщая история. Новейшее время. XX – начало XXI века:* Учебник для 9-го класса основной школы /Данилов Д.Д., Кузнецов А.В. и др. – изд. 2-е, испр. – М.: Баллас, 2011.

Данилов Д. Д. *Всеобщая история. Новейшее время. XX – начало XXI века:* Учебник для 9-го класса основной школы /Данилов Д.Д., Кузнецов А.В. и др. – изд. 2-е, испр. – М.: Баллас, 2011.

Данилов Д.Д., Лисейцев Д.В. *История России. XX – начало XXI века*: Учебник для 9-го класса основной школы. Изд. 2-е, испр. /Данилов Д.Д., Лисейцев Д.В., Клоков В.А. и др. 2-е изд., испр. – М.: Баласс, 2012. –384 с.

Данилова А.А. *История России, 1900–1945 гг.* 11 класс: Учебник для общеобразовательных учреждений /[А.А. Данилов, А.С. Барсенков, М.М. Горинов и др.]; под ред. А.А. Данилова, А.В. Филиппова. – 2-е изд. – М.: Просвещение, 2012.

Жванко Л.М. *Біженство Першої світової війни в Україні: Документи і матеріали (1914–1918 рр.)* Харків: ХНАМГ, 2009. 360 р.

Загладин Н.В. *Всеобщая история. XX век.* Учебник для 11 класса общеобразовательных учреждений. – 9-е изд. – М.: ООО ТИД «Русское слово – РС», 2007.

Загладин Н.В. *История России. XX – начало XXI века:* Учебник для 11 класса общеобразовательных учреждений. /Загладин Н.В., Козленко С.И., Минаков С.Т., Петров Ю.А. – 5-е изд. – М.: ООО ТИД «Русское слово – РС», 2007.

Измозик В.С. *История России: 11 класс:* Учебник для учащихся общеобразовательных учреждений. /В.С. Измозик, С.Н. Рудник; под общ. ред. Р.Ш. Ганелина. – 2-е изд., доработ. и доп. – М.: Вентана-Граф, 2013.

Киселев А.Ф. *История России. XX – начало XXI века.* 11 класс. Базовый уровень: Учебник для общеобразоват. учреждений: /А.Ф.Киселев, В.П. Попов.. – 5-е изд., стереотип. – М.: Дрофа, 2012.

Киселев А.Ф. *История России. XX – начало XXI века.* 9 класс /Киселев А.Ф., Попов В.П. 2-е изд., стер. – М.: Дрофа, 2013.

Кульчицький С.В., Лебедєва Ю.Г. *Історія України:* підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: рівень стандарту, академ. рівень. Київ: Генеза, 2010.

Ладиченко Т.В., Осмоловський С.О. *Всесвітня історія: підруч.* для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: профіл. рівень. Київ: Генеза, 2010.

Левандовский А. А. и др. *История России, XX – начало XXI века.* 11 класс: Учебник для общеобразовательных учреждений: Базовый уровень. /А.А. Левандовский, Ю.А. Щетинов, С.В. Мироненко; под. ред. С.В. Карпова. – 4-е изд. – М.: Просвещение, 2010.

Литвин, М. український та польський істеблішменти у період «Великої війни» і національно-демократичних революцій (1914–1918) // Історіографічні дослідження в Україні. К., 2003. – Вип. 13. У 2 ч.: Україна – Польща: історія і сучасність: Зб. наук. Праць і спогадів пам'яті П. Калениченка (1923–1983). – ч.1.

Молчанов В.Б. Всеукраїнський круглий стіл на тему «Велика війна 1914 – 1918 рр. і Україна» (до 90-річчя з початку першої світової війни). *Український історичний журнал,* №1, 2005.

Перша світова війна. Суспільні настрої населення України. *Історія України.* 2014. № 14 (822)

Пленков О. Ю. *Всеобщая история: 1*1 класс: учебник для учащихся общеобразовательных учреждений /Пленков О. Ю., Андреевская Т. П., Шевченко С. В., Под общ. ред. Академика РАН Мясникова В. С. – М.: Вентана-Граф, 2011.

Повсякденне життя населення України в роки Великої війни. *Історія України.* 2014. № 16 (824).

Полянський П.Б. *Всесвітня історія:* підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл.: рівень стандарту, академ. рівень. Київ: Генеза, 2010.

Реєнт О.П., Малій О.В. *Історія України:* підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. Рівень стандарту, академічний рівень. Київ: Генеза, 2010.

Реєнт О.П., Сердюк О.С. Перша світова війна і Україна. Київ: Генеза, 2004. 480 р.

Реєнт О.П., Янишин Б.М. Україна в період першої світової війни: історіографічний аналіз. *Український історичний журнал,* №4 (457) липень-серпень, 2004.

Российское историческое общество проведет научную историко-культурную экспертизу учебников истории. Forrás: http://минобрнауки.рф/новости/5198 (2015-03-20)

Сергеев Е.Ю. *Всеобщая история. Новейшая история:* 9 класс: учебник для общеобразовательных учреждений /Е.Ю. Сергеев; под. ред. А. О. Чубарьяна. – 4-е изд. – дораб. – М.: Просвещение, 2011.

Стенограмма встречи Президента РФ с авторским коллективом концепции нового учебника истории. Forrás: http://минобрнауки.рф/документы/3970 (2015-03-06)

Ткаченко, Василь. Суд над Кліо: «переформування» історичної пам'яті. *Політичний менеджмент*, №6, 2008 р.

Турченко Ф.Г. *Історія України.* 10 кл.: підруч. для загальноосвіт. навч. закл.: профільний рівень. Київ: Генеза, 2010.

Федеральный компонент государственного стандарта общего образования. Часть II. Среднее (полное) общее образование./ Министерство образования Российской Федерации. – М. 2004. Forrás: http://www.ed.gov.ru/ob-edu/noc/rub/standart/p2/1288/ (2015-03-06)

Хейфец В.Л. *Всеобщая история:* 9 класс: учебник для учащихся общеобразовательных учреждений /В.Л. Хейфец, Л.С. Хейфец, К.М. Северинов; под. общ. ред. академика РАН В.С. Мясникова. – М.: Вентана-Граф, 2013. – 304 с.;

Шестаков В.А. *История России, XX – начало XXI века*. 11 класс: Учебник для общеобразоват. учреждений: профильный уровень. /В.А. Шестаков; под ред. А.Н. Сахарова; Рос. акад. наук; Рос. акад. образования; изд-во «Просвещение». – 5-е изд. – М.: Просвещение, 2012.

Шестаков В.А. *История России, XX – начало XXI века*. 9 класс. /Шестаков В.А., Горинов М.М. и др. од ред. Сахарова А.Н. 7-е изд. – М.: Просвещение, 2011.

Шубин А.В. *Всеобщая история. Новейшая история:* 9 класс: учебник для общеобразовательных учреждений. – М.: Дрофа (АОА «Московские учебники»), 2010.

Szakál Imre[*]

Legionárius telepítések gyakorlata a mai Kárpátalja területén a két világháború között Szvoboda telep kiépítésének példáján[**]

Rezümé. Kárpátalja mint politikai és történelmi régió csak a XX. században jelent meg. Az önálló régióvá válás folyamatában nagy jelentősége volt a két világháború közötti időszaknak, amikor a terület az első Csehszlovák Köztársaság részévé vált. A csehszlovák kormányzat olyan intézkedéseket vezetett be, amelyek jelentős hatással voltak a régió politikai és társadalmi életére. A földreformot és telepítési politikát is ezek közé az intézkedések közé sorolhatjuk. A kolonizáció Kárpátalja esetében igénylő csoportok letelepítését jelentette a régió alföldi területén. Ezek az igénylők nagyobb részt cseh és ruszin nemzetiségűek voltak, akik magyar etnikai területen szereztek telkeket.

A telepítések ténye ismert, azonban a pontos folyamata még nem tisztázott. A kutatás során arra tettem kísérletet, hogy feltárjam a csehszlovák telepítéspolitika sajátosságait, összegyűjtsem és bemutassam a telepítések terveire és gyakorlatára vonatkozó adatokat.

Резюме. Закарпаття як політичний та адміністративний регіон з'явилося тільки у XX столітті. Як новий політичний регіон Підкарпатська Русь стала частиною нової чехословацької держави. Влада нової держави прагнула до зміцнення зв'язку між різними територіями країни, які проходили через зовсім інший історичний розвиток. Для реалізації цього празька влада вживала заходи, які не були популярні серед мешканців краю. Одним із цих заходів була колонізаційна політика на території нинішнього Закарпаття. Колонізаційна політика у випадку Закарпаття означала переселення чехів та русинів на угорські етнічні території.

Факт земельної реформи та колонізаційної політики відомий, але детальний процес цих заходів на основі архівних матеріалів у випадку Закарпаття ще не досліджувався. Використовуючи архівні матеріали, ми зробили спробу розкрити декілька деталей цього процесу, які мали значний вплив на адміністративно-географічні та міжнаціональні відносини на Закарпатті.

Abstract. Transcarpathia as a political and historical region appeared only in the 20th century. The period between the two World Wars, when Transcarpathia was integrated into the first Czechoslovakian Republic, played a very important role in this process. The Czechoslovakian government had lots of provisions, which produced a serious impact on the political and social life of Transcarpathia. One of these provisions was the land reform of the first Czechoslovakian Republic. This measure included the colonization policy among others. The colonization in case of Transcarpathia means settling down people in Transcarpathia from other parts of the Republic. These people were mostly Czechs or Ruthenians, and their settlements were established in Hungarian ethnical territory.

The fact of the colonization policy is known, but the process of these measures is unexplained. During the research we have tried to present the nature of the Czechoslovakian policy in our region, the plans and the specified process of the colonization and the ways of the establishment of the colonies.

Kárpátalja alföldi, magyarlakta területein találhatóak jelenleg zömében ukránok lakta telepesfalvak. Ezeknek a telepeknek a létrejötte két jelentősebb telepítési hullám során valósult meg. Az egyik a csehszlovák, a másik a szovjet időszakban

[*] A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszék tanársegéde. [*] Асистент Кафедри історії та суспільних дисциплін Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II. [*] Teacher of Department of History, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute.

[**] A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program" című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg."

történt. A két intézkedéssorozat motívumai és módszerei között találhatunk eltéréseket, hatásaik viszont hasonlóak, sőt összefüggést mutatnak. Jelen tanulmányban az első Csehszlovák Köztársaság idejében végrehajtott telepítéspolitika egyik típusának, a legionárius telepítéseknek a sajátosságait kívánom bemutatni Szvoboda telep kiépítésének példáján.

Kárpátalja két világháború közötti történetének kevéssé ismert epizódja volt az első csehszlovák földreform helyi végrehajtása, és az azzal összefüggésben végrehajtott kolonizáció. A telepítéseknek alapvetően két típusa volt. Az első az állami telepítések – amikor az földreformért felelős állami földhivatal (továbbiakba – ÁFH) és egyéb kormányzati szervek közreműködésével utaltak ki telepes birtokokat igénylő csoportok számára a földreform során lefoglalt birtokokon. A másik típushoz a magántelepítések tartoztak – ez utóbbi során az igénylők maguk vásárolhattak a földreform lefoglalási törvényének hatálya alá eső birtokokból. Elmondható, hogy a magántelepítések során is kaptak hiteltámogatást a telepesek. Ennek a két folyamatnak a következtében a két világháború között közel 20 kárpátaljai településen zajlott kisebb-nagyobb mértékben kolonizáció.

A telepesek két csoportját különböztetjük meg származásuk tekintetében: helyi ruszin lakosság, és a köztársaság egyéb részeiről érkezett általában cseh vagy morva legionáriusok[1]. Utóbbiakat a földreformot szabályozó törvények több esetben is kedvezményezettként jelölték meg mind a föld kiutalása, mind az építkezés és gazdálkodás során igénybe vehető hitelfolyósítások során. A legionáriusok telepítésének folyamata leginkább abban tért le az egyéb igénylő csoportok telepítésétől, hogy esetükben a Nemzetvédelmi Minisztérium is segítette anyagaikkal a Csehszlovák Legionáriusok Irodájának közvetítésével, továbbá hogy a csehszlovák kormányzat által sem tagadott stratégiai jelentősége is volt a legionárius telepítéseknek. A földreform folyamatában szabaddá vált földterületeken már a húszas évek legelején terveztek legionáriusok számára földtelkeket kiutalni. Több telepítési tervben is megnevezik a Lónyay-uradalmat mint potenciális földbirtokot, amelyre főként stratégiai jelentősége miatt számítottak az intézkedés során.

Bátyúban, a Lónyai-birtokokon három központtal kívánták a legionáriusok letelepítését megkezdeni.[2] A Bátyú községben meghirdetett földosztást jelentős mértékű érdeklődés övezte. A kijelölt földekre 1047 ruszin jelentkezett és 117 cseh nemzetiségű igénylő.[3] A telepítések a Lónyay-birtokokon kezdődtek meg, Bátyú kataszterébe tartozó, a településtől délnyugatra található Bagolyszálláson és Kis-, valamint Nagybakosban 1923 őszén.[4] A kiosztott területeknek egy részén

[1] A legionáriusok az Osztrák–Magyar Monarchia orosz hadifogságba került cseh, illetve szlovák nemzetiségű katonái, akik cseh, illetve csehszlovák légiókat hoztak létre 1916 és 1917 folyamán, melyek az orosz polgárháborúban is részt vettek, majd a független csehszlovák állam létrehozásához szükséges katonai erőt biztosították. Csehszlovák légiók nemcsak orosz területen jöttek létre, francia és olasz területen is, azonban a helyi telepítésekben csak az orosz légiók tagjai kaptak földet.
[2] Národní archiv České republiky (továbbiakban NACR) fond 705/5 inv. 52. karton 154. č 475/23
[3] NACR fond 705/5 inv 52 karton 154 č 067469573
[4] NACR fond 705/5 inv 52. karton 154.

megmaradtak használható épületek, melyeket azonban ki kellett javítani.[5] 70 család települt le a Szvobodának elnevezett telepen[6], mely az első Csehszlovák Köztársaság legnagyobb legionárius kolóniája volt. A 70 család 317 személyt jelentett, akik közül mind csehek, illetve morvák voltak. Vallási megoszlásukat tekintve 176 fő volt római katolikus, 24 evangélikus, 53 csehszlovák[7], 64 fő esetében nem ismert a vallási hovatartozás. A munkálatok megkezdését a környező falvak lakossága nem minden esetben fogadta örömmel. Ennek okán is hívtak össze egy gyűlést 1923. november 16-án, ahol részt vettek Bátyú, Szalóka, Nagydobrony képviselői. Itt egyrészt igyekeztek megnyugtatni a bátyúi földigénylőket, hogy marad megfelelő mennyiségű földbirtok az ő részükre is. Ezen túl szó volt a részt vevő települések számára kiutalt egyéves földbérletekről, illetve Bátyú további kolonizálásáról. [8] Az első érkezők morva telepesek voltak, nyolc család, akiket Kisbakos féligkész épületeibe szállásoltak el, itt töltötték a telet.[9] Hozzájuk nemsokára újabb morva telepesek csatlakoztak. A cseh kolonisták elsősorban legionáriusok voltak, és ők Nagybakosban kaptak helyet. Szvoboda telep 3. részét „Dvorcénak" nevezték, itt egyenlő mértékben telepedtek le csehek és morvák. Kápartól olvashatunk arról, hogy érezhető volt mind a ruszinok, mind a magyarok nyugtalansága az ideérkező telepesek miatt.[10] A telepítés helyének kiválasztása során kétségkívül figyelembe vettek stratégiai érdekeket is. Ezekről Kápar is ír, ő a bátyúi vasúti csomópont közelségét nevezte meg elsőrendű szempontnak, amely a Kassa–Kőrösmező, és a Bátyú–Munkács–Lavocsne vasútvonalak találkozási pontja.[11] Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a település mindössze pár kilométerre fekszik az országhatártól. Még a telepítések gyakorlati kivitelezése előtt felmerült az, hogy ruszinokat is telepítsenek a kolóniára, ezzel elkerülve a ruszin lakosság esetleges elégedetlenségét. Ennek következtében kezdődött az ÁFH és a Nemzetvédelmi Minisztérium között egyeztetés abban az ügyben, hogy 34 ruszin család is földhöz juthasson Szvoboda telepen. A források tanúsága szerint a legionáriusok ebbe belementek.[12] A ruszinok telepítése a későbbi években részben állami, részben pedig magántelepítések révén megtörtént. Ennek következtében alakult ki 1930-ra a következő nemzetiségi arány Szvobodán, illetve a közigazgatásilag hozzá tartozó lakott helyeken: 909 lakosból 405 cseh, 7 szlovák, 184 ruszin, 281 magyar és 1 lengyel nemzetiségű volt.

[5] NACR fond 705/5 inv 52 karton 154 č 635/23

[6] Napjainkban Szvoboda a Beregszászi járásban található település. Közigazgatásilag több, a két világháború közötti telepítések során létrejött településrész tartozik ide: Nagybakos, Kisbakos, Badó, Danilovka.

[7] A Csehszlovák Nemzeti Egyház 1920-ban jött létre a római katolikus egyháztól való elszakadás révén

[8] NACR 705/5 inv 52. karton. 154

[9] Kápar, Josef: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování*. Nákladem Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro výstavbu kolonií zapsané spol.s r.o. v. Praze, 1933.

[10] Uo.

[11] Uo.

[12] NACR fond 705/5 inv. 52. karton 154 č 3109/23.

A telepek kiépítésének folyamatáról töredékes a forrásbázisunk. Azonban a Josef Kápar által, Szvoboda telep létrehozásáról készített *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování* című kiadvány érdekes adatokkal szolgál. A munka Szvoboda kolóniaalapításának tizedik évfordulójára készült. A könyv tanúsága szerint a telep kiépítése a szántóföldek kiosztásával kezdődött, megtörtént a telkek felmérése, kiparcellázása. A meglévő, korábbi tulajdonos által elhagyott épületekbe, melyek sok esetben rossz állapotúak voltak, elkezdték az igénylők betelepítését. Kápar bevallása szerint – mint már említettem – érezhető volt mind a ruszinok, mind a magyarok nyugtalansága a telepítések miatt. Damborsky – aki a Szvoboda telepen kialakított maradékbirtok tulajdonosa volt – egyik újságnak adott interjújában próbálta megnyugtatni az őslakos kedélyeket azzal, hogy a telepítéseket békésnek nevezte.[13] Kápar írt arról is, hogy a helyiek messziről megismerték a kolonistákat sajátos viseletük, 6-7 m-es szekereikről (a magyarok általában 3 m-es szekeret használtak), illetve a telepesek lovai is jobbak voltak. Nagy erőfeszítések történtek annak érdekében, hogy a gazdasági élet mihamarabb beinduljon. Még 1923-ban elvégezték az őszi vetési munkálatokat, kiválasztották a parcellákat, megvásárolták a lovakat, elvetették a rozst és búzát. A visszaemlékezések szerint a tél rossz volt, a félkész épületekben elszállásolt legionáriusokat Szibériára emlékeztette.[14] Az építkezések tavasszal kezdődtek el. A munka gyorsan folyt, főleg vályogot használtak, később a vályogvetők helyén halastavakat alakítottak ki. A telep építése jelentős számú munkaerőt vonzott, sok bérmunkás és kézműves érkezett. A gazdálkodást igyekeztek modern eszközökkel megvalósítani, traktorokat is használtak. Fontos kérdés volt a telepeken a talajjavító, és a lecsapolási munkák kérdése. A telepen főként a sertéstenyésztést, a cukorrépatermesztést támogatták, a válság miatt azonban gyakran szükség volt vetőmag- és egyéb segélyakciókra, a 12-14%-os hitelek is gondot okoztak a telepeseknek. Az infrastrukturális fejlesztések is jól haladtak, Bótrágy irányába útépítés kezdődött meg, 1931-ben pedig bevezették az áramot Szvobodán. A földosztás a következőképp alakult Szvobodán: összesen 2597 kat. holdat osztottak ki, ez 1359 ha. Ebből 189 bevetett, a többi csak felszántott terület volt. A telep három részére összesen 64 telephelyet utalt ki az ÁFH, Dvorcén 20 telket, Nagybakosban 25 telket, Kisbakosban 19 telket. Az építkezési engedélyeket 1923. december 12-én adták ki. Az építkezéseket Rudolf Frič, pozsonyi építész, a brnoi Sequence és Matulik, valamint Herdlička és Diegl bonyolították. A 64 lakóház 1924-re készült el.[15]

Az építkezések jelentős költségekkel jártak. Az ÁFH telepítési hivatala által jóváhagyott építkezési keret terhére maga a telepes vagy az építkezési hivatal végezte az építkezést. A telepesnek az építkezési ár felét kell állnia.[16] Azonban az építkezések költségeinek jelentős részét a csehszlovák állam támogatta,

[13] KÁPAR: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování*... 11-12.
[14] Uo. 12.
[15] NACR fond 705/3. inv 169. karton 246.
[16] Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban KTÁL) Fond 36. op 1. od. zb. 527 lap 141.

elsősorban építkezési kölcsönökkel, ugyanis nemcsak földterülethez kívánták juttatni a telepeseket, de egzisztenciájukat is meg kívánták alapozni.[17] Szvoboda esetében ismeretes, hogy a telepítéseket a Szociális Minisztérium, a Védelmi Minisztérium és a Földművelésügyi Minisztérium finanszírozta.[18] Az állami földhivatal dokumentumaiból kiderül, hogy egy szabvány telepes ház felépítésének értéke 52 000 csehszlovák korona volt. A ház egy konyhából, egy szobából, egy előszobából és egy kamrából állt, összterülete 41 m^2 volt.[19] Szvoboda kiépítése esetén pontos információkkal rendelkezünk a lakóépületek építéséről. A családi házak felépítésére összesen 9 870 000 korona került kiutalásra. Egy ház esetében ez a következőket jelentette: az építkezési telek 2750 korona, az építkezés 135 750 korona, a kapcsolódó hitelek pedig 2770 korona, összesen tehát 141 000 koronába került az építkezés. A Szvobodán épített házak alapterülete a gazdasági épületekkel együtt a forrásaink alapján 78,5 m^2 volt, valamennyi házban volt két szoba, konyha és kamra.[20] Az ÁFH 1931. november 19-i jelentése alapján a telepeken lezajlott szükséges építkezésekre 53 000 000 Kč-t használtak fel az előirányzott 73 000 000 koronából. Kárpátalján 11 telepen 247 kolonista 15 000 000 korona építkezési segélyt kapott, amelyből 6 976 000 koronát a Csehszlovák Legionárius Iroda adott, ebből 1 600 000 korona kamatmentes kölcsön volt. A további be nem fejezett ingatlanokra még 1 140 000 koronára volt szükség.[21] A forrásaink tanúsága szerint egyes telepek kiépítésénél voltak anyagi gondjai az állami szerveknek. A kiépítéssel foglalkozó tanácskozásokon felmerült, hogy azzal lehet olcsóbbá tenni a telepek kiépítését, ha az építkezésekbe magukat a telepeseket vonják be, illetve az építőanyagok egy részét a helyszínen állítják elő. [22]

Szvoboda kolónia vált Kárpátalja egyetlen önálló közigazgatással bíró kolóniájává 1925-től, ekkor vonják közigazgatása alá Újtanya és Csarondahát lakott helyeket, amelyek szintén telepítések színhelyéül is szolgáltak, illetve bizonyos számú magyar lakossága is volt. A település bírájává Karel Urbant választották.[23]

A település kiépítését követően az egyik legjelentősebb esemény a cseh iskola építése volt. Az iskolaépület létesítéséről 1924-ben döntöttek, az épület 1926-ra készült el.[24] Az iskolaépítés kapcsán felmerült az is, hogy Dombok községből helyezzék át Szvobodára az ott üzemelő gazdasági iskolát, ezt a kolonisták kérelmezték is az alkormányozótól, azonban az áthlyezés nem történt meg.[25] A telepítést végző hatóságok, Szvoboda esetében tehát az ÁFH és a CSLI egyéb fejlesztésekkel is igyekezett hozzájárulni a jelentős telepesközség minél gyorsabb

[17] Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (továbbiakban KTÁL) Fond 36. op 1. od. zb. 527, 1–3. lap
[18] NACR fond 705/3 inv 169 karton 246.
[19] KTÁL Fond 36. Op. 1. od.zb. 527. 141. lap.
[20] NACR 705/5 inv 52 karton 153.
[21] NACR fond 705/3 inv 169 karton246.
[22] NACR fond 705/3 inv 173. karton 250.
[23] KÁPAR: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování ...*
[24] NACR fond 705/5 inv. 52. karton 157, č 323/25
[25] Uo. č 373/25

ütemű fejlődéséhez. Ezt segítették elő útépítéssel, jelentős összegű vízelvezető, csatornázási és talajjavító munkákkal.[26]

Elsősorban az 1930-as évek első feléből szaporodik meg azon források száma, melyek a kolóniák gazdálkodásával, fejlesztésével foglalkoztak. Ez azzal magyarázható, hogy a világgazdasági válság jelentősen érintette a telepeket is, mely nehézségekre próbáltak megoldást találni. A telepesfalvak fejlesztési tervei három fő problémakört érintenek: a mezőgazdasági, az ipari és a kulturális fejlesztést.

A mezőgazdasági fejlesztés tekintetében a talajjavító és lecsapoló munkálatok kaphattak kiemelt finanszírozást a csehszlovák államtól. Egy 1932-es jelentésből, melyet az állami földhivatal számára készítettek Ungváron, kiderül, hogy elsősorban az árpa, rozs, búza, kukorica, dohány és cukorrépa termesztését támogatta a szaktárca a kolóniákban. [27] Ezt a mezőgazdasági termesztést az 1920-as évek végén elsősorban a talajjavító munkálatok és a megfelelő mennyiségű vetőmag hiánya nehezítette. A kolóniákon belül jelentős mértékű gyümölcsfa-telepítéseket is előirányoztak,[28] ezenkívül az állattenyésztés fellendítése érdekében a takarmánynövények vetésterületének növelését is finanszírozni kívánta az illetékes hatóság.[29]

Ami az ipart illeti, elsősorban kézműipari és mezőgazdasági termékeket feldolgozó komplexumok létrehozását támogatták a kolóniák. Mind a mezőgazdaság, mind az ipari létesítmények esetében javasolta a földművelésügyi tárca a szövetkezetek létrehozását és működtetését.[30] Forrásaink tanúsága szerint a kolóniákon belül szeszfőző és dohányfeldolgozó üzemet hoztak létre, ezeken kívül tejfeldolgozó üzemek létrehozását preferálták.[31] 1928, 1929, 1933, 1935 volt termékeny év 1928–1935 között. Terméketlen volt 1931–1934, 1930, 1932 vegyes volt.[32]

A podkarpatszka ruszi telepesek gazdasági tevékenységéről, gondjairól sok információt megtudhatunk azokból a panaszlevelekből, beadványokból, melyeket a telepítések alanyai a felelős hatóságokhoz intéztek. Ezen túl számukra létrehoztak egy fórumot is, ahol a telepesek gazdasági és egyéb problémáikról, tapasztalataikról beszámolhattak.

Az általunk feltárt források segítségével rekonstruálni tudjuk, hogy melyek voltak a telepeseknek a telepítéseket követően a beilleszkedés és a mindennapi gazdálkodás és élet során a legkomolyabb problémáik. Az első forrás amely rendelkezésünkre áll, egy 1929 decemberében kelt dokumentum és a telepesek kéréseit tartalmazta. Ezen kérések első része pénzügyi természetű volt. Kérték a kiutalási ár csökkentését, a hitelek kamatjainak elengedését a ki nem fizetett

[26] KÁPAR: *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování ...*
[27] KTÁL, Fond 36. op. 1. od. zb. 527. 76-77. lap.
[28] Uo. 77. lap.
[29] Uo.
[30] Uo. 75–76. lap.
[31] Uo.
[32] NACR fond 705/5 inv 91 karon 190. č.j. 8103/35

kiutalási ár után, a birtokhitelek visszafizetési határidejének meghosszabbítását, a hitelek telepesek által kért ütemben történő kiutalását, az építkezési kiadások számlázását, az építkezési hitelek visszafizetésének moratóriumát a válság idejére, az építkezési birtokhitelek konszolidálását hosszú távra. Kérték továbbá, hogy az ÁFH lépjen fel az építkezések során elkövetett jogsértések ellen, illetve nyújtson hosszú távú forgótőkehiteleket az egyéb adósságok kifizetésére. Ezeken kívül kérték tovább a hitelszövetkezetek felállítását, támogatást mezőgazdasági gépek vásárlására, a kamatok csökkentését, illetve a ki nem fizetett kamatok, valamint a földadó elengedését.[33]

A kolonistáknak a telepek kiépítésével kapcsolatosan is voltak kéréseik. Elsősorban arra panaszkodtak, hogy nem megfelelő a települések közötti összeköttetés, így kérelmezték a telepek a már meglévő úthálózatba történő bekapcsolását. Talajjavító munkálatok elvégzését, a mezőgazdasági birtokok területének növelését, fák telepítését. A további igények között megfogalmazták a szarvasmarha-tenyésztés fejlesztésének szükségességét, a gyümölcstermesztés fejlesztését, a szövetkezetek nagyobb támogatását, illetve nemesített vetőmagok biztosítását. Közigazgatási jellegű kérésekkel is előálltak, remélték az önkormányzatiság biztosítását, a posta és telefonhálózat kiterjesztését. Mindezeken túl kérték a földosztás kiterjesztését erdőkre és legelőkre, a telekkönyvezés felgyorsítását, iskolaépítést, valamint minden tulajdonjogot korlátozó rendelkezés eltörlését.[34]

A viszonylag széles spektrumú fejlesztési tervek azonban nem minden esetben hozták meg a várt sikert. Néhány titkos jelentésből, illetve egy-egy kolónia szövetkezetétől az állami földhivatalhoz érkezett panaszlevelekből arra lehet következtetni, hogy a világgazdasági válságon kívül egyéb problémákkal is küzdöttek a telepesek, illetve az ő egzisztenciájukat megalapozni kívánó hivatalok. 1933 áprilisában készült jelentés szerint, melyet az ungvári földhivatal készített a kolóniák gazdasági helyzetéről egy prágai rendelkezésre reagálva, mely kérte a kolóniák anyagi lehetőségeinek felmérését, kiderül, hogy bár a földosztás folyamán a kedvezményezetteknek nyilatkozni kellett vagyoni helyzetükről, illetve arról, hogy milyen mértékig tudnak befektetni a kapott földterületbe, a valóságban ezzel a vagyoni fedezettel az ideérkező telepesek nem rendelkeztek. Ez jelentős kiesést jelentett a finanszírozó hatóságnak, illetve megnehezítette a telepesek számára az építkezési hitelek visszafizetését.[35] A gazdasági válság idején ezekből a kölcsönökből elengedtek, kedvezőbb kamatokat számítottak fel.[36]

A telepesektől beérkezett memorandumokra reagálva az intézkedési tervekben megfogalmazták, hogy növelni kell a földosztások méretét, és új épületek létrehozását kell támogatni, valamint a régi épületek felújítását. Tervezték további 20 millió korona szétosztását, ezenkívül további 5 millió korona

[33] NACR fond 705/3 inv 169, karton 246
[34] Uo.
[35] Uo. 82. lap.
[36] Fond 36, opisz 1, od. zb. 527. 75. lap.

kijuttatását ún. alkalmazkodási költségekre. Minden területen csökkentették a föld kiutalási árát. Podkarpatszka Ruszban 15,56%-kal.[37] Mivel több kérelem is érkezett a telepek igazgatási jellegű kérdéseivel kapcsolatosan, az ÁFH támogatta, hogy valósuljon meg minél több esetben a telep önálló önkormányzata. Podkarpatszka Ruszban egy ilyen telep volt, Szvoboda. A telepesek kérték azt is, hogy ne csökkentsék a vasúti teherforgalmat, azonban azt túl drága lett volna fenntartani Podkarpatszka Rusz esetében. [38]

Összegzésként elmondható, hogy az első Csehszlovák Köztársaságban végrehajtott földreform és telepítéspolitika egyik legjelentősebb típusa a legionáriusok telepítése volt. Az intézkedéssorozat végrehajtása során kétségtelenül figyelembe vettek stratégiai szempontokat. Nem véletlen tehát, hogy a Podkarpatszka Rusz egyik legjelentősebb vasúti csomópontjánál, a csehszlovák–magyar határtól pár kilométerre hozták létre a köztársaság legnagyobb legionárius kolóniáját. A betelepülő családok jelentős pénzügyi segítségben részesülhettek a csehszlovák államtól, azonban gazdálkodásukat így sem tekintették eredményesnek, folyamatos pénzügyi, hitelgondokkal küzdöttek. 1938 őszén a kolóniákban jelentős változások következtek be. A csehszlovák hatóságok a cseh és morva származású lakosokat evakuálta. A visszatérő magyar államszervezet az üresen maradt ingatlanokat szociális célokra használta fel, azonban a csehszlovák időszakban a telepen földtelket szerzett ruszin családok megtarthatták szerzeményeiket.

Felhasznált irodalom

Források

Cseh Nemzeti Levéltár (Národní archiv České republiky), Fond 705/3 - Státní pozemkový úřad – spisy všeobecné (SPU-VS)

Cseh Nemzeti Levéltár (Národní archiv České republiky), Fond 705/5 - Státní pozemkový úřad – Zakarpatské velkostatky (SPU-ZV)

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (Державний архів Закарпатської області), Fond 36. Állami Földhivatal Ungvári Kirendeltségének iratai

Josef Kápar (1933). *Kolonie a obec Svoboda. Její vznik a budování*. Nákladem Obecně prospěšného stavebního a bytového družstva pro výstavbu kolonií zapsané spol.s r.o. v. Praze.

[37] NACR fond 705/3 inv 169, karton 246.
[38] NACR fond 705/3 inv 169, karton 246.

1. számú melléklet[39]
Szvoboda telep létrehozásakor beköltöző családok névsora

Ssz	Családfő neve	Feleség neve	Családfő születési dátuma	Feleség születési dátuma	Nemzetiségük	Férj vallása	Feleség vallása	Gyerekek száma	Hozzátartozók száma	Földbirtok mérete	Család létszáma
1.	Dostál Josef	Dostál Anna	1895	1895	cseh	római katolkius	római katolikus	3	1	14 ha 38 a 08 m	6
2.	Grof Josef	Grof Magdalena	1878	1896	cseh	római katolkius	római katolikus	6	0	14 ha 88 a 93 m	8
3.	Habrcell Vojtech	Habrcell Katerina	1893	1897	cseh	római katolkius	római katolikus	2	0	14 ha 62 a 76 m	4
4.	Hála Jan	Hála Anna	1886	1896	cseh	római katolkius	római katolikus	n. a.	n. a.	14 ha 68 a 01 m	n. a.
5.	Hrabik Karel	Hrabik Marie	1891	1896	cseh	római katolkius	római katolikus	4	0	14 ha 53 a 74 m	6
6.	Janca Jan	Janca Maria	1898	1901	cseh	római katolkius	római katolikus	4	0	14 ha 77 a 26 m	6
7.	Jandák Josef	Jandák Marie	1892	1893	cseh	római katolkius	római katolikus	4	0	14 ha 19 a 74 m	n. a.
8.	Jezek Václav	Jezek Marie	1876	1881	cseh	n.a.	n.a.	3	0	14 ha 01 a 58 m	5
9.	Kase Josef	Kase Marie	1902	1905	cseh	n.a.	n.a.	n. a.	n. a.	12 ha 01 a 93 m	n. a.
10.	Kase Ladislav	Kase Anastazie	1893	1903	cseh	római katolkius	római katolikus	3	0	14 ha 07 a 59 m	5
11.	Klikar Antonin	Klikar Marketa	1898	1902	cseh	római katolkius	római katolikus	1	0	14 ha 12 a 89 m	3
12.	Krejci Jan	Krejci Anna	1886	1890	cseh	római katolkius	római katolikus	3	0	14 ha 06 a 94 m	5
13.	Dr. Krenovsky Ladislav	n.a.	n.a.	n.a.	cseh	n.a.	n.a.	n. a.	n. a.	n.a.	n. a.
14.	Lebeda Josef	Lebeda Aloisie	1891	1896	cseh	római katolkius	római katolikus	2	0	15 ha 00 a 14 m	4

[39] NACR Fond 705/1 Inv. 36 Karton 142., Inv. 216 Karton 282, Inv. 20 Karton 46-47, Inv. 99 Karton 199, Inv.20 Karton 48, Inv. 154 Karton 243, Inv. 99 Karton 194, Inv. 76/2 Karton 171, Inv. 143 Karton 233, Inv. 82/10 Karton 179, Inv. 72 Karton 168, inv. 143 karton 234.

Az *1. számú melléklet* folytatása

15.	Lindner Zdenek	Lindner Frantisek	1896	1903	cseh	cseh testvériség	cseh testvériség	3	0	14 ha 33 a 87 m	5
16.	Macek Michal	felesége meghalt 1926-ban	1884	n.a.	cseh	n.a.	n.a.	6	0	14 ha 06 a 29 m	8
17.	Pavelcek Frantisek	Pavelcek Katerina	1878	1881	cseh	római katolkius	római katolikus	3	0	14 ha 83 a 88 m	5
18.	Majar Tamas	Majar Ruzena	1894	1898	cseh	n.a.	római katolikus	3	2	14 ha 26 a 23 m	7
19.	Mikulec Jakub	Mikulec Frantisek	1891	1898	cseh	római katolkius	római katolikus	n. a.	n. a.	n.a.	n. a.
20.	Benák Matej	Benák Marie	1889	1897	cseh	n.a.	római katolikus	2	0	19 ha 19 a 36 m	4
21.	Binko Frantisek	n.a.	1877	n.a.	cseh	evangélikus	n.a.	2	0	14 ha 41 a 39 m	4
22.	Boubin Josef	Boubin Marie	1891	1890	cseh	római katolkius	római katolikus	3	0	14 ha 38 a 70 m	5
23.	Dejmek Josef	Dejmek Emilie	1881	1883	cseh	csehszlovák	római katolikus	6	0	13 ha 94 a 60 m	8
24.	Machacek Emanuel	Machacek Marie	1895	1898	cseh	római katolkius	római katolikus	3	0	14 ha 96 a 28 m	5
25.	Mikes Antonin	Mikes Parla	1905	1909	cseh	csehszlovák	n.a.	2	0	11 ha 61 a 67 m	4
26.	Krejci Vaclav	Krejci Emilie	1870	1866	cseh	n.a.	római katolikus	1	0	14 ha 19 a 68 m	3
27.	Mikes Jozef	Mikes Ruzena	1886	1886	cseh	n.a.	n.a.	4	0	14 ha 62 a 98 m	6
28.	Papica Frantisek	Papica Anezka	1905	1907	cseh	római katolkius	n.a.	1	0	11 ha 60 a 87 m	3
29.	Pokorny Mois	Pokorny Anna	1898	1902	cseh	n.a.	n.a.	1	0	17 ha 02 a 59 m	3
30.	Roubicek Josef	Roubicek Josefa	1890	1896	cseh	n.a.	római katolikus	3	0	14 ha 02 a 98 m	5
31.	Zacek Karel	Marie, 1929-ben elhunyt	1896		cseh	n.a.	n.a.	1	0	14 ha 52 a 29	3
32.	Hingar Antonin	Hingar Anna	1873	1879	cseh	római katolkius	római katolikus	4	0	13 ha 69 a 14 m	6
33.	Urban Josef	Urban Aloisie	1885	1885	cseh	n.a.	római katolikus	4	0	5 ha 67 a 94 m	6

Az 1. számú melléklet folytatása

34.	Zumr Frantisek	Zumr Anezka	1890	1894	cseh	n.a.	római katolikus	2	0	13 ha 87 a 12 m	4
35.	Sulek Frantisek	Sulek Marie	1885	1885	cseh	n.a.	római katolikus	2	0	22 ha 41 a 69 m	4
36.	Novák Rudolf	Novák Zofie	1884	1906	cseh	csehszlovák	csehszlovák	2	0	14 ha 78 a 89 m	4
37.	Rejman Rudolf	Rejman Hedvika	1894	1900	cseh	csehszlovák	csehszlovák	3	0	15 ha 63 a 43 m	5
38.	Bernat Frantisek	Bernat Ruzena	1887	1894	cseh	n.a.	n.a.	2	0	14 ha 12 a 95 m	4
39.	Danek Josef	Danek Frantiska	1896	1891	cseh	római katolkius	római katolikus	2	0	14 ha 25 a 78 m	4
40.	Vanek Jinrich	Vanek Emilie	1892	1902	cseh	római katolikus	római katolikus	4	0	52 ha 44 a 44 m	6
41.	Safr Vaclav	Safr Vlastimila	1894	1896	cseh	n.a.	evangélikus	1	0	14 ha 60 a 20 m	3
42.	Kurka Mikulas	Kurka Antonie	1887	1898	cseh	n.a.	n.a.	3	0	12 ha 43 a 68 m	5
43.	Chvojka Emil	n.a.	1889		cseh	evangélikus	n.a.	2	0	14 ha 20 a 93 m	4
44.	Horák Václav	Horák Marie	1893	1892	cseh	római katolikus	csehszlovák	0	0	14 ha 48 a 31 m	2
45.	Honzalko Jozef	Honzalko Marie	1893	1901	cseh	csehszlovák	csehszlovák	1	0	16 ha 70 a 07 m	3
46.	Havlik Josef	Havlik Marie	1893	1904	cseh	n.a.	római katolikus	2	0	14 ha 68 a 41 m	4
47.	Havlena Jan	Havlena Justina	1890	1896	cseh	n.a.	római katolikus	1	1	14 ha 34 a 30 m	4
48.	Broz Josef	Broz Alzbeta	1885	1883	cseh	n.a.	n.a.	1	0	15 ha 29 a 07 m	3
49.	Bidlina Antonin	Bidlina Anna	1887	1894	cseh	n.a.	n.a.	2	0	15 ha 06 a 82 m	4
50.	Neuman Frantisek	n.a.	1895		cseh	n.a.	római katolikus	1	1	14 ha 92 a 95 m	4
51.	Navratil Josef	Navratil Marie	1882	1887	cseh	csehszlovák	csehszlovák	5	0	14 ha 63 a 14 m	7
52.	Nemec Antonin	Nemec Otylie	1886	1887	cseh	evangélikus	evangélikus	2	0	14 ha 04 a 31 m	4

Az 1. számú melléklet folytatása

53.	Nemecek Josef	Nemecek Anna	1883	1886	cseh	n.a.	római katolikus	2	0	15 ha 57 a 50 m	4
54.	Paul Frantisek	Paul Bozen	1897	1899	cseh	n.a.	csehszlovák	3	0	20 ha 60 a 47 m	5
55.	Ondrus Karel	Ondrus Angusta	1889	1899	cseh	római katolikus	római katolikus	3	0	14 ha 88 a 66 m	5
56.	Opluskil Jan	Opluskil Anna	1878	1881	cseh	csehszlovák	csehszlovák	6	0	15 ha 07 a 57 m	8
57.	Pazourek Antonin	Pazourek Frantisek	1886	1896	cseh	csehszlovák	csehszlovák	2	0	15 ha 75 a 63 m	4
58.	Poledne Frantisek	Poledne Cecilie	1885	1901	cseh	római katolikus	római katolikus	0	0	14 ha 63 a 49 m	2
59.	Riedl Stanislav	Riedl Marie	1894	1896	cseh	római katolikus	római katolikus	2	0	15 ha 07 a 80m	4
60.	Rusnak Frantisek	Rusnak Josefa	1890	1890	cseh	római katolikus	római katolikus	1	0	15 ha 76 a 38 m	3
61.	Slany Frantisek	Slany Alisie	1890	1896	cseh	n.a.	római katolikus	1	0	14 ha 81 a 41 m	3
62.	Slany Josef	Slany Ruzena	1885	1891	cseh	n.a.	evangélikus	1	1	14 ha 40 a 78 m	4
63.	Ster Karel	Ster Marie	1896	1895	cseh	római katolikus	római katolikus	5	2	15 ha 06 a 54 m	9
64.	Stepina Josef	Stepina Ruzena	1890	1891	cseh	n.a.	n.a.	3	0	14 ha 17 a 89 m	5
65.	Turdon Josef	Turdon Frantiska	1891	1898	cseh	n.a.	n.a.	4	1	18 ha 82 a 25	7
66.	Valenka Frantisek	Valenka Marie	1898	1903	cseh	csehszlovák	római katolikus	2	0	14 ha 90 a 47 m	4
67.	Vodicka Josef	Vodicka Anna	1878	1879	cseh	csehszlovák	csehszlovák	2	0	14 ha 36 m	4
68.	Capek Frantisek	n.a.	1898	1901	cseh	római katolikus	római katolikus	1	0	63 ha 03 a 99 m	3
69.	Urban Karel	Urban Marie	1812	1896	cseh	n.a.	római katolikus	2	0	54 ha 74 a 46 m	4
70.	Damborsky Dominik	Damborsky Marie	1894	1895	cseh	római katolikus	római katolikus	2	1	67 ha 99 a 15 m	5

Orbán Melinda[*]

Az első bécsi döntés megjelenítése a korabeli kárpátaljai sajtóvisszhang alapján

Rezümé. A kutatás Kárpátalja XX. századi története első felére, ezen belül is az 1938–39 közötti események időszakára terjed ki. Az Európában zajló hatalmi átrétegződés az 1930-as évek folyamán maga után vonta az újbóli területrendezés lehetőségét az első világháborúban vesztes országok számára. Az első bécsi döntést megelőző diplomáciai események sajtóbeli lecsapódásának és magának a döntés megítélésének az ismertetése kerül kifejtésre az alábbiakban. Az olvasó képet kaphat a XX. század történelmét formáló szerződéseken, a közvéleményt alakító újságcikkeken, hirdetéseken keresztül az 1938-as év eseményeiből.

Резюме. Темою нашого дослідження є Закарпаття у першій половині XX століття, в тому числі події, які охоплюють період 1938-39-х років, коли край знову відійшов до складу Угорщини завдяки рішенням Першого Віденського арбітражу. Наприкінці 1930-х років у Центральній Європі виникла гостра міжнародна криза. У тогочасних пресрелізах також представлені: питання про Мюнхенську конвенцію, про автономію Закарпаття у складі Чехословацької Республіки, про переговори у Комаромі, а також питання дипломатичних закордонних візитів угорського та іноземних урядів.

Abstract. Redistribution of power, which took place in Europe in the 1930s, entailed a new opportunity for the countries which had lost World War I to make changes in the division of territories. I would like to present how the events of diplomatic history which took place before the First Vienna Award were covered in the press and the judgement of the award itself. Through the investigation of agreements which influenced the history of the 20th century, and through the newspaper articles which formed the public opinion, the reader can gain a deeper insight into the events which took place in 1938.

„Ez a légkör szerfelett kedvezett annak,
hogy a történettudomány beszoruljon a „nemzeti" keretekbe,
és mindent a kölcsönös sérelmek síkján jelenítsen meg."[1]
(Ormos Mária)

Az 1930-as évek második felére, az első világháborút lezáró Párizs-környéki békék válságba kerülésének idején Kárpátalja területe az első Csehszlovák Köztársasághoz tartozott. A magyar kormány revíziós politikája akkor érhetett el eredményt, amikor egész Európában változások mentek végbe, illetve a nemzetközi diplomácia erre lehetőséget adott. Erre akkor került sor, amikor a versailles-i békerendszer felszámolását célul tőző Németország és Olaszország élére két olyan meghatározó egyéniség állt, akik érvényesíteni tudták törekvéseiket az „Európai új rend" megteremtése céljából. Az első lépés a revízió végrehajtása felé a müncheni egyezmény létrejötte volt 1938. szeptember 29–30-án, amelyen Németország, Olaszország, Franciaország és Nagy-Britannia képviselői hoztak döntést.

[*] A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyra Főiskola volt hallgatója. A tanulmányt Molnár D. Erzsébet lektorálta. [*] Колишній студент Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II. Науковий керівник даної роботи: Молнар Д. Єлізавета. [*] Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, former student. The study was supervised by Molnár D. Erzsébet.

[1] Ormos Mária: *A történelem és a történettudományok*. Budapest, 2003, Nemzeti Tankönyvkiadó. 73.

Az első bécsi döntés létrejötte 1938. november 2-án hozta el a várt eredményt a magyar kormány számára.

A munka célja bemutatni az első bécsi döntés megjelenítését a helyi sajtó tükrében, Kárpátalja alföldi része visszacsatolásának körülményeit, illetve a korabeli újságcikkek hasábjain keresztül láttatni a vizsgált korszak sajátosságait. Az autonómia státusza körül kialakult helyzet, a kényszerkörülmények miatti megoldási lehetőségek, az első bécsi döntést megelőző diplomáciai események sajtóbeli lecsapódásának és magának a döntés megítélésének az ismertetése kerülnek kifejtésre az alábbiakban.

A munka központi részét a helyi sajtóban megjelent cikkek, hirdetések jelentették, amelyek napjainkban a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár Beregszászi Részlegén és az Országos Széchenyi Könyvtárban találhatóak, a feldolgozásra került sajtóorgánumok a következők voltak: *Az Őslakó*[2], a *Földmunkás*[3], a *Kárpáti Magyar Gazda*[4], az *Új Közlöny*[5], a *Magyar Élet*[6], a *Nova Szvoboda* (Нова Свобода)[7], a *Ruszkij Visztnik* (Русскій Вѣстникъ)[8], a *Ruszkij Narodnij Holosz* (Русскій Народньій Голосъ)[9], az *Ukrajinszke Szlovo* (Українське Слово)[10], a *Felvidéki Hadirokkantaknak Lapja*[11], a *Kárpátalja*[12], a *Kárpáti Híradó*[13], a *Kárpáti Magyar Hírlap*[14], az *Ungvári Közlöny*[15], a *Beregi Újság*[16] és a *Prágai Magyar Hírlap*[17]. A továbbiakban a hivatkozások alkalmával a szláv nyelvű lapok megnevezése és az azokból vett cikkek címe cirill betűs írással szerepelnek a munkában.

Az objektív kép kialakítása egy-egy adott korszakról nem lehet teljes többféle nézőpont megvizsgálása nélkül, emiatt célszerű áttekinteni a témát különböző szempontok alapján feldolgozó szakirodalmat. Az 1938–39 közötti időszakról sok monográfia, tanulmány és konferenciakötet született. A korabeli feldolgozások, kiadványok, emlékiratok, dokumentumok fontos részét képzik a kutatásnak, mert a korban keletkezett vagy utólagosan kiadott művek a történelmet átélt személyek gondolatvilágát osztják meg az olvasóval. A választott téma feldolgozásában, a Kárpátalján megjelenő korabeli sajtótermékekben való tájékozódást illetően fontos szerepe volt a korabeli sajtó kiadványainak bibliográfiai adatait közlő munkáknak.

---

[2] Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (Державний архів Закарпатської області, a továbbiakban: KTÁL), Az Őslakó, 1938–39
[3] KTÁL, Földmunkás, 1938
[4] KTÁL, Kárpáti Magyar Gazda, 1938–39
[5] KTÁL, Új Közlöny, 1938–39
[6] KTÁL, Magyar Élet, 1938
[7] KTÁL, Nova Szvoboda (Нова Свобода), 1938
[8] KTÁL, Ruszkij Visztnik (Русскій Вѣстник), 1938–39
[9] KTÁL, Ruszkij Narodnij Holosz (Русскій Народньій Голосъ), 1938–39
[10] KTÁL, Ukrajinszke Szlovo (Українське Слово), 1938
[11] Országos Széchenyi Könyvtár (a továbbiakban: OSZK), Felvidéki Hadirokkantaknak Lapja, 1938–39
[12] OSZK, Kárpátalja, 1938–39
[13] OSZK, Kárpáti Hiradó, 1938
[14] OSZK, Kárpáti Magyar Hirlap, 1938–39
[15] OSZK, Ungvári Közlöny, 1938–39
[16] OSZK, Beregi Ujság, 1938
[17] OSZK, Prágai Magyar Hírlap, 1938

Az összes felhasznált szakirodalom elemzését a formai követelményekre való tekintettel nem lehet kivitelezni, ugyanakkor ezzel kapcsolatban általánosan elmondható, hogy a nemzetközi események bemutatása kiemelt szerepet kapott mindegyikben. Egyetértés van azt illetően, hogy nemigen létezett olyan hatalom, amely ne akarta volna saját legitimitását a történelem eszközeivel igazolni. Aligha lehetett vitatni, hogy a közép-európai nemzetközi események alakulásában jelentős szerepe volt a nyugat-európai diplomáciának. A szubjektivitás kiszűrése miatt, amit nem lehet teljesen kiküszöbölni, használatosak a munkában az ukrán történészek kiadványai. Mégis az elfogulatlanságra törekvés céljával, illetve a források használatával kevésbé torz kép alakítható ki a múltról. A történeti megvilágításnak pedig nagy szerepe van a népek egymás közötti megértése, toleranciája tekintetében. A történelem tárgya ugyan az ember, de nem megítélni kell a múlt eseményit, ezáltal az embereket, hanem a tudomány eszközeivel és a történész képességeinek felhasználásával objektív képet szolgáltatni.

A két világháború közötti társadalmi nyilvánosság közvélemény-formáló intézményei között kiemelkedő volt a sajtó szerepe. A kormányon és a politikai pártokon kívül elsősorban ezeken keresztül látták el ismeretekkel és ideológiával a nagyközönséget. A sajtó funkciói a „tájékoztatás" mellett többnyire a közélet és társadalmi élet cselekvő szervezésére is kiterjedtek. Ebben az időszakban még kevés kritikai jellegű írással találkozunk. Az általunk vizsgált sajtóorgánumokra is igaz az a korszakra jellemző általános érvényű megállapítás, hogy már megfigyelhetőek a modern újságírás és lapszerkesztés elemei, illetve a korszerűségre törekvés.[18] Az 1918-as államfordulatot követő első években az addigi magyar sajtó nagyobb részét megszüntették, de 1921–1922-től az új lapok alapítása már nagyobb nehézségek nélkül történt. A hatóságok a sajtót cenzúrázták, gyakori volt a lapok betiltása.[19]

A csehszlovákiai magyar nyelvű sajtóban az anyaországi sajtóvisszhang elsőbbsége volt a jellemző, és a külföldi hírek adaptálása. Az 1938-as évtől kezdve a hírek, tudósítások nem szóltak másról, mint a magyarok összefogásának szükségességéről, a magyar múltról, jelenről és jövőről, valamint a magyar érdekek sérelméről. A kijelentések fokozottan telítődtek etnikai tartalmakkal. Egyébként ebben az időszakban rendszeresen „üres helyek" jelentek meg a különböző sajtóorgánumokban, jelezve, hogy egy-egy cikket a cenzúra nem engedett megjelenni. A korábbinál jóval többen ismerték

[18] Varga Éva: Beszédek a határon. A szlovákiai és magyarországi határ menti sajtó 1918–1938 között. In: *Regio, Kisebbség, Politika, Társadalom,* 2000. 11. évfolyam, 4. szám. 106-107.
Lásd erről még: Zeidler Miklós: A magyar külpolitika és a civil társadalom a Horthy-korszakban. In: Pritz Pál, Sipos Balázs, Zeidler Miklós (szerk.): *Magyarország helye a 20. századi Európában.* Budapest, 2002 Akaprint Nyomda. 56.

[19] Halász Marianna: A Kárpátaljai lakosság mindennapjai a korabeli magyar sajtó anyagai alapján az 1920-as években. In: *Társadalomtudományi Szemle*, 2009. XI. évfolyam, 3. szám. 80-81.
Lásd erről még: http://adatbank.sk/lexikon/magyar-sajto-19181945/ (2014. 02. 28.). Neszméri Csilla: *A két világháború közötti Szlovenszkói sajtó története./* http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2009/ProMino09-4-03-Neszmeri.pdf (2014.01. 27.)

fel a sajtópolitika fontosságát a külpolitikai és a diplomáciai célok megvalósításában, aminek eredményeként a sajtó is a diplomácia eszközévé vált.[20]

A magyar kormány két világháború közötti hivatalos revíziós és nemzetiségpolitikai irányzatát Teleki Pál neve fémjelezte. Koncepciójának gyökerei a trianoni békekonferenciára való felkészülés munkálataihoz nyúlnak vissza, amikor kidolgozta az ország területi integritása védelmében azt az érvelést, amely *„a magyarság és a Kárpát-medencét lakó egyéb nemzetiségek együttélésének szükségét, hasznát, feltételeit, és ennek az együttélésnek európai jelentőségét"* próbálta kihangsúlyozni.[21]

Az 1930-as évek közepe nem csupán Csehszlovákia, de az egész térség szempontjából fordulatot hozott. Az európai erőviszonyokban jól látható eltolódás jelentkezett. A gazdasági válságból viszonylag gyorsan talpra álló Németország mind gazdasági, mind katonai szempontból Anglia és Franciaország felé kerekedett, miközben a Közép-Kelet-Európai térségbe való gazdasági behatolása politikai térnyerést is eredményezett. Ezzel pedig fokozatosan semlegesítette Csehszlovákia biztonságának legfontosabb garantálóit.[22]

Az 1938-as év diplomáciai látogatásai közkedvelt téma volt a magyar és szláv nyelvű sajtóban egyaránt. Többnyire olyan híradások láttak napvilágot, amelyek érinthették a közép-európai térséget. A kárpátaljai lapok általában minden a kisantantot érintő hírről igyekeztek beszámolni: *„A román belpolitika változása semmit sem változtat a kisántánt szilárdságán."*[23] Nemcsak a kisantant, de a Duna-menti államok is fontosnak tartották a kompromisszumkeresést a problémás ügyek rendezése megoldásaként. Horthy Miklós és a magyar kormány tagjai számos alaklommal tettek diplomáciai látogatást Németországban vagy éppen Olaszországban, de nem hanyagolták el kapcsolataikat a szomszédos Lengyelországgal sem: *„Moszicki*

---

[20] Varga, 2000. 114–115.
Lásd erről még: Simon Attila: *A Csehszlovákiai magyar kisebbség helyzete.* /http://adatbank.transindex.ro/regio/kisebbsegkutatas/pdf/II_fej_05_Simon.pdf. (2014. 04. 28.). KTÁL, *A magyar igazság és szeretet.* Magyar Élet, 1938. október 26. XV. évfolyam, 39. szám, 1. KTÁL, *Az egységes magyar táborban most már a jobboldal és a középpárt mellett ott van a baloldal is, a haladó polgárság, munkásság és zsidóság.* Magyar Élet, 1938. október 26. XV. évfolyam, 39. szám, 1.

[21] Tilkovszky Lóránt: *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon (1938–1941)*. Budapest, 1967, Akadémiai Kiadó. 323.
Lásd erről még: Teleki Pál: *Időszerű nemzetközi politikai kérdések a politikai földrajz megvilágításában.* Budapest, 1931, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. 15.

[22] Simon Attila: *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban.* Somorja, 2010, Fórum Kisebbségkutató Intézet. 70.
Lásd erről még: Szőke Domonkos: *Szellem és politika. Elemzések és elmélkedések a két világháború közötti Magyarország történelméről.* Debrecen, 2002, Kapitális Bt. 20. ZEIDLER MIKLÓS: Mozgástér a kényszerpályán. A magyar külpolitika „választásai" a két világháború között. In: Romsics Ignác (szerk.): Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről. Budapest, 2005, Osiris Kiadó. 178. Вегеш Микола: Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород, 2004, Карпати. 118.

[23] KTÁL, *Fényes fogadtatásban részesítették Prágában Micescu román külügyminisztert.* Új Közlöny, 1938. január 11. LX. évfolyam, 7. szám, 2.
Lásd erről még: KTÁL, Наради в Будапешті. Українське Слово, 20. січня 1938. рік видання VII, число 3. (237), 2. OSZK, *A jövő kulcsát kovácsolják a dunai térben*. Kárpáti Híradó, 1938. január 13. XV. évfolyam, 9. szám, 1.

lengyel köztársasági elnök hívta meg februárra vadászni…[a kormányzót]*"*[24] A külföldi utazások a közös külpolitika tekintetében voltak jelentős lépések, hiszen a cél az első Csehszlovák Köztársaság kialakult határainak a felszámolása volt az első világháborúban vesztes államok részéről. Ezekről minden újság igyekezett tudósítani, akár külföldi állam- vagy kormányfő utazásairól volt szó, de még inkább a magyarországi kormánnyal kapcsolatosakról.

A csehszlovák kormánypárti magyar sajtóban gyakran teret kaptak a Csehszlovák Köztársaságot méltató, az államalakulat létrejöttéről megemlékező írások is. A sajtó megmaradása érdekében gyakran igyekezett méltatni a fennálló rendszert, vagy annak kiemelkedő alakjait. A magyar politikai élet személyeinek születésnapját ünneplő cikkek mellett a csehszlovák vezetőkkel kapcsolatban is jelentek meg hasonló tartalmúak: *A 60 éves Hodza Milán államférfiúi egyénisége* című cikkben a szerző úgy fogalmaz, hogy a legnagyszerűbb politikus és a *„szlovákok legjobb tulajdonságait hozta be"* a politikába.[25] Az aktuális állam- és kormányfő felköszöntése bevett szokás volt, így minden korabeli sajtótermékben olvasható hasonló színezetű cikk.[26]

Az egész térségben érvényesült Németország nyomasztó hegemóniája, amellyel egyre inkább növekvő politikai befolyás is párosult. Ausztria és a Szudéta-vidék bekebelezése már nemcsak fenyegetés volt, 1938-ban valósággá vált. Európa két vezető államának, Németországnak és Olaszországnak a kapcsolattartását fokozott figyelemben részesítette a nemzetközi politikai élet. Általában véve 1938 eleje a katonai erődemonstráció jegyében telt, mindenki arról beszélt, hogy egész Európa katonai mozgósításba kezdett.[27]

Az 1935-től a kormányfői tisztséget betöltő Milan Hodža jól érzékelte az Adolf Hitler által tett kijelentések és lépések súlyát. De azon intézkedései, ame-

[24] OSZK, *Lengyelországi vadászatra hívták meg Horthy magyar kormányzót.* Kárpáti Híradó, 1938. január 13. XV. évfolyam, 9. szám, 2.
Lásd erről még: KTÁL, *Horthy Miklós utazása.* Földmunkás, 1938. február 15. II. évfolyam, 2. szám, 1. Ránki György: *Oszd meg és uralkodj! Kelet-Európai államfők Hitlernél.*/ http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/82-03/ch11.htm (2014. 02. 28.)
[25] OSZK, *A 60 éves Hodza Milán államférfiúi egyénisége.* Kárpátalja, 1938. január 31. VI. évfolyam, 5. szám, 1.
Lásd erről még: Simon, 2010, 80.
[26] OSZK, *Születésnap.* Kárpátalja, 1938. március 7. VI. évfolyam, 10. szám, 1.
Lásd erről még: OSZK, *Dr. Hodža Milán.* Beregi Újság, 1938. január 30. XVIII. évfolyam, 5. szám, 1. OSZK, *Podkarpatszka Rusz csatlakozásának 19. évfordulóján nagyszabású ünnepség volt Ungváron, Beregszászon és egész Podkarpatszka Ruszban.* Kárpátalja, 1938. május 9. VI. évfolyam, 18. szám, 1.
[27] KTÁL, Італія вітає Гітлера. Українське Слово, 9. березня 1938. рік видання VII., число 11. (245), 2.
Lásd erről még: Vehes Mikola–Tokar Marian: Kárpátalja (Podkarpatszka Rusz/Kárpáti Ukrajna) kérdése a nemzetközi politikában. In: Fedinec Csilla, Vehes Mikola (szerk.): *Kárpátalja 1919-2009 történelem, politika, kultúra.* Ungvár, 2010, Argumentum MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Ungvári Nemzeti Egyetem Politikai Regionalizmus Kutatóintézete. 91-92. Zeidler, 2005. 178. Sipos Péter: *A kormányzó. Horthy Miklós*./ http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/90-056/ch02.html (2014. 02. 28.)
Szinai Miklós–Szűcs László: *Horthy Miklós tikos iratai.* Budapest, 1963, Kossuth Könyvkiadó. 179-180. Diószegi László: A nagyhatalmak és a Duna-medence az 1930-as években. In Romsics Ignác (szerk.): *Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században.* Budapest, 1995, Teleki László Alapítvány. 99. Степчо, Петро: Карпато-Українська держава. Львів, 1994, Атлас. 138. Neszméri,/ http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2009/ProMino09-4-03-Neszmeri.pdf. (2014. 01. 27.)

lyek a csehszlovák nemzetiségi politika megreformálása érdekében jöttek létre már elkésettnek bizonyultak. A miniszterelnök az úgynevezett nemzetiségi statútum („Národnostný štatút"[28]) bevezetését tervezte, hogy oldja a fennálló helyzetet az országban.[29] Az első világháború vesztes és győztes államai nem voltak elégedettek a nemzetközi kisebbségvédelemmel, a győztesek sokallták, a vesztesek keveselték. A kisebbségvédelemről folytatott vita mögött azonban egy idő után már nyilvánvalóvá vált az államok valódi törekvése: a háborúból területi veszteséggel kikerülők a békeszerződések revízióját, míg az új vagy megnagyobbodott területű államok a nemzetiségek lehetőleg mihamarabbi asszimilációját akarták elérni. A vesztes államok szemei előtt nem a kisebbségek helyzetének rendezése, hanem a területszerzés, az első világháború utáni megaláztatás felszámolása lebegett.[30]

Már az előbbiekben említést nyert a diplomáciai kapcsolatok fontossága, így az Imrédy Béla magyar miniszterelnök és Kánya Kálmán külügyminiszter 1938. július 24-i olaszországi látogatása az országra gyakorolt német befolyás elhatalmasodása elleni fellépés egyik lehetőségévé vált. A Németországgal szembeni magyar pozíciók megerősítésének másik fontos elemét a kisantant országokkal történő megegyezésben vélték felfedezni, aminek eredménye az 1938. augusztus második felében aláírt bledi egyezmény volt. Ebben Magyarország lemondott a határok erőszakos megváltoztatásának eszközéről, cserében viszont a kisantant államok elismerték fegyverkezési egyenjogúságát. Budapestnek sikerült az egyezmény életbe lépését a kisantant országokkal kötött kisebbségvédelmi megállapodásokhoz kötnie, így a magyar diplomácia még nagyobb sikert könyvelhetett el.[31] Az egyezmény hírét és jelentőségét nem hagyta figyelmen kívül a helyi sajtó sem:

---

[28] Milan Hodža csehszlovák miniszterelnök (1935–1938) nevével fémjelzett 1938 márciusi nemzetiségi statútumtervezet. A nemzetiségi statútum az első Csehszlovák Köztársaságban élő nemzetek viszonyának átrendezésére vonatkozott, amely a polgárok teljes egyenjogúságát, a nemzetiségek arányos képviseletét az államigazgatásban és a gazdaságban, a költségvetés arányos elosztását, a nemzetiségek oktatási és kulturális autonómiáját ígérte. A rendezés fontos részét képezte volna az egyéb nemzetiségek nyelvének egyenjogúsítása, a kisebbségek által lakott térségekben hivatalos nyelvként való használatát előirányozó új nyelvtörvény megalkotása. A statútum a közigazgatás decentralizációjának tervét is tartalmazta.

[29] КТÁL, Національний статут. Українське Слово, 20. квітня 1938. рік видання VII, число 23. (257), 3. Lásd erről még: КТÁL, Конференція чеських міністрів з представниками судетських німців. Українське Слово, 29. червня 1938. рік видання VII, число 42. (276), 1. Simon, 2010. 83. Sallay Gergely: *Az autonómiától a revízióig. A csehszlovákiai Egyesült Magyar Párt politikai koncepciójának változása az 1938. évi müncheni válság hatására./* http://mek.oszk.hu/09300/09396/html/02.htm (2014. 02. 27.). Bánszki Hajnalka: Szlovákia és Kárpátalja 1938–39-ben. Hasonlóságok és különbségek. In: Zubánics László (szerk.): *A magyar–ukrán közös múlt és jelen: összekötő és elválasztó „fehér foltok". Спільне українсько-угорське минуле і сьогодення: „білі плями", що віддаляють та об'єднують".* Beregszász–Ungvár, 2011, Intermix Kiadó. 53.

[30] Eiler Ferenc: *A népszövetségi nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer működése az első években./* http://adatbank.transindex.ro/regio/kisebbsegkutatas/pdf/I_fej_09_Eiler.pdf (2014. 01. 27.)

[31] Pritz Pál: Magyarország helye a 20. századi Európában. In: Pritz Pál, Sipos Balázs, Zeidler Miklós (szerk.): *Magyarország helye a 20. századi Európában.* Budapest, 2002, Akaprint Nyomda. 32.
Lásd erről még: КТÁL, *Hitler és Mussolini szeptemberben Budapestre látogat.* Kárpáti Magyar Gazda, 1938. július 24. XIV. évfolyam, 31. szám, 1. Simon, 2010. 171.

A magyar kérdés állt a bledi kisantant értekezlet középpontjában.[32] Sokan várták a helyzet békés megoldását a találkozótól: *Bled csak nyitány a dunavölgyi problémák megoldásának lehetőségéhez.*[33]

Az első Csehszlovák Köztársaság elsődleges problémája a szudétanémet kérdés rendezése volt, mert ez maga után vonhatta a szomszédos államok területigényeit. Végül a szeptember 29-én megtartott müncheni konferencián a német többségű területek Németországnak való átadásáról döntöttek. A tárgyalásokról kirekesztett Csehszlovákia számára nem maradt más lehetőség, mint a döntés elfogadása.[34] A müncheni konferencia híre bombaként robbant a sajtóban, az egyezménynek jelentős szerepet tulajdonított valamennyi nyomtatott médium, amiben nem tévedtek, hiszen ez az esemény a második világháborúhoz vezető út egyik kulcsfontosságú momentuma lett, sőt a világháború végén is meghatározó szerepre tett szert, mert az aláírásának dátuma volt a területrendezések elfogadásának időpontbeli határvonala.[35]

Az előzőekben láthattuk, hogy a helyi sajtóban megjelent cikkek, közlemények végigkísérték a visszacsatolás menetét és annak előszeleit is bemutatták: a magyar és külföldi kormányok utazásait Európa-szerte, a nemzeti statútum kérdését a csehszlovák parlament előtt, a müncheni egyezmény létrejöttének körülményeit. Általánosan elmondható, legyen az szláv vagy magyar nyelvű sajtó, hogy a külföldi diplomáciai utaknak egyaránt nagy jelentőséget tulajdonított. Ezeknek az

[32] OSZK, *A magyar kérdés állt a bledi kisantant értekezlet középpontjában*. Kárpáti Híradó, 1938. augusztus 24. XV. évfolyam, 143. szám, 1.
Lásd erről még: OSZK, *A magyar kérdés a kisantant tanácskozásainak előterében.* Prágai Magyar Hírlap, 1938. augusztus 21. XVIII. évfolyam, 190. (4633) szám, 3. OSZK, *Magyarország támadást kizáró megegyezést kötött a kisantanttal.* Prágai Magyar Hírlap, 1938. augusztus 24. XVIII. évfolyam, 192. (4635) szám, 1. KTÁL, Європейська сензація: Договір Мадярщини з Малою Антантою. Нова Свобода, 26. серпня 1938. річник I. (XXXIX.), число 56. 1.

[33] OSZK, *Bled csak nyitány a dunavölgyi problémák megoldásának lehetőségéhez.* Kárpáti Híradó, 1938. augusztus 26. XV. évfolyam, 145. szám, 1.

[34] KTÁL, День 29. вересня 1938. р. Українське Слово, 8. жовтня 1938. рік видання VII, число 60. (294), 1. Lásd erről még: KTÁL, Гітлер – Чемберлейн – Мусоліні – Даладіє радяться. Нова Свобода, 30. вересня 1938. річник I. (XXXIX.), число 84. 1. Карпатська Україна (1938-1939). Збірник архівних документів і матеріалів. Редактори: Делеган М. В., Вискварко С. А. Ужгород, 2009, Карпати. 44. Олашин, Андрій: Історія Закарпаття. Посібник з краєзнавства. Мукачево, 2009, «Карпатська вежа»,. 189–190. Simon, 2010. 167. Vehes Mikola–Tokar Marian: A müncheni egyezmény. In: Fedinec Csilla, Vehes Mikola (szerk.): Kárpátalja 1919-2009 történelem, politika, kultúra. Ungvár, 2010, Argumentum MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Ungvári Nemzeti Egyetem Politikai Regionalizmus Kutatóintézete. 91-92. Вегеш Микола – Токар Маріан – Басараб Михайло: Карпатська Україна в контексті українського державотворення: навчальний посібник. Ужгород, 2008, Карпати. 44–48. *Felvidékünk-honvédségünk (Trianontól-Kassáig). Történelmi eseménysorozat képekkel.* Felelős igazgató: Győry Aladár. Budapest, 1939, a Vitézi Rend Zrínyi Csoportjának kiadása, Stádium Sajtóvállalat Rt. 56–59. Стерчо, 1994. 151–159. Вегеш, 2004. 117–119. Brenzovics László: *Nemzetiségi politika a visszacsatolt Kárpátalján 1939–1940.* Ungvár, 2010, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. 84.

[35] OSZK, *Utolsó kísérlet a béke megteremtésére.* Prágai Magyar Hírlap, 1938. szeptember [30]. XVIII. évfolyam, 223. (4666) szám, 1.
Lásd erről még: Вегеш, 2004. 118.

utaknak a fontosságát az adta, hogy látni lehetett melyik ország milyen ideológia felé lojális és remél attól támogatást a jövőbeli terveihez. A nemzetiségi kérdés kiéleződésének tekintetében nyilvánvaló a csehszlovák kormány szerepe, de ezen túl a felelősség nem vonható el a versailles-i békerendszer felszámolását célul tűző és a nemzetközi diplomáciát formáló nagyhatalmi érdekektől sem.

A saját valós idejében legitimnek tartott müncheni döntés – annak ellenére, hogy a magyar revízióról nem döntött – fontos lökést adott, hiszen megteremette az etnikai elvű határrevízió precedensét. Ezzel pedig olyan rést ütött a versailles-i határok rendszerén, amely nyomán az újabb változásokat már nem lehetett feltartóztatni. A lengyel kormány, amely szeptember utolsó napjaiban konkrét területi ígéreteket kapott Eduard Beneš elnöktől, ultimátumot intézett Prágához, az általa igényelt területek azonnali átadását követelve, amire október 1-jén sor is került. A magyar és lengyel kisebbség helyzetének a rendezését a helyi sajtóban többnyire együtt kezelték.[36]

A magyar és csehszlovák kormány közötti tárgyalások az új határ kijelölése kapcsán Komáromban kezdődtek, amelyről a híradások már korán megjelentek, illetve az egész folyamatot végig lehetett követni főként a magyar nyelvű sajtóban. Az 1938. október 9-én, az esti órákban megkezdődött tárgyalások menetét és eredményét alapvetően meghatározta az, hogy a tárgyalóasztalhoz két teljesen eltérően felkészült és motivált küldöttség ült le. Azonban – egyes történészi vélemények szerint – a magyar fél felelősségét sem lehet elhanyagolni az eredmény elmaradásában, mert az 1910-es népszámlálás adataihoz ragaszkodó magyar küldöttség magatartása nehezítette a kétoldalú tárgyalást.[37] Ezt követően a magyar–szlovák államhatár kérdése a nemzetközi diplomácia színterére tevődött át, a következő napokban szinte

[36] OSZK, *A szudéta-német területek átadása megkezdődött.* Prágai Magyar Hírlap, 1938. október 2. XVII. évfolyam, 225. (4668) szám, 1.
Lásd erről még: OSZK, *Pótnyilatkozat a lengyel és a magyar kérdés megoldásáról.* Prágai Magyar Hírlap, 1938. október 2. XVII. évfolyam, 225. (4668) szám, 7. KTÁL, Польская нота и мадьярскій вопросъ. Русскій Вѣстникъ, 9. октября 1938. годъ наданія XVII. №29. 5. Simon, i. m. 2010. 186. *Felvidékünk-honvédségünk (Trianontól-Kassáig). Történelmi eseménysorozat képekkel,* 1939. 56-59. Thomas von Ahn: *„Új szellem szlovenszkón". Betekintések Szvatkó Pál Csehszlovákiai magyar „Kultúrpolitikai Szemlé"-jébe (1937–38)./* http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2009/ProMino09-4-04-Ahn.pdf (2014. 03. 31.).

[37] Simon, 2010. 206.
Lásd erről még: KTÁL, Наша країна європейська проблема. Українське Слово, 14. жовтня 1938. рік видання VII, число 61. (296), 1. KTÁL, Переговоры въ Комарно прервані. Русскій Народньій Голосъ, 16. октября 1938. годь нрд. V. №219. 1. KTÁL, *Vojna ne budet! V Komarome.* Русскій Вѣстникъ, 16. октября 1938. 2. (nincs évfolyam és szám megnevezve). OSZK, *A komáromi tárgyalások ötödik napja.* Kárpáti Hiradó, 1938. október 14. XV. évfolyam, 172. szám, 1. OSZK, *Magyarország a nagyhatalmakhoz fordul.* Prágai Magyar Hírlap, 1938. október 15. XVII. évfolyam, 236. (4679) szám, 1. OSZK, *A magyar kormány nem fogadta el a negyedik csehszlovák javaslatot sem.* Kárpáti Híradó, 1938. október. 25. XV. évfolyam, 180. szám, 1. OSZK, *R. Vozáry Aladár nyilatkozata a komáromi tárgyalásokról, a magyar–ruszin viszonyról, a kárpátaljai magyarság kérdéséről*. Kárpáti Hiradó, 1938. október. 18. XV. évfolyam, 175. szám, 1. Szegedy-Maszák Mihály: Ködképek a diplomáciában Szegedy-Maszák Aladár visszaemlékezései. In: Romsics Ignác (szerk.): *Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században.* Budapest, 1995, Teleki László Alapítvány. 174. Veheš–Tokar, 2010. 92–93. *Felvidékünk-honvédségünk (Trianontól-Kassáig). Történelmi eseménysorozat képekkel,* 1939. 63–65. Simon, 2010. 206. 93. Вегеш–Токар–Басараб, 2009. 48–50.

egymást váltották a delegációk Németországban. A két érintett ország végül Németország és Olaszország jóindulatában bízhatott, továbbá garanciát vállaltak, hogy a döntést magukra nézve kötelezőnek fogják tekinteni. Ezzel a döntéssel mindkét fél egyet értett: *„Németország és Olaszország döntőbíráskodása a legjobb mód a nehézségek elintézésére és különösen a kárpátorosz probléma gyors megoldására”*[38] – ilyen és ehhez hasonló tartalmú vezércikkek, tudósítások sorra jelentek meg a különböző kárpátaljai sajtótermékekben.[39]

A Belvedere-kastélyban tartották meg a végső ülést. A megállapodás értelmében a csehszlovák államnak gondoskodnia kellett arról, hogy a területek sértetlenül adódjanak vissza. Továbbá biztosítani kellett a területükön maradó egyéb nemzetiségek jogait.[40] Az új határ Bótrágy, Kis- és Nagygut, Jánosi, Kovászó, Oroszi, Keresztúr, Újlak, Beregszász, Ördarma, Ungvár, Radvánc, Daróc, Nagygejőc, Korláthelmec, Nagydobrony, Barkaszó, Izsnyéte, Várkulcs, Munkács, Fornos, Schönborn, Felsőremete, Salánk, Mátyfalva, Csoma, Feketeardó vonalon húzódott. Az első bécsi döntés öt mai Kárpátaljai járást érintett: Ungvár, Munkács, Beregszász, Nagyszőlős, Ilosva.[41] A visszacsatolt terület nagysága 11 927 km², lakossága 10 41 101 fő volt. Európa nagyhatalmai hallgatólagosan elismerték ugyan a területszerzéseket, aminek két oka lehetett:

---

[38] OSZK, *Olaszország és Németország hamarosan dönt a magyar–csehszlovák határkérdésben.* Prágai Magyar Hírlap, 1938. október 30. XVII. évfolyam, 248. (4691) szám, 1.
Lásd erről még: KTÁL, *Ribbentrop római tárgyalásai*. Új Közlöny, 1938. október 30. LX. évfolyam, 248. szám, 2. KTÁL, *Berlin és Róma dönt.* Új Közlöny, 1938. október 29. LX. évfolyam, 247. szám, 1. Zeidler, 2005. 181. Vehes–Tokar, 2010. 93. Simon, 2010. 223–224. Csanádi György: *Sorsfordító évek sodrában.* Ungvár, 2004, Poli Print. 115. Dupka, 2000. 24–25.

[39] OSZK, *Komáromra összpontosul a világ figyelme.* Kárpáti Hiradó, 1938. október 12. XV. évfolyam, 170. szám, 1.
Lásd erről még: OSZK, *Vasárnap tárgyalnak Komáromban a magyar területek visszacsatolásáról.* Prágai Magyar Hírlap, 1938. október 9. XVII. évfolyam, 231. (4674) szám, 1. KTÁL, Переговоры в Комарно. Русскій Народнъій Голосъ, 14. октября 1938. годь нрд. V. №218. 1. KTÁL, Приятельська нота Мадярщини. Українське Слово, 8. жовтня 1938. рік видання VII, число 60. (294), 2. KTÁL, Мадьярі вьіясняютъ положеніе. Русскій Народньій Голосъ, 16. октября 1938. годь нрд. V. №219. 1. Стерчо, i. m. 1994. 160–162.

[40] Vehes Mikola–Tokar Marian: Az első bécsi döntés. In: Fedinec Csilla, Vehes Mikola (szerk.): Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Ungvár, 2010, Argumentum MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Ungvári Nemzeti Egyetem Politikai Regionalizmus Kutatóintézete. 94–95.
Lásd erről még: OSZK, *Csonka Kárpátország egész területén forrong a ruszinság a csehukránok ellen.* Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 22. LX. évfolyam, 265. szám, 3. Vitéz Kollányi Károly: *Kárpáti trilógia.* Pomáz, 2005, Kráter Műhely Egyesület. 306–307. *Felvidékünk-honvédségünk (Trianontól-Kassáig). Történelmi eseménysorozat képekkel*, 1939. 103–112. Dupka György: *Kárpátalja magyarsága. Honismereti kézikönyv.* Budapest, 2000, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Makro és Kiss Nyomda Kft. 26. Стерчо, 1994. 175–17. Вегеш, 2004. 117–119. 134–135. Карпатська Україна (1938–1939). Збірник архівних документів і матеріалів. 1999. 234. Вегеш–Токар–Басараб, 2008. 50–53.

[41] Vehes–Tokar, 2010. 94–95.
Lásd erről még: Вегеш, 2004. 117–119.

az 1930-as években a britek „appeasmeant" politikája[42], illetve Adolf Hitler müncheni ígérete: *„nincs több területi kívánságom",* de miután Hitler mégis bevonult Prágába, Neville Chamberlaine brit miniszterelnök kijelentette: vége az appeasmeant politikának.[43]

A terület visszacsatolása úgy jelent meg, mint régen várt igazságtétel: *Győzött a magyar igazság![44]* A mintegy 20 év alatt viszont számos demográfiai és társadalmi változás ment végbe a lakosság összetételében. A Felvidék területének népessége nem csupán a magyar etnikumhoz tartozó lakosságból állt, hiszen éltek itt ruszinok, ukránok, szlovákok, csehek, németek (és még kisebb számban egyéb nemzetiségek is), így a visszacsatolás megítélése is eltérő volt. Ezenkívül a területen jelen lévő gazdasági problémákkal is fel kellett venni a harcot.[45]

A magyar sajtóban rengeteg, a visszacsatolást éltető, és gyakran a túlzásoktól sem mentes megfogalmazásban jelentek meg hírközlések. Általában nem elégedettek a visszatért terület nagyságával, gyakran pedig úgy jelenítették meg, mint nagy elnyomásból és rabságból való felszabadulást.[46] A problémás kérdés sokáig a ruszinok lakta területek hovatartozása volt, illetve sok demonstrációt tartottak a közös lengyel–magyar határ visszaállítása érdekében. A ruszinok lakta terület Magyarországhoz csatolásának jogosságát szintén a történelmi múltban keresték, gyakran pedig az első Csehszlovák Köztársaság kötelékében eltöltött közös

---

[42] Neville Chamberlain (1937–1940) miniszterelnöksége alatt a brit külpolitika irányvonala az 1930-as években. A kialakulóban lévő kontinentális konfliktus elhárítására alkalmazott megengedési politika.

[43] Bán D. András: A közép-kelet-európai brit külpolitika és Magyarország 1939–47. In: Romsics Ignác (szerk.): *Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században.* Budapest, 1995, Teleki László Alapítvány. 140.

Lásd erről még: Molnár D. István–Molnár József–Vehes Mikola–Osztapec Jurij–Oficinszkij Roman–Tokar Marian–Fedined Csilla–Csernicskó István: Хроніка Закарпаття (1867–2010). Kárpátalja évszámokban (1867–2010). Нпуково-дослідний інститут політичної регіоналістики. Серія „Studia Regionalistica" Ужгород, Видавництво УжНУ „Говерла", 2011. 70-95. Botlik, 2000. 212. Dupka, 2000. 26-27. Vitéz Kollányi, 2005. 307. Zubánics, 2011. 12. Szabó József–M. Szabó Miklós: *A magyar katonai repülés története 1938-2008.* Budapest, 2008, Zrínyi Kiadó. 11-13. Попович, 2008. 7-9. Бенедек, Андраш Ш.: Сосїдьі добрі втелиякі. Русині gens fidelissima. Ужгород, 2001, ПоліПрінт. 136. Gál Vilmos–Tar Attila Szilárd: *Dokumentumok a XX. század történetéhez.* Budapest, 2001, Nemzeti Tankönyvkiadó. 127.

[44] OSZK, *Győzött a magyar igazság!* Kárpáti Hiradó, 1938. november 3. XV. évfolyam, 185. szám, 1.

45 OSZK, Életképes-e a felvidék a mai formációban. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 18. XIX. évfolyam, 133. szám, 2.

[46] OSZK, *Boldog Magyarország*. Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 16. XIX. évfolyam, 131. szám, 3.

Lásd erről még: KTÁL, *Minket, a Párkánytól Feketeardóig terjedő földet, tehát azt a boldogságával betelni alig tudó területet, amely most szabadult fel a 20 éves rabság alól: megtettek Felvidéknek.* Az Őslakó, 1939. január 15. II. évfolyam, 3. szám, 1. OSZK, *Magyarok!* Felvidéki Hadirokkantaknak Lapja, 1938. november 27. VI. évfolyam, 1. szám, 1. OSZK, *Ungvár felszabadult!* Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 13. XIX. évfolyam, 129. szám, 1. OSZK, *Vége a gyalázatos cseh terrornak és elnyomásnak Munkács város felszabadulásának boldogságos napja.* Kárpáti Híradó, 1938. november 13. XV. évfolyam, 190. szám, 1. OSZK, *Leírhatatlan lelkesedéssel fogadta Ungvár a magyar csapatok bevonulását.* Ungvári Közlöny, 1938. november 12. LX. évfolyam, 257. szám, 1.

sérelmekre hivatkoztak.[47] A magyar kötelékbe kerülés jelentőségét gyakran a magyar nyelv szabad használatával vagy egyes, a magyarság összetartozását szimbolizáló tárgyak visszatérésével igyekeztek még inkább jelentőségteljesebbé tenni.[48]

Mindazok a területi és politikai változások, amelyek régiónkban az 1938-as évben lezajlottak, már annak a folyamatnak az első látható eredményei voltak, amelyek a következő évben a második világháborúhoz vezettek. Ma már azt is jól tudjuk, hogy az első bécsi döntés néhány évig volt érvényben, majd a győztes hatalmak a müncheni egyezmény „részeként" azt is érvénytelenítették. Ugyanakkor a döntés utólagos semmissé nyilvánítása nem írja felül a két világháború közötti első Csehszlovák Köztársaság nemzetiségi politikájának hiányosságait, vagy az egyes nemzetek önállósodási törekvéseinek jogosságát. A mai Kárpátalja területe olyan légkörben volt, mely lehetővé tette ugyan a demokratikus értékekhez való jogot, ugyanakkor féket is szabott azoknak. Az Európában zajló hatalmi átrétegződés maga után vonta az újbóli területrendezés lehetőségét az első világháborúban vesztes országok számára. A sajtó által a revízió pozitív vagy negatív megítélése egyértelműen a hátterében álló politikai vezetők egyik vagy másik kormányhoz való lojalitásától függött. Ugyanakkor ez nem általánosítható a társadalom egészére, mivel Kárpátalja mindig is egy színes forgatag volt etnikai összetételét tekintve. Illetve az egyes nemzetek tagjai a jobb megélhetés reményét inkább láthatták egy éppen megerősödő Magyarországban, mint egy darabjaira hulló Csehszlovákiában.

Felhasznált irodalom

Levéltári források

Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattára (OSZK Kézirattár)
Felvidéki Hadirokkantaknak Lapja 1938–39
Kárpátalja 1938–39
Kárpáti Híradó 1938
Kárpáti Magyar Hírlap 1938–39
Ungvári Közlöny 1938–39

[47] OSZK, *Tizenötezer főnyi magyar követelte Ungvárott a lengyel magyar közös határt.* Ungvári Közlöny, 1938. november 15. LX. évfolyam, 259. szám, 1.
Lásd erről még: OSZK, Ötszáz ruszin község követeli Magyarországhoz való csatolását. Ungvári Közlöny, 1938. november 16. LX. évfolyam, 260. szám, 4. OSZK, *Ha München nagy lépés volt a béke felé, akkor Bécs gátként áll a megbékülés útján.* Ungvári Közlöny, 1938. december 20. LX. évfolyam, 288. szám, 2. OSZK, *Magyar-lengyel határt! Vasárnap tüntető fáklyamenet Ungváron.* Kárpáti Magyar Hírlap, 1938. november 13. XIX. évfolyam, 129. szám, 3. KTÁL, *A kárpátaljai ruszinság.* Az Őslakó, 1939. február 19. II. évfolyam, 8. szám, 1.

[48] OSZK, *Visszajött az Ungvári ezredzászló!* Ungvári Közlöny, LX. évfolyam, 264. szám, 1.
Lásd erről még: OSZK, *Ma d. e. 9 órakor ünnepélyes keretek között kitűztük a magyar lobogót a munkácsi városházára!* Kárpáti Híradó, 1938. november 4. XV. évfolyam, 186. szám, 2. OSZK, *A nagyvilágon e kívül…* OSZK, Kárpátalja, 1938. november 9. VI. évfolyam, 32. szám, 1. KTÁL, *Magyar köszöntés!…* Az Őslakó, 1939. január 29. II. évfolyam, 5. szám, 4.

Országos Széchenyi Könyvtár Mikrofilmolvasó (OSZK Mikrofilmolvasó)
Beregi Újság 1938
Kárpáti Magyar Gazda (Ruszinszkói Magyar Gazda) 1938–39
Prágai Magyar Hírlap 1938
Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (Державний архів Закарпатської області, KTÁL)
Az Őslakó 1938–39
Földmunkás 1938
Kárpáti Magyar Gazda (Ruszinszkói Magyar Gazda) 1938–39
Magyar Élet 1938
Új Közlöny 1938–39
Nova Szvoboda (Нова Свобода) 1938
Ruszkij Visztnik (Русскій Вѣстникъ) 1938–39
Ruszkij Narodnij Holosz (Русскій Народныій Голосъ) 1938–39
Ukrajinszke Szlovo (Українське Слово) 1938

Korabeli kiadványok, feldolgozások, emlékiratok, dokumentumok

Felvidékünk-honvédségünk (Trianontól-Kassáig). Történelmi eseménysorozat képekkel. Felelős igazgató: Győry Aladár. Budapest, 1939, a Vitézi Rend Zrínyi Csoportjának kiadása, Stádium Sajtóvállalat Rt.

Gál Vilmos–Tar Attila Szilárd (2001). *Dokumentumok a XX. század történetéhez.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó

Szinai Miklós–Szűcs László (1963). *Horthy Miklós tikos iratai.* Budapest, Kossuth Könyvkiadó

Teleki Pál (1931). *Időszerű nemzetközi politikai kérdések a politikai földrajz megvilágításában.* Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda

Карпатська Україна (1938–1939). Збірник архівних документів і матеріалів. Редактори: Делеган М. В., Вискварко С. А. Ужгород, 2009, Карпати

Szakirodalom, tanulmányok

Brenzovics László (2010). *Nemzetiségi politika a visszacsatolt Kárpátalján 1939–1940.* Ungvár, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség

Csanádi György (2004). *Sorsfordító évek sodrában.* Ungvár, PoliPrint

Dupka György (2000). *Kárpátalja magyarsága. Honismereti kézikönyv.* Budapest, a Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága, Makro és Kiss Nyomda Kft.

Halász Marianna (2009). A Kárpátaljai lakosság mindennapjai a korabeli magyar sajtó anyagai alapján az 1920-as években. In: *Társadalomtudományi Szemle*, XI. évfolyam, 3. szám

Kárpátalja 1919-2009 történelem, politika, kultúra. Szerkesztette: Fedinec Csilla, Vehes Mikola. Ungvár, 2010, Argumentum MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, Ungvári Nemzeti Egyetem Politikai Regionalizmus Kutatóintézete

Magyarország és a nagyhatalmak a 20. században. Főszerkesztő: Romsics Ignác. Budapest, 1995, Teleki László Alapítvány

Magyarország helye a 20. századi Európában. Szerkesztette: Pritz Pál, Sipos Balázs, Zeidler Miklós. Budapest, 2002, Akaprint Nyomda

Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről. Főszerkesztő: Romsics Ignác. Budapest, 2005, Osiris Kiadó

Molnár D. István–Molnár József–Vehes Mikola–Osztapec Jurij–Oficinszkij Roman–Tokar Marian–Fedined Csilla–Csernicskó István: Хроніка Закарпаття *(1867-2010). Kárpátalja évszámokban (1867–2010).* Нпуково-дослідний інститут політичної регіоналістики. Серія „Studia Regionalistica" Ужгород, 2011, видавництво УжНУ „Говерла"

Ormos Mária (2003). *A történelem és a történettudományok*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó

Simon Attila (2010). *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban.* Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet

Szabó József–M. Szabó Miklós (2008). *A magyar katonai repülés története 1938–2008.* Budapest, Zrínyi Kiadó

Szőke Domonkos (2002). *Szellem és politika. Elemzések és elmélkedések a két világháború közötti Magyarország történelméről.* Debrecen, Kapitális Bt.

Tilkovszky Lóránt (1967). *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon (1938–1941).* Budapest, Akadémiai Kiadó

Varga Éva (2000). Beszédek a határon. A szlovákiai és magyarországi határ menti sajtó 1918–1938 között. In: *Regio, Kisebbség, Politika, Társadalom*. 11. évfolyam, 4. szám

Vitéz Kollányi Károly (2005). *Kárpáti trilógia.* Pomáz, Kráter Műhely Egysület

Zubánics László (szerk.) (2011). *A magyar–ukrán közös múlt és jelen: összekötő és elválasztó „fehér foltok”. Спільне українсько-угорське минуле і сьогодення: „білі плями”, що віддаляють та об'єднують”.* Beregszász–Ungvár, Intermix Kiadó

Бенедек, Андраш Ш.: Сосїдьі добрі втелиякі. Русині gens fidelissima. Ужгород, 2001, ПоліПрінт

Вегеш Микола–Токар Маріан–Басараб Михайло: Карпатська Україна в контексті українського державотворення: навчальний посібник. Ужгород, 2008, Карпати

Вегеш, Микола: Карпатська Україна. Документи і факти. Ужгород, 2004, Карпати

Закарпаття під угорщиною 1938–1944 рр. Редактори: Маркусь Василь, Худанич Василь. Нью-Йорк–Чікаго–Ужгород, 1999, Ґражда–Карпати

Олешин, Андрій: Історія Закарпаття. Посібник з краєзнавства. Мукачево, 2009, «Карпатська вежа»

Попович, П. П.: За волю і возз'єднання. Ужгород, 2008, КП «Ужгород міська друкарня»

Стерчо, Петро: Карпато-Українська держава. Львів, 1994, Атлас

Internetes források

Eiler Ferenc: *A népszövetségi nemzetközi kisebbségvédelmi rendszer működése az első években./* http://adatbank.transindex.ro/regio/kisebbsegkutatas/pdf/I_fej_09_Eiler.pdf (2014. 01. 27.)

http://adatbank.sk/lexikon/magyar-sajto-19181945/ (2014. 02. 28.)

Neszméri Csilla: *A két világháború közötti Szlovenszkói sajtó története./* HTTP://WWW.PROMINORITATE.HU/FOLYOIRATOK/2009/PROMINO09-4-03-NESZMERI.PDF (2014. 01. 27.)

Sallay Gergely: *Az autonómiától a revízióig. A csehszlovákiai Egyesült Magyar Párt politikai koncepciójának változása az 1938. évi müncheni válság hatására./* http://mek.oszk.hu/09300/09396/html/02.htm (2014. 02. 27.)

Simon Attila: *A Csehszlovákiai magyar kisebbség helyzete./* http://adatbank.transindex.ro/regio/kisebbsegkutatas/pdf/II_fej_05_Simon.pdf (2014. 04. 28.)

Sipos Péter: *A kormányzó. Horthy Miklós.* http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/90-056/ch02.html (2014. 02. 28.)

Thomas von Ahn: *„Új szellem szlovenszkón”. Betekintések Szvatkó Pál Csehszlovákiai magyar „Kultúrpolitikai Szemlé”-jébe (1937-38)./* http://www.prominoritate.hu/folyoiratok/2009/ProMino09-4-04-Ahn.pdf (2014. 03. 31.)

Ránki György: *Oszd meg és uralkodj! Kelet-Európai államfők Hitlernél.* http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/82-03/ch11.htm (2014. 02. 28.)

Nagy Nikoletta[*]

A magyar kormányzat közigazgatási politikája Kárpátalján 1939–1940-ben

Rezümé. A trianoni békediktátum revízióját követően Kárpátalja 1939 tavaszán újra visszakerült Magyarország fennhatósága alá. A vidék visszacsatolásával azonban a magyar kormányzat nem kis feladatok elé nézett, melyek közül az egyik legkevésbé elhanyagolgató a terület közigazgatási felosztásának rendezése volt. Az ideiglenes katonai közigazgatást három hónapon belül a polgári váltotta fel, és ezzel megkezdődött Kárpátalja beillesztése a magyarországi jogrendbe. Jelen tanulmány célja ismertetni a magyar kormányzat azon intézkedéseit, melyek segítették a közigazgatás átszervezését Kárpátalján az adott időszakban.

Резюме. Весною 1939 року, внаслідок Тріанонського мирного договору, Закарпаття знову ввійшло до складу Угорщини. Однак, після приєднання краю угорському уряду довелося зіткнутися з багатьма проблемами, з яких однією з невідкладних було впорядковування адміністративного поділу території. Через три місяці тимчасову військову адміністрацію замінила цивільна, з чого почалося включення Закарпаття до угорського законодавчого поля. Мета даного дослідження – проаналізувати ті розпорядження угорського уряду, які допомогли сформувати адміністрації на Закарпатті у даний період.

Abstract. IIn the spring of 1939, after the revision of Trianon peace-treaty Transcarpathia came back under the Hungary's authority again. But with the reannexation of the country the Hungarian government faced with multiple complicated tasks, one of which being the settlement of the territory's administrative partitioning. Within three months the temporary military administration changed the civil administration, and with this began the incorporation of Transcarpathia into the Hungary's law and order. The aim of the present study is to overview the steps of the Hungarian government, which helped the reorganization of the administration in Transcarpathia in the given period.

Az első és második bécsi döntések következtében 1939-ben Kárpátalja területe újra visszakerült a magyar kormány fennhatósága alá. A felvidéki magyarlakta terület 1938. novemberi, majd a hegyvidéki Kárpátalja 1939. március–áprilisi visszacsatolását követően jelentős közigazgatási változások mentek végbe a vidéken. Az újraegyesítés után felgyorsult Ung vármegye, illetve Bereg és Ugocsa ekkor még közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék beilleszkedése Magyarország szakigazgatási rendjébe.

1939 tavaszán azonban a magyar kormányzat még nem rendelkezett konkrét, határozott elképzelésekkel a terület közigazgatási rendezését illetően. Az elképzelések, tervek menet közben alakultak ki.[1]

Gróf Teleki Pál miniszterelnök a visszacsatolást követően látogatást tett Kárpátalján, s a miniszterelnöki ülésen beszámolt tapasztalatiról. Ekkor úgy vélte, hogy az ország ellenségei árgus szemmel figyelik, mi történik Kárpátalján, s a magyar államnak meg kell mutatnia, hogy: „a maga fölényes erejével és magasabb

[*] Ungvári Nemzeti Egyetem, Magyar Történelem és Európai Integráció Tanszék. Végzés éve: 2014. A tanulmányt Zubánics László lektorálta. [*] Ужгородський Національний Університет, Кафедра Історії Угорщини та Європейської Інтеграції. Завершено: 2014. [*] Uzhgorod National University, Hungarianhistory and European Integration Department. Completed: 2014.

[1] Tilkovszky Loránt: Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon (1938–1941). Budapest, 1967. Akadémiai Kiadó. 186. o.

kultúrájával, könnyen képes a csonkaországhoz örökre visszakapcsolni a most visszakerült területeket".[2]

Kárpátalja birtokbavétele után, 1939. március 20-án a vidéken katonai közigazgatást vezettek be, mely három hónapon keresztül állt fent és melyet a Vezérkari Főnökség irányított. A kormány a katonai közigazgatás vezetője, Novákovics Béla altábornagy mellé kormánybiztost nevezett ki a kárpátaljai rutén Marina Gyula, görög katolikus kanonok személyében. Az atrocitások elkerülése érdekében a polgári ellenőrzést illetően Teleki Pál sürgősen intézkedett. [3]

1939. június 22-én a magyar parlament elfogadta *„a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai területeknek az országgal egyesítéséről"* nevezetű VI. törvénycikket. [4] Teleki Pál miniszterelnök pedig aláírta az 6200 M.E. számú kormányrendeletet *„a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai terület közigazgatásának ideiglenes rendezéséről"*.[5] A rendelet kimondta: „A m. kir. minisztérium a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai terület közigazgatására vonatkozóan addig is, amíg ezt a kérdést a kárpátaljai önkormányzattal kapcsolatban törvény nem rendezi, a következőket rendeli:

- (1.§) A kárpátaljai területre a m. kir. miniszterelnök előterjesztésére az államfő kormányzói biztost és főtanácsadót nevez ki. […]
- (11. §) A kárpátaljai területen a hivatalos nyelv a magyar és a magyarorosz. […]" [6]

E dokumentumok képezték a jogi alapját a polgári közigazgatások bevezetésének. Így 1939. július 7-én az addigi katonait polgári közigazgatás váltotta fel, amelynek élén a kormányzói biztos állt, akit Horthy Miklós Magyarország kormányzója nevezett ki. Ezen a napon lépett hatályba a polgári közigazgatásra vonatkozó rendelet, továbbá ekkor veszi át hivatalát Perényi Zsigmond kormányzói biztos.[7] Bemutatkozó beszédét július 26-án Huszton tartotta meg. Itt hangsúlyozta, hogy elsősorban megelégedést, megnyugvást, kenyeret és foglalkoztatást akar adni a lakosságnak, csak aztán kerülhet sor az önrendelkezésre.

A kormány megpróbálta ellensúlyozni a katonai közigazgatás révén kialakult kedvezőtlen benyomásokat a magyar hatalomról. A Magyar a Magyarért mozgalom keretében segélyakciót szerveztek, a görög katolikus húsvétra időzítve: 20 vagon 1. osztályú, 7 vagon 2. osztályú, 1 vagon 4. osztályú lisztet, 100 vagon kukoricát, 7, 325 mázsa burgonyát, 10 mázsa babot, 32 mázsa szalonnát, 695 mázsa savanyú

[2] BRENZOVICS László: A magyar kormányzat Kárpátalja-politikája, 1939–1941. Magyar–ukrán történeti közelítés. (Szerk. Fedinec Csilla). Budapest. 2004, László Alapítvány. 96. o.
[3] TILKOVSZKY Loránt: Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon (1938–1941). Budapest, 1967, Akadémiai Kiadó. 155. o.
[4] BOTLIK József: EgestasSubcarpathica. Adalékok az Északkeleti-Felvidék és Kárpátalja XIX−XX. századi történetéhez. Budapest, 2000, Hatodik Síp Alapítvány. 243. o.
[5] BOTLIK, i. m., 2000. 244.o.
[6] A m. kir. minisztérium 1939. évi 6.200 M.E. számú rendelete a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai terület közigazgatásának ideiglenes rendezéséről. Budapest, 1939., 1940., Magyarországi Rendeletek Tára. 855–863. o.
[7] BOTLIK József−DUPKA György: Ez hát a hon… Ungvár, 1991, Mandátum−Universum. 48. o.

káposztát, 300 mázsa heringet osztottak szét a kárpátaljai lakosság között. A munkanélküliek 106 000 fogyasztási cikkekből összeállított csomagot vehettek át 666 921 pengő összértékben. [8]

A katonai közigazgatás idején lépéseket tettek a tömeges munkanélküliség enyhítésére is. 7500 kárpátaljai szezonmunkás vehetett részt az alföldi aratási munkákban, melyek során 240 vagon búzát kerestek meg. Ezt a magyar vasút ingyen szállította el Kárpátalja nagyobb vasúti csomópontjaira. Ezenkívül 222 548 pengőt fordítottak közmunkák finanszírozására. A Técsői és a Huszti járásokban megkezdett útépítéseken 2632 napszámos és 179 fuvaros kapott munkalehetőséget.[9]

Kárpátalja polgári közigazgatását átmeneti megoldásnak szánták az autonómia bevezetéséig, illetve a választások kiírásáig. Viszonylag gyors bevezetésére a katonai közigazgatás tarthatatlansága okán került sor.

Az ideiglenesnek szánt rendelet képezte a visszacsatolt Kárpátalja közigazgatásának jogi alapját. Érvényessége Kárpátalja önigazgatásának törvény által történő rendezéséig terjedt. A rendelet tartalmazza továbbá azt, hogy a kormányzói biztost a miniszterelnök javaslatára az államfő nevezi ki, illetve mentheti fel. Hasonlóképpen nevezik ki és mentik fel a kormányzói biztos munkáját segítő főtanácsadót is. A kormányzói biztos gyakorolja a kárpátaljai területen a vármegyei törvényhatóságokat megillető szabályrendelet-alkotási jogkört, megilletik mindazok a jogok, amelyet a vármegyék főispánját, valamint a tanügyi közigazgatás és az iskolai ügyekben mindazon tennivalók ellátása, amelyekben a jogszabályok szerint a tankerületi főigazgató jogosult eljárni. A főtanácsadó csupán tanácsadói jogokkal rendelkezik.[10]

1939. június 27-én Kárpátalján polgári igazságszolgáltatás lépett életbe. Újra felállítják az alsóvereckei, a huszti, az ilosvai, a nagybereznai, a nagyszőlősi, az ökörmezői, a rahói, a szobránci, a técsői kir. járásbíróságot, Huszton a kir. törvényszéket és a kir. ügyészséget. Továbbá ezen a napon fogadták el Horthy Miklós kormányzó amnesztiarendeletét: „Kegyelemben részesítem állampolgárságra és nemzetiségre tekintet nélkül mindazokat, akiket a kárpátaljai területek állami hovatartozásának kérdésével, illetve az előállott politikai feszültséggel kapcsolatban a jelen elhatározásom kibocsátásig elkövetett bűncselekmények miatt a polgári vagy katonai büntetőbíróság jogerősen elítélt, s akik ellen polgári vagy katonai büntetőbíróság előtt ily cselekmény miatt kell bűnvádi eljárást indítani vagy folytatni."[11]

---

[8] Офіцинський, Роман: Політичний розвиток Закарпаття у складі Угорщини (1938–1944). Київ, 1997. Ін-т історії України НАН України. 28. С.

[9] Brenzovics László: A magyar kormányzat Kárpátalja-politikája, 1939–1941. Magyar–ukrán történeti közelítés. (Szerk.: Fedinec Csilla) Budapest, 2004, László Alapítvány. 90. o.

[10] Brenzovics, i. m., 2004. 91. o.

[11] Fedinec Csilla: A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944. Galánta–Dunaszedrahely, 2002, Lilium Aurum Könyvkiadó. 334. o.

Közben tovább folytatódott Ung, Bereg és Ugocsa vármegye, valamint a kárpátaljai terület minden oldalú beillesztése a magyar jogrendbe és szakigazgatásba.

Az egyik legfontosabb tennivaló a visszatért területen élők állampolgárságának a rendezése volt. Kárpátalja lakosságára vonatkozott a belügyminisztérium 1939. augusztus 2-án kiadott 287.900/1939. B.M. számú rendelete, amely meghatározta, hogy a terület lakosai közül minden hatósági intézkedés nélkül, kik kapják vissza magyar állampolgárságukat.[12]

Magyarország kötelékében Kárpátalja közigazgatása sajátosan alakult. Az első bécsi döntéssel visszakerült határ menti magyarlakta sávot a történelmi vármegyékbe tagolták be. Az 1938. évi területrendezés eredményeként közigazgatásilag az Ungvári járást az Ungvár székhelyű Ung vármegyéhez, a Beregszászi, Munkácsi, Tiszaújlaki járásokat a Beregszász székhelyű Bereg és Ugocsa egyesített vármegyékhez csatolták. Az 1939. évi területrendezéskor Bereg és Ugocsa vármegyéket kettéválasztották, a Beregszász székhelyű Bereg vármegye a Beregszászi és Munkácsi járásokat, a Nagyszőlős székhelyű Ugocsa vármegye a Nagyszőlősi járást, valamint a Máramarossziget székhelyű Máramaros vármegye a Técsői járást foglalta magába Kárpátalja területéből.[13]

Az 1939 márciusában visszafoglalt ruszinlakta területeket pedig a vármegyerendszertől elkülönülő közigazgatási terület, az Ungvár székhelyű **Kárpátaljai Kormányzóság** egyesítette, mely három kirendeltségre oszlott:

- ungi Ungvár székhellyel – Ungvidéki, Perecsenyi, Nagybereznai, Szobránci járások;
- beregi Munkács székhellyel – Munkácsvidéki, Ilosvai, Szolyvai járások;
- máramarosi Huszt székhellyel – Nagyszőlősi, Huszti, Ökörmezői, Técsői, Rahói járások.

Megszűnt a Nagyszőlősi járás, a községek részben a huszti járáshoz, illetve a beregi kirendeltség Ilosvai járásához, Gödényháza, Királyháza, Nagyszőlős, Szőlőserges, Szőlősvégadró, Tekeháza, Tiszahetény, Tiszaszirma, Tiszaszászfalu pedig Ugocsa vármegyéhez került.

Megkülönböztető sajátossága ennek a területnek, hogy nem voltak mindenütt szabályosan meghúzott határai, egy-egy település két közigazgatási területhez is tartozhatott. Így például Ungvár a kormányzóság és ezen belül az ungi közigazgatás székhelye, egyúttal Ung vármegye székhelye is volt, Munkács pedig a kormányzóság beregi kirendeltségének székhelye és a Beregszász székhelyű Bereg vármegyének is része volt.[14]

---

[12] Botlik József: Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján II. A Magyarországhoz történt visszatérés után. Nyíregyháza, 2005. 131–132. o.

[13] Офіцинський, Роман: Політичний розвиток Закарпаття у складі Угорщини (1938–1944). Київ, 1997, Ін-т історії України НАН України. 56. с.

[14] Fedinec Csilla: Kárpátalja közigazgatása és tanügyigazgatása 1938-1944 között. Magyar Pedagógia, 1996. 4 sz. 358–360. p.

A Kormányzóság területén kívül eső, de a csehszlovák időszakban Kárpátaljához (Podkarpatszka Ruszhoz) tartozó, a vármegyerendszerbe tagolt területeken megmaradt egyfajta virtuális Kárpátalja-érzés a magyar lakosságban is. [15]

A közigazgatási kirendeltségek élére a belügyminisztérium Gyurits Gyulát (ungi), Beszkid Kornélt (beregi) és Riskó Bélát (máramarosi) nevezte ki. A közigazgatási kirendeltségek vezetői a hatósági jogokat gyakorolják azokban az ügyekben, amelyeket a jogszabályok az alispán, a törvényhatósági kisgyűlés, az adóügyi hatóság kivételével a közigazgatási bizottság alakulatainak, illetve a tanfelügyelőnek a hatáskörébe utal. Ők határoznak azon vagyontárgyak használatáról, amelyek felett a rendelkezési jogot a volt csehszlovák járás önkormányzata gyakorolta.[16]

Megkezdte működését a kárpátaljai területen a m. kir. határvidéki rendőrkapitányság (székhelye Szolyva), valamint a huszti, kőrösmezői, volóci, uzsoki, perecsenyi, aknaszlatinai, ökörmezői m. kir. rendőri kirendeltségek.[17]

A földművelési tárca 1940 májusában gyümölcskiviteli kirendeltséget szervezett Nagyszőlősön. Ugyancsak május folyamán kezdte meg működését Ungváron a Magyar Mezőgazdák Szövetkezetének kárpátaljai kirendeltsége, amely fiókot nyitott Munkácson és Beregszászon, bizományi raktárt Nagyszőlősön, Huszton és Técsőn. A földművelésügyi minisztérium kezdeményezésére 1940. augusztus 18-án Munkácson megalakították a Borzderes Szarvasmarha-tenyésztők Szövetségét, amelynek elnökévé Perényi Zsigmond kormányzói biztost, nagyszőlősi földbirtokost választották. A szervezet célja az alpesi gazdálkodás széles körű elterjesztése Kárpátalján.[18]

1940 őszén jelentős közigazgatási változások történtek Kárpátalján. 1940. október 31-én kelt a 7.800/1940. M.E. számú rendelet *„A Magyar Szent Koronához visszacsatolt keleti és erdélyi terület közigazgatásáról"*. Ennek értelmében a jogszabály:

1. Beregszász székhellyel létrehozta Bereg vármegyét, amelyet az addigi Bereg és Ugocsa k. e. e. vármegyék Bereg vármegyei részéből alkotott Alsóremete és Felsőremete községek kivételével;
2. Újjáalakította Ugocsa vármegyét. (A vármegye székhelye Nagyszőlős ekkor nagyközségi rangú, a település ugyanakkor a Nagyszőlősi járás központja.);
3. Máramaros vármegye székhelyét, Máramarosszigetet a rendelet újra a megyei jogú városok közé sorolta;

[15] Fedinec Csilla–Vehes Mikola (szerk.): Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra. Budapest, 2010, Argumentum. 187. o.
[16] Brenzovics, i. m., 2004. 92. o.
[17] Fedinec, i. m., 2002. 336. o.
[18] Botlik József. Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján II. A Magyarországhoz történt visszatérés után. Nyíregyháza, 2005 160. o.

4. A trianoni diktátummal Csehszlovákiához került Nagypalád községet a kormányrendelet Bereg és Ugocsa k. e. e. vármegyékből az újonnan alakított Szatmár vármegyéhez csatolta.[19]

1940. november 26-tól lépett hatályba a belügyminisztérium végzése (23.300/1940. B. M. szám) a járások beosztásáról. Az ekkortól érvényes közigazgatási felosztás: Bereg vármegyében – melynek területe az alispáni jelentés szerint ekkor 233 491 katasztrofális hold, lakosainak száma 140 105 fő – három járást alakítottak ki, amelyek nevüket a székhely településükről kapták. A Beregszászi járáshoz 30, a Munkácsihoz 20, a Vásárosnaményi járáshoz 23 község, összesen 73 helység tartozott 203 pusztával, majorral, külterületi lakott hellyel együtt, melyek 7 községi jegyző hivatalhoz, illetve 19 körjegyzőséghez tartoztak.

A második bécsi döntés után sajátosan jött létre Ugocsa vármegye, amelynek nem volt városi rangú települése. Nagyszőlős még ekkor is nagyközségi rangú volt, de az 1940-ben elfogadott kormányrendelet újra a megye székhelyévé emelte.[20] Az újonnan szervezett Ugocsa vármegyét két kisebb egységre tagolták, a Halmi járásba 28, a Nagyszőlősibe 20 község, összesen 48 falu került 58 külhellyel, melyeket az önálló jegyzőségeken kívül hat körjegyzőség igazgatott. A vármegye 12 községe továbbra is a kormányzói biztosság Beregi, 10 helysége pedig a Máramarosi közigazgatási kirendeltséghez tartozott. Az újjáalakított Ugocsa vármegyében 1940. november 27-én indult meg az önálló közigazgatás.

Máramaros vármegyét öt járásra – melyeket szintén a székhelyeikről neveztek el – osztották. A történelmi Máramarosnak viszont az északi része továbbra is a Kárpátaljai Kormányzói Biztosság Máramarosi Közigazgatási Kirendeltségének a része maradt.[21]

Tehát levonva a következtetéseket megállapíthatjuk, hogy bár a magyar kormányzat 1939 tavaszán nem rendelkezett kiforrott tervekkel és elképzelésekkel a visszafoglalt vidék közigazgatását illetően, idővel mégis sikerült egy átlátható közigazgatási rendszert kialakítani a vidéken. Ennek egyik részét képezte a határ menti magyarlakta sáv, melyet a történelmi vármegyékbe tagolták be, másik részét pedig, a ruszinlakta területeket, melyeket a vármegyerendszertől elkülönülő közigazgatási terület, az Ungvár székhelyű Kárpátaljai Kormányzóság egyesített.

A magyar kormányzat mindemellett a visszacsatolást követően mindent megtett a lakosság mindennapjainak megkönnyítéséért, tervezeteik hosszú távra szóltak, hiszen ekkor még mit sem sejthettek arról, hogy Kárpátalja csak rövid ideig maradhat újra Magyarország kötelékében.

[19] BOTLIK, i. m. 2005. 142. o.
[20] FEDINEC, i. m. 2002. 365. o.
[21] BOTLIK, i. m. 2005. 143. o.

Felhasznált irodalom

*A m. kir. minisztérium 1939. évi 6.200 M.E. számú rendelete a Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai terület közigazgatás*ának ideiglenes rendezéséről. Budapest, 1939., 1940., Magyarországi Rendeletek Tára.

Офіцинський, Роман: Політичний розвиток Закарпаття у складі Угорщини *(1938–1944)*. Київ, 1997, Ін-т історії України НАН України.

Botlik József−Dupka György (1991). *Ez hát a hon…* Ungvár, Mandátum−Universum.

Botlik József (2000). *Egestas Subcarpathica. Adalékok az* Északkeleti-Felvidék *és Kárpátalja XIX−XX. századi történetéhez.* Budapest, Hatodik Síp Alapítvány.

Botlik József (2005). *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján II. A Magyarországhoz történt visszatérés után*. Nyíregyháza.

Brenzovics László (2004). *A magyar kormányzat Kárpátalja-politikája*, *1939–1941*. Magyar–ukrán történeti közelítés. (Szerk. Fedinec Csilla). Budapest, László Alapítvány.

Fedinec Csilla–Vehes Mikola (szerk.) (2010). *Kárpátalja 1919–2009: történelem, politika, kultúra.* Budapest, Argumentum–MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete.

Fedinec Csilla (2002). *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Galánta–Dunaszerdahely, Lilium Aurum Könyvkiadó.

Fedinec Csilla (1996). Kárpátalja közigazgatása és tanügyigazgatása 1938–1944 között. *Magyar Pedagógia*. 4 sz. 367–375. p.

Tilkovszky Loránt (1967). Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon (1938–1941). Budapest, Akadémiai Kiadó.

Horvát-Simon Ivett[*]

A „Rongyos gárda" tevékenysége Kárpátalján

Rezümé. Kárpátalja számára az 1938–1939 közötti időszak hatalmas változásokat hozott. A Magyarország kötelékében eltöltött közel öt év megváltoztatta Kárpátalja történetét, és további sorsára rányomta bélyegét. Jelen tanulmány a fent említett kritikus időszakban próbálja bemutatni a „Rongyos Gárda" tevékenységét Kárpátalján. Fő feladatunk, hogy pontos képet kapjunk a gárda megalakulásáról, akcióiról, azoknak céljairól és propagandatevékenységükről, amelyet Kárpátalja magyarlakta falvaiban fejtettek ki. A munkában kitérünk a Dercen és Fornos közötti erdőben lezajlott döntő csatára, ami a cseh csendőrség és a „Rongyos Gárda" tagjai között tört ki. A munka igyekszik minél teljesebb és hitelesebb információkat közölni a „Rongyos Gárda" tevékenységéről Kárpátalján.

Резюме. 1938-1939 роки принесли для Закарпаття величезні зміни, та історію краю змінили ті 5 років, протягом яких Закарпаття перебувало у складі Угорського Королівства. Це дослідження намагається представити діяльність „Гвардії обідранців" („Rongyos Gárda") на Закарпатті в аналізований період. Наша головна мета – отримати чітку картину про створення, операції, мету і пропагандистську діяльність гвардії, що розгорталися на території угорських поселень Закарпаття. У дослідженні також розглядається вирішальна битва гвардійців проти чеської жандармерії у лісах між Дерценом і Форношом.

Abstract. In the period of 1938-1939 Transcarpathia underwent a number of changes. Transcarpathia was a part of Hungary for nearly five years and this bond influenced the territory's history and future. The present study tries to show the activity of 'Rongyos Gárda' in the abovementioned critical time of Transcarpathia. The major aim is to get a clear picture about the formation and a variety of propaganda works of the 'Rongyos Gárda' which happened especially in the Hungarian villages. In this work a battle which occurred between the 'Rongyos Gárda' and the Czech gendarmerie has been emphasized. The fighting took place in the woods situated between the two Hungarian villages Dercen and Fornos. The main objective of the research is to give realistic and complete information about the most important activities of this military organisation.

Leveldi Kozma Miklós a korszak kulcsfigurája volt. Nagyváradon született, de több szállal is Kárpátaljához kötődött. Karrierje érdekében tanulmányait Ludovikán kezdte, ahol huszárhadnagyi rangot kapott. 1911-ben érettségizett, majd a budapesti egyetemen letette a jogi vizsgát. Az első világháború idején 44 hónapig szolgált az orosz és az olasz hadszíntéren. Később, már a kommün után az alakuló nemzeti hadsereg propagandafőnöke lett, majd Horthy kabinetirodájának katonapolitikai referense. A kormányzó bizalmi embereként fontos szerepet töltött be a katonai ügyekben is. 1922-től a Magyar Távirati Iroda tulajdonosa, a Magyar Filmiroda Részvénytársaság elnöke, a Magyar Hirdető Részvénytársaság és a Magyar Nemzeti és Gazdasági Bank vezetője. Az MTI és a Rádió vezérigazgatójaként döntő szerepet játszott az információáramlásban és a propagandában. Mai szóhasználattal élve őt tekinthetjük Magyarország első hírközlési miniszterének.

[*] Munkácsi 3. Számú II. Rákóczi Ferenc Középiskola, földrajztanár. A tanulmányt Molnár D. Erzsébet lektorálta. [*] Вчитель географії, Мукачівська ЗОШ І-ІІІ ст. №3, ім. Ференца Ракоці ІІ. Рецензія: Молнар Д. Єлизавета. [*] Ferenc Rákóczi II. Secondary School N. 3. of Mukachevo, geography teacher. Lecturer of the thesis paper: Erzsébet Molnár D.

Az ő érdeme, hogy a magyar híradástechnika színvonala abban az időben felülmúlta más európai országokét. 1938. augusztus 29-től Kozma Miklós a Csehszlovákia elleni propaganda legfőbb irányítója és a szabadcsapatok egyik szervezője, október 5-től pedig a kárpátaljai akció tényleges irányítója lett.[1]

Kozma, aki a határmódosítások békés megoldásához általában kételkedve viszonyult, a kialakult helyzetben úgy látta, hogy a Felvidék esetében el kell fogadni a nemzetiségi elv érvényesítését, Kárpátalját viszont akár katonai erővel is vissza kell szerezni. Bár hangoztatta személyes kötődését ehhez a vidékhez, naplójában is megírta: „Magyarországnak sokkal súlyosabb oka van arra, hogy a Ruténföld visszacsatolása megtörténjék."[2] Kozma saját katonai jártasságára, ismeretségi körére és régi bajtársaira alapozta a szervezőmunkáját, s tőlük kér segítséget, a majdnem lehetetlennek tűnő akció teljesítéséhez.

A szabadcsapatosok szerveződése még 1918 novemberében megkezdődött, amikor is a forradalmi kormány hadügyminisztere kiadta a parancsot: „Nem akarok, katonát látni", ezt követően széthullnak az ezredek, meglazul a fegyelem, amely minden katonai alakulatra átterjed. Héjjas Iván, aki november 20-án ér haza, hozza magával sértetlenül egész repülőszázadát, egy nagyobb csoporttal paraszt és tiszti híveivel együtt elindul Kecskemétről Budapestre. 1919. április 18-án az öreg Héjjas-nyárfa alatt összegyűltek s tanácskozást tartottak. Felolvasták a pontokat, amelyeket Héjjas hozott. Nem volt ez más, mint a Kecskeméti ellenforradalom, melyet Héjjas Iván szervezett 1919. április 23-án.[3]

1919 nyarán és őszén az „új típusú szabadcsapatokat" az akkori nyugat-magyarországi felkelés mintáinak felhasználásával képezte ki. Rátz Jenő hadügyminiszter és Imrédy miniszterelnök elvi hozzájárulásával szeptember 29-én magához kérette a dunántúli harcok egyik elhíresült vezérét, Héjjas Ivánt. Kozma az akció tervét erre az egységre, a XVI. honvéd lövész-zászlóalj állományára építette fel. Az egység szinte családi szervezésben (a Héjjas-portán) jött létre, és az akció során a „H" csoport néven szerepelt. Tulajdonképpen két zászlóaljból válogatták össze, voltak köztük bosnyákok is, mind Héjjas emberei, akiket még a Janka pusztai táborban képeztek ki „különleges feladatokra". A 30-as évek közepétől, Kozma Miklós (1884–1941) belügyminisztersége idején pedig nagyobb teret kaptak.[4]

A toborzásnak híre ment, sokan jelentkeztek, a szélsőségeseket azonban Kozma következetesen elutasította, köztük Prónay Pált is, aki az 1919. évi fehérterror leghírhedtebb különítményese volt.[5] A szabadcsapatosok tehát készen álltak az akcióra, és várták a parancsot, hogy azt a terv szerint végrehajthassák. A szabadcsapatosok egységeinek fő feladata és célja az volt, hogy csehszlovákiai magyar területeken, ahol kapcsolatokat építettek ki elszórtan elhelyezkedő csoportokkal,

[1] Brenzovics László: *Nemzetiségi politika a visszacsatolt Kárpátalján 1939–1944.* KMKSZ, Ungvár, 2010.
[2] Kozma Miklós: *Kárpátalja visszavétele. Napló.* Ungvár, 1999, 36.
[3] MNL: *A rongyos gárda harcai / írta egy rongyos.* Budapest, Stephaneum ny., 1939. I. rész.
[4] OSZK: *Magyar-csehszlovák fegyveres konfliktus Dercen környékén*. Együtt Folyóirat. 2009/1szám 83.
[5] Kozma, i.m. 1999. 38.

spontán nemzeti felkelés látszatát keltsék, ami a várható tárgyalásokon és más fórumokon nyilvánvalóan erősítette volna a magyar fél pozícióját, nagyobb nyomatékot adva a magyar igényeknek.[6]

1938. október 1-jén a magyar kormány döntéskényszerbe került. Imrédy Béla miniszterelnök magához hívatta Kozma Miklóst, aki tényleges megbízást kapott a ruténföldi akció irányítására. A Kozma által már rég kidolgozott tervet a magyar legfelsőbb vezetés három nap múlva fogadta el. A „direkt akcióhoz" – ahogy Kozma nevezi – már minden készen állt: a kijelölt zászlóaljak szeptember 25-től a helyükön állomásoztak, Nyírbátor, Kisvárda és Vásárosnamény környékén, tehát közel a határhoz. Az akció sikere érdekében egyéb intézkedéseket is kellett tenni. Kozma jártassága és szakmai felkészültsége által egy briliáns tervet készítettek elő, ugyanis október elején Ruszin Függetlenségi Komité elnevezéssel rádióállomást kezdenek el működtetni propaganda céllal. A katonai rádiókészülékek átalakításával a csehszlovák adók hullámhosszain lehetett hallgatni a műsort a határ mentén. Azt a látszatot keltették, hogy az adó Kárpátalján működik, ahol egy ruszin függetlenségi szervezet tevékenykedik. Az adás rejtjeles üzeneteket küldött és szabotázs cselekményekre uszította a kárpátaljai lakosokat. Kozma beszédeket mondott a rádióban, s ezek a beszédek nagy hatással voltak a kárpátaljai lakosok többségére. Kozma bizalma az akcióban egy percre sem szűnt meg, mindvégig optimizmussal állt az akció sikeréhez.[7]

Az Imrédy-kormányt hivatalba lépésétől kezdve foglalkoztatta a honvédelem átszervezése és további fejlesztése. 1938 augusztusában még úgy gondolták, hogy erre két évnél is több időre lesz szükség. Nyilvánvaló volt, hogy ilyen rövid idő alatt és az adott körülmények közt igazán komoly, ütőképes magyar haderő előteremtéséről szó sem lehetett, ám intézkedni kellett. Kozma Miklós véleménye erről a következő volt: „Ha egy évvel hamarabb jönnek – tízszeres értékűek lettek volna, de így is megindulást jelentenek."[8]

1938. szeptember 30-án Kozma Miklós volt belügyminiszter Imrédy Béla miniszterelnök megbízásából, a vezérkarra támaszkodva megkezdte diverzáns szabadcsapatok (ún. „Rongyos Gárda") szervezését. A kiképzett önkéntesek kis csoportokban átszivárogtak a csehszlovák határon, ahol fegyveres akciókat hajtottak végre.[9] Tehát 1938. október 1-je után a budai vár hivatalaiban nemcsak a magyar királyi honvédség szervezése és toborzása zajlott, hanem Kozma Miklós irányításával a szabadcsapatok akciójának végleges előkészítése is.[10]

Kozma az akció főszervezője és Stephán Valér százados, mint parancsnok és vezérkari főnök a szabadcsapatok élén másnap, október 5-én késő délután

[6] MNL: Rongyos Gárda harcai / írta egy rongyos. Budapest, Stephaneum ny., 1939. I. rész.
[7] Uo. I. rész.
[8] OSZK: *Magyar-csehszlovák fegyveres konfliktus Dercen környékén*. Együtt Folyóirat. 2009/2szám. 75.
[9] Fedinec Csilla: Érdekek hálójában. In: Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Főszerkesztő: Fedinec Csilla, Vehes Mikola. Ungvár, 2010, Argumentum Kiadó, Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézete, 159.
[10] Uo. 76.

érkezett meg Kisvárdára. Velük tartott Kozma Miklós öccse, György, aki korábban a (csonka) beregi közigazgatás szolgálatában állt, most pedig huszártisztként a szabadcsapatok egyik irányítója lett; szükség volt helyismeretére és támogatására. Szintén velük tartott az MTI-től Szarvas Zoltán mint Kozma Miklós „ruszinföldi titkára", akire a hírszolgálati ügyek intézése és nyelvtudása miatt volt szükség. Haynal alezredes szabadcsapat-csoportparancsnoksága és Horváth alezredes zászlóalja ekkor már Kisvárdán állomásozott, ahol Kozmáék megérkezése után megbeszélték a teendőket.[11] A tanácskozáson jelen volt Héjjas Iván is, aki Somogyi Bélával, a XVI. lövész zászlóalj politikai vezérkari főnökével együtt október 1-je óta a helyszínen különleges feladatokra készítette fel a csoportokat. Itt érdemes Kozma Györgyöt idézni, aki bátyjához hasonlóan szintén naplót vezetett: *„A felkelők vezetői közt meglepetéssel ismertem fel Francia Kiss Mihályt, Kiss G. Jenőt, aki már évek óta gyűjtötte a kézigránátokat a mostani időkre, továbbá egykori pártelnökömet, Huszák tanítót, Zalotai régészt, aki Féja Géza írót informálta hírhedt könyvének megírásakor, vagyis nagyobbára izgága, egzaltált csongrádiakat, akik azonban mind lelkes magyarok."*[12]

A kisvárdai megbeszélésen áttekintették az információkat, a határsávra vonatkozó adatokat, a korábbi napokban kialakult helyzetet. Kiderült, hogy az itt koncentrálódott alakulatok (határőrségi, reguláris és szabadcsapatok) minőségi különbsége zavarokat okozott a felkészítés során. A parancsnokok nem voltak tisztában a készülődő akció lényegével, sajátosságaival. A reguláris csapatoknál úgy vélték, hogy fegyveres bevonulásról van szó, Kárpátalja visszacsatolását biztosítandó feladatokkal. Amikor viszont Héjjas Iván október elején ismertette a reguláris csapatok parancsnokaival küldetése célját, a különleges feladatokra vonatkozó elképzeléseit és módszereit, azonnali ellenérzéseket váltott ki. *„A vezetése alá kerülő emberek feladatairól annyit árult el, hogy folyamatosan fogják őket átdobni a határon, kisebb csoportokban…, hogy ott vasúti berendezéseket, hidakat és más műszaki létesítményeket robbantsanak vagy gyújtsanak fel. Rajtaütéseikkel zavart és pánikot kell előidézniük 'cseh' területen. Feladataik végrehajtása mellett az egységeknek éjjelente menetelve kellett elérniük a lengyel határt."*[13]

1938. október 5-én 20 órakor alakult meg Vásárosnaményban a bevetésre szánt szabadcsapat, közismert nevén a „Rongyos Gárda", a Szigetváry-féle „S" csoport parancsnoksága. Ez a szabadcsapat hamarosan „Előd" zászlóalj néven működött tovább. Az „S" csoport elöljáró parancsnoksága a vezérkari tisztek által vezetett „Aba" csoport volt, amely három szállászcsoportot állított fel:

1. Gergelyi, vitéz dr. Héjjas Iván alparancsnoksága alatt
2. Vásárosnaményi, Temessy József alparancsnoksága alatt
3. Mezőtarpai

[11] OSZK: Együtt folyóirat, i.m. 2009/2. szám. 85.
[12] Kozma, i.m. Ungvár. 2000.129.
[13] Hornyák Csaba: *A kárpátaljai akció (1938)*. Aetas történettudományi folyóirat, JATE Szeged, 1988/1. 9.

Az „S" tevékenységét közvetlenül irányító Stefán Valér vezérkari százados már október 5-én megkezdte a határszakasz felderítését. Tarpa és Muzsaly között talált egy rést, melyen keresztül át lehet lépni a határt. E határszakaszon ugyanis a cseh erődvonal még nem volt kiépítve, az e szakasz védelmére rendelt, főleg szudétanémetekből álló legénységet megbízhatatlanságuk miatt fokozatosan kivonták a határszolgálatból.[14]

Az első napon kb. 200 főnyien gyűltek össze. Felállt a Héjjas Iván tartalékos százados vezette „H" csoport is. Ők voltak az elsők, akik beöltöztek. Az első csoport október 6-án éjszaka lépte át a határt. Ezt követően a tarpai résen szakadatlanul folytak a vállalkozások az áttörésre. A csoportok tagjai géppisztolyt, töltényt és kézigránátokat, valamint robbanóanyagot, sebkötözőt, műszaki eszközöket (lámpa, drótvágó, tájoló), kötelet, továbbá két napra való élelmet, vásárláshoz cseh koronát vittek magukkal. Igazolványként egy-egy miniatűr szentképet kaptak, a feladat végrehajtása után ezzel kellett jelentkezniük a lengyel határon.[15]

Az akció kezdetén Kassakürthy Pál és Károly Lengyelországban tartózkodott rongyosaival és plusz 15 fővel. Gecse községtől a csehek Ruszinszkóján átmentek Lengyelországba. Útjuk közben ruszin nyelvű és cirill betűs iratok segítségével propagandatevékenységet fejtettek ki és lázítottak. Október 6-án Nagymuzsaly felé haladtak. Este azonban továbbálltak Beregújfalu keleti oldalának szőlőhegyei közé. Beregújfalu felkutatására Reviczky rongyos tizedes önként vállalkozott. Alig távozott a csapattól, lövöldözés és teherautók hallatszottak, cseh katonaság és csendőrség ékezik a faluba. Mivel azonban még nem érkeztek meg a parancs szerint aktív működési területükre, nem szálltak harcba, és ha harcba is szállnak, a túlerővel szemben nem lett volna esélyük. Reviczkyt, aki felderítésre elindult Beregújfaluba, megsebesült és Fornos felé indult.[16] Közben a menekülő csapat Nagyberegre érkezett, ahol élelmiszert vásároltak. A faluba Kassakürthy Károly és Géró József kézigránáttal a zsebében ment be, közben nem egy csendőrség mellett haladtak el. A helyiek nem árulták el őket, és tovább is álltak. Október 10-én Szolyva közelébe érkeztek.[17] Közben még október 8-án a hírszerzéstől beérkezett jelentést kaptak, amiben az állt, hogy nagyobb arányú cseh vasúti csapatszállítás folyik Beregszász irányába. Stefán arra a következtetésre jutott, hogy az ellenség észlelték a tarpai rést, és próbálják azt lezárni. Így Stefán úgy döntött, hogy 8-ról 9-re virradó éjjelén a Bátyú–Nagyszőlős vasútvonalnak Benénél és Bátyúnál történő megszakításával rést képez, amint áttesz még néhány alakulatot. A terv megvalósítását azonban nehezítette, hogy a frissen megalakult csapatok felfegyverzése és kiképzése még nem fejeződött be, valamint Stefánnak nem volt engedélye nagyobb egységek akcióba

[14] Bicsák, i.m. 2011. 41.
[15] MNL: *A rongyos gárda harcai / írta egy rongyos*. Budapest, Stephaneum ny., 1939. II. rész.
[16] Uo. II. rész.
[17] Uo. II. rész.

helyezésére.[18] A tervnek megfelelően tehát október 8-án délután megtörtént a 7., a 8. és a 9. számú járőr felszerelése, és zajlott a kioktatása. Kémery Nagy Imre tartalékos hadnagy parancsnoksága alatt álló 7. számú járőrcsapat 9-re virradó éjszaka surrant át a határon. Ezen járőrcsapat feladata volt a Bene melletti, Borzsaván átívelő vasúti híd felrobbantása. Az utasításnak megfelelően 9-én éjfélkor megrohanták a hidat és lelőtték az őrszemet.[19]

Dénesfay Dinich Győző, aki a terv szerint Lengyelországba vezette csoportját, útja során Beregszászban összetűzésbe kerül a csehekkel. Megmaradt csapatával azonban Kígyós felé indul. Nagymuzsaly és Kígyós határában diákokkal is találkoznak. Hajnalra a derceni erdők alá értek, a Szernye mocsárhoz. Egy derceni származású ember viszont megmutatta nekik az utat Gut község felé. Ő azonban elárulta őket és Gut alatt foglyul ejtették a magyar szabadcsapatosok egy részét. A csendőrök mindezek után üldözni kezdték a rongyosokat.[20]

Az Obis Gyula vezette 3. számú járőrcsoport 9 tagból állt. A csapat Beregszászt kikerülve Beregújfaluban, majd továbbhaladva a Munkácstól délkeletre, keletre fekvő falvakban fejtett ki propagandatevékenységet. Október 13-án érték el Szolyva határát. Tevékenységük alatt viszont Szolyva városát ellenőrzés alá vonta a cseh katonaság. A 3. számú járőrcsoporthoz csatlakozott a Prém-csoport 4 tagja. A csapat Galambosig jutott, itt az erdőben telepednek le, de az egykori Prém-csoport két tagja úgy döntött, hogy átkelnek a Latorcán. A két vállalkozó szellemű szabadcsapatost foglyul ejtették és megbilincselve elszállították őket. Az elszállított „rongyosok" ekként emlékeztek vissza raboskodásuk idejére: *„1938. október 18-án, elfogatásunk napján szürkületkor összeköröztek és parasztszekérre tettek s útnak indítottak bennünket két csendőr kíséretében. Munkácsra szállítottak. Volovec városába vittek először ott meglepve láttunk egy csapat leányt, akik összefogózva énekelték „Az a szép, az a szép…" magyarul énekeltek s meglepettségünkre a csendőrök nem merték leinteni, elhallgattatni őket. Volovecnél leszállítottak bennünket a szekérről és vonatra szálltunk át, éjszaka 1 órára már a munkácsi laktanyához értünk. Bezárásunk után két rabot hoztak, magyarokat, akik elmesélték, hogy a derceni ütközetről mindnyájan tudtak. Szívünk, lelkük velünk volt és segítettek is volna, ha fegyvereikből az ütőszeget nem szedték volna ki a csehek. Míg raboskodtunk, ahányszor nyílott a vasajtó, annyiszor hangzott fel: „Fiúk, becsülettel, Éljen Horthy Miklós, Éljen Imrédy." „Ekkor tudtuk, hogy magyar katonákat hoztak. Elvittek bennünket egy este kihallgatásra. A csehek, a cseh őrnagy kérdezte:*

− Maga tiszt?

− Rongyos!

− Hát milyen bandához tartoznak? − kérdi.

− Rongyosokhoz! − feleltem.

[18] MNL: *A rongyos gárda harcai / írta egy rongyos*. Budapest, Stephaneum ny., 1939. III. rész.
[19] Uo. III. rész.
[20] Bicsák, i.m. 2011. 43.

– Ja! – nevetett a cseh őrnagy!
Így raboskodtunk 8 hónapon át."[21]

A veszély miatt a járőrök négy napon keresztül a hegyekben, az erdőben dolgozó famunkások között fejtettek ki propagandát.[22] A Vinczek Jenő vezette 8 fős 4. számú járőr feladatát nem tudta teljesíteni. Még Beregszásznál leleplezték őket a Vérke folyó előtt. Vinczek a helyzet miatt a visszavonulás mellett döntött. A járőr a fegyvereit és röpcéduláit a mezőre munkára érkezők között szétosztotta, és még az nap, október 9-én, a hajnali órákban a tarpai résen át hazatért.[23] A hazatérő 4. számú járőrcsoportot a Dénesfay-Dinich Győző parancsnoksága alatt álló 15 tagú, valamint az Iványi Pál hadnagy vezette 13 tagú 6. járőrcsoport váltotta fel. A két járőr minden gond nélkül jutott át a tarpai résen, és Nagymuzsaly határában húzták meg magukat. Október 9-én, délután egyesült feladatuk a következő volt: Munkácsot északról megkerülve, Antalóc fölött Ungvár és Perecseny között propagandát végrehajtani.[24]

Az 1. századot vagyis a „H" csoportot Stefán Valér ezredes 2 tiszt és 96 fő legénységgel állította ki Prém József tartalékos főhadnagy vezetésével, míg a 2. századot, az „S" csoportot pedig a lövész zászlóaljakból vezényelt legénységből állította ki, 152 fős volt, parancsnoka Iván Imre tartalékos főhadnagy lett. Az 1. és 2. század a következő parancsot kapta: *„A parancs: Irány Beregszász, Munkács, azok megrohanhatók, birtokba kell vennök, utána, ha lehet, Ungvárt."*[25] A Prém József vezette 1. század összetűzés nélkül lépte át a határt. Már érkezésük után megkezdték a távíró és távbeszélő vezetékek rongálását, hogy ezzel is akadályozzák a cseh csapatok kommunikációját. Viszont Borzsova nevű településen felfedték magukat a csehek előtt. A borzsovai akció így sokba került a Prém századának, ugyanis a csehek gyors katonai összevonást hajtottak végre, és megkezdték az 1. század üldözését. A nap folyamán többször megváltoztatták Beregszász és Nagymuzsaly között lévő szálláshelyüket, és a délutáni tiszti gyűlésen a cseh csapatmozgásokat észlelve szóba került a Magyarországra történő visszavonulás kérdése is. Azonban a tartalékos főhadnagy arra az elhatározásra jutott, hogy megmaradnak a kapott parancsnál, és 18 óra tájt megindultak Munkács felé. Prém századát visszavezeti a határtól, s útjuk közben nem találkoztak cseh csendőrökkel, emiatt nagyon nyugodt körülmények között érkeztek meg október 11-én a kora reggeli órákban a Szernye-mocsáron át Dercen és Fornos között fekvő erdőbe, a *„Nyíres makkosba"*[26], amely megfelelő feltételeket biztosított számukra a rejtőzködéshez, valamint a mocsár nehezen megközelíthető ingoványos területnek számított. A falvakban gyorsan híre ment a magyar csapat megjelenésének, főként propagandatevékenységük miatt. *(lásd! 1. számú melléklet)*

[21] MNL-K.94-1939 C/a dosszié.
[22] MNL: *A rongyos gárda harcai / írta egy rongyos*.1939. II. rész.
[23] Uo. III. rész.
[24] BICSÁK, i.m. 2011. 44.
[25] MNL: *A rongyos gárda harcai / írta egy rongyos*. Budapest, Stephaneum ny., 1939. II. rész.
[26] MÁTÉ Bálint (1923, Dercen)

A Dercen és Fornos között lezajlott csatának szem- és fültanúja volt Máté Bálint, aki 1923-ban született Dercenben, így emlékezik vissza a csatára: *„Nem tudom pontoson már a számokot, de olyan harminc és ötven köröl lehettek. Vótak fegyvereik is. Járt a faluba egy-kettő, de nem az egész, bejött egy pár közölök a saját vesztökre. Jöttek bemutatkozni, kicsodák vagy micsodák ök. Akko nap kiüjdött apám a mezőre. Egy másfél kiló méterre vótak a mezőn tölem, amikor már rá tudtam jönni, hogy itt vannak a szabadságharcosok, itt táboroznak a Nyíres makkosba. Na mi a faluba úgy is hívtuk ököt, hogy a „Rongyos gárda". Azér hijtuk mi így ököt, me nem vót sok mindenyök csak, egy pár fegyverjök meg bicikli. Na hát én ott voltam egész nap, a fődet takarétani. Délután úgy öt óra tájba még ott voltam a mezőn elbújva, míg végbe ment az erdőben a harc. Majd mikor már vége lett a csatának, hát tartott az körülbelül nem sokáig, egy három negyed óráig, elindoltam futva haza. Tüzelés volt rendes, rendes úgy, hogy háború vót na. Hát csak az vót a szerencse, hogy nem sokáig tartott. Elesett a „Rongyos gárda". A halott gárdistákot a derceni emberek összeszedték, oszt egyet a Kerek-hegy lábához temettek el, nyócat meg Fornoson temettek e."*[27] *(lásd! 2. számú melléklet)*

A csehek tankokkal és tüzérséggel kezdték el lőni a magyar csapatokat. Prém, hogy a csapatot be ne kerítsék, elrendelte a még szabadnak látszó keleti irányban történő elvonulást. A gyors riadóztatás és indulás miatt a század több kisebb, 4-8 fős csoportra esett szét. A század egy részének harc nélkül sikerült elmenekülni, míg a többi tagja a sötétedés beálltáig küzdött a túlerővel szemben. A derceni ütközetben a századból 9 fő, és a hozzájuk csatlakozott ruszin személy esett el. Menekülés közben Lengyelországot 6 főnek sikerült elérnie, míg Magyarországra 22-en tértek vissza. A század 19 tagja bujdosott, majd a felvidéki bevonuláskor került elő, míg a század nagyobb része, 40 tagja fogságba esett.[28]

A menekülő gárda tagjairól egy korabeli sajtó tudósít. A cikk megjelenésének apropója, hogy a Makkosjánosi főjegyzőhöz érkezik egy levél. A levél tartalma: *„Ngs. Főjegyző Urnak Makkos Jánosi. Ismeretlenül is egy magyar szívességre kérem. 1938. október 11-én parancsnoka voltam annak a csoportnak, amelyik Dercen és Fornos között megütközött a csehekkel, ebben az ütközetben szétverték csapatunk és nekem is menekülni kellett. Így jutottam őrmesteremmel együtt községének határába. Ott egy idősebb (40 év körüli) és egy 24–26 éves fiatalemberrel találkoztam, akik szénát raktak ökrös szekérre a réten. Ezek az emberek életük kockáztatásával becsempésztek bennünket a cseh katonasággal megrakott faluba. Ott, miután minden jóval elláttak bennünket, a fiatalabb elvezetett minket a trianoni határig Daróc alá. Írta: K.I"*[29] Azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a helybeli emberek segítették a gárdistákat, és a kutatásunk ezt be is bizonyította.

A harc közben elesett 6 szabadcsapatos holttestét Fornosra szállították, s közös sírba helyezték őket örök nyugalomra. (*lásd! 3 számú melléklet*) Horvát

[27] Máté Bálint (1923, Dercen)
[28] MNL: *A rongyos gárda harcai / írta egy rongyos*. Budapest, Stephaneum ny., 1939. II. rész.
[29] OSZK: *A „Rongyos Gárda szolgálatában"*. Felvidéki Hadirokkantak Lapja. 1938. 6.

Bertalan, a fornosi KMKSZ-alapszervezet elnöke elmondása alapján: *6 holttestet temettek ide és egyet pedig a derceni Kerekhegy lábához*.[30]

Egy általunk 2014-ben készített interjúból további fontos és értékes információt tudhattunk meg a „Rongyos gárdáról" és tevékenységükről Fornos és Dercen településeken. Darcsi Ágnes 1923. december 16-án született Fornoson, aki a következő információkat mesélte el nekünk: *Nemcsak Dercenbe jártak, jártak azok itt is, a szbadcsapatosok. Fejöttek a bódba, magyar pénzve fizettek, vettek azok mindent. Gyulbáttyám az egyik falubeli ember ement az Ilyés tanétóhoz megmondani, hogy mi van. El is mentek Dercenbe bejelenteni, találkoztak a derceni biróva, Máté Imréve 1938-ba, oszt az ki is hijta a cseh tankot, és vót osztán perepelés. Nem tudom, hogy azok a „Rongyos" katonák, hogy mertek szembeszállni a tankva a fapuskáva. Igazi hazafiak vótak, az bizos is. Ez szent és igaz. Mive apám vóta a biró a faluba, Darcsi Sándor jött hozzá, egy úr kiőtözve, oszt kérdezte töle, ki adta ki a magyar katonákot? Apám meg azt mondta, nincs tudomásom felőle. Jót mondott? Jót, mi lött vóna vele, ha igazat mond, evitték vóna mint az Ilyés tanétót, oszt itt maradt a három fija. Na oszt Szim Lőrinc ajándékozott 6 szép fa koporsót, akko oszt szépen kivájták a sírt a koporsóknak. Ez mind szent és igaz vót, amit emondottam."*[31] Az elesettekről hivatalos feljegyzést írtak, mert abban bíztak, hogy majd a talált tárgyak alapján a hozzátartozók jelentkeznek. Így hangzott a jelentés: „*1938. október 11-én a derceni Makkos úrbéri erdőnél lezajlott ütközetről, ahol elesett 6 magyar felkelő. Személyazonnosságaiknak megállapításáról e hivatalos jelentés születik a derceni bíró kezdeményezésére. Az első számú halott 26 éves körül volt, civil pepita öltözetben. Az áldozatnál egy levelezőlapot találtak Némety Varga József névre, ezt a levelezőlapot Kecskeméten adták fel, s Kisvárdára volt címezve. A harmadik számú halott 20-23 éves korú lehetett, ő cseh katonai hadsereg egyenruhát viselt. Nála szintén volt egy levelezőlap Volosvai Vasziltól Kovászóról (Beregszász mellett). A többi áldozatnál nem találtunk hivatalos okmányokat."*[32]

A felkutatott adatokból levonhatjuk a következtetést, hogy a „Rongyos gárdának" a léte ismeretes volt az itteni emberek előtt, viszont kevés idős ember él azok közül, akik hallhattak erről az eseményről és emlékeznek is rá. Annak oka pedig, hogy kevés információt tudnak az adatközlők a magyar csapatok számára vereségbe fulladó harcról, az az oka, hogy a település vezetői gárdája félt a cseh hatalomtól és titoktartásra kötelezték őket. Az általunk felhasznált irodalom és kutatási adat fedi egymást, tehát több forrás is igazolja, ami azt jelenti, hogy a „Rongyos gárda" valóban létezett s tevékenykedett vidékünkön. Az általunk készített interjúk pedig szintén hiteles információkat közölnek, mivel a levéltári forrás, valamint a felkutatott sajtóanyag fedi a Máté Bálint és Darcsi Ágnes által elmondott információkat.

[30] Horvát Bertalan (1958, Dercen)
[31] Darcsi Ágnes (1923, Fornos)
[32] MNL: *A rongyos gárda harcai / írta egy rongyos*. Budapest, Stephaneum ny., 1939. IV. rész.

Felhasznált irodalom

Adatközlők

Máté Bálint, született: 1923, Dercen (2013.09.10.)
Darcsi Ágnes, született: 1923, Fornos (2014.11.01.)
Horvát Bertalan: 1958, Dercen (2013.10.05.)

Forrás

MNL: *A rongyos gárda harcai / írta egy rongyos. Budapest, Stephaneum ny., 1939*
MNL: *Külügyminisztériumi iratok-94-C.dosszié. 1938.*
MNL *Külügyminisztériumi iratok-94-C/a dosszié 1939*

Sajtó

OSZK: *Együtt Folyóirat*. 2009/1szám
OSZK: *Együtt Folyóirat*. 2009/2szám.
OSZK: *Felvidéki Hadirokkantak Lapja*. Beregszász, VII évf. 3-4 szám.

Szakmunkák

Brenzovics László (2004). A *magyar kormányzat Kárpátalja – politikája, 1939–1941*. Szerk.: Fedinec Csilla, Budapest.
Bicsák Péter (2011). *A magyar–ukrán közös múlt és jelen: összekötő és elválasztó „fehér foltok”. A Rongyos Gárda harcai Kárpátalján 1938-ban*. Intermix Kiadó, Beregszász–Ungvár.
Fedinec Csilla, Vehes Mikola (szerk.) (2010). *Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra.* Ungvár, Argumentum Kiadó, Magyar Tudományos Akadémia Kisebbségkutató Intézete
Hornyák Csaba: *A kárpátaljai akció (1938)*. Aetas történettudományi folyóirat, JATE Szeged, 1988/1
Kozma Miklós (2000). *Kárpátalja visszavétele. Napló.* Ugocsa Print, Ungvár.

Melléklet

1. számú melléklet. **A Dercen és Fornos határában fekvő „Nyíres makkos”[33]**

[33] Saját készítésű kép. 2013.04.30.

2. számú melléklet. **Máté Bálint, született: 1923, Dercen**[34]

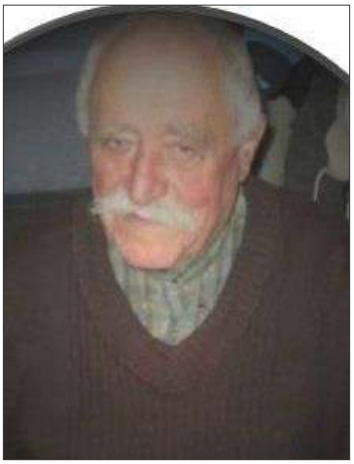

3. számú melléklet. **A „Rongyos gárda" emlékműve**[35]

[34] Saját készítésű kép. 2013. 09. 10.
[35] Saját készítésű kép. 2011. 05. 10.

Bodnár Alexandra[*]

A szovjet ideológia megjelenési formái Kárpátalja magyarsága körében (1953–1964)[**]

Rezümé. A munkában a szovjet ideológia hatását vizsgáltuk meg Kárpátalja magyarsága körében a hruscsovi olvadás évtizedében. Célunk volt, hogy bemutassuk a szovjetrendszer alatt a vidék magyar ajkú lakossága körében tevékenykedő agitátorok, népnevelő csoportok munkáját, illetve azok hatását a magyarság mindennapjaira. A hruscsovi évtizedben tovább folyt a hétköznapok átpolitizálása, az ideológiai nevelés, a szovjet típusú állampolgárra vonatkozó elképzelések megvalósítására irányuló munka. A tömegpolitika társadalom átformáló eszközeit, módszereit, a korabeli sajtótermékek/források segítségével vázoltuk.

Резюме. У даній праці ми намагалися проаналізувати вплив радянської ідеології на угорськомовне населення Закарпаття в період хрущовської «відлиги». Метою праці було відобразити діяльність радянських агітаторів серед угорців краю, продемонструвати активність організацій патріотичного виховання громадян, а також їх безпосередній вплив на будні угорців. У період хрущовського десятиліття продовжувалась переполітизація, ідеологічне виховання громадян радянського типу. Визначення методів та засобів масового політичного перетворення суспільства базується на матеріалах тогочасної преси, різних джерел та документів.

Abstract. The present work examines the manifestations of the Soviet ideology among the Hungarian minority in Transcarpathia during the decade under Khrushchev government in 1953-1964. The aim of the present work is to show the influence of the Soviet system on the territory of Transcarpathia. The power directed by the propaganda dominated all spheres of people's lives. The research makes an attempt at presenting the society forming means of Soviet mass politics, its methods with the help of current publication sources.

A szovjet ideológia a mindennapokban

Kárpátalján a hruscsovi évtizedben a sztálini korból megörökölt ideológiai nyomás továbbra is érvényben maradt. A tömegpolitika ekkor is kiemelt szerepet játszott. Az *új, szovjet identitású ember* kialakítása fontos szerepet kapott az ideológiai nevelésben. Ennek folyamatát összetettnek és fokozatosnak ítélte meg a marxizmus-leninizmus, a szocializmus alapjain haladva. A falusi lakosság körében a tömegpolitika terjesztése az agitátorok segítségével valósulhatott meg. Az *agitkollektíva* feladatkörébe tartozott a kommunista eszmék, politikai ismeretek terjesztése a lakosság körében, és az aktív kultúrmunka a dolgozók között.

[*] II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, V. évfolyamos történelem szakos hallgató. A tanulmányt Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya lektorálta. [*] Студентка 5-го курсу Закарпатського угорського інституту ім. Ф. Ракоці ІІ, Кафедра історії та суспільних дисциплін. Науковий керівник даної роботи Самборовскі-Нодь Ібоя, канд. іст. наук. [*] Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute, Department of History and Social Sciences, student of 5th year. The study was revised by dr. Ibolya Szamborovszkyné Nagy.

[**] A tanulmány alapját a IX. Kárpátaljai Tudományos Diákköri Konferencián elhangzott előadás képezi, de jelen publikáció annak jelentősen kibővített és átszerkesztett változata. [**] Основу дослідження становлять матеріали IX. Наукової Конференції Студентів Закарпаття, але ця публікація являється значно обширною версією. [**] The basis of the study was performed in the IX. Transcarpathian Scientific Students' Conference, and the present publication is an extended and edited version of it.

A kommunizmus eszméinek hathatós eszköze volt a pártiskolák létrehozása is. A magyarlakta települések kolhozaik, iskoláik stb. vezetésére *segítségként* ukrán és orosz kádereket hoztak az ország különböző részeiből.[1] Az agitátoroknak fontos feladata volt, hogy a fiatalok számára vonzó szabadidős programokat szervezzenek, elősegítsék a fiatalok színvonalas szórakozását és az amatőr művészeti mozgalom kibontakozását.[2]

A propaganda nyomon követhető a különböző alkalmi és közgyűlési felszólalásokból, amelyeknek célja az volt, hogy az állampolgárok komfortérzetét növeljék a rendszer elfogadásának fejében. A felszólalások során a kommunizmus előnyeire hívták fel az állampolgárok figyelmét.[3] A vezető kommunisták, élmunkások példaképként jelentek meg a vidék lakosai előtt. A kommunista jelzőt – a korabeli patetikus szóhasználattal – az állam és a társadalom vezető erejének, önfeláldozó élharcosainak, a munkafront, és a közélet hangadóinak megnevezésére, a szocialista versenyek előmozdítóira használták.[4]

A kommunizmus eredményének tudták be a kultúra, ezen belül a szovjet kultúra széles körű terjesztését. A szovjet állam nagy hangsúlyt fektetett a könyvtárak létrehozására. A szovjet könyvtár feladata a dolgozók műveltsége és politikai színvonalának emelése volt.[5] A falvak és városok állami közkönyvtárral rendelkeztek. A kisebb településeken, ahol nem haladta meg a lakóházak száma az ötvenet, vándorkönyvtárak és könyvkihordók dolgoztak. Az intézményekben tematikai esteket szervezetek, politikai és szépirodalmi könyveket állítottak ki. A műkedvelő körök falvakban és városokban egyaránt működtek. Az agitátorok munkáját kampányszerűnek, tervszerűnek és következetesnek ítélte meg a hatalom. A könyvtáraknak feladata volt még a kolhoztagok olvasásra ösztönzése, irodalmi estek, olvasói és szépirodalmi konferenciák szervezése. A városi könyvtárak segítettek a kisebb falusi könyvtáraknak abban, hogyan javasoljanak és terjesszék a könyveket, s hogyan szerezzenek több olvasót.[6]

A népművelés eszközei voltak a falusi klubok, művelődési házak is. A klub feladatai közé tartozott, a friss újságokkal, politikai irodalommal történő ellátás, faliújság és szemléltető agitáció biztosítása. Továbbá fontos elvárás volt a klubvezetőtől,

[1] Botlik József*: Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-felvidék és Kárpátalja XIX–XX. századi* történetéhez. Budapest, Hatodik Síp Alapítvány, 2000. 288. (A továbbiakban Botlik 2000)

[2] Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (Державний Архів Закарпатської Області) Ukrajna Kommunista Pártja Kárpátaljai területi Bizottságának anyagai. (A továbbiakban: ДАЗО) Фонд 1, опись 5, од. зб. 150. Докладная записка о проведении совещаний культпросветработников по итогам июльского пленума ЦК КПСС и о задачах культурнопросветителъных учреждений в свете решений с пленума в Межгорском, В-Березнянском, Хустком, Береговском, Виноградовском, Ужгородском, Иршавском, Виноградовском, Тячевском районе и гор. Ужгороде. л. 2–10.

[3] ДАЗО,Фонд 1, опись 1, од. зб. 2480. Докладная записка *о* некоторых предложения областного лекционного бюро. л. 11–15.

[4] Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Szerk.: Fedinec Csilla – Vehes Mikola: Ungvár, Argentum Kiadó, 2010. 220–240. (a továbbiakban Fedinec–Vehes 2010)

[5] Sz.n.: Terjesszük a szovjet irodalmat. *Vörös Zászló*, 1949. augusztus 14. 2.

[6] Ovszjanyikov V.: Emeljük magasabbra falun a kulturfelvilágostó munka pártirányításának színvonalát. *Kárpáti Igaz Szó*. 1954. január 10. 2.

hogy aktuális feliratok és a szovjet haza vezetőinek portréi díszítsék a falakat. Ugyancsak a klub vezetőinek feladata volt az önképzőkörök, tanulócsoportok, felolvasások megszervezése is. Ezek a klubok gyakran agitációs központokként is üzemeltek, ahol filmeket vetítettek, előadásokat tartottak.

Az iskolán kívüli aktív művelődés legfontosabb feladatának a szocialista életmód és magatartás megvalósítását tekintette. Ennek egyik alappillérének számítottak a falusi művelődési otthonok. A jellemzően városi színtéren működő „kultúrotthonoktól" elvárta a hatalom, hogy a környék lakosainak is nyújtson szórakozási-művelődési lehetőséget.

A kultúrintézmények szilárd támaszpontjaivá váltak a tömegpolitikának és kultúrmunkának. A kultúrintézményeket hasznos segítségként tartották számon a dolgozók a kommunista erkölcsének meghonosításában. Az egyes falusi kultúrintézményben a kukoricatermesztésben élenjáró kolhozistáknak tapasztalatcseresarkot rendezték be.[7] A kulturált pihenésről és szórakozásról a kommunistáknak és Komszomoloknak kellett gondoskodniuk, illetve a falusi aktivistáknak bensőségesen kellett eszmecserét folytatni az emberekkel a kolhoz ügyeiről, a párt által a mezőgazdaság elé állított feladatokról, „megdicsérni az élen járókat, megbírálni a lustákat".[8]

A szovjet ideológia megnyilvánulása az iskolai nevelésben

A kárpátaljai iskolahálózat nagy átalakításon ment végbe a szovjetrendszer alatt. A tradíciós nyugat-európai orientáltság helyébe kelet-európai modell lépett. Megkezdődött a vidék izolációja a Nyugattól.[9] A kárpátaljai iskolaterv, akárcsak a Szovjetunió összes többi szegletében, az asszimiláció és az ideológiai manipuláció eszközévé vált. A Szovjetunióban fontosnak tartották az ideológiai oktatást, amely által a gyerekek széles körű befolyásolását kívánták elérni. Az iskolákban tömeges ideológiai munkát folytattak az internacionalizmus és a szovjet hazafiság jegyében.[10] Az internacionalizmus jegyében megkezdték az ún. vegyes tannyelvű iskolák szervezését.[11]

Az 1953-ban bekövetkezett enyhülés a közoktatásban is éreztette hatásait. A magyar közoktatási hálózat lassan fejlődött, 1954-től megnyitották az első magyar nyelvű középfokú intézményt. Először csak a nagyobb falvakban (Nagybereg, Nagydobrony, Gát, Kaszony) létesült magyar középiskola.[12]

---

[7] Polják V.: Emeljük a kultúrfelvilágosító munkát a mai körülmények színvonalára. *Vörös Zászló*, 1963. július 11. 4.

[8] Sz.N.: Tegyük változatossá az ideológiai munkát. *Vörös Zászló*, 1964. február 12. 2.

[9] Болдижар, М. Нариси історії Закарпаття. Госпрозрахунковий редакційно-виданничний відділ управління у справах преси та інформації, Ужгород, 2003. 341.(a továbbiakban:Болдижар 2003)

[10] гранчак–пальок 1973, 217.

[11] S. benedek András: *A tettenérhető* történelem. Kárpátaljai nemzetiség-kultúrtörténeti vázlat. Intermix Kiadó, Budapest – Ungvár, 1993. 68. (a továbbiakban S. Benedek1993)

[12] S. benedek 1993, 67.

Az iskolai oktatásban kötelező tantárggyá vált az orosz nyelv. Az oroszt mint nemzetek közti érintkezés nyelveként tartották számon.[13] A magyar települések iskoláiban az orosz nyelvet oktatták, orosz nyelvű könyvek árasztották el a könyvtárakat és a könyvesboltokat.[14] A magyar iskolák tankönyveit az orosz eredetiből fordították. A fordításos tankönyvek alól a magyar nyelv és irodalom tankönyvek természetszerűen kivételt képeztek. A legelső kárpátaljai magyar irodalom tankönyvet (1950) az akkor Moszkvában élő Hidas Antal írta, az összes többit pedig helyi szerzők (Csengeri Dezső, Drávai Gizella, Balla László, Gortvay Erzsébet és mások).

1954-es pedagógusi értekezleten részt vettek a tanítók és tanárok, a népoktatási dolgozók, és a szovjet komszomol szervezetek képviselői. Az értekezleten az iskolák legfőbb feladataként a nevelői-oktatói munka javítását jelölték meg. Szó esett arról, hogy hogyan kell az előadásokkal közelebb hozni a tanulókhoz a szocialista építés gyakorlatát. Az iskolai oktatás során olyan ismertekkel kellett ellátni a tanulókat, amelyek az iskola befejezése után segítettek a kolhozokba, munkakollektívákba történő belépésben. A szovjet iskolák tanárainak feladataként jelölte meg a hatalom, hogy vágyat keltsenek tanulókban a mezőgazdasági munkák iránt. A tanulók előmenetelét három tantárgyból vizsgálták meg: matematikából, orosz és ukrán nyelvből. A tanároktól, akárcsak az ideológia arcvonal összes dolgozóitól megkövetelte a hatalom a legaktívabb részvételt a lakosság körében folyó agitációs tömegmunkában.[15]

Az 1959-es iskolatörvény kötelezővé tette a nyolcosztályos oktatást.[16] 1959–60-ban Kárpátalján 1020 iskolában 182 ezer tanuló tanult.[17] Az 1955-ös év első negyedében a terület minden járásában, ahol középiskola működött, ateista előadássorozatra került sor.[18] Az agitátorok felhívták a figyelmet arra, hogy az internacionalista nevelésre a tanárnak minden órán törekednie kell. Ez legkönnyebben a 9. osztályos Szovjetunió története tárgynál volt megvalósítható (*a Nagy Októberi Forradalom és a Nagy Honvédő Háború* leckék oktatásánál). Mindemellett az internacionalizmusnak meg kellett nyilvánulnia az irodalomórákon is. A pedagógus párhuzamot vonhatott Petőfi Sándor és Tarasz Sevcsenko élete és munkássága között.[19]Az 1950–60-as években a 3–10. osztályban Szovjetunió történelemét tanították, heti négy órában. Nemzetiségi történelmet nem tanítottak. Heti 3–5 órában orosz nyelvet és irodalmat tanultak az iskolások.[20] Az 1950–60-as években

[13] Fedinec–Vehes 2010, 257.
[14] Móricz Kálmán: Kárpátalja sorfordulói. Budapest, Hatodik Síp Alapítvány. 2001. 143.
[15] Sz. N.: Teremtsük szorosabb kapcsolatot az iskolák tanítási-nevelőmunkája és az élet között. *Kárpáti Igaz Szó*, 1954. január 5. 1.
[16] Szamborovszkyné Nagy Ibolya: *Oktatáspolitika és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában* (1945–2010). I. kötet Szovjetunió (1945–1991). „Líra" Poligráfcentrum, Ungvár, 2013. 85.
[17] Болдижар 2003, 345. (a továbbiakban: Szamborovszkyné Nagy 2013)
[18] ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2511. Довідка про стан ідейно-виховної роботи серед молоді. л. 38.
[19] Veress Gábor–Csanádi György: Barátságban az erőnk. Kárpáti Könyvkiadó, Uzshorod, 1974. 60–62. (A továbbiakban Veress–Csanádi 1974)
[20] Болдижар 2003, 347.

a középiskolák szakosodtak valamilyen mezőgazdasági, gazdasági szakirányba. Így a középiskolák kitermelték a jövő munkásait, a gazdasági ágazatokba.[21]

A korabeli szovjet szakirodalom adatai szerint 1955–56 között Kárpátalján 911 iskola működött, amelyekben 147 800 gyerek tanult. Az iskolák száma 1963–64-re 1041-re nőtt, a tanulók száma pedig 218 400-ra. Az iskolákban 1963–64 között 12 000 tanár dolgozott. 1960–61 között Kárpátalja magyar nyelvű járásaiban – a Beregszászi járásban 13 000, a Nagyszőlősi járásban 18 000, a Munkácsi járásban 15 700, az Ungvári járásban pedig 12 700 tanuló tanult.[22]

Az 1950-es években Kárpátalja-szerte szakközépiskolákat, technikumokat nyitottak. 1963-ban jött létre az ungvári egyetem tagozataként a magyar tanszék, amely két év múlva önállósulhatott.[23] A felsőfokú iskolák legfőbb feladatai közé tartozott a marxizmus-leninizmus elvei alapján képzett szakemberek nevelése. Az intézmények gondoskodtak a tudományos-pedagógiai káderképzésről. A felsőfokú intézményekben a szakiránytól függetlenül a marxizmus-leninizmus elmélete mindenki számára kötelező volt.[24]

Októbristák, pionírok, komszomolok, agitátorok

A szovjet vezetés tisztában volt azzal, hogy szüksége van a fiatalok megnyerésére. Emiatt fontosnak tartották a szocialista értékrenden alapuló szocializációt. A 7–9 éves kisiskolások októbristák lettek. Ők voltak a leendő pionírok. Az októbristák jellemvonásai a tisztesség, szófogadóság, vidámság, szorgalmasság.[25] Az októbristák különböző szakkörökön vehettek részt. Szinte minden városban és faluban működött októbrista énekkar. Az énekkarok könnyű gyermekdalokat tanultak, olyanokat, mint *Uljanov Vologya arcképe; Mi, űrhajósok*.[26] A pionírszervezetek egybefogták a középiskolák tanulóit, a szocialista elvek alapján működtek, önkéntes munkát végeztek, nyári táborokban vettek részt. A pionírszervezetek alapszabályai kimondták: *„A pionírok hűségesek a hazához, a párthoz, a kommunizmushoz; a pionír kommunistának készül; a pionírnak háborús és munkahősök a példaképei;a pionír tiszteli az elhunyt hősök emlékét és arra készül, hogy megvédje a hazáját; a pionír kitartó a tanulásban, a munkában és a sportban; a pionír becsületes és hű elvtárs, s mindig bátran kiáll az igazságért.”*[27]

A komszomolok feladata a tanulók látáskörének szélesítése, a szocializmus előnyeinek hirdetésében volt meghatározva. A komszomolokat mint a Kommunista Párt leghűségesebb segítőit, a felnövekvő nemzedék formálóit tartották

[21] Болдижар 2003, 348.
[22] Народне господарство радянського Закарпаття. Статистичний збірник. Видавництво « Карпати». Ужгород. 1969. с. 167, 169.
[23] Botlik 2000, 289.
[24] Szamborovszkyné Nagy 2013, 80–81.
[25] Uo.: 233–252.
[26] Ciljo I.: Dalolnak az októbristák. *Vörös Zászló*, 1963. július 4. 3.
[27] Uo.: 242.

számon. A Komszomol szervezeteket a párt irányította, míg a pionír szervezeteket a Komszomol. Komszomolok jellemvonásai közé volt sorolandó a szovjet haza szeretet, a társadalom javára végzett munka, a kollektív szellem és elvtársi kölcsönös segítség, a becsületesség, szerénység a társadalmi és magán életben. 1955-ben az ungvári Komszomol gyűlésén a jelenlévők elismerésüket fejezték ki a moszkvai szervezet irányába. Továbbá megfogadták, hogy a kárpátaljai Komszomolok hűen fogják teljesíteni a kommunista párt utasításait, a területen hirdetik a lenini elveket, munkára propagálnak és segítenek a párt határozatainak teljesítésében.[28] 1955-re a Komszomol szervezetnek Kárpátalján 8456 tagja volt.[29] A Komszomolok ifjúsági esteket, előadásokat tartottak a megye járásaiban. A fiatalok között a területen 2680 agitátor végzett munkát.[30]

Az 1954/55-ös tanévben a területen összesen 520 kilenc hónapos politikai iskola működött, amely a káderképzésért felelt. A politikai iskolákban nappali és levelező oktatás is folyt. A képzéseket a Szovjetunió belsejéből érkezett kommunisták tartották.[31] A Beregszászi járásnak 26, a Munkácsi járásnak 35, az Ungvári járásnak 43 politikai iskolája működött 1954–1955 között.[32] Feladatuk a vidék lakosságának teljes integrálása a szovjetrendszerbe.

Az agitátorok a gyárakban, kolhozokban teljesítettek munkát, ahol a szervezett és önképző csoportok haladásáért feleltek. A munka során előadásokat tartottak a kommunista párt történetéből, Lenin életéről.[33] Kárpátalján tevékenykedő agitátorok feladatai, önképzési és ideológiai munkája jól nyomon követhető a levéltári anyagokban. Az agitátorok havonta kétszer-háromszor politikai gyűléseken vettek részt, ahol megismertették őket a munkások körében elvégezendő feladatokkal, megbeszéléseket tartottak arról, hogyan tudnak hatni az emberekre, továbbá ahol személyes tapasztalataikat oszthatták meg egymással.

Maga az agitátor munkája is ellenőrizve volt. A gyárakban tevékenykedőktől a jobb és gyorsabb munkát, kolhozok brigádjaiban, csoportjaiban munkálkodóktól nagyobb termelési hozamot, míg a falvak és városok lakosai közt a kommunista erkölcs terjesztését várták el. Az agitátorok előadásaitól a munkaszeretet és munkahullám fellendülését várták. A kolhoztagok közt végzett rendszeres felvilá-

[28] Радянське Закарпаття 1946–1958. Документи і матеріали. Ужгород. Видавництво Карпати, 1985. 134. (a továbbiakban: Радянське Закарпаття 1985)

[29] ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2509. Справки отчеты статистического управления органов и учреждений культуры о работе культпросвет учреждении. л. 63–70.

[30] ДАЗО, Фонд 1, опись 5, од. зб. 154. Інформація про мережу комсомольської політосвіти на 1960–61 навчальний рік. л. 20.

[31] ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб.2509. Довідка про кількісний та якісний склад працівників культурно–освітніх закладів. л.77–86.

[32] ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2509. Справки отчеты статистического управления органов и учреждений культуры о работе культпросвет учреждении. л. 110–112.

[33] ДАЗО, Фонд 1, опись 5, од. зб. 150. Докладная записка о проведении совещаний культпросветработников по итогам июльского пленума ЦК КПСС и о задачах культурнопросветительных учреждений в свете решений с пленума в Межгорском, В-Березнянском, Хустком, Береговском, Виноградовском, Ужгородском, Иршавском, Виноградовском, Тячевском районе и гор. Ужгороде. л. 10–12.

gosító munkától pedig a kolhozok szilárdítását, az állatállomány gyarapodását, a földművelés új kultúrájának meghonosodását várták.[34]

Az 1950-es évek végén a kommunisták a marxista-leninista művek önálló tanulmányozását tűzték ki. Az önálló tanulmányozásnál nagy szerepe volt a tudatos munkatervnek és a rendszeres munkának. A rendszer ez által kívánta elérni a területen aktívan dolgozó kommunisták eszmepolitikai színvonalának emelését.

1954-ben szavazásokat tartottak a Szovjetunió területén. A szavazásokat megelőzőleg az agitátorok munkája a kétszeresére duzzadt: tízes házcsoportokban, és szükség esetén a szavazó polgárok lakásaiban tartottak előadásokat, felolvasásokat a szavazásokat illetően. A szavazó helyiségek az agitáció központjává váltak. A Beregszászi járás több agitációs központjában „tájékoztató asztal" nyílt, ahol a szovjet állampolgárok jogaikkal és kötelességeikkel ismerkedhettek meg.[35]

Ungváron 1960-ra az agitátorok 122 politiskolát és 112 elméleti szemináriumot hoztak létre. Pártoktatásban ekkor a városban 5 185 ember részesült, akikből 2 222 kommunista volt. A megyeközpontban a politikai csoportok száma megkétszereződött. A pártoktatás terén kiemelkedtek a közép- és szakiskolák, a megyei felnőtt- és gyermekkórház. 1960-ban az ungvári Politiskola épületében a dicsérettáblára nyolc agitátor került fel, 11 agitátor a munkájáért kitüntetésben részesült.

1960-ban Lenin születésének 90. évfordulóját méltatták megyeszerte. Ungváron Lenin-napokat tartottak, amelynek keretében a Politiskola és a Honismereti Múzeum Lenin életéből és munkásságából kiállítást és filmvetítést szervezett.[36]

1960. április 4-én a Beregszászi járás falvaiban munkaszüneti napokon előadássorozatokra került sor. Ezen a napon 49 előadás hangzott el a járás különböző falvaiban. Az előadások tematikus felosztása a következő volt:

- 16 előadás Lenin születésének 90. évfordulójára,
- előadás a magyar katonák területről történő kiszorításáról,
- 21 előadás Hruscsov Franciaországban tett látogatásáról,
- 3 előadás az ateizmusról,
- 1 előadás a szovjet szépirodalomból.

Az előadások közül 41 magyar nyelven, 3 oroszul és 5 ukránul volt megtartva.[37]

A Kárpátaljai Kommunista Párt archívumában található 1961-es forrás e szavakkal összegezte az agitátorok munkáját: „*A nevelőmunkának köszönhetően változott az ifjúság erkölcsi és politikai meglátása. A változásoknak köszönhetően erős a tanulmányi fegyelem, megnőtt a politikai érdeklődés, nagyobb lett a fizikai*

[34] ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2683. Информация о состоянии массово политической и культурно просветительной работы в Хустском райком КП Украины на 10 января 1955 года. л. 74–79.

[35] Sz. N.: Az agitátorok felkeresik a választókat. *Kárpáti Igaz Szó*, 1954. január 30. 3.

[36] ДАЗО, Фонд 1, опись 5, од. зб. 129. Інформація про хід виконання Ужгородським міським КП України від 9 січня 1960 року «Про завданнях партійної пропаганди в сучасних умовах». л. 1–4.

[37] ДАЗО, Фонд 1, опись 5, од. зб. 133. Информация о проведении лекций выходного дня в населенных пункта Береговского района. л.15–16.

munka becsülete. Ifjúságunk becsületes, dolgos, egészséges szellemű, szocialista hazájához hű. Nagymértékben hozzájárult ehhez az iskolai nevelés és az iskolán kívüli nevelői munka."[38]

A hivatalos propaganda a sajtó segítségével mutatta be, emelte példaértékűvé a kommunista erkölcsöt, a kommunisták megváltozott életformáját. A kolhozokban dolgozók eredményesen dolgoztak, teljesítették a normában megállapítottakat, s tanulnak, szórakoznak, kommunista magatartást tanúsítottak, a kommunizmus építőinek erkölcsi kódexe szerint éltek.[39] A komszomolok a tervek teljesítése mellett „vidáman, kulturáltan élnek", olvasható a korabeli dokumentumokból. A kulturált kommunista szórakozási lehetőségek közé tartoztak a városokban és a falvak kolhozai mellett működő énekkarok, színjátszó csoportok, sport- és sakkszakkörök.[40]

A szovjet ideológia megjelenítése a tömegkommunikációban

Az állami felügyelet alatt álló írott sajtó aktívan részt vett a szovjet ideológia célkitűzéseinek megvalósításában. Kárpátalján a szovjet időszakban jelent meg a vezetékes rádió. A kárpátaljai területi rádió magyar nyelvű adása 1946-ban, a televízióé 1966-ban indult.[41] 1963-tól az Ungvári Televízióállomás átjátszotta a lvivi, kijevi, moszkvai tévéműsorokat.[42] 1960. március 22-én határozatot fogadtak el a rádióadások korszerűsítéséről. 1960 márciusában a rádió szerkesztősége engedélyt kapott napi 5–8 perces magyar nyelvű műsorok sugárzására, amely során a környék magyar anyanyelvű kolhozistáit, élmunkásait, kiemelkedő művészeit mutatták be. Ugyanezen év áprilisában a területi tanács utasította a riportereket, hogy a kommunista erkölcsről, a szocialista versenyekről, az internacionalizmusról, lenini elvek megvalósításáról közöljenek adásokat. [43]

A rádió, az újságok elsőrendű célja az ifjúsággal kapcsolatban a világnézeti nevelés és a társadalmi magatartás átalakítása volt, szocialista államberendezkedés és hatalomgyakorlás elfogadása, támogatása érdekében.[44]

A szovjet korszak sajtótermékei igazából sokkal inkább a folytonosságot képviselték, mint a változást. A különböző jelszavakat rejtett módon jelenítették meg, folyamatos ismétlésükkel igyekeztek az emberek gondolatvilágának szerves részévé tenni azokat. A politikai élet eseményei kapcsán gyakran megjelentek jól megszokott jelszavak, mint például az állami és a politikai rendszer felépítésének

[38] ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 131. Довідка про керівництво ідейно-політичним вихованням комсомольців та неспілкової молоді ЛКСМУ. л. 2–5.
[39] Kenéz A.: Kommunista módon. *Vörös Zászló*, 1963. január 12. 2.
[40] Bíró V.: Vidáman, kulturáltan. *Vörös Zászló,* 1962. március 7. 2.
[41] Botlik 2000, 290.
[42] Гранчак–Пальок 1973, 259.
[43] ДАЗО, Фонд 1, опись 5, од. зб. 69. Довідка про масово-політичну та культурно освітню роботу. л. 3-5.
[44] ДАЗО, Фонд 1, опись 5, од. зб. 69. Довідка про масово-політичну та культурно освітню роботу. л. 1–3.

demokratikus kapcsolata, amelyben a Szovjetunió népeinek teljes egyenjogúsága jut érvényre.[45]

Népszerűek voltak területszerte az úgynevezett filmbarangolások. A filmeket mint hasznos segédanyagokat tartották számon a tömegagitációs munkában. Az előadók, a propagandisták dokumentum- és diafilmeket használnak erre a célra. Az internacionalizmus, a népek barátságának, a szovjet hazafiság propagálásának ez a formája hozzáférhető volt a lakosság legszélesebb rétegei számára is, s lehetővé tette, hogy vizuálisan is megismerkedjenek a „*szovjet népek testvéri családjának életével és munkájával, országunk természeti és műkincseivel*”.[46] Az 1954-es évben a Beregszászi járásban 22 állandó és 4 vándor mozi működött. Míg 1946-ban Ungváron egy filmvetítő állomás működött, addig 1972-re számuk 45-re nőt.[47]

Az 1954-es évtől megkezdve a sajtóban, a *Kárpáti Igaz Szó*ban, a *Vörös Zászló*-ban, egyre több cikk foglalkozott a kukoricatermesztés meghonosításával, terjesztésével, továbbá a szűzföldekre történő áttelepülés programjával. Az újságokban közölt cikkek idillikusan írják le a mezei munkákat, a kolhozi munkák folyamatát, a kukoricatermelés eredményeit, a pionírok becsületességét, a komszomolok aktív munkáját.

A szovjet nő modellje

Az 1950-es évektől kezdve az egyenjogúságnak köszönhetően akár traktoristává is válhattak a gyengébbik nem képviselői. Az 1950-es évektől egyre nagyobb hangsúlyt kapott a március 8-a, a nemzetközi nőnap. A *Vörös Zászló* több cikkében is kiemelte a nők szerepét az új társadalmi rendben. Kiemelt szerepet kapott ezek után a nőnap. A sajtó ezen alkalomkor egész oldalakat szentelt az új típusú szovjet nő bemutatására. Ezen alkalom során cikkek íródtak a társadalomban betöltött új szerepükről, a nők előtt megnyílt munkalehetőségekről (kolhozelnöknők, traktoristanők, földműves brigadérosok, művészek, tudósok).[48]

A kommunista ideológia széles körű propagandát folytatott a nők között. 1954-ben kimondta a szovjet hivatalos propaganda, hogy a területi tanácsokba női agitátorokat is kell alkalmazni. A hivatalos járási újságokat arra kötelezték, hogy rendszeresen mutassanak be munkás nőket, traktorista nőket. A beregszászi mezőgazdasági szakközépiskolának elrendelték, hogy biztosítsa a feltételeket a női tanulók számára. A beregszászi szakközépiskolában a tanuló lányok akár traktoristának, gépkezelőnek is tanulhattak.[49] 1955 első negyedében a Munkácsi és Ungvári járások városi tanácsaiban a nők közötti munka hatékonnyá tételéről hallhattak

[45] ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2520. Примірна тематика лекцій доповідний і бесід про дружбу народів СРСР пролетарський інтернаціоналізм і радянській патріотизм. л. 84–86.
[46] Veress–Csanádi 1974, 97.
[47] Гранчак–Пальок 1973, 258-259.
[48] Kis Lajos: Köszöntsük a nőket. *Vörös Zászló*, 1964. március 10.
[49] ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2520. Информация о проведении женских собраний в Береговском районе об итогах выполнення социалистических обовязательств в 1954 г. и задачи на 1955 год. л. 2–5.

előadásokat a környék kommunistái. Az előadások témai közé tartozott a nők helyzetének javítása a kolhozokban, szovhozokban, üzemekben, az ateizmus és vallás ellenes propaganda emelt szintű terjesztése a nők körében, a fejőnők megyei gyűlésének előkészítése. Az előadások külön kitértek a gyakorlati témákra is, mint például a szarvasmarha téli ellátása a tejhozam növelése érdekében. A nők körében folytatott ideológiai munka fontos részeként tartották számon a kolhozok női tanácsai munkájának bemutatását, a kiemelkedő kolhozista, agitátor és propagandista munkásnők példaértékűvé emelését. A női tanácsoknak az aktuális mezőgazdasági munkák idején szezonális óvodák, bölcsődék, játszóterek létesítésével kellett segíteniük a nők munkába állását. Női tanácsok működtek az üzemekben, kolhozokban, tanintézményekben, ipari vállalatokban, vasúti csomópontokon, könyv és újságok nyomdájában, éttermekben, közétkeztetésben.

A propagandisták további feladatai közé tartozott a nemzetközi nőnap megszervezése a kolhozokban, üzemekben, traktorállomásokon. Továbbá, Kárpátalja területén minden városban ünnepi gyűléseket vezettek le, ahol a gyerekek kommunista nevelésének alapjairól, a szovjet nők jogairól, társadalomban betöltött szerepéről szóltak előadások.[50]

Az 1955-ös évben az agitátorok a tanintézményekben, az üzemekben, kolhozokban előadásokat tartottak, különös figyelmet szentelve a női szerepek megváltozásáról. Az előadások levezetésének legfőbb szempontja az volt, hogy a kolhozokban, mezőkön, üzemekben tartsák meg. Összesen 3 445 előadásra került sor, amelyeken 67 200 személy vett részt. Ezenkívül a megyei, járási, városi tanácsokban 218 előadás hangzott el.[51]

Az újságok hasábjain nőnap közeledtével bemutatásra kerültek a kiemelkedő kolhozista nők, a sertésgondozó nők sikerei, a tanuló és dolgozó nők kitartó munkája, üzemekben dolgozó dolgos nők.[52] Az 1963-as újságcikk a nőkről azt írja, hogy „*...nagyszerűen éltek a Szovjet hazában a szovjetnők"*, akik előtt új lehetőségek nyíltak a Kommunista Pártnak köszönhetően.[53]

A nemrégiben megszerzett területen az új hatalom a Szovjetunióban addigra már elfogadott normák megvalósítását gyorsított módon foganatosította. Az ország többi részében előzőleg lezajlott társadalmi változtatások sajátossága jelen esetben a vidék magyarságának lojális, szovjet állampolgárrá történő átnevelése volt. Ez a hathatósabb munka érdekében a magyar nyelvterületen a lakosság nyelvén folyt, de figyelmen kívül hagyva a nyelvi, kulturális és identitásbeli különbségeket. A helyi magyarságra a számára idegen szláv kultúra és szovjet ideológia nyomása egy időben nehezedett rá, s amely ellen egy erős bezárkózás volt

[50] ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2713. План работы отдела обкома КП Украины по работе среди женщин на I. квартал 1955 года. л. 1–4.
[51] ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2714. Інформація про відзначення десятиріччя міжнародної демократичної Федерації жінок по Закарпатській області. л. 10–12.
[52] Kaminszkij E. : Virággal üdvözöljétek a nőket. *Vörös Zászló,* 1962. március 8.2.
[53] Szkacsko K.: Nagyszerű élet. *Vörös Zászló*, 1963. március 9. 4.

a válasz. Talán utóbbi viselkedésnek köszönhette Kárpátalja magyar lakossága sajátos identitásának és nyelvének megőrzését.

Felhasznált irodalom

Publikálatlan levéltári források

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár /Державний архів Закарпатської області, ДАЗО/, Ukrajna Kommunista Pártja Kárpátaljai területi Bizottságának anyagai (1953–1961)

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (Державний Архів Закарпатської Області) Ukrajna Kommunista Pártja Kárpátaljai területi Bizottságának anyagai.(a továbbiakban: ДАЗО) Фонд 1, опись 1. Докладная записка о некоторых предложения областного лекционного бюро. од. зб. 2480. л. 11–15.

ДАЗО, Фонд 1, опись 5. Докладная записка о проведении совещаний кулътпросветработников по итогам июльского пленума ЦК КПСС и о задачах кулътурнопросветителъных учреждений в свете решений с пленума в Межгорском, В-Березнянском, Хустком, Береговском, Виноградовском, Ужгородском, Иршавском, Виноградовском, Тячевском районе и гор. Ужгороде. од. зб. 150. л. 2–10.

ДАЗО, Фонд 1, опись 1. Довідка про стан ідейно-виховної роботи серед молоді. од. зб. 2511. л. 38.

ДАЗО, Фонд 1, опись 1. Справки отчеты статистического управления органов и учреждений культуры о работе культпросвет учреждении. од. зб. 2509. л. 63–70.

ДАЗО, Фонд 1, опись 5. Інформація про мережу комсомольської політосвіти на 1960–61 навчальний рік. од. зб. 154. л. 20.

ДАЗО, Фонд 1, опись 1. Довідка про кількісний та якісний склад працівників культурно–освітніх закладів, од. зб.2509. л.77–86.

ДАЗО, Фонд 1, опись 1. Справки отчеты статистического управления органов и учреждений культуры о работе культпросвет учреждении, од. зб. 2509. л. 110–112.

ДАЗО, Фонд 1, опись 5. Докладная записка о проведении совещаний кулътпросветработников по итогам июльского пленума ЦК КПСС и о задачах кулътурнопросветителъных учреждений в свете решений с пленума в Межгорском, В-Березнянском, Хустком, Береговском, Виноградовском, Ужгородском, Иршавском, Виноградовском, Тячевском районе и гор. Ужгороде. од. зб. 150. л. 10–12.

ДАЗО, Фонд 1, опись 5. Довідка про масово-політичну та культурно освітню роботу, од. зб. 69. л. 1-5.

ДАЗО, Фонд 1, опись 1. Примірна тематика лекцій доповідний і бесід про дружбу народів СРСР пролетарський інтернаціоналізм і радянській патріотизм, од. зб. 2520. л. 84–86.

ДАЗО, Фонд 1. опись 1, Информация о проведении женских собраний в Береговском районе об итогах выполнення социалистических обовязательств в 1954 г. и задачи на 1955 год, од. зб. 2520. л. 2–5.

ДАЗО, Фонд 1, опись 1. План работы отдела обкома КП Украины по работе среди женщин на I. квартал 1955 года, од. зб. 2713. л. 1–4.

ДАЗО, Фонд 1, опись 1. Інформація про відзначення десятиріччя міжнародної демократичної Федерації жінок по Закарпатській області од. зб. 2714. л. 10–12.

Szakirodalom

Botlik József (2000). *Egestas Subcarpathica. Adalékok az Északkeleti-felvidék és Kárpátalja XIX–XX. századi történetéhez.* Budapest, Hatodik Síp Alapítvány.

Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Szerk.: Fedinec Csilla – Vehes Mikola: Ungvár, Argentum Kiadó, 2010.

Móricz Kálmán (2001). *Kárpátalja sorfordulói*. Budapest, Hatodik Síp Alapítvány.
S. Benedek András (1993). *A tettenérhető* történelem. Kárpátaljai nemzetiség-kultúrtörténeti vázlat. Intermix Kiadó, Budapest–Ungvár.
Szamborovszkyné Nagy Ibolya (2013). *Oktatáspolitika és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában (1945–2010). I. kötet, Szovjetunió (1945–1991)*. „Líra" Poligráfcentrum, Ungvár.
Veress Gábor–Csanádi György (1974). *Barátságban az erőnk*. Kárpáti Könyvkiadó, Uzshorod.
Болдижар, М. Нариси історії Закарпаття. Госпрозрахунковий редакційно-виданничний відділ управління у справах преси та інформації, Ужгород, 2003.
Гранчак, І. – Пальок, В.: Місто над Ужем. Ужгород, Видавництво Карпати, Ужгород, 1973.
Народне господарство радянського Закарпаття. Статистичний збірник. Видавництво « Карпати».Ужгород. 1968.
Тронько, П. Т., Бажан, М. Т. Історія міст *і* сіл УРСР. Київ, 1969.

Korabeli sajtó

Vörös Zászló 1945–64. évfolyamai
Kárpáti Igaz Szó 1954-es évfolyama

Popovics Roxána[*]

Ártatlanul elítélve…

Balogh Sándor eszenyi református lelkész elhurcolása

Rezümé. Kárpátalja történetében újabb sorsfordító eseménysorozat vette kezdetét 1944. október 27-én, amikor is a térség szovjet kézre került. A szovjet megszállással kezdetét vette a terror első hulláma: a „málenykij robot", melynek során több tízezer férfit hurcoltak el. Ezt követően kezdetét vette a koncepciós perek sokasága, amelyek szintén minden települést mélyen megráztak. Eszenyben az első áldozat Balogh Sándor lelkész volt. 1946-ban 5 évi szabadságvesztésre és 3 évi száműzetésre ítélték, és az Uralhegység, Kercselben lévő lágerében dolgozott 1948-ban bekövetkezett haláláig.

Резюме. 27 жовтня 1944 Закарпаття ввійшло до складу Радянського Союзу. Так розпочався новий період в історії краю. Відразу після захоплення території першою хвилею терору була так звана «маленька робота», у ході якої десятки тисяч чоловіків були заслані у табори. Після цього проводилося безліч показових судових процесів, що зачепило багато населених пунктів. В Есені першою жертвою став священик Шандор Балог. У 1946 році його засудили на 5 років ув'язнення і на 3 роки заслання. Священик працював у концентраційному таборі Керчег в Уральських горах аж до своєї смерті в 1948 році.

Abstract. In the history of Transcarpathia significant series of events occurred on October 27, 1944. This was the time when the territory was occupied by the Soviets.

The first serious wave of the deportation was called "Malenykij robot" which meant the beginning of a terrible tragedy of Transcarpatian Hungarians. Within that event thousands of Hungarian male residents were deported. After that numerous conceptual legal actions took place in Transcarpathia, which shocked every region. In Eszeny the first victim of this horrific event was Pastor Sándor Balogh. In 1946 he was sentenced to prison for five years and then exiled for three years into the Ural Mountains. He worked in a labour-camp of Kercsel until his death in 1948.

A szovjet terror első hulláma

Kárpátalja sorsára a XX. század erősen rányomta a bélyegét. Az első, majd a második világháború a térség történetét és hovatartozását is megváltoztatta. Kárpátalja történetében újabb sorsfordító eseménysorozat vette kezdetét 1944-ben. A dolgok felgyorsultak 1944 áprilisa és októbere között, amikor Kárpátalja ismét hadműveleti területté vált. 1944. október 15-én a magyar hatóságok elrendelték Ungvár azonnali kiürítését.[1] Az események már előreláthatóak voltak, ugyanis a szovjet hadsereg 1944. október 27-én bevonult Ungvárra. A szovjet hadsereg bevonulásával új fejezet kezdődött Kárpátalja történetében.[2] A régió további sorsában Magyarországnak már nem volt beleszólása.[3]

[*] II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem és Társadalomtudományi Tanszék, hallgató. A tanulmányt Molnár D. Erzsébet lektorálta. [*] Студентка Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ, Кафедра історії та суспільних дисциплін. Науковий керівник даної роботи Молнар Д. Єлізавета. [*] Ferenc Rákóczi II. Transcarpathian Hungarian Institute, Department of History and Social Sciences, student. The study was revised by Molnár D. Erzsébet.

[1] Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Fórum Intézet. Lilium Aurum Könyvkiadó. Galánta–Dunaszeredahely. 2002. 422.

[2] Bakura Sándor–Dupka György–Kovács Elemér–Kovács Erzsébet–Molnár D. Erzsébet–Tóth Zsuzsanna: *„Otthon a könny is édes"*. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest. 2009. 29.

[3] Fedinec. 2002. 31.

1944. november 12-én ülésezett a 4. Ukrán Front katonai tanácsa.[4] Ezzel kezdetét vette a szovjet terror első megnyilvánulása, ami már a kárpátaljai magyarságot is mélyen megrázta, a „málenykij robot".[5]

A tanács 0036-os számú határozatában a következők szerepeltek: „Számtalan településen katonaköteles magyar és német nemzetiségű személyek élnek, akiket csak úgy, mint az ellenség katonáit is, le kell tartóztatni és fogolytáborba küldeni."[6]

A kárpátaljai magyarságnak két lehetősége volt: Csehszlovákia vagy a Szovjetunió. Abba már beletörődtek, hogy új kisebbségi helyzet várt rájuk minden esetben.[7] Az azonban bizonyos, hogy a szörnyű eseménysorozat 1944. november 18-át követően vette kezdetét, amikor is egész Kárpátalja magyarlakta településeiről gyalog indították el a férfiakat Szolyvára.[8] A településen élő jelentős számú magyar lakosság zavaró tényezőnek számított a szovjet törekvések megvalósításában, egy esetleges magyar ellenállástól tartottak.[9] A szolyvai táborokban egyszerre mintegy 15-18 ezer embert tartottak fogva,[10] ezt követően a túlélőket az Uzsoki-hágón keresztül Sztarij Szamborba és Novij Szamborba szállították át. Az elhurcoltak többsége a donyecki szénmedence lágerébe került,[11] és itt 18–20 órás napi rabszolgamunka várt rájuk.[12]

1944. november 26-án Munkácson a kommunisták egyhangúan elfogadták a kiáltványt, amely kimondja Kárpátalja csatlakozását Szovjet-Ukrajnához. [13]

Az 1944-ben a szovjet hatóságok intézkedései alapján 3 napos munkára elhurcoltak közül a becslések szerint 20-23 000-en nem tértek vissza. A kárpátaljai magyar közösség lélekszáma tehát a szovjet időszak kezdetén kritikus szintre süllyedt. [14]

A háromnapos munkára a férfilakosság 18–50, máshol 55 éves korig terjedő részét vitték el.[15] Nem hivatalos adatok szerint azonban 16–60 év közötti magyar és német férfiak is az elhurcolás áldozataivá lettek.[16] Az érintett korosztály lélekszáma 28–30 000. Minimálisan 25 000 lágerekbe elhurcolt kárpátaljai magyarról

---

[4] Dupka György–Korszun, Alexej: *A „malenykij robot" dokumentumokban.* Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest. 1977. 15.

[5] Bakura Gábor: *Eszeny településtörténete különös tekintettel a szovjetrendszer helyi kiépítésére*. Diplomamunka. Beregszász. 2011. 23.

[6] Dupka–Korszun 1977. 15.

[7] Dupka György: *Kárpátalja magyarsága.* A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága., 2000. 28. o.

[8] Bakura–Dupka–Kovács–Kovács–Molnár D.–Tóth. 2009. 29.

[9] Móricz Kálmán: *Kárpátalja sorsfordulói*. Hatodik Síp Alapítvány, 2001. 127.

[10] Majnek Antal: *Útközben – Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. Ungvár 1998. 116.

[11] Bakura–Dupka–Kovács–Kovács–Molnár D.–Tóth. 2009. 29

[12] Dupka György: *„Hova tűnt a sok virág…".* Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest, 2013. 10.

[13] Dupka György 2000. 28.

[14] S. Benedek András : *A megmaradás esélyei. Tanulmányok, esszék, kritikák.* Hatodik Síp Alapítvány–Mandátum Kiadó. Budapest–Beregszász. 1996. 63.

[15] S. Benedek 1996. 67.

[16.] Majnek 1998. 164.

és németről van szó. A nemzeti alapokon történő „kollektív büntetés" majd a továbbiakban a közösség vezetőit, papokat, tisztviselőket, gazdákat érintő retorziók sokkolták a magyar kisebbséget.[17] A munkaszolgálatra elhurcoltak többségére nem más várt, mint: éhínség, fagy, továbbá a különböző fertőző betegségek.[18]

Sokan az elhurcoltak közül 2-3 év múlva sikeresen hazatértek, azonban a többségük rövidesen meghalt a hazahozott betegségben. A „kis munkára" elhurcoltak zöme egyszerű földműves családból származott. A tehetősebb emberekre, gazdákra hatalmas adót vetettek ki, amit nem tudtak kifizetni, így tőlük mindent elkoboztak. Korabeli megfogalmazásként a szovjet katonák ekkor „leseperték még a padlást is".[19]

Ismeretes, hogy az 1944-es tragikus eseményekről a szovjet ideológia következtében évekig nem lehetett nevükön nevezni a történteket. Generációk nőttek fel úgy, hogy nem ismerhették a nemzeti történelmüket, csak a hivatalos birodalmi politika által megformált szovjet szemüvegen keresztül látták és vizsgálhatták azt.[20]

A „málenykij robot" hivatalos indoka az, hogy gyorsan helyre kell állítani a háborúban megrongálódott hidakat, utakat és vasútvonalakat.[21] Azonban az 1944-es elhurcolásnak a fő célja azok a férfiak eltávolítása volt, akik 1944-ben visszavonuló magyar hadseregben szolgáltak. Becslések szerint számuk elérte a 7000-7500 főt,[22] míg a háromnapos munkára elhurcolt magyarság száma megközelíti a 20 ezer főt.[23]

A 4. Ukrán Front katonai tanácsának 0036. sz. határozata többek között elrendelte, hogy 1944. november 17-ig Szolyván, Perecsenyben és Huszton egy-egy hadifogoly-átvevőhely létesüljön. Ezzel kezdetét vette a kárpátaljai magyar és német férfilakosság tömeges deportálása a lágerekbe.[24]

Miután összegyűjtötték a foglyokat, központi gyűjtőtáborokba vitték őket, sok helyen hetekig is ott maradtak, és volt olyan gyűjtőtábor, ahol nagyobb volt a halálozási arány, mint a későbbi lágerekben (pl. Szolyva). Szállítás közben a foglyok 10–20 százaléka meghalt. A halottakat a vasúti töltések mellé dobták. A haláleseteket senki sem regisztrálta.[25]

A Szovjetunió által alkalmazott kegyetlenségről, hivatalosan nem lehetett beszélni. A látszatot azonban a Szovjetuniónak is fent kellett tartania. A humanitárius oldalát mutatta minden fontosabb eseményen.[26] Ezzel ellentétben azonban

[17] S. Benedek 1996. 67.
[18] Bakura–Dupka–Kovács–Kovács–Molnár D.–Tóth. 2009. 30.
[19] Majnek 1998. 48–49.
[20] Majnek 1998. 144
[21] Csanádi György: *Sorsfordító évek sodrában.* PoliPrint. Ungvár, 2004. 42.
[22] S. Benedek András: *A tetten érhető történelem*. Intermix Kiadó, Ungvár–Budapest. 1993. 23 o.
[23] Csanádi 2004. 47.
[24] Dupka György: *A mi Golgotánk.* Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest 2012. 102.
[25] Singer Zsuzsa: *Nyomok a lelkekben. A sztálini munkatáborok kényszűr öröksége*. Ungvár, 2010. 8–9.
[26] M. Takács Lajos: *Aprópénz a történelem színpadán. A kárpátaljai magyar nyelvű sajtó 1945–1948.* Intermix Kiadó. Ungvár–Bp. 1994. 11.

a szovjet megszállás rányomta a bélyegét az élet minden területére. A kárpátaljai magyarság nem érezhette az autonómia egyetlen formáját sem.[27]

A pár hónapig tartó (1944. október–1945. január) szovjet katonai és a Husztról irányított csehszlovák polgári közigazgatás is külön fejezet Kárpátalja történetében. Kárpátalja „sorsrendezői" a Moszkvában előre megírt „forgatókönyv" alapján honosították meg a szovjethatalmat, hogy Kárpátalját emberi áldozatok árán is a Szovjetunióhoz, azaz Ukrajnához csatolják. Beindult a gyilkos gépezet: a lakosság megszűrése, izolálása, a begyűjtés, letartóztatás, internálás, elhurcolás. 1944. november 18-a és december 16-a között összesen 22 951 embert tartóztattak le és irányítottak gyűjtőtáborba.[28]

Kárpátalja megpróbáltatása és a szovjet terror időszaka azonban az 1944-es elhurcolással még nem ért véget. 1947-től koncepciós perek sokaságát indították mindazon helyi politikus, értelmiség és egyházi vezetők ellen, akiknek fő bűnük az volt, hogy korábban együttműködtek a magyar hatóságokkal.[29]

Ártatlanul elítélve: Balogh Sándor eszenyi református lelkész elhurcolása

Az 1944-es elhurcolás Kárpátalja egész részét érintette. 1946-tól ukránul Jávorove, 1990-től hivatalosan ukránul is Eszeny magyar településre szovjet terror kíméletlenül rányomta a bélyegét. A településen ritka az a család, amelyet ne érintett volna közvetlenül a „málenykij robot".[30] 1944. október 26-án a térség szovjet kézre került.[31]Jelenleg Eszeny lakossága 1702 fő, ami a lakosság gyarapodása szemszögéből negatívnak tekinthető,[32] ugyanis a lakosság létszáma 1944-ben 2 526 fő volt. A II. világháborúban a községből 10-en haltak hősi halált. Az 1945. július 9-én összeállított egységes helyhatósági adatbázis (Eszenyi Községi Népbizottság, elnök Mihail Csubirka) alapján 1944 őszén összesen 313 férfit hurcoltak el a sztálinisták, közülük 94-en odahaltak. 15 embert koncepciós per által ítéltek el.[33]

1944. október 24-ei letartóztatáskor 105 névnél a magyar hadseregbe való bevonulás időpontját tüntették fel, 216 név mellett a következő bejegyzés áll: „Munkára ment 1944. XI. 18-án." A leltározásnál névsorban 7 tizennyolc éves fiatal nevét olvashatjuk: K. Szabó Gyula, Csonka Miklós, Krajnik Ferenc, Csonka Miklós, Kacsó Pál, Orbán Lajos, Dancs Ferenc (1926); a legidősebbek a következő személyek

---

[27] Botlik József: *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján II. A Magyarországhoz történt visszatérés után 1939–1945*. Domensiones Culturales et Urbariales Regni Hungaraiae 9. Nyíregyháza, 2005. 58.

[28] Zubánics László: *„A magyar–ukrán közös múlt és jelen: összekötő és elválasztó „fehér foltok"*. Intermix Kiadó Beregszász–Ungvár, 2011

[29] Pivárcsi István: *Barangolások Kárpátalján – Tájak, emberek, históriák*. Platinus 2010. 117.

[30] Botlik József–Dupka György: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján.* Intermix Kiadó: Ung.–Bp. 1993. 192

[31] Zubánics László: *Tájba írt történelem. Kultúrtörténeti időutazás Kárpátalja legmagyarabb városában és vonzáskörzetében*. Intermix Kiadó, 2011. 44.

[32] Az Eszenyi Községi Tanács hivatalos adatai szerint

[33] Botlik–Dupka 1993. 193.

voltak: Hidi József (1888), Balla Kálmán, Balog Sándor, Szabados Péter, Kovács Ferenc (1895). A magukat ruszinnak/ukránnak vagy szlováknak valló férfiakat nem vitték el. 2 fő önkéntesnek jelentkezett: Sulevka György (1920) és Kestenbaum Emil (1921), mindketten az 1. Csehszlovák Hadtest katonájaként harcban estek el.[34]

Az elhurcolás okait azonban senkinek sem mondták el. A legkézenfekvőbb magyarázata a hatóságoknak az volt, hogy a háború utáni súlyos károkat kell helyrehozni.[35]

1946-tól fokozatosan kezdték hazaengedni a foglyokat a Szovjetunió egyes lágereiből.[36] A lágerben eltöltött évek alatt nem volt lehetőség a kapcsolattartásra a családtagokkal. Majd miután hazatértek, a megtörténtekről csak bizalmas körökben mertek beszélgetni.[37] Ám 98 fő meghalt a szolyvai és a szambori lágerben.

A KMKSZ Eszenyi Alapszervezete 1991. november 9-én emlékművet alított a II. világháború és a sztálinizmus áldozatainak.[38]

A sztálinizmus elől sok lelkész és egyéb egyházi munkás elmenekült. A háború idején is a Kárpátalján tevékenykedő 100 református lelkészből 40 elmenekült. A megfélemlítés első áldozatai közé tartozott Balogh Sándor lelkipásztor is.

Balogh Sándor 1891. január 14-én született Nagyszelmenc községében (jelenleg: Szlovákia területén van), egyszerű családban. A sárospataki gimnáziumban kezdte meg tanulmányait 1902-ben, majd ugyanitt teológiát tanult. Tanulmányai elvégzése után 1914–1917 között segédlelkész volt Ungváron, közben ellátta a tábori lelkészi teendőket az ungvári hadikórházakban. A trianoni békediktátumot követően Sátoraljaújhelyen, majd a Miskolc melletti Zsolcán szolgált. 1924-ben azonban a testvérei kérésére ismét visszatért Kárpátaljára. Ettől kezdve 11 éven keresztül Minaj református gyülekezetének a lelkipásztora volt. Itt kötöttek házasságot Gönczy Máriával, kitől négy gyermeke is született. 1935-ben az eszenyi egyházközség küldöttsége azzal a kéréssel fordult hozzá, hogy legyen az eszenyi gyülekezet lelkipásztora. A kérésnek eleget is tett.[39] „Mikor megérkezett hozzánk, mindenki nagy kíváncsian találgattuk, hogy milyen is, kedves-e vagy nem. Én még gyermek vótam, nem igazán értettem, hogy ki is ő, de egyszer kaptam tőle egy almát, és hát akkor is kedves volt. Később, mikor már én is megnőttem, szerettem hallgatni a hangját, szépen beszélt. A falu szerette."[40] A lelkészi hivatás mellett tisztbeli leventeelnökként a feladatai tovább bővültek. A falu érdekeit mindig szem előtt tartotta. Gyűjtést szervezett az I. világháború eszenyi áldozatainak az emlékére is, amely sikerrel zárult: a templom előtt ünnepélyesen felavatták az elkészült turulmadaras emlékművet. 1945-ben azonban a szovjet „felszabadítók" lerombolták az emlékművet.[41]

[34] Dupka 2012. 268.
[35] Bakura 2011. 27–28.
[36] Botlik–Dupka 1991.5.
[37] Bakura 2011.31.
[38] Botlik–Dupka 1993. 193.
[39] Balogh Sándor életrajza. A lejegyzett szövege megtalálható az Eszenyi Református Egyház parókiájának iratgyűjteményében.
[40] 1924-ben született eszenyi lakos véleménye alapján. Az interjú készült: 2015. február 4.
[41] http://www.karpatinfo.net/telepules/eszeny. Letöltési idő: 2015. február 2.

Balogh Sándor eszenyi református lelkészt 1946. október 16-án váratlanul letartóztatták.

„Október 16-án délután a községházára hívták az uramat. Négyen fogadták. Egyikőjük Balla Sámuel, a bíró. Soha nem felejtem el a nevét. A másik Mitróci Mihály, a Komszomoltól. Házkutatást tartottak (…) Fegyvert kerestek. De honnan lett volna fegyverünk? Térdig jártunk a pírokban, az íróasztalból is kidobáltak mindent. Tizenegy óráig tartott a házkutatás és akkor vitték el az uramat. A tiszt monda a tolmácsnak, hogy búcsúzzak el. Ki akartam kísérni, de mindig visszalökött a tiszt. Teherautóra rakták és úgy vitték Ungvárra."[42]

Balogh László a következőképpen emlékezett vissza a történésekre: „A szüleim úgy határoztak, hogy tanuljak tovább a beregszászi szemiletkán (nem teljes középiskola), az egyetlen magyar nyelvű iskolában, abban az időben. Október közepén (1946) egy szombati napon hazaindultam, kimentem a beregszászi vasútállomásra, ahol meglátott két eszenyi asszony, akik elkezdtek sírni. A nevükre már nem emlékszem. Megkérdeztem tőlük, hogy miért sírnak? Azt válaszolták: Maga nem tudta, hogy tegnapelőtt a Beszpeka (KGB) letartóztatta az édesapját, és elvitték Ungvárra?" „Nem, nem tudom" – mondtam én sírva. Mert éreztem, hogy itt és ekkor valami elkezdődött az életünkben, a család életében. Igen, itt kezdődött el a család kálváriája."[43]

Még abban az évben koholt vádak alapján elítélték. A szilveszter napján megtartott zárt tárgyaláson csak a vád tanúi és a védőügyvéd lehetett jelen, az ítéletet az USZSZK büntetőtörvénykönyvének alapján hozták meg: szovjetellenes propaganda miatt öt év börtönre, három év szibériai száműzetésre és teljes vagyonelkobzásra ítélték. Ezt követően fellebbezett ugyan, és a tárgyalásokat meg is tartották 1947 tavaszán, Ungváron, a bíróság azonban az első fokon meghozott ítéletet hagyta jóvá. Utoljára a család ekkor találkozhatott vele, mivel a letartóztatás szünetében beszélhetett családjával egy pár percet. Ettől kezdve már csak levélben tudták egymással tartani a kapcsolatot, sajnos nem sokáig.

Az elhurcolásával azonban nem ért véget a család megpróbáltatása. 1947. június 1-jén jött az értesítés a helyi Hruscsov Kolhoz vezetőségétől: „A kolhoz Hruscsov vezetősége értesíti Önt, hogy a Körzeti Végrehajtó Bizottság elnökségének határozata értelmében a 67. számú ház kolhoz örök használatára át van adva. Ajánljuk Önöknek, hogy öt napon belül költözködjenek ki. A nem tejesítés és az Uzshorodi Körzeti VB elnökségének határozat ignorálása esetén, Ön ki lesz lakoltatva a milícia szervekkel."[44] A családnak mennie kellett.

---

[42] Balogh Sándorné visszaemlékezése. Az interjút készítette Bornemissza Eszter 1994-ben, lejegyzett szövege megtalálható az Eszenyi Református Egyház parókiájának iratgyűjteményében.

[43] Balogh László: Részlet életem regényéből. 2005. 31. A dokumentum megtalálható az Eszenyi Református Egyház parókiájának iratgyűjteményében.

[44] A Hruscsov Kolhoz vezetőségének felszólítása Balogh Sándor családjának kilakoltatásáról és a családi ház elkobzásáról. A dokumentum megtalálható az Eszenyi Református Egyház parókiájának iratgyűjteményében.

Arra, hogy mi is volt a valódi bűne, a család többször is újravizsgálást kért. A család hivatalos indoklást is kapott 1998. április 13-án: „Tisztelt Balogh László! Beadványát, amelyben kéri, hogy tájékoztassuk Önt, milyen bűnökkel vádolták és ítélték el apját, Balogh Sándort, felülvizsgáltuk. A Kárpátontúli Területi Bizottság 1947. május 10-i hitéletének megfelelően Balogh Sándort bűnösnek találta és azért ítélték el, mert 1934-től 1939-ig tagja volt a „Magyar Élet Párt" nevű magyar burzsoá-revizionista pártnak. 1944 szeptemberében Csap községben (a szovjet hadsereggel szemben) részt vett védelmi létesítmény felépítésében, és Eszeny község lakóit mozgósította ezekhez a munkálatokhoz. Az 1939–1944 években elnöke volt a „Levente" szervezetnek, melynek célja az volt, hogy az ifjúságot a magyar megszállók iránti hűségre nevelje."[45]

A lelkész tragikus sorsával már sokan foglakoztak, köztük a beregszászi Balog Sándor helytörténész. Véleménye szerint: „Az eszenyi lelkész sorsát kiagyalt vádak pecsételték meg, amelyek rosszakaratú emberek feljelentésein alapultak. Fia ugyanis Magyarországon tanult, a határ lezárása előtt pedig meglátogatta idehaza élő szüleit. Mivel Balog Sándor fiának itt tartózkodásáról nem tájékoztatta a szovjet hatóságokat, a már jelzett besúgói jelentések alapján letartóztatták."[46]

A családja azonban nem nyugodott bele. A halála híréig folyamatosan reménykedtek a visszatérésében. Levelezésen keresztül tudták tartani a kapcsolatot. Felesége a leveleiben főleg biztatta. „Drága Jó Édesapja! Már épp egy hónapja, hogy kaptunk magától levelet, türelmetlenül várom mindennap a postát. Remélem már kapott meg tőlünk csomagot és pénzt. (…) Úgy szeretnénk már tudni, hogy, hogy van (…)"[47] Levelet azonban csak ritkán kapott a család. Az utolsó levelet 1947. október 6-án kapták: „Drága feleségem teljes szívemből köszöntelek téged és szeretett gyermekeimet. Egészséges vagyok, jól vagyok.(…)"[48] A levélben nem panaszkodott egyszer sem.

Elhurcolása a családját mélyen megrázta. Fia, Balogh László a következőképpen emlékezik: „A családfenntartás ettől kezdve rám hárult. Teltek múltak a napok, hónapok, apámat hiába vártunk, nem engedték haza. Éjszakánként arról álmodtam, hogy egyszer csak apánk bekopog az ajtón, és újból együtt leszünk, mint régen."[49]

„A Tiszteletes elhurcolása mindenkit meglepett, az én testvéremet is elvitték már ekkor, de, hogy ilyen fontos embereket is elvittek arra nem gondoltunk. Mikor kiderült, hogy meghalt nem lepett meg, tudtam, hogy ez lesz. Az én testvérem se jött haza. Senki sem mert szólni semmiért, így hát ezt is elfogadtuk."[50]

---

[45] A Kelet-Urali Javító-munka-láger hivatalos okirata a fogoly személyes adatairól. A dokumentum megtalálható az Eszenyi Református Egyház parókiájának iratgyűjteményében.
[46] Balogh Sándor: Cím: In: Dupka. 2012. 268.
[47] Balogh Sándorné levele. A levél megtalálható Eszenyi Református Egyház parókiájának iratgyűjteményében.
[48] Balogh Sándor levele. A dokumentum megtalálható az Eszenyi Református Egyház parókiájának iratgyűjteményében.
[49] Balogh László visszaemlékezése. A dokumentum megtalálható Eszenyi Református Egyház parókiájának iratgyűjteményében.
[50] 1930-ban született eszenyi lakos véleménye alapján. Az inretjú készült: 2015. február 4.

1948. február 25-én azonban bekövetkezett az, amitől mindenki rettegett. A Kelet-Uráli Javító-munkaláger Irányító Hivatala a következőket írta: „Ukrajna Belügyminisztériuma Kárpátontúli Területi Anyakönyv Hivatalának Ungvár vezetőjével közöljük, hogy Balogh Sándort, apja neve János magyar nemzetiségű, Kárpátontúli terület, Ungvári járás, Eszeny községi lakos, született 1891. meghalt 1948. február 25-én a Szverdi-lovszki terület Tabori járásának Cses községében mindkét alsó végtag és a jobb alkar orbáncos gyulladása következtében."[51] Idézi a lelkész Jászberényben letelepedett özvegyének levélrészletét is: „A láger címe, ahonnan utoljára életjelt adott magáról, ma is megvan: Szverdlovszkaja oblaszty, Táborinszkij rajon, P/O 239/3, L/K Kercseny. Halálának oka: a végtagok megfagyása…"[52] Balogh Sándor hozzátartozói évtizedekig nem állíthattak emléket sírjára. Messze idegenben, sok ezer kilométerre innen, ismeretlen helyen, jeltelen tömegsírban porladnak a csontjai.

A tiszteletes az emlékére a KMKSZ Eszenyi Alapszervezete 1991. szeptember 9-én emléktáblát avatott a templom falán.[53] Az emléktáblára a következőket vésték: „Boldogok, akik háborúságot szenvednek az igazságért, mert Övék a mennyeknek országa." (Mt. 5.10)

Felhasznált irodalom

Bakura Gábor (2011). *Eszeny településtörténete különös tekintettel a szovjetrendszer helyi kiépítésére*. Diplomamunka. Beregszász.

Bakura Sándor–Dupka György–Kovács Elemér–Kovács Erzsébet–Molnár D. Erzsébet–Tóth Zsuzsanna (2009). *„Otthon a könny is édes"*. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest. 29.

Botlik József–Dupka György (1993). *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján.* Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest.

Botlik József–Dupka György (1991). *Ez hát a hon… Tények, adalékok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéből, 1918–1991*. Mandátum- Universum Kiadó. Budapest–Szeged.

Botlik József (2005). *Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján II. A Magyarországhoz történt visszatérés után 1939–1945*. Domensiones Culturales et Urbariales Regni Hungaraiae 9. Nyíregyháza.

Csanádi György (2004). *Sorsfordító évek sodrában.* PoliPrint. Ungvár.

Dupka György–Korszun, Alexej (1977). *A „malenykij robot" dokumentumokban*. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest.

Dupka György (2013). *„Hova tűnt a sok virág…".* Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest.

Dupka György (2012). *A mi Golgotánk*. Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest.

Dupka György (1993). *Egyetlen bűnünk, magyarságunk volt.* Patent–Intermix, Ungvár–Budapest.

Dupka György (2000). *Kárpátalja magyarsága.* A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága.

Fedinec Csilla: *A kárpátaljai magyarság történeti kronológiája 1918–1944*. Fórum Intézet. Lilium Aurum Könyvkiadó. Galánta–Dunaszeredahely.

Majnek Antal (1998). Útközben – Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség. Ungvár.

[51] A Kelet-Uráli Javító-munkaláger Irányító Hivatalának értesítése Balogh Sándor haláláról. A dokumentum megtalálható az Eszenyi Református Egyház parókiájának iratgyűjteményében.

[52] Dupka 2012. 268.

[53] Botlik–Dupka 1993. 193.

M. Takács Lajos (1994). *Aprópénz a történelem színpadán. A kárpátaljai magyar nyelvű sajtó 1945–1948.* Intermix Kiadó. Ungvár–Budapest.
Móricz Kálmán (2001). *Kárpátalja sorsfordulói.* Hatodik Síp Alapítvány.
Pivárcsi István (2010). *Barangolások Kárpátalján – Tájak, emberek, históriák*. Platinus.
S. Benedek András (1996). *A megmaradás esélyei. Tanulmányok, esszék, kritikák.* Hatodik Síp Alapítvány- Mandátum Kiadó. Budapest–Beregszász.
S. Benedek András (1993). *A tetten érhető történelem*. Intermix Kiadó, Undvár–Budapest.
S. Benedek András (1994). *Kárpátalja története és kultúrtörténete.* Bereményi Könyvkiadó. Budapest.
Singer Zsuzsa (2010). *Nyomok a lelkekben. A sztálini munkatáborok kényszűr öröksége.* Ungvár.
Zubánics László (2011). *„A magyar-ukrán közös múlt és jelen: összekötő és elválasztó „fehér foltok*". Intermix Kiadó Beregszász–Ungvár.
Zubánics László (2011). *Tájba írt történelem. Kultúrtörténeti időutazás Kárpátalja legmagyarabb városában és vonzáskörzetében.* Intermix Kiadó.

Internetes forrás

http://www.karpatinfo.net/telepules/eszeny. Letöltési idő: 2015. február 2.

Császár István[*]

A szovjet időszak alatt készült magyar illetőségű akták jegyzéke az Ukrán Állambiztonsági Szolgálat ungvári levéltári anyagaiban[**]

Rezümé. A kárpátaljai magyarság történelméhez kapcsolódó levéltári források feldolgozása a mai napig fontos és aktuális feladata a kutatóknak. Különösen akkor, ha egy olyan vészterhes időszakról van szó, mint a II. világháború vagy a szovjet megszállás. A helyi magyarság különösen megszenvedte az 1944-et követő időszakot. Az állami terror (KGB) gépezetének iratanyagai ma a Kárptaljai Területi Állami Levéltár 2558-as fondjában található. A következő jegyzék (terjedelmi korlátok miatt) az ebben található magyar nevek egy részét mutatja be.

Резюме. До сьогодні важливим та актуальним завданням для дослідників залишається обробка архівних джерел, що стосуються історії угорської меншини Закарпаття. Особливо, коли йдеться про зловісні часи, такі як Друга світова війна або радянська окупація. Місцева меншина угорців особливо постраждала у період після 1944-го року. Документація державного терору сьогодні знаходиться у фонді №2558 Закарпатського обласного архіву. Наступний список (через брак місця) відображає тільки частину угорських імен із цього документа.

Abstract. Nowadays it is still important and relevant that researchers locate and study the archival sources referring to the history of the Transcarpathian Hungarians. It is especially important in the case of the investigation of the period of the Second World War when the Soviet troops occupied the territory of present-day Transcarpathia. The years coming after 1944 brought many difficulties for the local Hungarian community. It was forced to face with several tragic events.

The dossiers of the State terrorism (KGB – Committee for State Security) can be found in the Fond 2558 of the State Archives of Transcarpathian Oblast. The given work shows some of the dossiers that contain useful information about observed local Hungarians.

A kárpátaljai magyarság szempontjából sorsfordító időszak volt a szovjet hatalomátvétel évei. Ma már tudjuk, hogy a sztálini rendszer jól bejáratott terrorgépezete több lépésben próbálta meg szovjetizálni a háború végén saját érdekszférájába került területet. Első lépésként a magyar és német munkaképes férfiakat vitték el úgynevezett „málenykij robotra", melyből az elhurcoltak jelentős száma soha nem tért vissza. Ezt követte az egyházak, az értelmiség, a módosabb parasztok eltiprása.

A korszak vizsgálata több szempontból is megközelíthető. Utolsó percében járunk a visszaemlékezőkkel készített oral hystoris adatgyűjtés lehetőségeinek. Fontos azonban megismernünk az elnyomó gépezet működésének elvét is, amire kiválóan alkalmas a különböző eljárások iratanyagának feltárása.

A '40–'50-es években a helyi lakosság „problémás" tagjainak megfélemlítésére és bebörtönzésére számos módszere volt a KGB-nek: az elbeszélgetéstől

[*] II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem és Társadalomtudományi Tanszék, tanár. [*] Кафедра історії та суспільних дисциплін Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці ІІ., викладач. [*] Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Department of History and SocialSciences, teacher.

[**] A kutatás a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program" című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

a kihallgatáson át a bebörtönzésig. Ezen folyamatok iratanyagai az 1990-es évek elejéig zárva voltak a kutatók előtt. Jelenleg azonban több lehetősége is van a korszakot vizsgálóknak. Az ungvári Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (KTÁL)[1] 2558-as fondja[2] összesen 6428 aktát tartalmaz. Ez a gyűjtemény mindazok anyagait tartalmazza, akikkel szemben valamilyen belbiztonsági oknál fogva bírósági eljárás folyt. Az iratoknak azonban csak egy része található meg a KTÁL-ban, másik, zömében 1944 utáni része az Ukrán Állambiztonsági Szolgálat kárpátaljai levéltárában[3] kutatható. Az állambiztonsági levéltárban való kutatást főleg adminisztratív nehézségek hátráltatják, illetve az, hogy csupán hivatalos kérvényben megadott nevek és születési dátumok alapján juthatunk dokumentumokhoz.

A kutatásaink során tapasztalt nehézségek is alátámasztották azt az elképzelést, hogy szükség lehet egy az említett fondban található magyar személyek jegyzékére. Jelen táblázat terjedelmi korlátok miatt a 2558-as fond valamivel kevesebb, mint felét dogozza fel. A vizsgálatok során csak azokban az esetekben emeltük be az adott nevet a jegyzékbe, ha biztosak voltunk annak magyar eredetében. Ebben segítségünkre volt a vezetéknév, keresztnév, de olykor figyelembe vettük az apai nevet is. A nevek magyar átiratánál törekedtünk a legvalószínűbb magyarosításra. Ebben a folyamatban segítségünkre volt a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézetének munkássága, valamint sokat segítettek Mizser Lajos és Kovács András tanulmányai.

A táblázat nem betűrend szerint, hanem a dossziék sorszáma alapján van rendezve. Ennek két oka is van. Egyrészt a magyar nevek kezdőbetűi nem minden esetben következnek egyértelműen az orosz átiratból, másrész számos esetben egymás után szorosan összekapcsolódó iratok következnek, így megbomlana azok kohéziója.

Ügyirat száma	Cirill betűs név	Magyar átirat	Akta megnyitása	Akta lezárása
1.	Сабов Андрей Александрович	Szabó András	1950.04.21.	1992.03.17.
2.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.04.21.	1952.04.24.
8.	Ковач Иван Васильевич	Kovács János	1948.03.11.	1955.02.25.
9.	Ковач Иван Васильевич	Kovács János	1948.03.11.	1992.03.19.
10.	Ковач Иван Васильевич	Kovács János	1948.03.11.	1949.05.10.
13.	Федак Василий Васильевич	Fedák László	1948.10.12.	1992.04.04.
14.	Товтин Павел Стефанович	Tótin Pál	1948.11.09.	1992.04.07.
16.	Шош Кароль Карлович	Sós Károly	1947.07.16.	1992.04.03.

[1] Ukránul: Державний архів Закарпатської області (továbbiakban KTÁL)
[2] Управління Служби Безпеки по Закарпатській області, м. Ужгород Закарпатської області. 1939-1993 pp
[3] Архів Управління Служби безпеки України в Закарпатській області

17.	Шош Кароль Карлович	Sós Károly	1947.08.29.	1948.01.18.
18.	Надь Анна Павловна	Nagy Anna	1951.01.09.	1992.03.31.
	Палочай Ида Йосифовна	Palocsai Ida		
	Кобаль Ержебет	Kobály Erzsébet		
19.	Палогий Ида Иосифовна	Pálogij Ida	1951.01.09.	1961.01.09.
20.	Палогий Ида Иосифовна	Pálogij Ida	1951.05.24.	1951.10.18.
	Кобаль Ержебет	Kobály Erzsébet		
	Надь Анна Павловна	Nagy Anna		
27.	Чати-Дзан Иосиф Иванович	Csáti-Zán József	1951.01.11.	1992.04.04.
28.	Чати-Дзан Иосиф Иванович	Csáti-Zán József	1951.01.12.	1951.11.20.
29.	Лавер Федор Иванович	Láver Ferenc	1947.07.10.	1947.09.11.
	Брунцвик Василий Федорович	Brunszvik László		
30.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1947.07.10.	1992.03.20.
31.	то же	Ugyanaz	1947.07.10.	1948.03.10.
32.	то же	Ugyanaz	1947.07.09.	1948.05.10.
40.	Ковач Михаил Яношевич	Kovács Mihály	1951.03.14.	1992.03.30.
51.	Казинци Ференц Карлович	Kazinci Ferenc	1946.04.26.	1992.03.24.
55.	Бабита Василий Антонович	Babita László	1948.12.21.	1992.03.30.
56.	Бабита Василий Антонович	Babita László	1948.12.21.	1948.12.21.
59.	Силади Иван Иванович	Szilágyi János	1950.04.13.	1992.03.30.
60.	Силади Иван Иванович	Szilágyi János	1950.04.13.	1950.07.10.
61.	Шимша Андрей Корнилович	Simsa András	1950.04.22.	1992.03.20.
62.	Штимац Мартын Иванович	Simsa Márton	1949.11.11.	1992.03.26.
63.	Штимац Мартын Иванович	Simsa Márton	1949.11.11.	1952.03.11.
65.	Андок Калман Степанович	Andok Kálmán	1951.12.19.	1992.03.12.
66.	Андок Калман Степанович	Andok Kálmán	1951.12.19.	1952.11.17.
72.	Липош Эрнест Йосипович	Lipós Ernő	1950.04.12.	1992.03.12.
73.	Горват Августин Августинович	Horvát Augusztin	1948.12.08.	1992.03.17.
74.	Горват Августин Августинович	Horvát Augusztin	1948.12.07.	1949.11.05.
78.	Вайда Николай Иванович	Vajda Miklós	1950.02.25.	1992.03.12.
79.	Вайда Николай Иванович	Vajda Miklós	1950.02.25.	1950.08.18.
80.	Поп Михаил Юрьевич	Pap Mihály	1950.10.27.	1992.03.12.
84.	Горзо Эрнест Евгеньевич	Gorzó Ernő	1995.04.01.	1992.03.10.
88.	Кригчфалуши Николай Иванович	Kricsfalusi Miklós	1952.05.24.	1992.04.08.
89.	Кригчфалуши Николай Иванович	Kricsfalusi Miklós	1953.03.18.	1953.03.18.

105.	Лакатош Федор Александрович	Lakatos Ferenc	1950.06.26.	1992.04.02.
108.	Качов Людвиг Михайлович	Kacsó Lajos	1949.08.17.	1992.04.08.
109.	Качов Людвиг Михайлович	Kacsó Lajos	1950.01.31.	1951.12.10.
117.	Шоварий Иван Федорович	Sóvári Iván	1945.11.24.	1992.04.08.
121.	Беняк Нандор Нандорович	Benyák Nándor	1955.12.15.	1992.04.09.
	Орловский Винценц Йосифович	Orlovszkis Vince		
	Кулгар Иван Андрашевич	Kuhlár János		
122.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1955.12.15.	1992.04.09.
123.	то же том III	Ugyanaz: III. kötet	1955.12.15.	1992.04.09.
131.	Гергель Юрий Андреевич	Gergely György	1946.01.04.	1992.03.12.
134.	Опаленик Янош Елекович	Opálenik János	1950.04.19.	1992.03.09.
138.	Селеши Карл Картынович	Szélesi Károly	1950.10.06.	1992.03.10.
139.	то же	Ugyanaz	1951.10.12.	1951.10.30.
149.	Гегедюш Александр Аронович	Hegedűs Sándor	1950.08.28.	1992.03.10.
150.	то же	Ugyanaz	1950.09.07.	1952.07.14.
155.	Балог Василий Васильевич	Balog László	1945.08.13.	1992.03.10.
156.	то же	Ugyanaz	1945.08.13.	1947.03.10.
160.	Улинец Михаил Юрьевич	Ulinec Mihály	1945.11.26.	1992.03.12.
161.	то же	Ugyanaz	1945.11.20.	1945.11.20.
162.	Трил Эмрик Эмрикович	Tril Imre	1946.01.18.	1992.04.03.
163.	Кочан Юлий Александрович	Kocsán Gyula	1949.10.05.	1992.04.07.
164.	Балатони Лайош Лайошович	Balaton Lajos	1951.03.10.	1992.04.03.
165.	Матей Арпад Александрович	Máté Árpád	1948.03.18.	1992.04.06.
166.	то же	Ugyanaz	1948.03.18.	1949.01.05.
170.	Фурт Петр Иванович	Furt Péter	1946.02.25.	1992.04.03.
172.	Бендос-Бендефи Бейла Михайлович	Bendasz-Bendefi Béla	1952.07.20.	1952.09.10.
173.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1952.07.20.	1992.04.07.
175.	Бендос-Бендефи Бейла Михайлович	Bendasz-Bendefi Béla	1952.07.21.	1953.08.13.
190.	Огромович Золтан Андреевич	Ogromovics Zoltán	1950.04.20.	1992.03.18.
193.	Горво Калман Федорович	Gorva Kálmán	1951.04.20.	1992.03.10.
194.	то же	Ugyanaz	1951.09.08.	1951.11.10.
201.	Попп Николай Иванович	Papp Miklós	1948.12.11.	1992.04.03.
202.	Франц Иван Иванович	Franc János	1946.09.18.	1992.04.03.
209.	Бодор Андрей Валентинович	Bodor András	1946.12.11.	1992.04.08.
	Бодор Тибор Андреевич	Bodor Tibor		

210.	то же	Ugyanaz	1946.12.15.	1947.04.14.
211.	то же	Ugyanaz	1947.10.31.	1947.12.30.
212.	Ткачук Андрей Амброзиевич	Tkacsuk András	1952.04.30.	
	Мочкош Петр Михайлович	Mocskos Péter		
213.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1952.04.30.	1952.06.20.
214.	то же том III	Ugyanaz: III. kötet	1952.04.30.	1992.04.13.
215.	Ткачук Андрей Амброзиевич	Tkacsuk András	1952.08.02.	1953.03.11.
	Мочком Петр Михайлович	Mocskos Péter		
216.	Гелебан Николай Михайлович	Gelebán Miklós	1950.04.29.	1992.04.13.
217.	то же	Ugyanaz	1950.04.29.	1950.04.29.
220.	Грабарь Адальберт Евгеньевич	Hrabár Béla	1949.03.08.	1992.03.12.
221.	то же	Ugyanaz	1949.03.08.	1952.04.14.
224.	Лоиш Адальберт Матвеевич	Lais Béla	1949.06.27.	1992.03.12.
225.	Циранку Иосиф Янош	Ciránku József	1951.03.10.	1992.03.10.
248.	Густи А.Э.	Huszti A.	1949.03.19.	1949.05.14.
	Гулачи Л.Л.	Gulácsi L.		
	Ковач З.А.	Kovács Z.		
	Дерке С.И.	Győrke Sz.		
249.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1949.03.19.	1949.05.14.
250.	то же том III	Ugyanaz: III. kötet	1949.03.19.	1992.03.31.
252.	Гулачи Л.Л.	Gulácsi L.	1949.12.14.	1949.12.14.
	Ковач З.А.	Kovács Z.		
253.	Дерке Стефан Иванович и др.	Győrke István és neje	1949.03.20.	1949.12.08.
254.	Дерке Стефан Иванович	Győrke István	1950.01.01.	1951.10.18.
262.	Саксай Игнат Игнатьевич	Szakszai Ignác	1949.05.27.	1999.04.13.
263.	то же	Ugyanaz	1949.10.20.	1950.05.18.
264.	Перечи Бертолон Бертолонович	Perécsi Bertalan	1945.12.18.	1992.04.12.
	Жироц Георгий Юрьевич	Zsíros Gergely		
	Штефаняк Стефан	Stefanyák István		
	Ковач Елизаветта Петровна	Kovács Erzsébet		
	Ковач Стефан Федорович	Kovács István		
265.	Ковач Елизаветта Петровна	Kovács Erzsébet	1945.12.17.	1955.12.27.
266.	Ковач Елизаветта Петровна	Kovács Erzsébet	1945.12.18.	1946.11.15.
	Ковач Стефан Федорович	Kovács István		
	Перечи Бертолон Бертолонович	Perécsi Bertalan		
	Жироц Георгий Юрьевич	Zsíros Gergely		
	Штефаняк Стефан	Stefanyák István		

269.	Мартин Иван Иванович	Martin János	1948.07.13.	1992.04.10.
270.	Сабов Йосиф Петрович	Szabó József	1951.04.28.	1992.04.09.
271.	Штравс Ференц Венцелович	Strausz Ferenc	1945.05.02.	1992.04.10.
272.	Кич Юрий Васильевич	Kics György	1948.09.24.	1992.04.13.
273.	Мерески Марта Ивановна	Merészki Márta	1950.07.07.	1992.04.10.
288.	Лакатош Йосиф Йосифович	Lakatos József	1951.04.18.	1992.04.10.
290.	Нодь Степан Степанович	Nagy István	1949.08.11.	1992.04.10.
291.	то же	Ugyanaz	1949.08.12.	1950.01.06.
292.	Ювегеш Александр Николаевич	Üveges Sándor	1949.04.21.	1992.04.10.
309.	Хома Виктор Дмитриевич	Homa Viktor	1951.10.31.	1992.03.02.
310.	то же	Ugyanaz	1952.02.23.	1952.03.04.
312.	Пушкаш Зигмунд Шамуилович	Puskás Zsigmond	1950.04.14.	1992.02.28.
313.	то же	Ugyanaz	1950.04.14.	1956.05.15.
314.	то же	Ugyanaz	1950.04.14.	1957.04.08.
338.	Дзуровчик Михаил Михайлович	Dzurkovics Mihály	1950.04.07.	1992.03.10.
339.	то же	Ugyanaz	1950.04.07.	1952.02.02.
345.	Нергеш Василий Георгиевич	Nyerges László	1946.01.17.	1992.03.12.
346.	то же	Ugyanaz	1946.01.17.	1956.04.28.
349.	Орос Михаил Андреевич	Orosz Mihály	1945.10.20.	1992.04.04.
	Немеш Иван Михайлович	Nemes János		
	Паш Юлия Михайловна	Pás Júlia		
	Форкош Василий Степанович	Farkas László		
	Орос Иван Степанович	Orosz János		
350.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1945.10.20.	1992.04.04.
351.	Рожа Степан Степанович	Rózsa István	1951.05.18.	1992.04.07.
352.	то же	Ugyanaz	1952.02.23.	1952.07.26.
353.	Ракоци Берталон Габорович	Rákóczi Bertalan	1953.03.13.	1992.08.07.
354.	Фанчик Елемир Адальбертович	Fancsik Elemér	1947.01.27.	1992.03.12.
355.	то же	Ugyanaz	1953.09.10.	1956.05.23.
356.	Мацола Миколай Михайлович	Macola Miklós	1950.12.08.	1992.03.09.
	Мацола Василий Михайлович	Macola László		
	Мацола Томаш Михайлович	Macola Tamás		
	Мацола Юрий Иванович	Macola György		
357.	то же	Ugyanaz	1951.01.06.	1954.05.11.

359.	Шпак Иван Георгиевич	Spák János	1944.11.22.	1945.11.03.
	Бенці Георгий Степанович	Benci Gergely		
	Кричфалуши-Грабарь Андрей Евгеньевич	Kricsfalusi-Hrabár András		
	Ортутай Евгений Степанович	Ortutai Jenő		
360.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1944.11.22.	1945.11.03.
361.	то же том III	Ugyanaz: III. kötet	1944.11.22.	1945.11.03.
362.	Ришко Бейла Стефанович том IV	Riskó Béla, IV. kötet	1945.06.23.	1946.02.28.
363.	Бровдий Андрей Иванович том V	Bródi András, V. kötet	1944.11.22.	1945.11.03.
	Дешко Михаил Иванович и др. том V	Deskó Mihály és neje, V. kötet		
364.	Бровдий Андрей Иванович том VI	Bródi András, VI. kötet	1944.11.22.	1945.11.03.
	Дешко Михаил Иванович том VI	Deskó Mihály, VI. kötet		
365.	Бровдий Андрей Иванович том VII	Bródi András, VII. kötet	1944.11.22.	1992.04.23.
	Дешко Михаил Иванович том VII	Deskó Mihály, VII. kötet		
368.	Бровдий Андрей Иванович	Bródi András	1946.04.12.	1946.12.12.
	Дешко Михаил Иванович	Deskó Mihály		
	Шпак Иван Георгиевич	Spák János		
	Ришко Бейла Стефанович	Riskó Béla		
374.	Барабаш Адальберт Иванович	Barabás Béla	1946.02.14.	1992.04.10.
375.	то же	Ugyanaz	1955.02.16.	1956.05.21.
385.	Шимон Георгий Михайлович	Simon Gergely	1949.12.08.	1992.02.25.
386.	Шимон Георгий Михайлович	Simon Gergely	1951.02.23.	1952.01.22.
387.	Ланцош Федор Йосифович	Láncos Ferenc	1950.12.08.	1992.02.25.
388.	Чейпеш Иван Иванович	Csépes János	1950.08.09.	1992.02.24.
393.	Фанчик Тигомир Бейлович	Fancsik Tihamér	1946.01.12.	1992.02.26.
395.	Мартыглони Виктор Леопольдович	Márteglani Viktor	1947.11.24.	1992.02.27.
398.	Пфейфер Иосиф Адамович	Pfeifer József	1946.01.24.	1992.02.26.
399.	то же	Ugyanaz	1946.01.28.	1946.01.29.
405.	Бец Ласло Шандор	Bec lászló	1949.04.18.	1992.02.03.
424.	Силваший Иван Григорьевич	Szilvási János	1945.02.24.	1991.10.31.
452.	Ковач Иван Михайлович	Kovács János	1948.10.09.	1949.02.14.
454.	Гержени Александр Мовзешович	Gerzseni Sándor	1948.10.04.	1992.04.09.
	Сабов Калман Карлович	Szabó Kálmán		
	Фозекош Стефан Михайлович	Fazekas István		

455.	Гержени Александр Мовзешович	Gerzseni Sándor	1948.09.30.	1950.03.21.
	Сабов Калман Карлович	Szabó Kálmán		
	Фозекош Стефан Михайлович	Fazekas István		
456.	Ваш Йосиф Йосифович	Vas József	1950.01.02.	1992.04.09.
457.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.01.07.	1950.10.27.
462.	Балинт Андрей Андреевич	Bálint András	1950.07.08.	1992.02.19.
463.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.07.08.	1951.12.07.
464.	Сотмари Александр Павлович	Szatmári Sándor	1950.04.14.	1992.02.19.
465.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.04.14.	1950.07.08.
469.	Надь Клара Стефановна	Nagy Klára	1947.07.13.	1991.08.12.
482.	Курта Михаил Георгиевич	Kurta Mihály	1948.04.01.	1992.02.26.
494.	Гуштан Иван Дмитриевич	Hustán János	1950.02.12.	1992.02.19.
495.	Галоци Йосиф Федорович	Gálóci József	1949.12.06.	1992.02.19.
496.	то же	Ugyanaz	1949.12.06.	1950.05.27.
497.	Токарь Петр Васильевич	Tokár Péter	1948.08.03.	1992.02.19.
498.	то же	Ugyanaz	1948.09.06.	1949.04.19.
499.	Токарь Петр Васильевич	Tokár Péter	1952.01.29.	1954.08.30.
500.	Анталовский Василий Иванович	Antalovszkij László	1948.04.28.	1992.02.19.
501.	Куруц Михаил Михайлович	Kuruc Mihály	1950.04.28.	1950.06.15.
	Плеша Михаил Михайлович	Plesa Mihály		
	Андрусь Василий Васильевич	Andrusz László		
	Меденций Иван Васильевич	Medencij János		
	Плеша Михаил Иванович	Plesa Mihály		
	Куруц Василий Михайлович	Kuruc László		
	Горват Михаил Михайлович	Horvát Mihály		
	Геревич Иван Иванович	Gerevics János		
502.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1950.04.28.	1950.06.15.
503.	то же том III	Ugyanaz: III. kötet	1950.04.28.	1950.06.15.
504.	то же том IV	Ugyanaz: IV. kötet	1950.04.28.	1950.06.15.
505.	то же том V	Ugyanaz: V. kötet	1950.04.28.	1992.02.12.
506.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.05.09.	1953.07.15.
511.	Котюк Франц Степанович	Kótyuk Ferenc	1950.09.13.	1992.04.09.
513.	Игнац Эмерих Степанович	Ignác Imre	1949.01.13.	1992.04.09.
514.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.01.21.	1949.10.11.
521.	Янтский Евгений Адальбертович	Jántszkij Jenő	1945.07.23.	1991.06.11.

522.	то же	Ugyanaz	1945.07.25.	1947.03.10.
524.	Бако Золтан Николайвич	Bakó Zoltán	1950.09.28.	1992.02.07.
525.	то же	Ugyanaz	1950.09.28.	1951.01.05.
528.	Штраус Левринц Васильевич	Strausz Lőrinc	1945.08.31.	1991.10.31.
529.	Пейтер Шандор Жигмундович	Péter Sándor	1954.08.22.	1991.10.31.
530.	то же	Ugyanaz	1945.08.26.	1947.03.10.
531.	Воднай Анрдрей Андреевич	Bodnár András	1947.09.06.	1992.03.12.
	Турис Кароль Иванович	Turisz Károly		
538.	Кондрат Елизвета Васильевна	Kondrát Erzsébet	1946.07.31.	1992.07.31.
539.	Кайло Федор Иванович	Kájló Ferenc	1949.04.05.	1992.02.12.
540.	то же	Ugyanaz	1949.04.05.	1949.11.29.
543.	Колбас Иван Иванович	Kolbász János	1950.05.22.	1992.02.19.
544.	то же	Ugyanaz	1950.05.29.	1950.07.14.
548.	Садвари Василий Стефанович	Szádvári László	1948.08.22.	1992.01.30.
549.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1948.08.22.	1950.02.09.
550.	Бабич Гаврил Васильевич	Babics Gábor	1984.10.13.	1992.02.17.
556.	Дичев Гейза Елекович	Dicső Géza	1948.08.21.	1992.02.17.
559.	Сокач Адальберт Петрович	Szakács Béla	1948.11.22.	1992.02.24.
560.	то же	Ugyanaz	1948.11.22.	1949.11.29.
563.	Шофран Михаил Михайлович	Sofrán Mihály	1951.06.09.	1992.02.17.
564.	то же	Ugyanaz	1952.01.06.	1952.08.05.
567.	Поп Александр Йосифович	Pap Sándor	1950.07.11.	1992.02.25.
568.	Сабов Александр Йосифович	Szabó Sándor	1950.07.29.	1992.02.25.
569.	то же	Ugyanaz	1950.07.29.	1951.02.05.
577.	Остолош Йосиф Людвигович	Asztalos József	1950.10.12.	1992.01.14.
578.	то же	Ugyanaz	1951.08.31.	1951.12.17.
579.	Шимон Шандор Шандорович	Simon Sándor	1951.03.10.	1992.01.29.
	Тибало Ференц Беньяминович	Tibála Ferenc		
580.	Эпреши Балаж Беньяминович	Epresi Balázs	1951.03.13.	1992.01.29.
583.	Папп Семен Александрович	Pap Simon	1950.06.23.	1992.02.25.
584.	то же	Ugyanaz	1950.06.27.	1951.01.19.
585.	Шипош Адальберт Александрович	Sipos Béla	1949.12.31.	1992.02.24.
586.	то же	Ugyanaz	1949.12.31.	1952.01.04.
587.	Тегзе Николай Иванович	Tegze Miklós	1950.04.25.	1992.02.25.
588.	Гал Людвиг Мойсеевич	Gál Lajos	1950.08.21.	1992.02.19.

589.	то же	Ugyanaz	1951.01.30.	1951.10.08.
590.	Сабов Павел Мартинович	Szabó Pál	1950.07.20.	1992.02.19.
591.	то же	Ugyanaz	1950.07.20.	1951.01.15.
592.	Эшпан Иван Степанович	Espán János	1950.08.23.	1992.02.19.
593.	то же	Ugyanaz	1951.06.02.	1951.10.08.
596.	Гузо Юрий Юрьевич	Guzó György	1949.12.16.	1992.02.24.
598.	Гевели Антон Йосифович	Geveli Anton	1950.04.29.	1992.02.21.
599.	то же	Ugyanaz	1950.04.22.	1921.10.18.
604.	Бимба Стефан Стефанович	Bimba István	1958.09.11.	1992.02.23.
628.	Калинич Иван Григорьевич	Kalinics János	1943.10.23.	1991.09.11.
633.	Бак Ференц Ференцович	Bak Ferenc	1958.10.17.	1992.01.16.
636.	Пушкаш Василий Иванович	Puskás László	1949.01.21.	1992.01.22.
637.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.01.01.	1949.12.19.
648.	Репко Ференц Шимон	Repkó Ferenc	1951.03.10.	1992.02.20.
	Купаш Михаил Андрашович	Kupás Mihály		
	Товт Йосиф Иванович	Tóth József		
649.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1951.03.23.	1951.03.23.
650.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1951.07.11.	1952.08.19.
651.	Марко Барфоломей Иванович	Markó Bertalan	1944.12.09.	1992.02.25.
653.	Шереги Андрей Васильевич	Seregi András	1950.04.29.	1992.01.15.
654.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.04.29.	1952.08.14.
658.	Коош Федор Антонович	Koos Ferenc	1945.08.03.	1992.06.21.
659.	Галамбош Петр Михайлович	Galambos Péter	1943.08.03.	1992.02.06.
660.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1945.08.23.	1946.09.24.
661.	Нодь Петр Йосифович	Nagy Péter	1944.12.29.	1991.06.21.
662.	Курович Бейло Александрович	Kubovics Béla	1945.02.15.	1991.06.21.
668.	Зомбори Николай Корнеевич	Zombori Miklós	1950.01.21.	1992.03.12.
669.	то же	Ugyanaz	1950.01.24.	1950.07.01.
670.	Роман Георгий Георгиевич	Román Gergely	1950.05.27.	1992.01.08.
671.	то же	Ugyanaz	1950.10.17.	1950.10.31.
672.	Шомодьвари Шандор Йожеф	Somogyvári Sándor	1951.10.03.	1992.01.31.
673.	Гожи Ищтван Иллейш	Gazsi István	1951.03.14.	1992.01.31.
674.	Розгоний Василий Иванович	Rozgonyi László	1952.07.30.	1992.01.29.
675.	то же	Ugyanaz	1952.07.30.	1953.04.21.
676.	Чекий Михаил Михайлович	Cséki Mihály	1944.11.24.	1992.01.31.

681.	Горват Балинт Стефанович	Horvát Bálint	1952.10.20.	1992.01.29.
	Орос Эндре Павлович	Orosz Endre		
682.	то же	Ugyanaz	1952.10.22.	1953.08.13.
688.	Нодь Элемир Валентинович	Nagy Elemér	1950.10.20.	1992.01.20.
	Нодь Александр Валентинович	Nagy Sándor		
689.	то же	Ugyanaz	1951.08.23.	1951.10.30.
692.	Томпа Иван Шамуелович	Tompa János	1951.05.10.	1992.01.31.
	Лендьел Николай Андреевич	Lengyel Miklós		
693.	Томпа Иван Шамуелович	Tompa János	1952.04.23.	1952.07.29.
694.	Лендьел Николай Андреевич	Lengyel Miklós	1951.05.10.	1951.09.27.
696.	Текерман Лайош-Йожеф Яношевич	Tekerman Lajos-József	1953.01.15.	1992.01.22.
697.	то же	Ugyanaz	1953.01.15.	1953.07.08.
699.	Завацкий Вильгельм Йосифович	Závackij Vilmos	1949.02.02.	1992.03.04.
702.	Тимари Габор Лойошович	Timári Gábor	1949.11.21.	1992.01.30.
712.	Гудак Берталон (Адальберт) Андреевич	Hudák Bertalan	1947.08.13.	1949.11.17.
713.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1947.08.13.	1949.11.17.
714.	то же том III	Ugyanaz: III. kötet	1947.08.13.	1992.01.28.
715.	Сершун Павел Павлович	Szersun Pál	1949.07.08.	1992.01.28.
	Феделеш Михаил Васильевич	Fedeles Mihály		
725.	Лендьел Карл Андреевич	Lengyel Károly	1950.03.23.	1991.12.19.
726.	то же	Ugyanaz	1950.03.23.	1950.09.05.
729.	Демеч Дезидер Дезидерович	Demecs Dezső	1944.11.19.	1992.01.04.
736.	Орос Степан Васильевич	Orosz István	1949.11.22.	1992.01.14.
737.	то же	Ugyanaz	1949.11.22.	1952.07.25.
740.	Бокор Иштван Пал	Bokor István	1951.07.15.	1992.04.21.
741.	Сигеткези Флориен Флорианович	Szigetközi Flórián	1950.06.13.	1992.04.21.
742.	то же	Ugyanaz	1950.06.13.	1952.07.30.
754.	Пап Юлиус Юльевич	Pap Gyula	1944.11.16.	1992.12.23.
759.	Балог Евгений Диоинизиевич	Balog Jenő	1949.04.25.	1992.04.21.
760.	Жирош Михаил Юрьевич	Zsíros Mihály	1949.07.06.	1991.12.23.
766.	Бернат Юлиус Коломонович	Bernát Gyula	1945.12.20.	1991.12.30.
767.	то же	Ugyanaz	1945.12.20.	1948.03.04.
770.	Шимон Жигмонд Иванович	Simon Zsigmond	1948.06.21.	1991.12.23.
	Фекете Юлий Имрихович	Fekete Gyula		

771.	Балог Адальберт Коломонович	Balog Béla	1948.08.28.	1992.04.21.
772.	то же	Ugyanaz	1948.08.31.	1949.04.27.
787.	Роман Антон Иванович	Román Anton	1949.06.06.	1992.04.16.
788.	то же	Ugyanaz	1949.06.06.	1949.07.11.
794.	Хома Юрий Иванович	Homa György	1950.01.17.	1950.03.13.
	Лелик Василий Юрьевич	Lelik László		
	Рубиш Юрий Федорович	Rubis György		
	Матола Петр Петрович	Matola Péter		
	Варга Юрий Иванович	Varga György		
	Хома Василий Петрович	Homa László		
	Стеблак Василий Михайлович	Szteblák László		
795.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1950.01.13.	1950.03.13.
796.	то же том III	Ugyanaz: III. kötet	1950.01.13.	1950.03.13.
797.	то же том IV	Ugyanaz: IV. kötet	1950.01.13.	1991.12.23.
798.	Хома Василий Петрович	Homa László	1950.02.27.	1950.07.01.
	Стеблак Василий Михайлович	Szteblák László		
799.	Моври Эден Янош	Móri Ödön	1951.03.13.	1991.12.16.
819.	Бокоч Василий Тодорович	Bakacs László	1949.06.24.	1949.07.02.
841.	Ришко Федор Иванович	Riskó Ferenc	1952.06.22.	1952.09.19.
	Ришко Василий Иванович	Riskó László		
843.	Дешко Иван	Deskó János	1944.12.21.	1991.06.21.
846.	Эрдели Йосиф Йосифович	Erdélyi János	1949.04.27.	1949.06.17.
	Толди Гаврил Йосифович	Toldi Gábor		
	Дупко Стефан Стефанович	Dupka István		
	Густи Николай Федорович	Huszti Miklós		
847.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1949.04.27.	1991.12.23.
848.	Густи Николай Федорович	Huszti Miklós	1949.04.27.	1991.12.23.
849.	Дупко Стефан Стефанович	Dupka István	1949.04.27.	1949.04.29.
856.	Йовди Михаил Михайлович	Jódi Mihály	1947.08.09.	1947.10.09.
	Чендеш Михаил Михайлович	Csendes Mihály		
	Йовди Василий Юрьевич	Jódi László		
	Филипп Михаил Юрьевич	Filip Mihály		
	Шимон Юрий Дмитриевич	Simon György		
	Шимон Михаил Иванович	Simon Mihály		
	Шимон Иван Иванович	Simon János		
	Поп Семен-Даниил Николаевич	Pap Simon Dániel		

867.	Йовди Михаил Михайлович	Jódi MIhály	1960.06.08.	1960.10.12.
869.	Шимон Михаил Иванович	Simon Mihály	1960.09.27.	1961.03.11.
870.	Шимон Иван Иванович	Simon János	1948.04.24.	1956.05.25.
874.	Илейш Йожеф Йожефевич	Illés József	1957.06.24.	1957.08.12.
	Варга Янош Яношович	Varga János		
	Ковач Золтан Бейлович	Kovács Zoltán		
	Милован Шандор Йожефович	Milován Sándor		
	Дудаш Стефан Ладимлавович	Dudás István		
885.	Варяши Василий Васильевич	Varjási László	1949.07.27.	1992.04.28.
886.	Титкош Николай Юрьевич	Titkos Miklós	1949.07.29.	1949.10.11.
891.	Галас Юрий Дмитриевич	Halász György	1946.02.09.	1992.03.24.
923.	Тиводор Стефан Стефанович	Tivadar István	1949.03.31.	1992.05.07.
929.	Бенедик Михаил Петрович	Benedik Mihály	1949.04.28.	1976.10.21.
930.	Балог Юлианна Федоровна	Balog Júlia	1950.10.30.	1992.05.06.
932.	Чопка Иван Михайлович	Csopka János	1945.08.24.	1992.05.05.
933.	Садварий Георгий Иванович	Szádvári Gergely	1946.02.28.	1992.05.07.
934.	Югас Василий Людвикович	Juhász László	1946.02.20.	1992.05.07.
938.	Торма Дезидерий Михайлович	Torma Dezső	1946.02.26.	1992.05.07.
952.	Галас Василий Васильевич	Halás László	1949.07.12.	1992.05.04.
956.	Тудовший Иван Васильевич	Tudósij János	1945.11.15.	1992.04.30.
	Мелика Иван	Melika János		
	Гецель Кароль Емерихович	Hecel Károly		
	Гецель Людвиг Йосифович	Hecel Lajos		
	Бачий Йосиф Йосифович	Bácsi József		
959.	Кучмаш Михаил Михайлович	Kucsmás Mihály	1945.07.04.	1991.04.15.
961.	Фабиян Людвиг Людвигович	Fábián Lajos	1945.01.31.	1992.04.09.
962.	Кадош Карл Карлович	Kádas Károly	1950.10.23.	1992.04.09.
	Капитан Юлия Людвиговна	Kapitány Júlia		
963.	Форгон Павел Павлович	Forgon Pál	1951.12.14.	1992.05.07.
966.	Бакош Виктор Иванович	Bakos Viktor	1950.06.11.	1992.05.07.
970.	Мондок Александр Иванович	Mondok Sándor	1945.04.20.	1992.05.07.
974.	Нодь Александр Александрович	Nagy Sándor	1948.07.26.	1992.05.07.
	Ференц Бейло Йосифович	Ferenc Béla		
	Ференц Бейло Александрович	Ferenc Béla		
	Ченгери Габор Габорович	Csengeri Gábor		
	Бовди Стефан Стефанович	Bódi István		

975.	Нодь Александр Александрович	Nagy Sándor	1948.09.24.	1948.12.15.
	Ференц Бейло Йосифович	Ferenc Béla		
976.	Коцка Золтан Иванович	Kocka Zoltán	1947.09.06.	1992.08.19.
	Чикмарь Федор Федорович	Csikmár Ferenc		
977.	Фабрици Николай Михайлович	Fábrici Miklós	1947.04.07.	1947.05.19.
	Махенец Василий Михайлович	Mahenec László		
	Бедей Василий Васильевич	Bedő László		
	Бедей Федор Иванович	Bedő Ferenc		
	Бедей Василий Иванович	Bedő László		
	Ришко Андрей Васильевич	Riskó András		
	Тиводор Николай Васильевич	Tivadar Miklós		
980.	Целлар Федор Иванович	Cellár Ferenc	1948.02.20.	1991.12.30.
981.	Егреши Георгий Емельянович	Egresi Gergely	1949.09.09.	1991.12.26.
987.	Бота Арпад Стефанович	Bota Árpád	1946.01.12.	1991.10.31.
997.	Пушкаш Андрей Андреевич	Puskás András	1952.03.07.	1952.04.10.
1006.	Арваи Дезидерий Антонович	Árvai Dezső	1950.10.17.	1992.04.30.
1008.	Гаваши Эрнест Петрович	Havasi Ernő	1944.11.08.	1992.05.07.
1009.	Барань Степан Федорович	Bárány István	1948.12.20.	1992.04.24.
1013.	Товт Александр Менгертович	Tóth Sándor	1946.01.12.	1992.05.06.
1020.	Кочиш Бертолон Имриевич	Kocsis Bertalan	1949.04.21.	1992.05.07.
1021.	Орос Адальберт Федорович	Orosz Béla	1950.08.21.	1992.05.06.
1022.	Балог Тибор Иванович	Balog Tibor	1951.03.02.	1992.05.06.
1024.	Немеш Федор Михайлович	Nemes Ferenc	1947.04.07.	1947.05.28.
1030.	Бокач Михаил Михайлович	Bakács Mihály	1948.05.11.	1956.05.15.
1031.	Шимше Стефан Андреевич	Simse István	1949.01.28.	1992.04.29.
1046.	Пипеш Михаил Андреевич	Pipes Mihály	1949.12.22.	1992.04.23.
1047.	Урста Степан Степанович	Urszta István	1950.06.08.	1956.08.21.
1052.	Кивари Йосиф Юльевич	Kővári József	1958.09.23.	1991.12.12.
1056.	Комар Алексей Иванович	Komár	1947.07.11.	1992.01.04.
1092.	Темпфеи Степан Мартонович	Tempfei István	1951.06.18.	1992.03.19.
1131.	Галас Бейла Габорович	Halász Béla	1950.05.30.	1992.04.05.
1132.	Галас Бейла Габорович	Halász Béla	1950.05.30.	1951.02.08.
1133.	Егреши Михаил Михайлович	Egresi Mihály	1949.03.31.	1992.05.10.
1156.	Пейтери Пейтер Пейтерович	Péteri Péter	1949.11.03.	1992.04.23.

1159.	Нодь Валентин Валентинович	Nagy Bálint	1949.04.19.	1992.04.24.
1160.	Нодь Валентин Валентинович	Nagy Bálint	1949.04.16.	1949.11.29.
1161.	Гоклик Александр Стефанович	Haklik Sándor	1949.05.16.	1992.04.24.
1166.	Балог Адальберт Павлович	Balog Béla	1949.05.20.	1992.04.24.
1170.	Бига Николай Федорович	Viga Miklós	1952.01.11.	1992.04.13.
1172.	Нейбауер Мартон Андреевич	Neibauer Márton	1946.04.25.	1992.05.16.
1176.	Ангер Тибор Федорович	Ánger Tibor	1945.11.03.	1992.05.18.
	Штайгер Иван Федорович	Staiger János		
1187.	Балла Гейза Балинтович	Balla Géza	1945.05.29.	1992.05.18.
1191.	Васько Василий Иванович	Vaszkó László	1946.03.22.	1992.04.25.
	Тегзе Иван Георгиевич	Tegze János		
	Лендел Василий Иванович	Lengyel László		
	Маркус Михаил Васильевич	Márkusz Mihály		
1218.	Имре Иван Федорович	Imre János	1949.04.28.	1992.05.14.
1219.	Бенки Элемер Балинтович	Benki Elemér	1949.08.13.	1992.05.14.
1222.	Пейк Бейла Иванович	Pék Béla	1945.10.15.	1992.05.14
1223.	Любка Степан Васильевич	Ljubka István	1946.04.30.	1992.05.14.
1224.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1946.04.30.	1992.05.14.
1225.	Ромжа Стефан Нестерович	Romzsa István	1946.02.18.	1992.05.16.
1226.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1946.02.18.	1946.08.20.
1228.	Гомба Стефан Васильевич	Gomba István	1949.05.19.	1992.05.16.
	Гелетев Антоний Иванович	Geletev Anton		
1239.	Никорич Анна	Nikorics Anna	1952.02.14.	1992.05.18.
1240.	Никорич Анна	Nikorics Anna	1952.04.05.	1990.06.18.
1247.	Сейчи Шандор Шандорович	Szécsi Sándor	1957.10.30.	1958.01.09.
	Ормош Мария Йосифовна	Ormos Mária		
	Ормош Стефан Йосифович	Ormos István		
1249.	Клопек Габор Йозефович	Klopek Gábor	1958.01.14.	1991.11.11.
1250.	Иван Карл Людвигович	Iván Károly	1949.03.18.	1992.02.12.
1251.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.03.18.	1949.11.29.
1255.	Дан Иван Иванович	Dán János	1950.09.29.	1991.09.19.
1264.	Сокаль Николай Иванович	Szakál Mihály	1948.08.21.	1991.10.29.
1266.	Ужоки Андрей Григорьевич	Uzsoki András	1945.01.17.	1991.09.24.
1269.	Беуу Михаил Михайлович	Beu Mihály	1950.08.23.	1991.11.05.
1270.	Ормош Андрей Андреевич	Ormos András	1946.02.07.	1991.09.28.

1271.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1946.02.07.	1946.11.20.
1277.	Серенчиш Янош Яношович	Szerencsés János	1956.03.27.	1956.06.05.
1284.	Ортутай Велемир Евгеньевич	Ortutai Elemér	1948.08.29.	1991.12.04.
1289.	Коцка Василий Андреевич	Kocka László	1950.06.20.	1991.12.04.
1292.	Качурек Степан Иванович	Kacsurek István	1948.07.05.	1991.08.30.
	Ференци Йосиф Дмитриевич	Ferenci József		
1293.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1948.07.05.	1949.03.25.
1294.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1948.07.05.	1948.07.25.
1299.	Левринц Юрий Александрович	Lőrinc György	1955.08.16.	1991.10.16.
1305.	Орос Иван Иванович	Orosz János	1948.06.28.	1991.10.16.
1306.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1948.06.28.	1949.01.10.
1310.	Цибере Федор Петрович	Cibere Ferenc	1949.11.04.	1991.11.12.
1311.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.05.26.	1952.08.19.
1317.	Зачий Йонаш Юрьевич	Zácsij Jónás	1950.11.08.	1992.02.04.
	Мигаль Иван Васильевич	Mihály János		
1318.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.11.08.	1951.12.12.
1327.	Мигаль Штефан Васильевич	Mihály István	1950.11.14.	1991.11.15.
1342.	Шереш Шандор Шандорович	Seres Sándor	1952.05.23.	1992.05.14.
1343.	Гашпар Иван Федорович	Gáspár János		
	Орос Василий Алексеевич	Orosz László		
	Мацола Василий Иванович	Macola László		
1344.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1952.05.23.	1953.03.18.
1346.	Ковач Василий Андреевич	Kovács László	1948.05.23.	1991.10.09.
1347.	Боднар Василий Андреевич	Bodnár László	1948.05.13.	1991.10.09.
1348.	Борош Балинт Балинтович	Boros Bálint	1944.12.24.	1991.09.12.
1349.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1944.12.24.	1954.10.30.
1350.	Комлоши Василий Иванович	Komlósi László	1945.05.10.	1991.08.20.
1351.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1945.10.30.	1947.03.10.
1352.	Толвай Василий Стефанович	Tolvaj László	1945.10.20.	1991.08.20.
1353.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1945.10.20.	1949.03.13.
1354.	Мучи Василий Александрович	Mucsi László	1945.06.05.	1991.09.12.
1355.	Гашпар Эдуард	Gáspár Eduárd	1945.06.20.	1991.09.12.
1356.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1945.08.20.	1945.08.22.
1357.	Товт Йосиф Карлович	Tóth János	1945.09.13.	1991.09.24.

1360.	Кричфалуши Василий Петрович	Kricsfalusi László	1947.04.21.	1992.02.23.
	Носа Петр Петрович	Nosza Péter		
	Носа Михаил Николаевич	Nosza Mihály		
	Кушнир Стефан Антонович	Kusnir István		
	Декет Димитрий Юрьевич	Deket Demeter		
1366.	Горват Йосиф Петрович	Horváth József	1945.07.26.	1991.08.20.
1367.	Липчей Юлий Петрович	Lipcsei Gyula	1945.04.01.	1991.09.12.
1370.	Новак Василий Васильевич	Novák László	1948.07.10.	1991.10.11.
1371.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1948.08.18.	1948.12.10.
1375.	Попович Иван Петрович	Popovics János	1947.04.02.	1991.10.15.
	Балог Иван Михайлович	Balog János		
1376.	Попович Иван Петрович	Popovics János	1947.04.02.	1947.04.02.
	Балог Иван Михайлович	Balog János		
1378.	Надь Людвиг Калманович	Nagy Lajos	1951.09.30.	1951.12.17.
	Иилейш Адальберт Александрович	Illés Béla		
	Голомбош Йосиф Йосифович	Galambos József		
	Пустаи Дезидер Миркович	Pusztai Dezső		
	Гейци Александр Адальбертович	Géci Sándor		
	Киш Шамуил Юрьевич	Kis Sámuel		
	Киш Кароль Юрьевич	Kis Károly		
	Чейко Йосиф-Рудольф Винцевич	Csejka József-Rudolf		
	Костьо Николай Иванович	Kosztyó Miklós		
	Чейке Ференц Бейлович	Cséke Ferenc		
	Арань Этела-Елизавета Жигмундовна	Arany Etel-Erzsébet		
	Шоми Иван Иванович	Somi János		
	Потор Бертоломей Федорович	Patar Bertalan		
	Санто Людвиг Иванович	Szántó Lajos		
	Шошгеди Иван Йосифович	Sóshegyi János		
	Деме Александр Александрович	Deme Sándor		
	Шолти Иван Валентинович	Solti János		
	Сиберт Федор Федорович	Szibert Ferenc		
	Пальфи Василий Иванович	Pálfi László		
1397.	Киш Кароль Юрьевич	Kis Károly	1951.10.16.	1976.10.16.
1398.	Ковач Иван Михайлович	Kovács János	1948.10.06.	1955.06.08.
1460.	Ганко Эмерих Йосифович	Gánka Imre	1950.03.02.	1992.11.16.

1592.	Боднар Андрей Андреевич	Bodnár András	1958.08.14.	1991.10.16.
1676.	Гарайда Дезидерий Михайлович	Garájda Dezső	1950.03.16.	1992.07.24.
1677.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1951.03.22.	1951.03.22.
1741.	Товт Калман Балинтович	Tóth Kálmán	1948.12.02.	1992.09.29.
1742.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1948.12.02.	1949.07.12.
1747.	Деметер Михаил Михайлович	Demeter Mihály	1949.07.22.	1992.07.13.
1748.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.07.22.	1950.07.29.
1750.	Ясои Арпад Яношович	Jászai Árpád	1951.03.12.	1992.08.14.
	Сабов Иштван Миклошович	Szabó István		
	Бартош Антал Анталович	Bartos Antal		
1751.	Ковач Дезидерий Габорович	Kovács Dezső	1949.02.11.	1992.07.13.
1752.	Мадьяр Шандор Бейлович	Magyar Sándor	1949.04.18.	1992.07.13.
1756.	Гомбош Иштван Ференцович	Gombos István	1949.04.02.	1992.07.14.
1757.	Козар Федор Федорович	Kozár Ferenc	1951.02.22.	1992.08.07.
	Козар Розалия Ивановна	Kozár Rozália		
	Козар Гейза Федорович	Kozár Géza		
1758.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1951.02.22.	1951.12.10.
1762.	Бергер Игнат Соломонович	Berger Ignác	1948.02.25.	1992.07.27.
1767.	Сарваш Федор Самуилович	Szarvas Ferenc	1944.11.17.	1992.05.17.
1768.	Борно Николай Григорьевич	Barna Miklós	1945.01.18.	1992.05.29.
1769.	Марина Лоренц Ильковый	Marina Lőrinc	1950.02.01.	1992.07.21.
1770.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.02.09.	1951.12.06.
1772.	Нодь Федор Михайлович	Nagy Ferenc	1945.01.13.	1992.05.21.
1774.	Сентимреи Александр Юльевич	Szentimrei Sándor	1945.07.19.	1992.05.27.
1775.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1945.12.19.	1948.03.01.
1776.	Габор Йон Лоеш	Gábor Jón	1944.11.25.	1992.05.21.
1793.	Гласс Михаил Йосифович	Glassz Mihály	1945.05.04.	1992.03.17.
1797.	Кич Михаил Михайлович	Kics Mihály	1946.02.16.	1992.10.23.
1902.	Товт Гейза Яношевич	Tóth Géza	1951.04.03.	1992.07.07.
	Бенедекфи Ференц Ференцович	Benedekfi Ferenc	1951.04.03.	1992.07.07.
	Паус Имре Имревич	Pausz Imre	1951.04.03.	1992.07.07.
1906.	Молнар Степан Степанович	Molnár István	1947.10.23.	1992.08.28.
1907.	Ормош Йосиф Антонович	Ormos József	1948.11.04.	1992.07.14.

1909.	Чок Йосиф Йосифович	Csok József	1946.12.11.	1992.07.14.
1919.	Калинич Йосиф Васильевич	Kalinics József	1948.08.01.	1992.12.09.
	Гопак Петр Петрович	Hapák Péter	1948.08.01.	1992.12.09.
	Кузан Михаил Михайлович	Kuzán Mihály	1948.08.01.	1992.12.09.
	Белла Иван Иванович	Bella János	1948.08.01.	1992.12.09.
1920.	Поп Вильгельм Иванович	Pap Vilmos	1946.12.29.	1992.11.24.
1921.	Рожко Георгий Якубович	Rozska Gergely	1945.05.02.	1992.11.17.
1927.	Севч Илья Васильевич	Szőcs Gyula	1940.07.05.	1992.07.16.
1928.	Копо Степан Юрьевич	Kapa István	1950.09.16.	1992.12.21.
1929.	Черничко Василий Васильевич	Csernicskó László	1949.08.10.	1992.12.21.
1930.	Колбас Николай Иванович	Kolbász Miklós	1949.08.03.	1992.12.21.
1931.	Палкуш Иван Михайлович	Pálkus János	1947.04.10.	1947.06.02.
	Варга Иван Михайлович	Varga János		
1934.	Янко Франц Эрнесмович	Jánka Ferenc	1949.02.03.	1993.01.10.
1938.	Левринц Берталон Александрович	Lőrinc Bertalan	1946.10.08.	1993.01.11.
1978.	Поиша Иван Иваношевич	Pojsa János	1951.06.08.	1992.08.28.
1983.	Ковач Александр Йосифович	Kovács Sándor	1945.08.18.	1992.12.17.
	Гомокей Василий Васильевич	Homoki László		
	Пелингер Григорий Йосифович	Pelinger Gergely		
1941.	Рейп Мартон Йосивоч	Rejp Márton	1945.06.13.	1992.10.07.
1944.	Ильку Золтан Петрович	Ilku Zoltán	„-”	1992.12.06.
	Барна Иван Васильевич	Barna János		
1945.	Сойма Иван Васильевич	Szojma János	1947.02.20.	1992.12.07.
1946.	Немеш Степан Михайлович	Nemes István	1948.12.17.	1992.11.24.
1950.	Сабов Николай Иванович	Szabó Miklós	1943.10.10.	1992.11.09.
1956.	Лакатош Федор Федорович	Lakatos Ferenc	1940.09.06.	1966.01.28.
1959.	Буркуш Федор Федорович	Burkus Ferenc	1940.08.04.	1968.02.06.
	Остолош Дмитрий Михайлович	Asztalos Demeter		
	Поркуп Михаил Юрьевич	Porkup Mihály		
	Костроба Михаил Юрьевич	Kosztroba Mihály		
	Фердинанд Иван Юрьевич	Ferdinánd János		
1964.	Розенберг Тибор Арпадович	Rozenberg Tibor	1941.09.19.	1968.02.06.
	Гольдбергер Бернят Давидович	Goldberger Bernát		
1968.	Надь Карл Степанович	Nagy Károly	1940.03.22.	1991.11.11.

1969.	Киен Кароль Жигмундович	Kien Károly	1945.10.10.	1992.12.21.
	Яночко Павел Имрихович	Janocskó Pál		
	Балла Зигмунд Карлович	Balla Zsigmond		
	Лошка Коломан Карлович	Laska Kálmán		
	Ковач Янош Александрович	Kovács János		
1972.	Чик Федор Иванович	Csik Ferenc	1950.05.03.	1992.12.29.
1976.	Бимбо Павел Павлович	Bimba Pál	1948.12.14.	1992.12.15.
1977.	Ришко Василий Михайлович	Riskó László	1952.06.02.	1993.01.19.
	Ришко Елена Василбевна	Riskó Elena		
2000.	Ласло Кароль Александрович	László Károly	1947.07.17.	1992.10.30.
	Мирокай Адальберт Адальбертович	Mirókai Béla		
2007.	Иодянош Василь Васильевич	Nagyjános László	1946.07.23.	1993.01.10.
2008.	Когит Йосиф Йосифович	Kohut József	1949.04.29.	1992.12.25.
2009.	Колб Адальберт Карлович	Kolb Béla	1947.01.08.	1992.12.29.
2015.	Яноши Калман Йозефович	János Kálmán	1944.11.26.	1992.08.13.
2018.	Балог Мигаль	Balog Mihály	1944.12.20.	1992.08.12.
2019.	Дердь Владимир Мингердович	György Vladimir	1945.11.20.	1992.08.11.
2020.	Гедеш Андрей Васильевич	Hegyes András	1949.07.28.	1992.08.13.
2021.	Кейкеши Александр Валинтович	Kékesi Sándor	1950.03.30.	1992.08.13.
2027.	Качур Иван Иванович	Kacsur János	1946.06.11.	1992.10.13.
2029.	Сабов Балинт Томашевич	Szabó Bálint	1947.11.01.	1992.07.28.
2035.	Якоб Арпад Юльевич	Jakab Árpád	1946.08.09.	1992.10.08.
2036.	Матяш Иван Иванович	Mátyás János	1946.05.23.	1992.10.08.
2037.	Левдар Михаил Андреевич	Lődár Mihály	1949.06.04.	1992.07.17.
2038.	Шаланки Павел Николаевич	Salánki Pál	1948.04.07.	1992.08.14.
2039.	Богурка Йосиф Зигмундович	Bohurka József	1946.08.22.	1992.08.14.
2040.	Гуняд Имре Имревич	Hunyad Imre	1951.03.10	1992.08.14
2041.	Боршобаньои Антоний Йосифович	Borsabányai Anton	1948.11.22.	1992.10.13.
2044.	Варга Кароль Йосивич	Varga Károly	1949.04.01.	1992.10.13.
2045.	Тиндир Эрнест Эмэризович	Tindir Ernő	1946.08.17.	1992.10.13.
2046.	Товт Матйаш Йосифович	Tóth Mátyás	1946.06.07.	1992.10.07.
	Ковач Арон Аронович	Kovács Áron		
2047.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1946.06.26.	1947.04.10.
2048.	Экмен Адальберт Карлович	Ekmen Béla	1946.04.25.	1992.10.08.

2056.	Балог Василий Георгиевич	Balog László	1945.03.02.	1992.06.15.
2057.	Кереши Золтан Андреевич	Kőrösi Zoltán	1945.08.06.	1992.07.22.
2061.	Чик Тиберий Иванович	Csik Tibor	1952.05.25.	1922.08.14.
2062.	Надь Йосиф Карлович	Nagy József	1948.04.14.	1992.08.14.
	Челле Александр Адальбертович	Cselle Sándor		
	Ковач Густав Андреевич	Kovács Gusztáv		
2065.	Гурок Юрий Михайлович	Hurok György	1946.07.23.	1992.07.28.
2066.	Варга Пал	Varga Pál	1944.12.01.	1992.08.03.
2067.	Тарций Кароль Карлович	Tárcij Károly	1944.11.28.	1992.07.31.
2069.	Тровфус Петр Иванович	Trófusz Péter	1949.04.19.	1992.06.22.
2074.	Турок Василий Юрьевич	Turok László	1949.02.02.	1992.06.15.
2075.	Пап Михаил Петрович	Pap Mihály	1947.01.17.	1992.07.13.
2076.	Анталовци Йосиф Иванович	Antalóci József	1946.03.16.	1992.07.15.
2078.	Глеба Василий Васильевич	Gleba László	1946.05.08.	1992.06.22.
2079.	Сабов Йосиф Андреевич	Szabó József	1950.04.19.	1992.08.06.
2085.	Габор Иван Васильевич	Gábor János	1946.06.17.	1992.09.29.
2091.	Потрогош Николай Васильевич	Potrohos Miklós	1946.06.17.	1992.10.13.
2093.	Сарваш Гейаза Шамуелович (Шамелевич)	Szarvas Géza	1946.04.04.	1992.07.21.
2098.	Регош Дмитрий Петрович	Regős Demeter	1946.11.29.	1992.08.14.
2100.	Голомбош Йосиф Йосифович	Galambos József	1949.05.12.	1992.07.27.
2101.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.05.19.	1951.01.23.
2103.	Югас Йосиф Стефановичч	Juhász József	1945.12.22.	1992.09.29.
	Биров Стефан Стефанович	Bíró István		
	Мункачи Юлий Иванович	Munkácsi Gyula		
	Русняк Альебрт Иванович	Rusznyák Albert		
2104.	Биров Стефан Стефанович	Bíró István	1946.02.19.	1954.12.14.
2105.	Биров Стефан Стефанович	Bíró István	1954.10.15.	1955.05.25.
2106.	Югас Йосиф Стефановичч	Juhász József	1945.12.10.	1946.11.15.
	Биров Стефан Стефанович	Bíró István		
	Мункачи Юлий Иванович	Munkácsi Gyula		
	Русняк Альебрт Иванович	Rusznyák Albert		
2107.	Нодь Федор Иванович	Nagy Ferenc	1948.03.15.	1992.09.29.
2110.	Егреши Иван Емельянович	Egresi János	1949.08.20.	1992.07.27.
2111.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.01.28.	1950.07.01.
2112.	Попович Андрей Федорович	Popovics András	1949.06.18.	1992.07.13.

2113.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.06.19.	1948.10.08.
2114.	Кедебец Андрей Федорович	Ködöböc András	1949.06.23.	1992.07.27.
2115.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.06.30.	1949.12.08.
2124.	Ковач Бейло Андреевич	Kovács Béla	1952.09.09.	1952.11.18.
	Вейг Ирина Игнетьевна	Végh Irén		
	Орос Ида Федоровна	Orosz Ida		
	Вейг Игнат Игнатьевич	Végh Ignác		
	Качов Эстер Андрешевна	Kacsó Eszter		
	Кираль Ирина Игнатьевна	Király Irén		
	Богуш Калман Александрович	Bahus Kálmán		
	Бак Розалия Карловна	Bak Rozália		
2125.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1952.09.09.	1952.11.17.
2126.	то же том III	Ugyanaz: III. kötet	1952.11.01.	1992.09.07.
2127.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1952.10.22.	1953.06.09.
2131.	Горват Шимон Меньгиьтович	Horváth Simon	1949.05.23.	1992.09.29.
2132.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.05.31.	1951.12.11.
2138.	Цебель Кароль Степанович	Czébely Károly	1946.04.11.	1992.09.29.
2141.	Балог Александр Федорович	Balog Sándor	1947.03.31.	1992.11.24.
2144.	Мадярчик Рудольф Михайлович	Magyarcsik Rudolf	1949.08.23.	1992.09.03.
2145.	Угрин Василь Карлович	Uhrin László	1949.10.03.	1992.09.04.
2147.	Бартфай Коломан Апдреевич	Bártfai Kálmán	1949.02.21.	1992.09.03.
2148.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.02.23.	1949.12.08.
2149.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.02.23.	1950.03.25.
2150.	Тиводор Василий Васильевич	Tivadar László	1947.01.29.	1992.08.16.
2153.	Мацка Йосиф Фердинандович	Macka József	1946.03.14.	1992.09.29.
2166.	Фонтош Федор Иванович	Fontos Ferenc	1945.11.05.	1992.07.14.
2167.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1946.07.03.	1947.02.21.
2168.	Береш Павел Васильевич	Béres Pál	1946.10.29.	1992.07.06.
2169.	Фюлепи Лазар Имрехович	Fülepi Lázár	1949.10.03.	1992.07.15.
2170.	Генци Павел Бертоломович	Gönci Pál	1946.07.30.	1992.08.14.
	Гиди-Ф. Александр Алексфндрович	Hidi F Sándor		
	Гиди-М. Йосиф Иванович	Hidi M József		
2171.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1946.08.22.	1948.03.05.
2176.	Шмольнавер Рудольф Петрович	Smolnaver Rudolf	1951.08.10.	1993.01.05.
2199.	Гевци Самуил Самуилович	Géci Sámuel	1950.07.26.	1992.12.17.

2204.	Гартавер Людвиг Антонович	Hártáver Lajos	1947.10.24.	1992.09.11.
2206.	Бодор Иван Иванович	Bodor János	1950.11.02.	1992.10.19.
2207.	Бейкефи Федор Стефанович	Békefi Ferenc	1951.06.18.	1992.10.19.
2208.	Галас Алексей Дмитрович	Halász Alekszej	1948.04.13.	1992.10.29.
	Филип Михаил Михайлович	Filip Mihály		
	Вучкан Мария Васильевна	Vucskán Mária		
	Игнат Иван Петрович	Ignát János		
2212.	Сантов Людвиг Людвигович	Szántó Lajos	1949.10.07.	1992.09.11.
2213.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.03.17.	1951.12.10.
2215.	Кун Людвиг Юзефович	Kun Lajos	1946.04.26.	1992.10.06.
2217.	Там Георгий Иванович	Tám Gergely	1946.08.12.	1992.08.28.
	Суперак Адальберт Петрович	Szuperák Béla		
2218.	Тигор Бертолон Андреевич	Tihor Bertalan	1948.12.15.	1992.09.03.
2220.	Озди Длюла Яношевич	Ózdi Gyula	1946.03.13.	1992.08.28.
2221.	Фей Адам Йосифович	Fej Ádám	1946.04.25.	1992.10.18.
2224.	Гусар Гаврийл Степанович	Huszár Gábor	1948.03.12.	1992.09.03.
2225.	Фринд Йосиф Иванович	Frind József	1949.05.26.	1992.09.03.
2226.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.05.25.	1949.11.30.
2227.	Локарди Альберт Лоеш	Lakárdi Albert	1946.03.13.	1992.08.28.
2228.	Уйгели Стефан Михайлович	Újhelyi István	1946.10.21.	1992.09.03.
2229.	Уйгели Стефан Михайлович	Újhelyi István	1946.10.21.	1947.08.29.
2237.	Нусер Тибор Яношович	Nuszer Tibor	1945.01.04.	1992.05.16.
2238.	Осиба Антон Иванович	Osziba Anton	1948.02.28.	1992.09.07.
2239.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1948.09.03.	1949.11.29.
2240.	Альберт Петр	Albert Péter	1946.07.12.	1992.09.09.
	Рислер Иван Иванович	Riszler János		
2247.	Желтвай Юлий Юльевич	Zseltvai Gyula	1949.08.25.	1992.08.27.
2248.	Ситтьо-Шутинський Дердь Михайлович	Szittya-Sutinszkij György	1949.10.31.	1998.08.27.
2250.	Мих Юрий Юрьевич	Mih György	1949.07.25.	1992.09.04.
2251.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon		
2256.	Кулчар Кароль Карлович	Kulcsár Károly	1949.04.28.	1993.01.15.
2257.	Цинк Василий Гаврилович	Cink László	1949.03.10.	1992.12.17.
2260.	Чешок Лукач Лексеевич	Csesok Lukács	1950.09.11.	1992.12.17.
2263.	Токач Йосиф Йосифович	Takács József	1946.03.04.	1992.07.06.

2264.	Балло Павел Павлович	Balla Pál	1946.11.16.	1947.05.30.
	Балло Имре Андреевич	Balla Imre		
	Биров Бениамин Йосифович	Bíró Benjámin		
2265.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1946.11.16.	1992.06.22.
2268.	Кричер Лояш Эдуардович	Kricser Lajos	1946.09.16.	1992.07.14.
	Бауман Иван Адольфович	Bauman János		
2269.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1946.09.19.	1946.09.19.
2271.	Молнар Иван Гаврилович	Molnár János	1948.10.26.	1992.11.13.
2273.	Желтвай Федор Семенович	Zseltvai Ferenc	1950.06.06.	1992.11.16.
2275.	Добей Гавриил Михайлович	Dobej Gábor	1949.03.28.	1992.11.16.
2277.	Томаш Степан Степанович	Tamás István	1946.02.05.	1992.10.09.
2278.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1946.02.06.	1946.02.15.
2282.	Кабаций Рудольф Иванович	Kabacij Rudolf	1945.11.08.	1992.10.08.
	Товт Йосиф Юльевич	Tóth József		
2285.	Киш Федор Федорович	Kis Ferenc	1950.04.30.	1992.06.09.
2286.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.04.30.	1951.12.03.
2287.	Кабаций Рудольф Иванович	Kabacij Rudolf	1945.11.08.	1946.12.26.
	Товт Йосиф Юльевич	Tóth József		
2288.	Антал Павел Павлович	Antal Pál	1948.11.23.	1992.06.22.
	Ижак Федор Федорович	Izsák Ferenc		
	Баркаси Юлий Карлович	Barkaszi Gyula		
	Баркаси Берталон Карлович	Barkaszi Bertalan		
	Гегедиш Йосиф Петрович	Hegedűs József		
2289.	Орошковци Йосиф Йосифович	Oroskóci József	1948.02.12.	1992.07.13.
2292.	Шолтис Гейза Емелянович	Soltész Géza	1946.07.20.	1992.07.21.
2296.	Гаар Бейла Иванович	Gár Béla	1946.03.13.	1992.09.16.
2300.	Лайош Адальберт Михайлович	Lajos Béla	1950.02.04.	
2302.	Пойда Йосиф Михайлович	Pojda József	1949.10.25.	1992.07.15.
2303.	Попович Иван Иванович	Popovics János	1945.01.20.	1992.07.15.
2304.	Фирцак Дюла Аношевич	Fircák Gyula	1944.11.03.	1992.09.29.
2305.	Поп Илья Иванович	Pap Illés	1948.06.25.	1992.10.13.
2310.	Микайло Иван Эмерихович	Mikajló János	1950.08.28.	192.11.26.
	Салантаи Эндре Стефанович	Szalontai Endre		
2314.	Тецел Балинт Эмерихович	Tecel Bálint	1950.11.05.	1992.10.21.
2317.	Терек Иван Петрович	Terek János	1946.09.08.	1992.10.18.
2318.	Надь Людвиг	Nagy Lajos	1946.06.05.	1992.10.06.
2326.	Фирцак Иван Васильевич	Fircák János	1948.02.23.	1992.09.11.
2327.	Бобита Николай Иванович	Bóbita Miklós	1949.08.11.	1992.09.11.

2328.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.08.11.	1950.07.11.
2329.	Рижко Михаил Юрьевич	Riskó Mihály	1945.12.21.	1992.09.29.
2336.	Вароди Ласлов Йосифович	Váradi László	1945.12.20.	1992.10.28.
2337.	Зиемба Бейло Людвигович	Ziemba Béla	1945.12.20.	1992.10.28.
2347.	Пейтер Иван Иванович	Péter János	1949.04.21.	1992.10.21.
2348.	Феделеш Анна Михайловна	Fedeles Anna	1949.07.23.	1992.10.05.
2349.	Долинский Василий Васильевич	Dolinszkij László		
	Червак Василий Васильевич	Cservák László		
	Сочка Антон Михайлович	Szocska Anton		
	Чорба Василий Васильевич (Станиславович)	Csorba László		
	Мадар Адальберт Адальбертович	Magyar Béla		
2350.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1951.10.16.	1951.11.23.
2351.	то же том III	Ugyanaz: III. kötet	1951.09.19.	1951.11.24.
2352.	то же том IV	Ugyanaz: IV. kötet	1951.11.29.	1952.06.20.
2353.	то же том V	Ugyanaz: V. kötet	1952.06.18.	1993.01.29.
2358.	Бодак Дюло Йосифович	Bodák Gyula	1947.05.31.	1992.05.21.
2364.	Нодь Король Андреевич	Nagy Károly	1949.04.28.	1992.06.10.
	Боишко Иван Петрович	Bojskó János		
2366.	Роман Иван Иванович	Román János	1949.08.31.	1992.05.21.
2367.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1951.08.31.	1951.12.17.
2368.	Товт Бенедикт Александрович	Tóth Benedek	1949.12.22.	1990.01.16.
	Шрек Павел Иванович	Srek Pál		
	Ганиг Андрей Андреевич	Hanih András		
	Болдог Юлий Гоборович	Boldog Gyula		
	Борбель Бениамин Петрович	Borbély Benjámin		
	Варга Эрнест Александрович	Varga Ernő		
	Шмот Зер Стефан Иванович	Smot Zer István		
	Сабослой Карл Карлович	Szoboszlai Károly		
	Нодь Андрей Жигмундович	Nagy András		
	Биров Адальберт Юльевич	Bíró Béla		
	Орос Юлий Берталанович	Orosz Gyula		
	Чорби Николай Густавович	Csorbi Miklós		
	Левринц Девзев Аронович	Lőrinc Dezső		
	Берта Иван Жигмундович	Berta János		

2369.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1949.10.02.	1950.01.17.
2370.	то же том III	Ugyanaz: III. kötet	1949.12.08.	1950.01.04.
2371.	то же том IV	Ugyanaz: IV. kötet	1950.01.04.	1950.01.15.
2372.	то же том V	Ugyanaz: V. kötet	1950.01.18.	1950.01.15.
2373.	то же том VI	Ugyanaz: VI. kötet	1950.01.30.	1990.12.12.
2374.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.11.11.	1951.07.20.
2375.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.11.11.	1956.10.02.
2376.	Мартон Лайош Карлович	Marton Lajos	1951.03.10.	1992.11.09.
2377.	Гордо Адальберт Элекович	Hordó Béla	1946.06.02.	1949.06.16.
	Сегье Ференц Ференцович	Szegő Ferenc		
	Бота Йосиф Йосифович	Bota József		
	Нодь Йосиф Йосифович	Nagy József		
	Курий Георгий Гейзович	Kurij Gergely		
2378.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1947.08.16.	1992.09.07.
2379.	Гобовда Михаил Дмитриевич	Gabóda Mihály	1945.08.30.	1956.07.12.
	Богдан Магдалена Николаевна	Bogdán Magdolna		
	Балаж Иван Михайлович	Balázs János		
2380.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1945.08.13.	1992.11.10.
2386.	Челе Лайош Лайошович	Csele Lajos	1951.03.09.	1992.06.02.
2397.	Боднарь Иван Васильевич	Bodnár János	1953.05.13.	1992.05.29.
2398.	Галас Михаил Михайлович	Halász Mihály	1949.12.24.	1992.05.29.
2399.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.12.26.	1950.07.04.
2400.	Бочкаи Иван Йосифович	Bocskai János	1946.05.17.	1992.05.29.
	Берки Густав Гаврилович	Berki Gusztáv		
	Гейруш Степан федорович	Gérus István		
2401.	Тарци Даниел Даниелович	Tarci Dániel	1950.10.10.	1992.06.12.
2402.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.10.10.	1951.12.13.
2403.	Тарци Даниел Даниелович	Tarci Dániel	1956.01.19.	1956.04.18.
2405.	Боднарь Гаврий Николаевич	Bodnár Gábor	1940.05.22.	1968.09.16.
2415.	Ковач Николай Михайлович	Kovács Miklós	1946.06.14.	1992.11.24.
2416.	Керекеш Василий Васильевич	Kerekes László	1950.05.24.	1992.11.09.
2419.	Орбан Жигмонд Самуелович	Orbán Zsigmond	1949.11.24.	1949.12.27.
	Тор Игнат Федорович	Tar Ignác		
	Барта Людвиг Йосифович	Barta Lajos		
	Тор Юлий Карлович	Tar Gyula		

2420.	то же том II	Ugyanaz: II. kötet	1949.11.24.	1992.11.09.
2421.	Тор Игнат Федорович	Tar Ignác	1950.01.12.	1950.04.29.
2422.	Мадяр Федор Иванович	Magyar Ferenc	1947.07.22.	1992.11.21.
2423.	Хвуст Иван Степанович	Hvuszt János	1942.04.14.	1992.10.22.
	Шербан Михаил Степаанович	Serbán Mihály		
2424.	Тивадар Иван Васильевич	Tivadar János	1946.03.12.	1992.11.17.
2426.	Мага Илья Дмитриевич	Mága Illés	1948.10.01.	1992.11.03.
2432.	Петрош Федор Михайлович	Petrás Ferenc	1945.08.26.	1991.08.09.
2433.	Волкоц Балінт Степанович	Volkóc Bálint	1949.03.02.	1992.12.09.
	Нодь Бийло Йосипович	Nagy Béla		
	Физеши Бейло Андреевич	Füzesi Béla		
2434.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1949.11.28.	1952.01.30.
2435.	Уйгелий Йфосиф Евгеньевич	Újhelyi József	1950.06.03.	1992.07.01.
2436.	то же (имущественное)	Ugyanaz: tulajdon	1950.10.26.	1950.10.26.
2438.	Репко Янош Мимонович	Repka János	1951.03.14.	1992.12.10.
2442.	Мойор Антоній Михайлович	Major Anton	1948.09.26.	1992.10.06.
2443.	Гуга Михаил Алексеевич	Huha Mihály	1952.03.29.	1952.10.24.
	Товт Иван Стефанович	Tóth János		
	Салай Иван Антонович	Szalai János		
2444.	Франц Йосиф Филипович	Franc József	1944.12.27.	1992.10.29.
2445.	Кереший Виктор Андреевич	Kőrösi Viktor	1952.01.07.	1992.10.29.
2475.	Кричфалуши Иван Николаевич	Kricsfalusi János	1999.10.19.	1992.07.14.
2479.	Гербер Адальберт Лейнгартович	Herber Béla	1945.04.06.	1993.02.01.
2480.	Штерцель Имре Матяшевич	Stercel Imre	1941.10.25.	1992.12.15.
2481.	Кость Иван Юрьевич	Koszty János	1940.04.03.	1992.02.06.
	Куруц Николай Васильевич	Kuruc Miklós		
2499.	Поп Федор Иванович	Pap Ferenc	1940.04.23.	1989.08.01.
2502.	Ивашкович Юрий Васильевич	Ivaskovics György	1940.07.13.	1991.10.16.
2519.	Вайс Бенце Самуйлович	Vájsz Bence	1940.05.28.	1989.02.07.
2624.	Фееpштейн Пирошка Юзефовна	Ferstein Piroska	1957.02.12.	1957.07.14.
2681.	Сотмари Эндре Френмикменович	Szatmári Endre	1957.01.14.	1993.01.05.
2750.	Гольцбергер Адальберт Йосифович	Holcberger Béla	1950.11.28.	1956.04.26.
2754.	Реш Барбара Йогановна	Rés Barbara	1949.06.01.	1954.06.01.
2764.	Мадяр Иван Иванович	Magyar János	1945.07.28.	1993.01.25.
2768.	Качур Иван Иванович	Kacsur János	1949.05.16.	1992.12.14.

2769.	Пфайфер Георгий Михайлович	Pfeifer Gergely	1945.04.25.	1993.01.21.
2777.	Оронь Адальберт Андреевич	Arany Béla	1944.11.25.	1955.04.09.
2785.	Шин Томас Андреевич	Sin Tamás	1945.12.09.	1954.05.21.
2811.	Сабов Дмитрий Дмитриевич	Szabó Demeter	1952.10.08.	1989.06.21.
2833.	Гайла Лайош Лайошович	Hajla Lajos	1949.11.30.	1993.02.05.
	Гайла Ленка Карловна	Hajla Lenke		
	Киш Арон Аронович	Kis Áron		
	Барта Иван Иванович	Barta János		
2883.	Гереши Федор Федорович	Geresi Ferenc	1946.01.30.	1991.08.19.
2940.	Рац Золтан Николаевич	Rác Zoltán	1945.05.04.	1975.05.30.
2941.	Шуба Юлий Павлович	Suba Gyula	1945.06.05.	1989.12.27.

Csatáry György[*]

A Ruzsák-levéltár iratai (1646–XIX. sz.)[**]

Rezümé. A Kárpátaljai Állami Levéltár családi iratgyűjteményei között értékes forrásokkal rendelkezik a Ruzsák-levéltár. Az iratok a XVII. század közepétől a XIX. század végéig terjednek. A miszticei Ruzsákok alapvetően Munkácson éltek, innen kerültek be a korabeli társadalmi életbe. A család műveltségének, valamint kiterjedt kapcsolatainak köszönhetően fontos állami hivatalnoki és jogszolgáltatással kapcsolatos tisztségeket töltött be. Legtöbben a jogi pályát választották, ami alapján számos ügyvéd és táblabíró került ki a családból. A legtöbb iratot a XIX. század első feléből találhatjuk, amikor Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd és Ruzsák Lajos '48-as honvédtiszt voltak közszereplők. Az iratgyűjtemény tárháza a személyi, a jogi, kulturális, politikai és társadalomtörténeti forrásoknak, amelyek hűen tükrözik vidékünk múltjának mozzanatait.

Резюме. Документальні матеріали сімейного фонду Ружаків у Державному архіві Закарпатської області містять цінні матеріали про період XVII-XIX століть. Ружаки родом з Імстичево в основному жили в Мукачеві, де й брали участь у тогочасному суспільному житті. Завдяки сімейним зв'язкам, Ружаки займали важливі державні посади, в тому числі і у сфері юриспруденції. Члени родини переважно ставали адвокатами та суддями. Найбільше матеріалів маємо з початку XIX ст., коли Кароль Ружак був адвокатом, Лайош Ружак – офіцером, що брав учать у революції 1848-49 року в Угорщині. Тут зібрані писемні джерела приватного, правового, культурного та політичного характеру, які відображають частину нашої історії.

Abstract. The Ruzsák Archive has valuable sources among the document collections of the Transcarpathian State Archive. The documents originate from a period covering more than 200 years (dating back to the middle of the 17th century up to the end of the 19th century). The Ruzsáks from Misztice basically lived in Munkács / Mukachevo, this where they appeared in the social life of their time. Due to the family's education as well as a large number of connections, they had important state offices connected to jurisdiction. Most of the family members were in the legal profession, thus numerous lawyers and judges of a High Court emerged from the family. One can find the biggest number of documents dating back to the first half of the 19th century when Károly Ruzsák, a Munkács lawyer and Lajos Ruzsák, an 1848 military officer were persons in the public eye. The collection of documents under analysis is a treasure house of personal, legal, cultural, political and social history sources which frankly reflect momentums of our region's past.

Bereg megye családi levéltáraival leginkább csak Lehoczky Tivadar (1830–1915) foglalkozott, amikor kiadta megyemonográfiáját még 1882-ben. A nemesi családok vizsgálatakor a megyei táblabírák sorába jegyezte fel Ruzsák Ferencet 1825-ből és Ruzsák Károlyt 1832-ből.[1] Továbbá Ruzsák Lajost fő espereskénti említi 1863-ból, aki 1878. február 2-án hunyt el.[2] A későbbiekben a Ruzsákokról kevés feljegyzést találhatunk. Ettől függetlenül leszögezhetjük, hogy a család – legalábbis a megye területén – nagy tekintéllyel és befolyással bírt. Ezt az emléket őrzi a

[*] PhD; II Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Történelem és Társadalomtudományi Tanszék, tanszékvezető [*] Зав. кафедри історії та суспільних дисциплін Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II. [*] Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, head of History and Social Sciences Department.

[**] A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program" című kiemelt projekt keretei között valósult meg".

[1] Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monographiája, Ungvár 1881. I. kötet 390 old.

[2] Ugyanott. III. kötet. 474. old.

mai nap is a munkácsi római katolikus templom falán elhelyezett két fémtábla, ahová a következő sorokat vésték: Miszticzei Ruzsák Ferenc Bereg vármegye táblabírája ST. Született 1734., meghalt 1887. május 24-én, neje született, Gajdler Anna 1739. február 13-án + 1830. július 25-én, ennek anyja Gajdler József kapitány özvegye született Bányász Anna Mária.

A családi levéltárban több famíliabeli említődik, például 1800-ban Ruzsák Ferenc sóbányai tisztviselő volt.[3]

Balajthy József,[4] Munkács első történetírója 1836-ban a munkácsi nemesi családok soraiban említette.

Ismeretes, hogy a család a Miszticzei előnevet használta, mivel előbb ebben a Bereg megyei helységben voltak birtokosok.[5] Miszticzéről indult a család talán legismertebb tagjának, Ruzsák Lajosnak a pályafutása, aki 1793-ban született. 1848 előtt gimnáziumot végzett. 1836–1846 között a 39. gyalogezredben szolgált, mint tizedes. 1848 márciusától a munkácsi nemzetőrség századosa. 1849 áprilisától a megyei nemzetőrségből alakult 91. honvédzászlóalj századosa. Századával a munkácsi várőrséggel teszi le a fegyvert augusztus 28-án. A kiegyezés után a Bereg megyei honvédegylet tagja. Később megyei csendbiztos és miszticzei birtokos. 1891-ben zászlóaljának pecsétjét a felesége a honvédegylet rendelkezésére bocsátotta. Ruzsák Lajos 1878-ban hunyt el Komlóson.[6] A munkácsi római templom falán emlékére ezeket a sorokat örökítették meg: „Miszticzei Ruzsák Lajos Munkácsi róm. cath. lelkész Bereg megyei főesperes született 1793. december 13-án elhunyt 1878. február 2-án."

Az 1940-es években Ruzsák Ferenc említődik, mint 48 holdon gazdálkodó kisbirtokos.

Az alábbiakban közöljük a magyarra fordított levéltári egységek (odinica zberihanja) tartalmi kivonatait. Az első sorban megadjuk a levéltári egység számát, majd az utolsó sorban közöljük az időszakot.

od. zb.	Fond. 776, op. 1, od. zb. 1-471 (A levéltári egység tartalmi kivonata)	Időszak
1	Ponc István gerényi lakos végrendelete Csikóc Ambrus javára.	1646
2	Szalay Barkóczy Zsigmond elismervénye a Rácz Péternek zálogba adott földterületekről.	1647
3	A Munkácsi Városi Tanács jegyzőkönyve az elhunyt Tárczy András szőlőinek értékesítéséről.	1652
4	Csizmadia István munkácsi lakos és felesége, Tóth Ilona elismervénye szőlőültetvényük eladásáról Székely Jánosnak.	1658

[3] Ugyanott. III. kötet. 426. o.
[4] Csatáry György: Múltunk írott ereklyéi. Ungvár–Budapest. 1995. 194–195. o.
[5] Beregvármegye ismertetője. Szerk: Réti Béla, Miskolc 1940. 79. o.
[6] Balajthy József: Munkács aza Munkács városának és várának tapographiai, geographiai historiai és statistikai leírása. Debrecen, 1836. 286. o.

5	A Munkácsi Városi Tanács igazolása Kalmár László és Tokaji István földvásárlásairól.	1659
6	A Munkácsi Városi Tanács jegyzőkönyve Eötvös István munkácsi lakos földterületeinek elzálogosításáról.	1661
7	Cicár János munkácsi lakos özvegyének elismervénye, melynek értelmében pincéjét Kalmár Lászlónak adta zálogba.	1662
8	A Munkácsi Városi Tanács jegyzőkönyve Kalmár László földvásárlásairól.	1665
9	Várdoki András munkácsi lakos elismervénye a Kalmár Lászlónak elzálogosított földekről.	1667
10	Téglavető Ferenc oroszvégi lakos elismervénye a Horváth Istvánnak elzálogosított földekről.	1668
11	Csenger Pál és más munkácsi lakosok elismervényei a Kalmár Lászlónak elzálogosított földekről.	1668
12	Erős Zakariás oroszvégi lakos kötelezvénye, amelyben Horváth Istvánnak zálogosít el földeket.	1668
13	A Munkácsi Városi Tanács jegyzőkönyve Pál István házának értékesítéséről Ceglédi Szabó Jánosnak.	1669
14	Pató Mihály munkácsi lakos elismervénye hagyma eladásáról Kozma Andrásnak.	1672
15	Bars Zsigmond Szatmár megyei lakos elismervénye a munkácsi Rácz Péternek elzálogosított földekről.	1674
16	Gebei Mihály munkácsi lakos elismervénye a Szilágyi Györgynek elzálogosított földekről.	1676
17	Báthori Zsófia oklevele, amelyben előjogokat és földet adományoz Gyedi Jánosnak hűségéért. (másolat)	1677
18	Szloga András munkácsi lakos elismervénye Livok Tamás mogyorósi lakos földjének elzálogosításáról.	1678
19	Csiszár János munkácsi lakos elismervénye a Kalmár Lászlónak eladott földekről.	1678
20	Báthori Zsófia oklevele, amelyben Szilágyi Györgynek földterületet adományoz hűségéért.	1680
21	Híre Istvánnak és feleségének elismervénye a Szerezli Györgynek eladott szőlőkről.	1687
22	László István munkácsi lakos elismervénye a Get Andrásnak eladott földekről.	1691
23	Rozsnai Márton elismervénye öt földrészleg zálogba bocsátásáról.	1692
24	Varsányi János munkácsi lakos elismervénye a Hess Andrásnak eladott földekről.	1692
25	Kalmár István munkácsi lakos kötelezvénye a Hess Andrásnak elzálogosított földekről.	1693
26	A Munkácsi Városi Tanács igazolása Furulyás István szőlőjének eladásáról Hess Andrásnak.	1693
27	Bencefi Kelemen koponyi (Zemplén megye) lakos elismervénye földek elzálogosításáról Hess András munkácsi lakosnak.	1694
28	A Munkácsi Városi Tanács igazolása Hess András munkácsi lakos szőlővásárlásairól Borbély Erzsébettől.	1695

29	A Munkácsi Városi Tanács igazolása földterületek átadásáról Hess András munkácsi lakosnak.	1696
30	Megegyezés Kazari Péter özvegye vagyonának felosztásáról az örökösök között.	XVII. sz.
31	Baranyai Menyhért elismervénye a Hagara Sámuel részére elzálogosított házról és földről.	1708
32	Beregszászi Mihály munkácsi lakos elismervénye a Szilágyi Györgynek eladott földekről.	1709
32a	Bereg Megye Bíróságának jegyzőkönyve Rácz Mihály adóssága ügyében Pató Ilona javára.	1718
33	Cap János munkácsi lakos elismervénye a Bányász Jánossal elcserélt javak ügyében.	1719
34	Nagyszombati István kötelezvénye kölcsön kifizetéséről Bányász Jánosnak.	1720
35	Nyéresfalvai lakosok Lazó Mihályhoz küldött kezeslevele Lengyel Sándor börtönből való kiszabadítása ügyében.	1721
36	Horváth Ruzsák aradi lakos elismervénye, amelyben elismeri Rác Mihály munkácsi lakos tulajdonjogát.	1724
37	Kivonat a Munkács–Szentmiklósi Domínium inventáriumának jegyzékéből, adóügyek tisztázása végett.	1728
38	Szerződések jegyzéke, amelyet Rózsa Mihály neje adott át Rácz Mihálynak.	1732
39	Rácz Mihály és Roga Mihály szerződése adósságaik megszüntetése érdekében.	1732
40	Klobusiczki Menyhért és Hodermarszki Terézia elismervénye földterületek eladásáról Hodermarszki Mihály részére.	1739
41	Begtner Antal ezredes árváinak vagyonáról, annak értékesítéséről a gyerekek gyámjainak, Grünvald Ignácnak és Lenner Máriának.	1741
42	Raga Antal munkácsi lakos elismervénye földterületek elzálogosításáról Draskó Sándor részére.	1748
43	Harsányi János munkácsi lakos elismervénye a Beller Zsuzsannától kapott 200 forintos kölcsönről.	1751
44	Gyakulics András és János nagybányai lakosok jobbágyszerződése Mihalányi Lászlóval.	1760
45	Papp Illés munkácsi lakos elismervénye 200 forintról, amelyet Jó Mihály főszolgabírónak adott át birtokának tehermentesítése céljából.	1762
46	A Munkácsi Hegyközség jegyzőkönyve Katalán Gajdner József nejének szőlőiről, annak áráról.	1766
47	Ismeretlen orvos feljegyzése az 1777–1779. évi európai járványokról.	1777–1779
48	A Munkácsi Hegyközség jegyzőkönyve a Gagler árvák szőlőinek áráról.	1778
49	Csemon István podheringi lakos elismervénye földrészleg eladásáról Szuhomelsz Vikentinek.	1785
50	Bírósági jegyzőkönyvek gyűjteménye, amelyet a megyei bíróság megvizsgált vagy fellebbezés útján a Királyi Kúriához terjesztett fel.	1786–1800
51	Tót Anna munkácsi lakos elismervénye a Csató Istvánnak eladott földrészlegről.	1786

52	A Kecskeméti Városi Tanács jegyzőkönyve a Vári János által Kakas Istvánnak és id. Vári Jánosnak, valamint Istvánnak eladott földrészlegről.	1787
53	Füzes Mihály munkácsi lakos elismervénye házeladás ügyében Kőszegi Jánosnak.	1788
54	A Munkácsi Hegyközség jegyzőkönyve Ruzsák Ferenc adómentességéről a szőlőkért tett munkája alapján.	1790
55	Zálogosítással kapcsolatos jegyzőkönyvek Patay Erzsébet, Beke István és Ujhelyi József vagyonára vonatkozóan.	1791
56	Anyakönyvi kivonatok Máramarosszigetről Ruzsák Károly, Ignác és Lajosra vonatkozóan.	1791–1816
57	A Munkácsi Hegyközség jegyzőkönyve Hirnaki Mihály szőlőültetvényeinek áráról.	1792
58	Bányász János egykori munkácsi lakos örököseinek folyamodványa a Munkács–Szentmiklósi Domíniumhoz igazolás kiadása ügyében a Deák család vagyonáról.	1793
59	Patay Erzsébet bökényi lakos elismervénye az Ujhelyi József és neje, Pongrác Terézia által elzálogosított földekről.	1794
60	Barkóczi Éva ungvári lakos elismervénye a Gajzler Józsefnek elzálogosított földekről.	1797
61	Gerzsenyi András kislétai lakos elismervénye, amelyben fornosi vagyonát a Munkácsi Városi Tanácsnak adja zálogba.	1800
62	Szerződések jegyzéke, amelyet Rózsa Mihály neje adott át Rácz Mihálynak.	1732
63	A Munkácsi Városi Tanács igazolása Ciráki Mihály szőlőeladásáról és Ruzsák Ferenc sóbányai tisztviselő szőlővásárlásairól.	1800
64	Gáti István és más munkácsi lakosok elismervénye a Ruzsák Ferencnek eladott földekről.	1800
65	Debren Julianna munkácsi lakos igazolása Békési István elzálogosított földjeiről.	1801
66	Kimutatás Zsukó és Csanóc jobbágyainak vagyoni állapotáról.	1803
67	Román Ferenc zsukói birtokos elismervénye a Grabonecki Györgynek átadott földekről.	1804
68	Bárdosi József római katolikus pap számlája a Ruzsák családnak tett szolgálatai ellenértékéről.	1804
69	Bolyos László munkácsi birtokos elismervénye a Ruzsák Ferencnek eladott földekről.	1805
70	Panszai Mátyás özvegye házának elárverezéséről Munkácson.	1805
71	Vilimert József munkácsi lakos elismervénye a Konc Ferenctől felvett negyven forintról.	1805
72	A Munkácsi Városi Tanács elismervénye a Ruzsák Ferencnek elzálogosított fornosi földekről.	1806
73	A Munkácsi Városi Tanács elismervénye a Ruzsák Ferenc által elzálogosított földterületekről.	1806
74	Tankönyv a magyar jog történetéről.	1807
75	Gerzsenyi András márokpapi birtokos elismervénye a Ruzsák Ferenctől kapott kölcsönről.	1809

76	A Munkács–Szentmiklósi Domínium bíróságának határozata Paulicsek András munkácsi lakos adósságának megtérítéséről.	1810
77	Kivonat a munkácsi római katolikus parókia halotti anyakönyvéből Bereg megye alispánjának Herkoly Jakab haláláról.	1810
78	Petrovics Gabriella kötelezvénye adósságának megtérítéséről Kögler Ferencnek.	1813
79	Matir Hening és Stern Marka munkácsi lakosok elismervénye Hera Dávid és Freid Jakab házeladásairól.	1814
80	Szerencsi Károly pesti lakos elismervénye a Ruzsák Károlytól kapott hitelről.	1814
81	Ismeretlen személy levele a Maholányi családnak 3000 forint átutalásáról a máramarosszigeti állami pénztárba.	1814
82	Bokai János szuszkói biztos kötelezvénye adósságának kifizetéséről a falu egyik bérlőjének.	1815
83	Bakos János és Bakos József szuszkói birtokosok kötelezvénye kölcsön kifizetéséről a falu bérlőjének.	1815
84	Gajdler Anna levele fiához személyes ügyben.	1815
85	A dolhai jegyző ingó és ingatlan vagyonának inventáriuma.	1816
86	Róth Leib drágabártfalvi lakos elismervénye ábrahám Bernát adósságának kifizetéséről.	1816
87	A Magyar Királyi Helytartótanács rendelete hajóztatással kapcsolatos kérdésekről.	1817–1818
88	Horvát Pál pesti lakos elismervénye a Ruzsák Károlytól kapott 150 forintról.	1817
89	Sziki Teleki László és József intézőjének elismervénye Ruzsák Károlytól vagyonösszeírásért felvett összegről.	1817
90	Máté Antal munkácsi lakos kötelezvénye adóssága kifizetéséről Lezir Lázár özvegyének.	1817
91	Dávid Herskó munkácsi lakos kötelezvénye felvett kölcsönök visszafizetéséről.	1817
92	Lázár Aizdenfeld és Jaszter József munkácsi lakosok számlái és kötelezvényei adósságaikról.	1818–1820
93	Berl Kleinszó munkácsi lakos elismervénye a Gaizler Józseftől felvett kölcsönről.	1818
94	Ruzsák Ferenc levele fiához kölcsönökről és más kérdésekről.	1818
95	Snaer Dávid munkácsi lakos elismervénye a Molnár Józseftől felvett kölcsönről.	1818
96	Szabó Erzsébet ungvári lakos kötelezvénye a Ring József özvegyének fizetendő tartozásról.	1818
97	Iratok a király adományozásairól Ruzsák Ferencnek Miszticén, Dubrókán, Lukován, Szajkófalván.	1819
98	Ruzsák Ferenc sóbányai tisztviselő megbízólevele fiának, Ruzsák Károlynak a királyi táblabíróság elnökének, amelyben megbízza saját ügyeinek vezetésével.	1819
99	Iratok Bodó Anna munkácsi lakos panasza ügyében törvénytelen vagyoneltulajdonításról.	1819–1930

100	Lohucsik Mihály kustánfalvai lakos kötelezvénye Geidler József munkácsi lakos pincéjének felújítására.	1819
101	Krik János budapesti ékszerész számlái az elkészített asztali díszekről.	1819
102	Ruzsák Károly ügyvéd portréjának lenyomata és adatok a Ruzsák család tagjainak születéséről és elhalálozásáról.	1819
103	Ruzsák Ferenc levele fiához, Károlyhoz vagyonügyi kérdésekben.	1819
104	Lévay József levele Ilosváról Kubinyi Miklóshoz Pestre ügyvédi vizsgatétel ügyében.	1819
105	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd levelezése bírósági ügyekkel kapcsolatosan.	1820
106	Ruzsák Károly ügyvédi feljegyzései Putnoki Miklós varsányi lakos által a Thurzó grófok ellen indított perről.	1820
107	Budapest Főváros Bíróságának folyamodványa a budapesti Arbpek Péter által Ruzsák Károlynak okozott kár megtérítéséről.	1820
108	Iratok Lévay József adósságairól.	1820
109	Lévay József elismervénye, a Ruzsák Károlytól kapott összegről.	1820
110	Boromloki József folyamodványa a 7516 forintra kötött szerződés érvénytelenségéről.	1820
111	Gaizler elismervénye, amelyben Gáti Sámuelnek küld faanyagot különböző tárgyak elkészítéséhez.	1820
112	Ruzsák Károly számlái kiadásairól és bevételeiről.	1820
113	Ruzsák Ferenc munkácsi lakos levele fiához személyes ügyekben.	1820
114	A Ruzsák család adósainak névsora.	1820
115	Szilágyi János kecskeméti ügyvéd levele Ruzsák Károlynak Kogler Ferenc ügyének állásáról és más peres ügyekkel kapcsolatosan.	1821–1829
116	Ruzsák Károly ügyvéd levelezése nejével családi és gazdasági ügyekről.	1821–1845
117	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd szerződései és számlái.	1821
118	A szolyvai főszolgabíró kimutatásai adóügyekből nagybisztrai, sztrojnai, szolyvai lakosokra vonatkozóan.	1822
119	Simsenovics Mária kereckei lakos megbízólevele férje részére, amelyben felhatalmazza az ügyek és más érdekeltségeinek képviseletére.	1822
120	Iratok a kajdanói lakosok panasza ügyében, amelyben Véges báró intézőjét a legeltetéssel kapcsolatos szerződések megszegésével vádolják.	1822
121	A munkácsi zsidótanács igazolása Jakab Mózes szóbeli végrendeletéről Klacsanó községben.	1822
122	Bereg megye közgyűlésének határozata Laurentsik Keresztély felső-Schönborni római kat. pap jövedelmének megállapításáról.	1822
123	Haluszberg Heléna kötelezvénye a Fridman Dávidtól felvett kölcsön visszafizetéséről.	1822
124	Károly Mihály munkácsi lakos kötelezvénye Ruzsák Károlytól adósságának kifizetéséről.	1822
125	Ruzsák Károly munkácsi lakos kimutatásai kiadásairól.	1822–1828
126	Ruzsák Károly bevételeinek és kiadásainak számlái.	1822–1839

127	Ruzsák Károly ügyvéd bevételeinek és kiadásainak jegyzéke.	1822–1832
128	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd kérelme a Királyi Helytartótanácshoz a Tiszántúli körzetbe való ügyvédi kinevezésről.	1822–1838
129	Levél Ung megye alispánjához, Karner Lászlóhoz a katonaállításokat akadályozó körülmények megszüntetéséről.	1823
130	Bereg megye igazolása Varró András munkácsi megbízóleveléről, amelyben ügyvédjének adja át ügyeinek vezetését.	1823
131	Notova Lászlónak, a királyi tábla ülnökének megbízólevele ügyvédjének anyagi ügyei intézése céljából.	1823
132	A Bereg megyei bíróság idéző levele Csató Barbarához becsületsértés miatt.	1823
133	Bereg megye ülnökének kimutatása a bírók, jegyzők stb. napi béréről árverezés idején.	1823
134	Bereg megyei bíróság jegyzőkönyve Polályi Péter és Jobszty György hagyatéki ügyében.	1823–1824
135	A Munkácsi Bíróság jegyzőkönyve Frid Jakab jogának visszaállításáról a saját templomi székébe.	1823
136	Wassermann Ábrahám zsidótanító özvegyének ügyiratai, amelyekben a zsidó hitközségtől visszakövetteli férje fizetését.	1823
137	Iratok Progajeva János munkácsi lakos adósságairól, azok visszafizetéséről Ruzsák Károlynak.	1823
138	Ruzsák Károly folyamodványa Bereg megye főispánjához, Schönborn Ferenchez tisztviselői állás elnyerése ügyében.	1823
139	Ilosvai János munkácsi lakos levelezése Ruzsák Károly ügyvéddel bírósági kérdésekre vonatkozóan.	1824
140	Bereg megye igazolása Barnay István munkácsi lakos megbízóleveléről, amelyben ügyvédjének engedi át vagyoni és családi ügyeinek intézését.	1824
141	Bereg megye közgyűléseinek határozata Galgóczi Mihály özvegyének folyamodványa ügyében, amelyben Ruzsák Károly durva magatartását bírálja.	1824
142	Mikó Antal munkácsi lakos elismervénye a Ruzsák Károly által átadott ezüstcső átvételéről.	1824
143	Kusnyir Mária munkácsi lakos és mások folyamodványai a Munkácsi Városi Tanácshoz vagyonügyi kérdésekben.	1824
144	Varró András munkácsi lakos kötelezvénye Ruzsák Károly részére adóssága kifizetése ügyében.	1824
145	Gecsei György munkácsi lakos levele Varró András adósságának kifizetéséről.	1824
146	A Munkácsi Városi Tanács elnökének igazolása Kroó János kötelezvényéről a Munkácsi Görög katolikus egyház adósságának kifizetéséről.	1824
147	Iratok Vaizer Norcsa szolyvai lakos adósságainak kifizetéséről Simsenovics Mária munkácsi lakosnak.	1824
148	Iratok Varró András munkácsi lakos adósságairól Ruzsák Károly ügyvédnek.	1824
149	Iratok Iven Mihály derceni lakos adósságssairól Zaller Gerska munkácsi lakosnak.	1824

150	Iratok azon visszafizetendő pénzösszegekről, amelyeket Kerekes József munkácsi lakos Zaller Gerska kereskedőtől vett fel.	1824
151	Iratok azon visszafizetendő pénzösszegekről, amelyeket Kocsma József munkácsi lakos vett fel Kutka Andrástól.	1824
152	Iratok Ladovszky Mihály munkácsi lakos adósságairól, amivel Gézu Jánosnak tartozik.	1824
153	Iratok Szekeres Éva adósságairól, amellyel Veisz Dánielnek tartozik.	1824
154	Iratok Fridmann Lieb Icik klacsanói lakos adósságairól, amellyel Simsenovics Mária munkácsi lakosnak tartozik.	1824
155	Vranics József munkácsi patikus Ruzsák Károly által összeállított munkaszerződése.	1824
156	Drinai József munkácsi kézműves számlái azon munkálatokról, amelyeket Ruzsák Károly részére végzett.	1824
157	Ruzsák Károly ügyvéd kimutatásai a kecskeméti üggyel kapcsolatos kiadásokról.	1825
158	A beregszászi szolgabíró idézése Vaizer Antal munkácsi lakos nevére bírósági határozat tudomásul vétele tárgyában.	1825
159	A Bereg Megyei Bíróság idézése Szunyos József nevére bírósági tárgyaláson való részvételre.	1825
160	Bertóti Imre genzsei lakos folyamodványa a Bereg megyei Bírósághoz törvénytelenül elfoglalt földjeinek visszaszolgáltatásáról.	1825
161	Papp József és Cserszki János közötti szerződés Kálnik község vagyonának bérléséről.	1825
162	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd levele apjához szőlőültetvények vásárlásáról.	1825
163	Ruzsák Károly folyamodványa a Munkácsi Kincstári Vagyonfelügyelőséghez Zékány Miklós csendőr vagyona átadásáról a kincstárnak.	1825–1830
164	Iratok Killei János mérnök adósságáról, amit a görögkatolikus egyháznak kell folyósítania.	1825
165	Antal Imre elismervénye a Praisz Mózestől átvett hitelről.	1825
166	Bálóczi József nagybégányi református pap elismervénye a Kemlei Zsigmondtól kapott kölcsönről.	1825
167	Misztice község igazolása, amelyben bizonyítják Romanecz László vagyonának eltulajdonítását Zékány János által.	1826
168	Mermeinstein Sztrul néhai szent miklósi lakos árváinak panasza gyámjukra, Hormert Salamonra, örökségük elfecsérléséről.	1826–1827
169	Derecskei Menyhért munkácsi lakos elismervénye a Ruzsák Károlytól kapott kölcsönről.	1826
170	Mihócs Mihály munkácsi lakos elismervénye a Ruzsák Károlytól kapott összegekről.	1826
171	Ruzsák Lajos levele Kőrösmezőről bátyjához, Ruzsák Károlyhoz személyes kérdésekről.	1826
172	A Bereg Megyei Bíróság jegyzőkönyve Jurkánics Pap László gyilkossági ügyében.	1827

173	Iratok Goteszmann Józsefnél talált ló ügyében, amit Bojkor Sándor miskolci lakostól tulajdonítottak el.	1827
174	Misztice község igazolása Romanecz János ígéretszegéséről Zékány Jánossal szemben.	1827
175	Néhai Fokel Ferenc munkácsi lakos vejének folyamodványa a Munkácsi Bírósághoz Kovács Julianna kizárásáról a családi örökségből.	1827
176	Garbenblumen Márkus folyamodványa Bereg megye alispánjához Leib Kalus adósságának törlesztéséről.	1827
177	Braver András patikus számlái a Ruzsák Károlynak átadott gyógyszerekről.	1827
178	Ruzsák Károly ügyvéd által kiadott úti okmányok kocsisok részére, akik Máramarosszigetre utaznak.	1827
179	Petróczi levele Antalócról Ruzsák Károly ügyvédnek bírósági ügyekkel kapcsolatosan.	1828
180	Bereg megye közgyűlési jegyzőkönyve Kende László vagyonának elzálogosításáról.	1828–1829
181	Munkács főbírájának elismervénye a Ruzsák Ferenctől kapott kilenc forintról Kroó János részére.	1828
182	Korda Károly és Gorzó János bilkei lakos elismervénye a Ruzsák Károlytól vett kölcsön visszafizetéséről.	1828
183	Ruzsák Károly ügyvéd folyamodványa a főszolgabíróhoz Prohászka János adósságának kifizetéséről.	1828
184	Bobinszky József ungvári lakos levele nővérének Beregszászba személyes kérdésekről.	1828
185	Ruzsák Károly levele Jani Sámuelhez Berger Ábrahám bérlő adóztatásáról.	1829
186	Halpert Áron munkácsi lakos elismervénye Veinberger Lieb Simon ház- és földvásárlásairól.	1829
187	Ruzsák Károly és Hentes János gorondi lakos közötti szerződés kenyérvásárlásról.	1829
188	A Bereg Megyei Bíróság határozata Prohászka János munkácsi lakos vagyonának elzálogosításáról.	1829
189	Ruzsák Károly ügyvéd számlája az általa rendelt szalonnák árának kifizetéséről.	1829
190	Kecskeméti bíróság határozata Hegedüs István és Hein János csődeljárásával kapcsolatosan.	1829
191	Princz munkácsi lakos elismervénye a Galgóczy családtagok közötti szerződés átvételéről.	1829
192	Haldrovics munkácsi lakos elismervénye az Áron Páltól kapott 200 forintról.	1829
193	A zsukói görögkatolikus lelkész panasza Ruzsák Ferenchez a Munkács–Szentmiklósi Domínium intézőjére erőszakos viselkedése és Istenkáromlása miatt.	1830
194	Róth Leib beregszászi kocsmabérlő folyamodványa a királyhoz, amelyben a város kocsmabéreltetési szabályát bírálja.	1830
195	A királyi biztos értesítése Komlósi Lászlónak és Ruzsák Ferencnek a miszticei és lukovói királyi adományokról.	1830

196	Ruzsák Ferenc munkácsi lakos elismervénye a fiának, Ruzsák Károlynak átadott földterületekről.	1830
197	Ruzsák Károly és Feldmann Izsák bérlő közötti szerződés lakóház bérlésére.	1830
198	A Munkácsi Városi Tanács igazolása földterületek eladásáról Ruzsák Károlynak.	1830
199	Szilágyi János miskolci ügyvéd levelezése Ruzsák Károly ügyvéddel Koglar Ferenc bírósági peréről.	1830
200	Ruzsák Károly ügyvéd levele fiához Miszticére családi és gazdasági ügyekről.	1830
201	Zelik Áron beregszászi lakos elismervénye a Klein Farkastól felvett hitelről.	1835
202	A Munkácsi Városi Tanács határozata Szabó János és Gőz Sámuel közötti vitáról.	1835
203	A kovászói timsógyár számlái (kiadásokról, bevételekről).	1831
204	Bereg megye igazolása, amelyben Meják Ferenc tiszaújlaki lakos vagyoni és családi ügyeinek vezetését Ruzsák Károly ügyvédre bízza.	1831
205	Szilágyi János ügyvéd levelezése Ruzsák Károllyal bírósági ügyekkel kapcsolatosan.	1831
206	Losonci László levele Ruzsák Károlyhoz bírósági ügyekben.	1831
207	Megegyezés Krosz Boldizsár hagyatékának felosztása ügyében az örökösök között.	1831
208	Szavka Mihály munkácsi lakos kötelezvénye a Ruzsák Károlytól felvett kölcsön visszafizetéséről.	1831
209	A Bereg megyei Bíróság értesítése Ruzsák Károlynak Meisels Ábrahám adósságainak megszüntetéséről.	1831
210	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd levele apjának Ruzsák Ferencnek vitás vagyoni és családi kérdésekben.	1831
211	Szilágyi János kecskeméti ügyvéd levele Ruzsák Károlynak bírósági peres ügyekről.	1832
212	A vármegyei ülnök levele Ruzsák Ferenchez a be nem küldött bírósági iratok ügyében.	1832
213	Iratok Lipcsi Sándor földterületének elzálogosításáról Ruzsák Károly által.	1832
214	A Bereg megyei Bíróság idézése Bornemissza Jánosnak, Joó Imrének patrónusi kötelezettségük elmulasztása miatt templomépítés alkalmával.	1832
215	Számlák adósságokról.	1832–1836
216	A Kecskeméti Bíróság határozata pénzügyi viták szabályozása és eldöntésével kapcsolatosan.	1832
217	Siseva Antal váltója a Juhász Jánostól kapott 22, 34 forintokról.	1832
218	Klein Borbála roszosi lakos elismervénye a bátyjától, Klein Jánostól kapott hitelről.	1832
219	Iratok Pavlicsek Ferenc és József hiteleiről, melyeket Ruzsák Károlytól vettek fel.	1832
220	Bereg megye szolgabírájának értesítése Buzinszky Sándor munkácsi lakoshoz a munkácsi református papnak fizetett adóról.	1832
221	Ruzsák Ferenc levele Ruzsák Károlynak családi és vagyonügyi kérdésekről.	1832

222	Ruzsák Károly munkácsi lakosnak a kézművesekkel kötött szerződése építkezésekről és tatarozásról.	1832
223	Bereg Megye Bíróságának Munkácsra küldött idézései a tárgyalásokra.	1833
224	Kricsfalusy Sándor elismervénye a Ruzsák Károlynak zálogba adott földekről.	1833
225	Kricsfalusy Sándor folyamodványa egyik rokonához kölcsön ügyében.	1833
226	Ruzsák Károly ügyvéd számlái kiadásairól.	1833
227	Zasztulka László kőműves és munkáltatója, Ruzsák Károly között létrejött munkaszerződés.	1833
228	Lang Vitus munkácsi lakos megbízója Ruzsák Károly ügyvéd nevére Hakel Ferenc ungvári lakos örököseivel folytatott pereskedés ügyében.	1834
229	Hollós Dániel ungvári ügyvéd levele Ruzsák Károlyhoz tárgyalások időpontjairól és más bírósági ügyekről.	1834
230	Ruzsák Ferenc panaszlevele a megyéhez Barkóczi birtokosra, aki szénát tulajdonított el tőle jogtalanul.	1834
231	Kezes Ferenc munkácsi lakos panaszlevele Loszkovics Anna bántalmazása miatt.	1834–1835
232	Iratok Ruzsák Ferencnek a Kodró Károly által okozott károkról, azoknak tárgyalásáról.	1834–1835
233	Kricsfalusy Sándor vagyonának elzálogosításáról Ruzsák Károlynak.	1834
234	Ungvári ügyvéd folyamodványa Ruzsák Károlyhoz Esztreuher József tartozása ügyében.	1834
235	Ruzsák Károly ügyvéd számlái a saját részére kiküldött árukról.	1834
236	Buhavinkai jobbágy kötelezvénye a Ruzsák Ferenc művésznek kifizetendő adósságáról.	1834
237	A kelecsényi görögkatolikus pap panasza Hrehus Györgyre becsületsértés ügyében.	1835–1837
238	Adásvételi szerződések, amelyeket Ruzsák Károllyal kötöttek.	1835
239	Romonyuk Gergely szajkófalvai lakos földterületeinek elzálogosításáról Varcaba Györgynek.	1835
240	Zelek Áron muzsaji lakos elleni csődeljárásról.	1835–1840
241	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd kiadásainak és bevételeinek lajstroma.	1835
242	Ruzsák Károly feleségének küldött levele.	1835
243	Kimutatások a szajkófalvai lakosok által Ruzsák Károly részére végzett úrbéri munkákról és természetben fizetett adókról.	1836
244	Rot Lieb által Ruzsák Károlynak kiadott megbízólevél, amelyben felhatalmazza családi és vagyoni ügyeinek igazgatására.	1836
245	Egy munkácsi lakos megbízólevele Ruzsák Károlyhoz vagyoni és családi ügyeinek igazgatása ügyében.	1836
246	A Bereg Megyei Bíróság idézése Ruzsák Károlyhoz a bírósági tárgyalásokon való megjelenésre.	1836
247	Iratok Vilmányi Mihálynak Ruzsák Károllyal szemben elkövetett becsületsértés ügyében.	1836
248	Iratok Benedek Erzsébet munkácsi lakos panasza alapján lefolytatott örökösödési ügyről.	1836–40

249	Tanúkihallgatási jegyzőkönyv Bártfalva lakosainak vitás földügyeiről.	1836
250	A Munkácsi Városi Tanács határozata Berg János vagyonának felosztásáról az örökösök között.	1836
251	Kocsi István vagyonának inventáriuma.	1836
252	Gáti Zsuzsanna munkácsi lakos igazolása lakóház építéséről Jugenfeld Eszter mészárosnő költségén.	1836
253	Kacz Zailig kaporai lakos folyamodványa a Bereg megyei szolgabíróhoz Szedenstein Salamon vereckei lakos adóssága ügyében.	1836
254	Gandzulavics Kaitan hosszúmezői lakos levele Ruzsák Károlyhoz Velber Jogra elleni bírósági eljárásról adósságának kifizetése ügyében.	1836
255	Ruzsák Károly ügyvéd levele Mezőkaszonyba Draskóci Lajosnak és Dolinai Imrének a Fukcsik Karolinának fizetendő tartozásokról.	1836
256	Az Ungvári Megyei Bíróság értesítése Lang Vitus adósságainak törlesztéséről.	1836
257	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd kötelezvénye Naupt Burku adósságainak fedezéséről.	1836
258	Bereg Megyei Bíróság értesítése Tabódy István ignéci lakoshoz Gorteistein Ábrahám szerednyei lakos adósságának kifizetéséről.	1836
259	Ruzsák Ferenc munkácsi ügyvéd levele fiához, Ruzsák Károlyhoz kutyájának visszajuttatásáról.	1836
260	Szerződés Ruzsák Károly és a munkácsi jobbágyok között a föld megművelésére.	1836
261	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd számlái.	1836
262	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd elismervénye a kapott tégláról.	1836
263	Kimutatás Zsukó lakosainak adótartozásairól.	1837
264	Nagylucska szolgabírájának rendelete az újdávidházai Mikó Erzsébet visszaéléseivel a legelőhasználatot illetően.	1837
265	Maszalovics Imre, Hajlik János és mások megbízólevele Ruzsák Károlynak peres ügyek folytatására.	1837
266	Ruzsák Károly ügyfeleinek levele bírósági ügyekben.	1837
267	Iratok Ruzsák Károly panaszának kivizsgálásáról Kallós Mihály és Bocskai Gábor becsületsértése ügyében.	1837
268	A Munkács–Szentmiklósi Domínium bíróságának idézése Dobos János munkácsi lakos részére Bocskai Gábor rágalmazása miatt.	1837
269	Jánosi község igazolása Szlancsik Mária családi állapotáról.	1837
270	Iratok Ruzsák Károly földtulajdonjogának visszaállításáról.	
271	Szerződések, számlák, adásvételi szerződések, amelyeket Ruzsák Károly állított ki vagy kötött meg.	1837
272	Kovács Julianna munkácsi lakos vagyonának tehermentesítéséről a Kricsfalusy Sándornak kifizetett adósságok alapján.	1837–1840
273	A Bereg Megyei Bíróság idézése Ruzsák Ferenc részére tárgyalások lebonyolítására Kricsfalusi Sándor vagyonának tehermentesítéséről, adósságának kifizetéséről.	1837–1838

274	A Bereg Megyei Bíróság idézése Lincsei Sándornak; iratok id. Ruzsák Ferenc vagyonának tehermentesítéséről.	1837
275	Sett János munkácsi asztalos kérvénye a Munkácsi Városi Tanácshoz Franc Antal vagyonának tehermentesítéséről adósságának törlesztése miatt.	
276	Iratok Kricsfalusy Sándor vagyonának tehermentesítéséről Kövesligeti Román Ferencnek kifizetett adóssága alapján.	1837–1839
277	A munkácsi hegybíró jegyzőkönyve Lévai Pál szőlőültetvényeinek értékéről.	1837
278	A Kecskeméti Városi Tanács jegyzőkönyve Ruz Mihály vagyonának értékéről; elismervény Círláti Károly budai lakostól felvett 2000 forintról.	1837–1838
279	Bereg megye árvaszéki ülésének jegyzőkönyve, folyamodványok levelezések Seffmann Ferenc ódávidházai lakos örökségének átadásáról.	1837
280	Turi Antal munkácsi lakos panasza Bereg megye alispánjához Turi János fiára az általa okozott anyagi károk ügyében.	1837
281	Iratok Bárány József és Maisels Mózes kereskedők tartozásáról Korlát Lászlónak.	1837–1839
282	Ruzsák Károly folyamodványa Bereg megyéhez Bozsár József adóssága ügyében.	1837
283	Weis Jakab munkácsi lakos adósságáról, amit a nagykállói Fis Áronnak kell megtérítenie.	1837–1839
284	Munkácsi patikus folyamodványa a megyei bírósághoz Fogarasi Barbara adóssága ügyében.	1837
285	Handelszmann Róza munkácsi lakos adósságának iratai.	1837
286	Kimutatás a szajkófalvai lakosok által Ruzsák Károlynak végzett munkálatokról.	1837
287	Ruzsák Károly gazdasági terve december hónapra.	1837
288	Ruzsák Károly pénztári könyve az 1837–1848 évekről.	1837–1848
289	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd bevételi számlái.	1837–1838
290	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd könyve kiadásairól és bevételeiről.	1837–1838
291	Buzinkay Mihály nagylucskai lakos levele Ruzsák Károlyhoz gazdasági ügyekben.	1837–1838
292	Kisalmási és makarjai lakosok tanúvallomásai, amelyekben panasszal élnek a Munkács-Szentmiklósi Domíniummal szemben a fakivágások és a legeltetés megszüntetése végett.	1838
293	Bereg Megye Bíróságának idézései Ruzsák Károlyhoz tárgyalások folytatása ügyében.	1838
294	Ismeretlen ügyvéd levele Ruzsák Károlyhoz bírósági ügyekről.	1838
295	Konyáti Ábrahám munkácsi lakos megbízólevele Ruzsák Károlynak, amelyben átadja családi és anyagi ügyei intézésének jogát.	1838
296	Kivonat Bereg megye közgyűlésének jegyzőkönyvéből, ahol Gavris Istvánnak előjogokat biztosít az úrbéri bíróság.	1838
297	Fehér Péter és Mária munkácsi lakosok peres ügye Fehér János és József örökségének kisajátítása tárgyában.	1838

298	Komjáti Ábrahám kisalmási lakos folyamodványa a megyei bírósághoz Egyederi Gábor törvénytelen örökségének kisajátítása ügyében.	1838
299	Lonfalusi Aleksza bártházai lakos igazolása Ruzsák Károly földtulajdonjogát illetően.	1838
300	Kivonat Bereg megye közgyűlésének jegyzőkönyvéből Ruzsák Károlynak bátyja és nővére peres ügyében.	1838
301	Jobbék Ferencnek Bereg megye szolgabírájának levele Ruzsák Károlyhoz; Herskovics Volf elkobzott vagyonának visszaszolgáltatásáról.	1838
302	Köszeghy Ferenc munkácsi lakos elismervénye a Ruzsák Károlynak zálogba adott földekről.	1838
303	Lévai Péter munkácsi lakos elismervénye a Ruzsák Károlynak zálogba adott földterületekről.	1838
304	Ruzsák Károly folyamodványa Bereg megyéhez, amelyben kéri a megyei bizottság kiküldését családtagjainak örökösödési vitája ügyében.	1838
305	Weisz Mária nagylehóci lakos folyamodványa Bereg megye alispánjához Galmert Sámuel munkácsi lakos adósságának visszafizetése ügyében.	1838
306	Iratok Rombauer Teodor, Paulisek Lipót és mások adósságának kifizetéséről Ruzsák Károlynak.	1838–1841
307	Ruzsák Károly ügyvéd iratkivonatai Széles Gábor adósaival folytatott peres ügyekből.	1838
308	Szlin József munkácsi lakos elismervénye bérleti díj átvételéről.	1838
309	A Bereg Megyei Bíróság értesítése Ruzsák Károlynak és Ferencnek Ruzsák Aloizia adósságának kifizetéséről.	1838
310	Ruzsák Károly munkaszerződése Vája János kocsissal.	1838
311	Csernicska Péter bilkei intéző jelentése Ruzsák Károlynak gazdasági kérdésekről.	1838
312	Szajkófalva lakosainak folyamodványa Ruzsák Károlyhoz a szántás elhalasztásáról az állatok alultápláltsága miatt.	1839
313	Ügyvédek levelei Ruzsák Károlyhoz bírósági ügyekkel kapcsolatosan.	1839
314	A Bereg Megyei Bíróság idézése Komlósi Gedeon munkácsi lakoshoz Pap Éva termésének károsítása ügyében.	1839
315	Bereg megye főszolgabírójának idézése Ruzsák Károlyhoz a miszticei lakosság panaszának ügyében.	1839
316	Friedrich Franc munkácsi lakos panasza Joó Lajosra földterület kisajátítása miatt.	1839
317	Ruzsák Károly folyamodványa Bereg megye főszolgabírójához Pápai Mária tulajdonjogát illetően.	1839
318	Kis Mihály munkácsi lakos elismervénye a Vécsey Józsefnek elzálogosított házról és földekről.	1839
319	Dokumentumok Bereg Anna néhai munkácsi lakos örökségének felosztásáról Keszes Ferenc és Görög Ferenc között.	1839
320	Iratok Fejér János őrdarmai lakos örökösödési ügyéről.	1839
321	Folyamodványok az adós által felvett pénzösszegek visszafizetéséről.	1839
322	Iratok Veizer Lázár adósságainak kifizetéséről Berner Hersának.	1839

323	Maisek Lieb munkácsi kereskedő folyamodványa a megyei bírósághoz Ruzsák Károly adóssága ügyében.	1839
324	Iratok Ruzsák Lajos szlatinai római katolikus pap adósságairól, amellyel Ruzsák Károlynak tartozott.	1839–1843
325	Iratok Turok János görögkatolikus pap adósságairól, amellyel Moravec András munkácsi lakosnak tartozott.	1839
330	Iratok Harnert ?? és Róza munkácsi lakos adósságairól, amellyel Horin Jakabnak tartozott.	1839–1840
331	Ruzsák Károly ügyvéd elismervénye Lengyel Jackó személyes iratainak átvételéről, amit a főszolgabírónak adott át.	1839
332	Ruzsák Károly munkácsi pénztári könyve és számlái.	1839
333	Ruzsák Károly és munkácsi lakosok közt kötött szerződés a termés betakarításáról.	1839
334	Berecky József badalói református lelkész levele Ruzsák Károlyhoz peres ügyekről.	1840
335	Szilágyi János kecskeméti ügyvéd levelezése Ruzsák Károllyal peres ügyekről.	1840
336	András Sámuel munkácsi lakos folyamodványa a Bereg Megyei Bírósághoz Andrási József vagyonának felosztása tárgyában az örökösök között.	1840
337	Bereg megye közgyűlésének határozata úrbéri bíróság létrehozásáról a somi, zápszonyi és bótrágyi birtokosok közötti peres ügyek tisztázásának céljából.	1840
338	Ruzsák Károly ügyvéd feljegyzései Meisel Ferenc és Meisel Áron peres ügyeire vonatkozóan.	1840
339	Popovics Anna szajkófalvai özvegy panasza Ruzsák Károlyhoz Popovics László jogtalan földhasználatáról.	1840
340	Bereg Megye Bíróságának határozata Kebl József földtulajdonjogának visszaállításáról.	1840
341	Munkácsi lakosok elismervénye a Ruzsák Károly által elzálogosított földekről.	1840
342	Bereg Megye Bíróságának idézése egy alsóvereckei lakoshoz és a Munkácsi Periman Jakabhoz vagyonuk elárverezése ügyében.	1840
343	Szerződés a kálniki földek adásvételéről, amely Ronte János és Dobonyi birtokos között jött létre.	1840
344	Szerződés földterületek bérbeadásáról, amely a Csapolckai Pazduhánius Máer és Ruzsák Károly között jött létre.	1840
345	Mészár Mihály munkácsi lakos elismervénye a Ruzsák Károlytól bérbe kapott lakásról.	1840
346	A Ruzsák család egyik tagja által összeállított tervezet, ami a Ruzsákok vagyonát és azok örököseit veszi számba.	1840
347	Bereg Megye Bíróságának határozata Durnovics Ferenc puznyákfalvai lakosra kirótt büntetésről adósságainak ki nem fizetés miatt.	1840
348	Markovics Smuli dávidfalvai lakos folyamodványa a Bereg Megyei Bírósághoz Durnovics Fedor puznyákfalvai lakos ügyében.	1840

349	Weis Áron alsóvereckei lakos folyamodványa a Magyar Helytartótanácshoz Kogler Ferenc kecskeméti hentes és Pisger Antal pék adóssága ügyében.	1840
350	Klein Barbara técsői lakos folyamodványa a Bereg Megyei Bírósághoz Kovács Julianna néhai férjének adóssága ügyében.	1840–1841
351	Bereg Megye Bíróságának értesítése Ruzsák Károlyhoz Pókaszka János adósságának mielőbbi törlesztéséről.	1840
352	Dubróka lakosságának kötelezvénye a Ruzsák Károlynak fizetendő adósságukról és úrbéri munkák teljesítéséről.	1840
353	Iratok Fridman Ábrahám adósságának törlesztéséről.	1840
354	Ismeretlen munkácsi személy igazolása Ruzsák Károly által apjának, Ruzsák Ferencnek adott kölcsönről.	1840
355	Gaizer Pál munkácsi lakos kötelezvénye a Meisels Leibnek kifizetendő kölcsönről.	1840
356	Gerzsenyi Károly csernői lakos kötelezvénye a Fokhagyma Jánosnak kifizetendő adósságáról.	1840
357	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd elismervénye Gaupt Boróka kereskedőtől kapott pénzösszegről.	1840
358	A munkácsi görögkatolikus egyház adósainak jegyzéke, amit Dóhovics Bazil állított össze.	1840
359	Számlák a Ruzsák Károly birtokain dolgozó jobbágyok fizetéséről.	1840
360	Ruzsák Károly és Ferenc ügyvédek folyamodványa Bereg megyéhez egy bizottság létrehozásáról az elhunyt Ruzsák Ferenc vagyonának átírása céljából örököseinek; határozatok ebben az ügyben.	1840
361	Ruzsák Károly és Weis János kocsis között létrejött munkaszerződés.	1840
362	A Ruzsák család számlái.	1840
363	Gorberi András alsóvereckei intéző levele Ruzsák Károlyhoz, amelyben gazdasági ügyekről ír.	1840
364	Ismeretlen személy levele Ruzsák Károlyhoz birtokügyekről.	1840
365	Szajkófalvai, dubrókai és más falvak lakosainak adófizetési számlái, melyeket Ruzsák Károlynak nyújtottak be.	1841–1846
366	Daskó Péter nagylucskai lelkész levele Ruzsák Károlyhoz bírósági ügyekről.	1841
367	Bereg Megye Bíróságának idézése Ruzsák Károly ügyvéd részére tárgyalásainak levezetése ügyében.	
368	Bornemissza János ügyvéd folyamodványa Ruzsák Károlyhoz peres földfoglalással kapcsolatos ügyek iratainak átadásáról.	1841
369	Ruzsák Károly keresete Bereg Megye Bíróságához Galnert Rot munkácsi lakos elleni rágalmazás miatt.	1841
370	Fogaras lakosainak tanúvallomási jegyzőkönyve Lengyel András földterületének átadásáról Vágányi Sebestyén munkácsi lakosnak.	1841
371	Bereg Megye Bíróságának értesítése Ruzsák Károlynak a bilkei Gorzó család és Keresztelő János közötti peres ügyek tisztázása ügyében.	1841
372	Bereg Megye Bíróságának idézése Ruzsák Károly részére Ruzsák Ferenc zsukói lakos vagyonának elárverezése ügyében.	1841

373	Ruzsák Károly ügyvéd elismervénye Ruzsák Lajos lelkész vagyonának megvételéről, amit az árverésen adtak el.	1841
374	Kivonatok Bereg megye közgyűlésének jegyzőkönyvéből Balog Ferenc és Ruzsák Károly táblabíró megbízásáról a Horváth család örökségének felosztásáról az utódok között.	1841
375	Dobra Mária, Moskány Zsófia és más miszticei lakosok folyamodványa Bereg megyéhez Jakab Ferenc főszolgabíró megbízatásáról hagyatéki ügyekben.	1841
376	A Munkácsi Városi Képviselőtestület idézése Drebitkó János cipész részére tárgyaláson való részvételre; Majer Mátyás tiszaújlaki lakos árváinak támogatásáról.	1841
377	Koronstein Márk és Rozentál Zsigmond munkácsi kereskedők folyamodványa Bereg Megye Bíróságához Mizski Germánnak a Munkácsi Kolostor helytartójának adósságairól.	1841
378	Gajzler Gold beregszászi lakos folyamodványa Feierstein Gerska adósságainak rendezéséről.	1841
379	Bereg megye szolgabírójának elismervénye Farbenblaum Mózes klacsanói lakos vagyona árverezéséből származó pénz átadásáról Stuber Józsefnek és Horváth Annának.	1841
380	Weisvain Kacz ungvári lakos kötelezvénye a Proper Lipótnak fizetendő adósságáról.	1841
381	Kali Luka, Szadvári Iván bántházai lakosok kötelezvényei Kestenbaum Haim munkácsi kereskedőnek kifizetett adósságokról.	1841
382	Munkácsi lakosok részvényei az 1841–42. évre.	1841–1842
383	Bereg megye alispánja által Ruzsák Károly részére kiállított útlevél Lengyelországba való utazáshoz.	1841
384	Bereg megye alispánja által Ruzsák Károly részére kiállított útlevél Galíciába való utazáshoz.	1841
385	Klastromalja és Oroszvég lakosainak folyamodványa Lintár Ivánnak katonai szolgálat alóli felmentése ügyében.	1841
386	Mikó Mária férjének /Munkács/ elismervénye földjének ideiglenes átadásáról Ruzsák Károlynak tartozása törlesztése fejében.	1841
387	Popovics munkácsi kovács számlái a Ruzsák Károlynak végzett munkákról.	1841
388	Ruzsák Károly szajkófalvai bérlőjének számlái.	1841
389	Munkács főbírájának elismervénye Ruzsák Károlytól felvett pénzösszegről, tölgyesének bérbeli díjáról.	1841
390	Kimutatás Csukó, Csapolc és Kálnik községek úrbéri tartozásáról.	1842
391	Barlangi László levele Ruzsák Károly ügyvéd számára Kendeles László és Meisels peres ügyének állapotáról.	1842
392	Bereg Megye Bíróságának és Munkács város főbírájának idézése Ruzsák Károly számára. Turcsányi János professzor földfoglalási perének és más ügyekkel kapcsolatos iratok.	1842
393	Bereg Megye Bíróságának és a Munkácsi Bíróság jegyzőkönyve a Munkács és Kálnik közötti peres ügyekről.	1842
394	Adásvételi szerződések, iratok ingatlanok bérletéről Ruzsák Károly és más személyekkel kapcsolatban.	1842

395	Icik Dávid és Jáworszki János munkácsi lakosok között megkötött szerződés ház bérletéről.	1842
396	Zanyisok László és Jáworszki János munkácsi lakosok között megkötött szerződés földrészlegük cseréjéről.	1842
397	Kohutics Mária munkácsi lakos kötelezvénye a Pap Jánosnak fizetendő adósságáról.	1842
398	Maizelsz Mária és Maizelsz Husmer munkácsi lakosok munkaszerződése Fehér Izraellel hentesi munkakör ellátására.	1842
399	Kimutatás a Ruzsák Károly által jobbágyaitól beszedett adókról.	1843
400	Benei László levele Ruzsák Károlyhoz bírósági peres ügyekkel kapcsolatosan.	1843
401	Ruzsák Károly folyamodványa Bereg megye főispánjához egy bebörtönzött pásztor kiszabadítása ügyében.	1843
402	Spaer Rozália beregszászi szolgalány folyamodványa Joó Imréné elzálogosított vagyonának ügyében.	1843
403	Vereg Mihály munkácsi lakos nejének elismervénye földek elzálogosításáról.	1843
404	Alsóvereckei, zavadkai és más falvak lakosainak Ruzsák Károly által felvett tanúkihallgatási jegyzőkönyve a Kencs Georgij orvos által ezen falvak lakosainak okozott károkról.	1843
405	Bereg Megye Bíróságának iratai Grincai Henrik, Klein Sámuel, Gold Berstein és Hirs Berstein vagyoni és pénzügyi perének tárgyalásáról.	1843
406	Popovics Mihály bilkei lakos kérvénye Ruzsák Károlyhoz adósságának ügyében.	1843
407	Ruzsák Károly kötelezvénye Gacit Burját adósságának kifizetéséről.	1843
408	Munkácsi zsidók (váltói) 1840–1844	1843–1844
409	Nizsalkovics Karolina szerződése szőlősvégardói és lipcsei vagyonának bérbeadásáról Ruzsák Károlynak.	1843
410	Ruzsák Károly kimutatása kiadásairól a nagygejőci Petrovai család malomgátjának ellenőrzése kapcsán.	1843
411	Ruzsák Ferenc folyamodványa Ruzsák Károlyhoz kölcsönfelvétel ügyében.	1843
412	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd kiadásainak számlái.	1843
413	Varbóca László munkácsi lakos kötelezvénye Ruzsák Károly részére az úrbéri munkák elvégzéséről.	1844
414	Szajkófalvai jobbágyok panasza Ruzsák Károlyra az úrbéri munkálatok megnehezítése miatt.	1844
415	Ruzsák Károly levelezése Szilágyi János kecskeméti ügyvéddel, peres ügyekkel kapcsolatosan.	1844
416	Bereg megye alispánjának értesítése Ruzsák Károlyhoz, amelyben rendkívüli bírósági bizottság tagjának nevezik ki a verebesi gyilkosság ügyében.	1844
417	Ruzsák Ferenc Bereg megyei jegyző levele a megye adminisztrátorához közgyűlési jegyzőkönyvek megküldéséről.	1844
418	Ruzsák Károly nejének, Kobb Zsófiának megbízólevele a család vagyoni ügyeinek intézéséről.	1844

419	A Munkács–Szentmiklósi Domínium idézése Kebel Józsefnek peres ügyének tárgyalására.	1844
420	Gadit Baruha munkácsi kereskedő folyamodványa Bereg megye alispánjaihoz Jaszinger József cipészmester körözése ügyében.	1844
421	Laskan Gábor és Ruzsák Károly munkácsi lakosok vagyonügyi perének iratai.	1844
422	Bereg Megye Bíróságának határozata az elhunyt Ruzsák Ferenc vagyonának felosztásáról az örökösök között.	1844
423	Bereg megye árvaszékének határozata Ruzsák Károly gyámsági kötelezettségéről.	1844
424	Gaizler Pál balasagyarmati lakos elismervénye a Ruzsák Károly örökösének elzálogosított földterületekről.	1844
425	Beron Izrael munkácsi lakos elismervénye a Haupt Baruhtól felvett hitelről.	1844
426	Ruzsák Károly levele Bereg megye főjegyzőjéhez családi ügyeiről.	1844
427	Ruzsák Károly folyamodványa oroszországi útlevél kiadása céljából, ahol lovakat szeretne vásárolni.	1844
428	Iratok Ruzsák Károly ügyvéd pesti és bécsi utazásainak kiadásairól.	1844
429	Ruzsák Károly kimutatásai bevételeiről és kiadásairól.	1844
430	A Munkácsi Bíróság rendelete Ruzsák Károlyhoz a Laskai Sándornak kifizetendő pénzösszegről.	1844
431	Kallós Ferenc munkácsi asztalos kötelezvénye Ruzsák Károlynak asztalosmunkák elvégzéséről.	1844
432	Jegyzőkönyv Ruzsák Károly munkácsi lakos vagyonának értékéről.	1844
433	Szerződés Ruzsák Károly és Komoróc község lakosai között legelő bérléséről.	1844
434	Ruzsák Károly szajkófalvai intézőjének jelentése jobbágyok betelepítéséről a szabad területekre.	1845
435	Ruzsák Károly levelezése kecskeméti ügyvédekkel és tisztviselőkkel családi és peres ügyeivel kapcsolatosan.	1845
436	Ruzsák Károly nejének panasza a Bereg megyei Bíróság határozatát illetően, amelynek értelmében férjét kötelezték adósságának kifizetésére Meisels Ábrahám munkácsi lakos javára.	1845
437	József, királyi helytartó rendelete Szél Imre helytartói tisztviselőnek a Ruzsák család vagyoni állapotát illető iratok felkutatásáról.	1845
438	Ruzsák Károly nejének kimutatása kiadásairól.	1845
439	Kimutatás a Munkácsi járás jobbágyainak fuvarozásairól, a katonaság javára.	1846
440	Beregszász főügyészének rendelete a Ruzsák Károlynak ajándékozott földterületekkel kapcsolatban.	1846
441	Bereg Megye Bíróságának idézése a Ruzsák családhoz adósságuk kifizetéséről Kolb Máriának.	1846
442	A Ruzsák család számlái, amelyeket Ruzsák Károly betegsége és halála idején fizettek ki.	1846
443	Ruzsák Károly számláinak jegyzéke.	1843–1844
444	Gál Homoky Lajos császlóci birtokos értesítése Ruzsák Károlynénak a disznók etetési feltételeiről.	1846

445	Horváth Alojzia és Moizel Zebela ügyvédek elismervényei a Ruzsák család örökségi és bírósági iratainak átvételéről.	1847
446	Jegyzőkönyv, amit a Bereg és a Szatmár megyei bíróságok vettek fel azon pásztorok tanúvallomásaiból, akiket Ruzsák Károlyné 39 disznójának eltulajdonításával gyanúsítottak.	1847–1848
447	Iratok Andrási József munkácsi bíró adósságának kifizetéséről Ruzsák Károly nejének.	1847
448	Horváth Alojzia ügyvéd levele Ruzsák Károly özvegyének ügyvédi fizetése tárgyában.	1847
449	Balka János birtokos kötelezvénye kályhaépítésről Ruzsák Károly özvegye részére.	1847
450	Özvegy Ruzsák Károlyné és özv. Ruzsák Terézia közötti egyezség a Ruzsák vagyon felosztásáról	1848
451	Munkácsi lakosok elismervénye Ruzsák Károly és néhai Mlacsár Ferdinánd özvegyének, a Ruzsák Terézia által elzálogosított földterületekről	1848
452	Pénzelik János csapolci lakos elismervénye a Ruzsák Károly özvegyétől kapott földbérleti díjakról.	1848
453	Szunyog Lajos munkácsi ügyvéd értesítése Ruzsák Károly özvegyének, Kolb Zsófiának és Ruzsák Teréziának a Ruzsák Lajosnak kifizetett pénzösszegről.	1848
454	A Ruzsák család számlái az 1848. évről.	1848
455	Ügyvédek és ügyfelek levelei Ruzsák Károlyhoz gazdasági és peres ügyekről.	XIX. sz.
456	Tamás Ádám csomonyai lakos megbízólevele Ruzsák Károlyhoz bírósági peres ügyek lebonyolításáról.	XIX. sz.
457	A Bereg megyei Bíróság idézése Ruzsák Károly részére Pápai Anna iratainak felterjesztése ügyében.	XIX. sz.
458	Tankönyvek magyar jogból	XIX. sz.
459	Ruzsák Károly ügyvéd feljegyzései peres ügyekről.	XIX. sz.
460	Ruzsák Károly ügyvéd szerződései bérleti és zálogügyekre vonatkozóan.	XIX. sz.
461	Ruzsák Károly tervezete néhai Krosz Boldizsár vagyonának felosztásáról.	XIX. sz.
462	Fogarasi Terézia surányi lakos folyamodványa Bereg megye árvaszékéhez bizottság kiküldéséről férje, Fogarasi Ferenc vagyonának felosztása céljából.	XIX. sz.
463	Lipcsanka János fogarasi jobbágy kötelezvénye lakása árának visszafizetéséről Ruzsák Ferencnek.	XIX. sz.
464	Mikó Erzsébet kötelezvénye a Weis Jakabnak fizetendő adósságáról.	XIX. sz.
465	Ruzsák Károly anyjának levele fiához családi ügyekről.	XIX. sz.
466	A Ruzsák család geneológiai leírása.	XIX. sz.

467	A leszerelt és szabadságolt katonák névsora Szolyváról és Jobbovicáról.	XIX. sz.
468	A zsukovói, a csanóci és a benedikei erdőtulajdonosok által írt jegyzőkönyv Galuskai Sándornak erdőkurátorrá való kinevezéséről.	XIX. sz.
469	Tervrajzok, számlák a Ruzsák család által épített lakóházakról és gazdasági épületekről.	XIX. sz.
470	Receptek ételek és sütemények készítéséhez.	XIX. sz.
471	Iratok, amelyeket nem sikerült beazonosítani.	–

F. 776, op. 2, od. zb. 1–24

1	Folyamodvány Gerel Mária ügyében vagyonának visszaszolgáltatásáról.	1714
2	A Szarka-hegyen elterülő szőlőültetvények hegybíróinak jegyzőkönyve Timsorpataky Pál vagyonának gyarapodásáról.	1718
3	Balogh István máramarosszigeti római katolikus pap számlái Ruzsák Kszaver József temetési költségeiről.	1793
4	Iratok Pásztélyi Terézia Munkácson lévő vagyonának felosztásáról.	1795
5	Dobra János miszticei lakos folyamodványa és elismervénye egy néhai kálniki lakos vagyonának elidegenítéséről.	1810–1823
6	A munkácsi zsidó közösség elismervénye a zsidóktól kapott hitelekről.	1818
7	Iratok Koglár Ferenc kecskeméti mészáros elleni bűnvádi eljárásról az előre kitervelt csődjelentés miatt.	1820–1846
8	Egy budai pap elismervénye a Kalb Zsófiával kötött házasságról.	1821
9	Kimutatás Gajdler Pál birtokának kormányzásáról.	1821–1828
10	Jegyzőkönyvek a kovászói timsógyár működéséről.	1824
11	Barlang ügyvéd értesítése Bécsből a Királyi Udvari Tanácsnak átadandó értékekről.	1829
12	Ruzsák Károly ügyvéd magyarázata Bereg megye Bíróságának Kesnel Anna munkácsi lakos panasza ügyében, az őt ért veszteségekről.	1830
13	Berthóti Barbara gelezsei /Szabolcs megye/ lakos folyamodványai anyai örökségének visszaszerzéséről Barkaszón.	1834–1835
14	Panaszlevél Ruzsák Aloiziára és a család többi tagjára törvénytelen földfoglalások miatt.	1837
15	Vilmányi Mikó Mária munkácsi lakos beadványa Vilmányi Mikó Imre tartozásáról és örökölt vagyonuk felosztásáról.	1837
16	Iratok Ruzsák Ferenc vagyonának felosztásáról az örökösök között.	1837–1842
17	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd megbízólevele Paifer Jánosnak, amelynek alapján felvásárolhatta Bozsár József árverésre jutott vagyonát.	1838
18	Iratok a munkácsi–nagyligeti erdőnek lakosság általi használatáról, az itt szedett makk utáni adó behajtásáról.	1838
19	Debreceni András gyám kimutatásai Sipos József és Keresi János egykori árvák vagyonáról, Beregszászban.	1839–1842

20	Kardos György munkácsi lakos nevére kiállított jellemrajz megbízhatóságáról és erkölcsi magaviseletéről.	1840
21	Igazolás Bodnár Melhior (Menyhért) nevű katona haláláról, annak átadásáról hozzátartozóinak.	1840
22	Dirmat Handler megbízólevele Ligeti Schneider Ferdinánd szombathelyi lakos részére, Ruzsák Károlynál való jelentkezéséről vagyoni ügyeinek tárgyában.	1844
23	Ruzsák Károly munkácsi ügyvéd utasítása intézőjéhez, Balog Jánoshoz bírósági fellebbezések ügyében és a Szunyog Lajost megillető pénzösszegről.	1844
24	A Ruzsák család tagjainak hajmintái.	Dátum nélkül

Ruzsák Károly

Révai Tamás[*]

Az anyák halálozása, abortuszok, házasságok és válások alakulása Leningrádban 1942–1943 között

Rezümé. A tanulmány az anyák halálozását, az abortuszok, a házasságok és válások alakulását tekinti át Leningrádban 1942–1943 között. Összefoglalja táblázatokban is a rendkívüli élethelyzetben megfigyelhető változásokat. Részletesen elemzi és bemutatja a változások hátterét és a kiváltó okokat is.
Kulcsszavak: *leningrádi blokád, abortuszok, anyák halálozása, házasságok, válások.*

Резюме. У статті розглянуто кількісні показники смертності матерів, абортах, шлюбах і розлученнях у Ленінграді протягом 1942-43 років. У формі таблиць узагальнено зміни, що спостерігалися в надзвичайній ситуації. Детально проаналізовано передумови та причини таких змін.
Ключові слова: *блокада Ленінграда, аборти, смертність матерів, шлюби, розлучення.*

Abstract. The study reviews maternal mortality, abortion, marriage and divorce tendencies in Leningrad during the years 1942-43. The author additionally summarizes in tables the changes incurred by the difficult life situation, giving a detailed analysis of their root causes.
Keywords: *Leningrad blockade, abortions, maternal deaths, marriages, divorces.*

Bevezetés

Az abortusz szó magyarul (latinul: Abortus arteficialis) terhességmegszakítást jelent, a terhes nő önálló döntése után. A terhes nő megmentése céljából az orvosok által megindított mesterséges vagy művi vetélés nem tartozik ide (bár az abortus szó az orvosi szaknyelvben ezeket, és a spontán vetélést is jelenti) [2.]. Az emberiség legrégebbi törvénykönyvei közül Hammurapi törvénykönyvének 209–214. §-ai szólnak a magzat védelméről. A 209. § szerint: „Ha egy awélum [szabad nemes] awélum lányát megütötte és magzatát elvetéltette vele, 10 siglum ezüstöt fizessen a magzatért." A 210. § szerint: pedig „Ha ez a nő meghalt, [a megütő] lányát öljék meg".[1] A rendelkezésekből egyértelmű a nő életének, valamint a magzat jogainak védelme, de kitűnik, hogy nem a szándékos művi terhesség megszakítást szankcionálják, illetve az is nyilvánvaló, hogy a magzat elleni bűncselekmény a vagyon elleni cselekményekkel esett egy kategóriába (vagyont vagyonért, életet életért).

A bibliai népek körében az egyértelmű magzatvédelem mellett még ismeretlen volt a művi abortusz, és az *Ószövetség* híres szemet szemért passzusát érdekes módon éppen egy vetélésről szóló rész vezeti fel: „Ha férfiak verekednek, és úgy meglöknek egy terhes asszonyt, hogy az idő előtt megszül, de nagyobb szerencsétlenség nem történik, akkor bírságot kell fizetni aszerint, ahogyan az asszony

[*] Óbudai Egyetem, Budapest, Magyarország címzetes egyetemi tanára. [*] Титулований університетський професор, Обуда університет, Будапешт, Угорщина. [*] Honorary Associate Professor of University Óbuda, Budapest, Hungary.

[1] http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fmek.niif.hu%2F07200%2F07287%2F07287.pdf&date=2012-09-17

férje megszabja, és bírák előtt kell azt megadni. Ha viszont nagyobb szerencsétlenség történt, akkor életet kell adni életért. Szemet szemért, fogat fogért, kezet kézért, lábat lábért, égetést égetésért, sebet sebért, kék foltot kék foltért”[2] [2.].

Az első világháború idején a nőgyógyászok már képesek voltak biztonsággal elvégezni a művi abortuszt, azonban ennek szigorú szabályai voltak: „Az orvos művi vetélés esetén csak akkor nem követ el büntetendő cselekményt, ha szándéka a műveletnél kifejezetten arra irányul, hogy a magzat élete árán a veszélyben lévő anya életét megmentse. Minden más esetben, ha nem az anya életének megmentése a cél, bűncselekményt állapít meg a művelet – idézi a Pesti Futár a *Gyógyászat* nevű orvosi szaklapból dr. Halász Lajos koronaügyész megállapítását”. (*1. kép* [3.]).

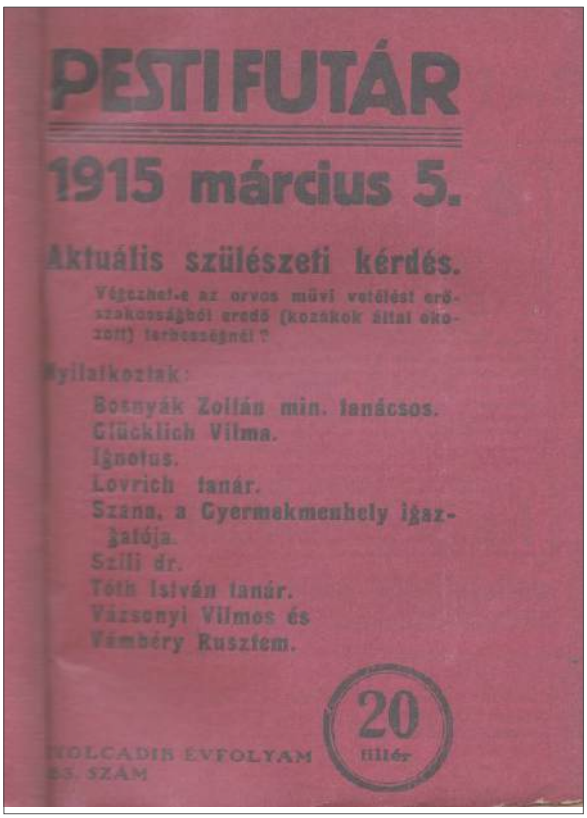
PESTI FUTÁR

1915 március 5.

Aktuális szülészeti kérdés.

Végezhet-e az orvos művi vetélést erőszakosságból eredő (kozákok által okozott) terhességnél?

Nyilatkoztak:

Botnyák Zoltán min. tanácsos.
Glücklich Vilma.
Ignotus.
Lovrich tanár.
Szana, a Gyermekmenhely igazgatója.
Szili dr.
Tóth István tanár.
Vázsonyi Vilmos és
Vámbéry Rusztem.

20 fillér

NEGYEDIK ÉVFOLYAM 23. SZÁM

1. kép. **Abortuszról az első világháborúban**

[3.] Szécsi Noémi: Abortuszról az első világháborúban. http://halcsontosfuzo.reblog.hu/abortuszrol-az-elso-vilaghaboruban. (letöltve: 2015.06.28).

[2] Mózes II. könyve, 21. fejezet 21:22-től 21:25-ig http://www.webcitation.org/query?url=http%3A%2F%2Fwww.immanuel.hu%2Fbiblia%2Fbiblia.php%3Fkonyv%3D2%26fejezet%3D21%26o1%3D1%26o2%3D2%26o3%3D3&date=2012-09-20

A válás egy már létező, de funkcióinak betöltésére alkalmatlanná vált házastársi kapcsolat bírósági úton történő megszüntetését jelenti. A válások aránya Magyarországon már az I. világháború előtt is magas volt. Ez a helyzet a két világháború között sem változott. Érdekesek a magyarországi adatok: az I. világháború jól példázza, hogy rendkívüli körülmények mint pl. a háború hatására egy-egy időszakban a házasságkötések átmenetileg akár teljesen szünetelhetnek. A házasságkötések ezer lakosra jutó aránya Magyarországon a háborús években igen alacsony szintre zuhant: minimumát 1915-ben érte el 3,4 ezrelékkel. [6.]. Leningrádban a vizsgált időszakban az abszolút számokban az abortuszok száma megugrott 1942-höz viszonyítva 2,5-szeresére, ezer élve születésre számított arányuk pedig négyszeresére (*I. táblázat*) [1, 4–5.].

I. táblázat. **Abortuszok Leningrád 15 kerületében**

	Abszolút számok		
	1941	1942	1943
Abortuszok száma	32 304	2294	5914
Egészségügyi javaslatra	6835	790	1230
Kórházon kívül végzettek	25 469	1504	4684
Illegálisak	1143	14	212
Ügyészségre jelentett	1132	9	221
Ügyészségre jelentettek, %-ban	4,4	0,6	4,7
Jelentett kórházon kívüliek	172	62	46
Abortuszba belehaltak			

	Ezer élveszületésre számítva		
	1941	1942	1943
Abortuszok száma	485,7	184,9	776,8
Egészségügyi javaslatra	102,8	63,7	161,6
Kórházon kívül végzettek	382,9	121,2	615,2
Illegálisak	17,2	1,1	27,3
Ügyészségre jelentett	17,0	0,7	29,2
Ügyészségre jelentettek, %-ban	---	---	---
Jelentett kórházon kívüliek	2,6	5,0	6,1
Abortuszba belehaltak			

Érdekes, hogy élesen emelkedett a kórházon kívüli és az illegális abortuszok száma (előbbieké ötszörösére, utóbbiaké huszonötszörösére). Az abortusz mortalitás[3] a háború előtti szint kétszeresére emelkedett.

[3] Abortusz okozta halálozás

Az orvosi bizottságok által engedélyezett abortuszok száma két és félszeresére nőtt 1942-höz viszonyítva, és elérte 5 éves időszakbeli csúcsát. [1, 4–5.].

Az abortusz nélküli anyahalálozás a leningrádi nők egészségi állapotának javulása következtében 19-edére csökkent 1943-ban az 1942-es szinthez viszonyítva, közelítve ezzel a háború előtti mutatókhoz.

Ha pedig az anyák halálozását összességében vesszük, beleszámítva az abortusz okozta haláleseteket is, úgy ennek ezer élve születésre számított mutatója jelentősen meghaladja a háború előtti analóg mutatót (*II. táblázat*) [1, 4–5.].

II. táblázat. **Anyák halálozása**

	Abszolút számokban		
	1941	1942	1943
Szülés utáni szepszis	56	102	7
Terhességi, szülési és szülés utáni betegségek	112	327	15
Összesen	168	429	22
Abortuszok	172	62	46
Abortuszokkal együtt	340	491	68

	Ezer élveszületésre számítva		
	1941	1942	1943
Szülés utáni szepszis	0,8	8,2	0,9
Terhességi, szülési és szülés utáni betegségek	1,7	26,4	2,0
Összesen	2,5	34,6	2,9
Abortuszok	2,6	5,0	6,0
Abortuszokkal együtt	5,1	39,6	8,9

A házasságkötések száma az 1942 júniusi éles emelkedés után, melyet a behívások hívtak életre, hamar visszaesik, 1942 áprilisában átlag napi hatra. 1942 októberétől a házasságkötések száma emelkedni kezd, és eléri a napi átlag 38,3-at 1943 decemberében. A házasságkötések ezer főre számított mutatója 12,9-ig emelkedik, ez magasabb, mint az 1939-es, 1940-es adatok (*III. táblázat*) [1, 4–5].

A válások ezzel ellentétben, csökkenni kezdenek, már 1941 júliusában valamivel kevesebb, mint felére esnek vissza korábbi számuknak, aztán csökkenve, elérik a napi átlag egy válást 1942 novemberében, aztán növekedve, elérik csúcsukat napi átlag öt válással 1943 decemberében. A válások ezer főre számított átlaga jelentősen esett a háború előtti időkhöz képest, ám 1943-ban megnőtt a megelőző két évhez képest (*III. táblázat*) [1, 4–5].

III. táblázat. **Házasságkötések és válások**

	1941	1942	1943
Házasságkötések abszolút száma	26 983	3110	7332
Házasságkötések ezer főre számítva	10,1	2,4	12,9
Válások abszolút száma	4927	615	1147
Válások ezer főre számítva	1,8	0,5	2,0

A Leningrádi Városi Statisztikai Hivatal intézkedéseket tett a halálozások orvosi tanúsításának hatékonyabbá tételére, ennek céljából előadásokat tartottunk öt különböző szakterület orvosainak gyűlésein, valamint két egészségügyi-tudományos plénumon a halálozások orvosi tanúsításainak eddigi hibáiról és pontatlanságairól.

Ennek eredményeként az 1942. évi arányokhoz képest a pontatlan és zavaros zárójelentések száma jelentéktelen szintre esett vissza. A minisztertanács teljes jogkörrel felruházott Állami Tervbizottsága Leningrádi és Leningrádi Járásbeli Részlegének elnökhelyettese (Puzakov) [7.].

Összefoglalás

A rendkívüli élethelyzetek és körülmények, mint a leningrádi blokád hatással voltak az abortuszok, anyák halálozása, házasságok és válások alakulására. A 3 táblázat adatai alapján megállapítható, hogy a vizsgált időszakban az abortuszok száma 2,5-szeresére nőtt, az anyai halálozások száma egy átmeneti emelkedést követően csökkentek. A házasságok és válások abszolút száma is szignifikáns csökkenést mutat. Ezen változások hátterében többek között a hátrányos szociális helyzet, éhezés, létbizonytalanság, valamint a családi konfliktusok szerepelhetnek.

Hivatkozások

[1.] **Forrás:** I. Borogyin**:** Leningrád ostrom alatt. 1941–1944. III. fejezet 358–360. oldal.
(oroszul:: Leningrad v Ocage). ISBN 5-87417-012-X..
Könyv leltári helye: ЦГА СПб., ф. 8557, оп. 6, д. 1109, л. 1-43. Подлинник. Опубликован в 1945 г. отдельной брошюрой.
[2.] Terhességmedszakítás.https://hu.wikipedia.org/wiki/Terhess%C3%A9gmegszak%C3%ADt%C3%A1s (letöltve:2015.06.28).
[3.] Szécsi Noémi: Abortuszról az első világháborúban. http://halcsontosfuzo.reblog.hu/abortuszrol-az-elso-vilaghaboruban.(letöltve:2015.06.28).
[4.] Bálint József: 900 nap a 300 évből Leningrád. 2. átdolgozott kiadás. Agroinform. Budapest, 2010.
[5.] Leningrád levegőhöz jut. 2003. január 16. 09:45 http://mult-kor.hu/20030116_leningrad_levegohoz_jut (letöltve:2015.04.08)
[6.] Magyarország a XX. században. Házasság és válás. http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/185.html (letöltve:2016.06.28)
[7] Puszakov: ЦГА СПб., ф. 4965, оп. 3, д. 105, л. 24-32 Отпуск

Köszönetnyilvánítás

A szerző ezúton is köszönetet mond Bálint József úrnak a közgazdaságtan kandidátusának a cikk megírásában nyújtott értékes segítségéért

М. С. Дністрянський[*]

Роль так званої «волоської» колонізації в заселенні Українських Карпат: спроба синтетичного представлення

Резюме. Для означення колонізаційного руху населення в Українські Карпати з розміщених на південь земель протягом XIII–XVII століть доцільно використовувати термін не «волоська», а «південна» колонізація. Південна колонізація суттєво вплинула на освоєння Українських Карпат, але включала два різних процеси: 1) неорганізований міграційний рух пастушого населення з Північних Балкан й Південних Карпат, яке найбільше включало південнослов'янські, давньоукраїнські та, незначною мірою, романські компоненти; 2) організоване переселення з території Трансільванії і Молдови в Українські Карпати і Передкарпаття осілого населення, яке у великій більшості було давньоукраїнським. Якщо перший колонізаційний рух (неосілих пастухів) мав вкрай обмежений поселенсько-формуючий характер, ставши джерелом поповнення уже закладених поселень, то другий (осілого населення) – зумовив формування більшості гірських населених пунктів. Співвідношення різних груп мігрантів, а також усталення характерних рис традиційного господарства й традиційної культури в різних природних умовах й зумовило формування українських карпатських етнографічних груп (бойків, гуцулів, лемків). Південна колонізація була одним з джерел формування української дрібної шляхти, яка стала важливим чинником українського національно-культурного і політичного відродження.

Rezümé. Az Ukrán-Kárpátok a XIII–XVII. századok folyamán történt betelepítésének megjelölésére a délebbre fekvő területek irányából célszerű a „déli" betelepülés kifejezés használata a „vlach" helyett. A déli betelepülés, amely lényeges hatást gyakorolt az Ukrán-Kárpátok fejlődésére, két eltérő folyamatot foglalt magába: 1) a nomád állattenyésztők szervezetlen migrációját az Észak-Balkánról és a Déli-Kárpátokból, amely leginkább délszláv, ősukrán és – kisebb mértékben – román elemeket tartalmazott; 2) a betelepedett népesség szervezett áttelepülését Erdély és Moldova területéről az Ukrán-Kárpátokba és a Kárpátmellékre, amely zömmel ősukrán volt. Míg a betelepülés első válfaja (a nomád pásztoroké) rendkívül csekély településformáló jelentőséggel bírt, inkább csak a már meglévő falvak lakosságát gyarapítva, addig a második (a betelepedett népességé) alapozta meg a legtöbb hegyvidéki település kialakulását. Az egyes telepes csoportok aránya, valamint a gazdálkodási módok és a kulturális hagyományok sajátosságai az eltérő környezeti viszonyok között alapozták meg az ukrán kárpáti néprajzi csoportok (bojkók, huculok, lemkók) kialakulását. A déli betelepülés vált az egyik forrásává az ukrán kisnemesi réteg létrejöttének, amelyik később fontos tényezőjévé vált az ukrán nemzeti-kulturális és politikai újjászületésnek.

Abstract. The relocation of the population in Ukrainian Carpathians in XIII-XVII centuries from located south of the land is not expedient to call the "Wallachian" but "South" colonization. South colonization has shaped the development of the Ukrainian Carpathians, but included two different processes: 1) the unorganized Migration shepherd people from the Balkans, the Middle Danube and south of the Carpathians, which included most of South Slavic, an Oldukrainian and, slightly, Romanesque components; 2) the organized migration from the territory of Transylvania and Moldova to the Ukrainian Carpathians and Precarpathians sedentary population, which in the vast majority were of Oldukrainian. If the first colonization movement (nomadic shepherds) had very limited settlement-forming character, becoming a source of funds already pledged settlements, the second (sedentary population) caused the formation of many mountain settlements. Value of different migrant groups, as well as instituting the characteristics of the traditional economy and traditional culture in different natural conditions and led to the formation of Ukrainian Carpathian ethnic groups (Boikos, Hutsuls, Lemkos). South colonization was one of the sources of Ukrainian gentry, who became an important factor in Ukrainian national cultural and political revival.

[*] A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszékének professzora, a földrajztudomány doktora. [*] Доктор географічних наук, професор Кафедри географії і туризму Закарпатського угорського інституту ім. Ф.Ракоці II. [*] Doctor of Geographical Sciences, Professor, Department of Geography and Tourism Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute.

Сліди людської присутності безпосередньо у гірських масивах Українських Карпат[1] сягають у найдавніші часи, але все ж формування суцільної мережі постійних гірських поселень відбулося відносно недавно – з XIV–XV ст. Про це, зокрема, свідчить хронологічні дані про перші згадки в письмових джерелах щодо поселень, розміщених безпосередньо в гірській місцевості. На той час сучасні Українські Карпати політично відносились, з одного боку, до Галицько-Волинської держави, пізніше Польщі, та, з іншого – до Угорського королівства, кордон між якими проходив по внутрішніх гірських хребтах. Масовому освоєнню гірських масивів Українських Карпат передувало творення ще в попередні історичні періоди низки поселень безпосередньо на межі Карпат та Передкарпаття, насамперед у місцях виходу на рівнину гірських рік (Опору, Дністра, Стрия, Ужа), які існували уже в часи племінних слов'янських держав та Київської Русі.[2] Окрім оборонних й транспортних потреб, виникнення цих поселень було пов'язано, зокрема, з соляними промислами. Деякі історичні матеріали вказують й на існування мережі оборонних пунктів на тодішніх небагатьох транскарпатських шляхах, насамперед на Руському Путі.[3] На думку Ф. Лящука, сліди таких оборонних пунктів відобразились і в топоніміці сіл, зокрема Турківського та Старосамбірського районів Львівської області.[4]

Починаючи з XIV століття, низка обставин зумовила і створення суцільної мережі гірських поселень, тобто уже масового заселення гірських районів, яке було результатом різноспрямованих колонізаційних рухів. *В етногеографічному контексті наслідком цих хвиль заселення гірської місцевості стало формування суцільного клину компактного розселення українців у гірській місцевості, який простягнувся від Мармарошу аж до Татрів.* Так, один з визначальних поселенських рухів прямував з рівнинних місцевостей вгору по течії гірських рік, зокрема з території Прикарпаття, а також і Поділля, яке зазнавало особливо руйнівних татарських і турецьких набігів. Є підстави говорити і про наявність різної інтенсивності транскарпатських міграційних рухів: з Польщі, пізніше Речі Посполитої, в Угорське королівство і навпаки. У першому випадку, зокрема, загальновизнаним є факт переселення в Угорщину з території Поділля частини руського (давньоукраїнського) населення, яке наприкінці XIV ст. пішло услід за опальним подільським князем Федором Коріятовичем у Підкарпаття, де угорський король передав

[1] Під Українськими Карпатами тут розуміємо: а) у вужчому значенні – частину Карпатської дуги в межах сучасної України; б) в ширшому значенні – ту частину Східних і Західних Карпат, де в першій половині XX ст. етнічні українці становили більшість.

[2] *Гошко Ю. Г.* Населення Українських Карпат XV–XVIII ст. Заселення. Міграції. Побут. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 17.

[3] *Тирик Я. В.* Руський путь – прадавній шлях через Карпати. Львів: Простір М, 2003. – С. 31.

[4] *Ляцук Б. Ф.* Географічні назви Українських Карпат і прилеглих територій. – К.: ІСДО, 1993. – С. 25.

йому у володіння Мукачівську волость. Хоча з урахуванням усіх тогочасних обставин обсяги цього переселення не могли бути значними.

Водночас в заселенні Українських Карпат не можна применшувати і суттєву роль так званої «волоської колонізації», під якою здебільшого розуміють переселення в цей регіон населення з території на межі середнього і нижнього Дунаю, історичних Трансільванії та Молдови впродовж XIII–XVI ст., яких у Речі Посполитій та в деяких інших державах політично ідентифікували як «волоські землі», здебільшого без огляду на етнічний склад їхнього населення. *Саме нерозуміння того, що поняття «волох» вказувало насамперед на політичне, у деяких випадках соціальне і меншою мірою на етнічне походження мігрантів, і зумовило методологічні хиби дослідження цієї проблеми.* Тому і сам *колонізаційний рух населення з розміщених на південь від сучасних Українських Карпат земель доцільно було б означити не як «волоська», а як «південна» колонізація.*

Отже, проблема визначення ролі цього та інших різноспрямованих колонізаційних рухів в освоєнні Карпатського гірського району і до сьогодні залишається вузловою міждисциплінарною проблемою, якій присвячено велику кількість аналітичної й публіцистичної літератури. Очевидним є і те, що з приводу «волоської колонізації» серед науковців не лише немає консенсусу, але часто висловлюються діаметрально протилежні погляди, що пов'язано як деякою етнополітичною заангажованістю авторів, так і з недостатністю самих писемних історичних матеріалів. Оскільки архівні джерела та літературно-історичні документи з цього питання є обмеженими і уже доволі добре вивченими, то в дослідженні проблеми слід використовувати низку інших методів, зокрема, метод історично-етногеографічної реконструкції тогочасних суспільних процесів, порівняльно-топонімічний метод, аналіз етнографічних матеріалів, вивчення генези прізвищ, родів та деякі інші підходи. Допоміжне значення можуть мати й антропологічні, а у перспективі – й етногенетичні, зіставлення.

Отже, термін «волоська колонізація» запропонував польський історик А. Стадницький (1806–1866), розглядаючи цей міграційний рух як переселення в Східні і Північні Карпати здебільшого етнічно румунського населення[5]. Оскільки факти переселення населення з Трансільванії та Молдови підтверджувала низка документів, зокрема щодо надання права на заселення сіл, поширення в Карпатах і Прикарпатті так званого «волоського права», відповідних топонімів, прізвищ тощо, то своє бачення цієї проблеми намагалося засвідчити широке коло українських, польських, румунських, угорських, чеських й словацьких істориків, а також етнологи та соціологи різних країн, займаючи з цього приводу часто діаметрально протилежні погляди. Найбільше дезорієнтував наукове середовище з приводу «волоської» колонізації

[5] *Stadnicki A.* O wsiach tak zwanych woloskich na polnocznym stoku Karpat. – Lwow, 1848. – 98 s.

польський етнолог К. Добровольський (1894–1987). Саме під його впливом поширеними є низка стереотипів, які перешкоджають об'єктивному розумінню проблеми. А саме: 1) заселення Карпат, на його думку, – це результат стихійного й масового переселення аж з Балканського півострова кочового пастушого населення, зумовлене потребами номадного скотарства, насамперед у нових пасовищах; 2) основа переселенців – романомовне населення з домішками груп тюркського та албанського походження і незначним вкрапленням слов'янського населення[6]. Подібні погляди щодо етнічного характеру переселенців у різний час висловлювали деякі польські (Ф. Персовський, Е. Длугопольський), румунські (І. Ністор), чеські (К. Кадлец) та ін. науковці. Поширеною серед них методологічною помилкою було і ототожнення усіх мешканців, що проживали у селах т. зв. волоського права з романомовним населенням. Такі підходи не підтримала низка інших зарубіжних вчених (Д. Кранджалов, В. Халоупецький та ін.). Аж ніяк не могли їх сприйняти й українські науковці, оскільки вони однозначно суперечили етногеографічним реаліям, позаяк відразу виникало питання: 1) як могло так трапитись, що за результатами заселення Східних Карпат і частково Західних Карпат ніби то романомовним населенням утворився клин української етнічної території, який, як уже зазначалося, простягнувся від Мармарощини аж до Татрів; 2) як могло напівкочове пастуше населення закласти мережу постійних населених пунктів, значна частина населення яких традиційно займалася землеробством. Тому у відповідь на очевидні недоречності, висунуті прихильниками колонізації Карпат романомовним населенням, деякі українські історики хибно намагалися зовсім мінімізувати значення переселень з Молдови і Трансільванії в процесі освоєння Східних і Західних Карпат. І лише в сучасних умовах все активніше висловлюються погляди[7] про те, що *південна колонізація була впливовою, але вона мала інший характер, тобто в своїй основі це не були міграції романомовних кочівників, а переселенням, часто організованим, переважно осілої людності, безпосередньо спорідненої з українським народом*. Означення цих людей як «волохи» вказувало насамперед на місце їхнього попереднього розселення, а також проживання в селах т. зв. волоського права, у деяких випадках – на переважаюче заняття тваринництвом. Зараз це розуміє ширше коло науковців, у тому числі й зарубіжних, які уже часто ставлять питання не про волоську, а про волосько-руську колонізацію[8]. Тому з урахуванням і попередніх, і сучасних підходів у висвітленні цієї проблеми в науковій та науково-популярній літературі, поряд з недостатністю вивчення умов та обставин переселення, найбільш дискусійними залишаються такі питання: 1) яким був етнічний склад

[6] *Dobrowolski K.* Migracje woloskie na ziemiach dawnego panstwa polskiego // Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala. Wroclaw, 1962.- S. 89–121.
[7] *Семенюк С.* Історія українського народу. Львів: Апріорі, 2010. – 608 с8
[8] *Reinfuss R.* Sladamj lemkow. – Warszawa, 1989. - 132 s.

переселенців? 2) якими були обсяги переселення населення з «волоських земель» у співвідношенні до інших колонізаційних рухів, насамперед з території Прикарпаття і Поділля? 3) чи вплинула і як саме «південна» колонізація на диференціацію етнографічних особливостей Українських Карпат? 4) якою була роль цієї колонізації у формуванні соціального складу українського населення і, зокрема, так званої карпатської малопомісної шляхти?

Для відповіді на поставлені запитання треба з'ясувати культурний характер та поселенсько-творчий потенціал основних колонізаційних рухів в Українські Карпати в контексті хронології та обставин утворення населених пунктів, порівнюючи їхні етнографічні та соціально-правові риси з поселеннями суміжних рівнинних територій. Оскільки витоки проблеми так чи інакше пов'язані з напівкочовими пастухами-волохами, то важливо насамперед визначити їхнє походження та подальшу еволюцію в межах досліджуваної території. Колонізаційний тиск цієї людності, яка на думку більшості дослідників походила з півночі Балкан, об'єднаної в економічному аспекті спільністю традиційного *перегінного*, напівкочового, скотарства, а в культурному – *церковно-слов'янським візантійським обрядом*, став відчутним уже з XII століття на Середньому Дунаї і в Трансільванії. Щодо етнічної ідентичності цього населення, то тут однозначну відповідь дати складно. З історично-етногеографічного погляду очевидно, що ототожнювати ці групи пастухів з румунським етносом, як це часто робили окремі зарубіжні науковці, не можна хоча б тому, що румунський етнос на той час ще остаточно не сформувався. Можна ставити питання лише про протороманські компоненти в «волоському середовищі». Оскільки це населення відзначалося низьким рівнем етнічної самосвідомості, будучи лише субстратом формування модерних етнічних спільнот, то і загалом про його окремі етнічні риси можна говорити лише за деякими мовними ознаками. З огляду на це, у світовій та українській науковій літературі і по сьогодні така різноманітність поглядів на цю проблему. Так, історик і філолог М. Гримич, посилаючись на підходи низки європейських науковців, вважає, що ті «волохи», які прибули в Карпати, були «слов'янізованим романо-фракійським елементом»[9]. Можна погодитись з її висновком про те, що більшість пастухів-волохів, які прийшли вже в Східні Карпати були слов'яномовними, водночас дискусійним є її твердження, що слов'яномовний характер того населення – це переважно наслідок асиміляційних процесів. Дійсно, деякі групи романомовного населення під впливом слов'янських політичних утворень, а також церковно-слов'янського обряду, могли інтегрувати у слов'янське середовище, але їхня демографічне вага навряд чи була значною, адже досвід наступних історичних періодів свідчить про те, що романомовне населення дуже повільно асимілювало в слов'яномовні середовища, і особливо незначною мірою – в україномовне.

[9] *Гримич М.* Сучасний погляд на проблему волоського права // Етнічна історія народів Європи. К., 2001. С. 110 – 116.

Тому, як засвідчують імена переселенців у багатьох історичних документах, середовище пастухів–волохів все ж було неоднорідним, включаючи різні компоненти (південно-слов'янські, протороманські та тюркські). На цьому наголошує етнолог М. Тиводар, на думку якого, «уже в Македонії «волохи» були етнічно змішаними, часто дво – тримовними»[10]. З огляду на значне переважання на той час на північних Балканах слов'янського населення, його великий колонізаційний потенціал, є підстави вважати, що **вже в межах Трансільванії саме південно-слов'янський компонент серед т. зв. пастухів-волохів був кількісно превалюючим**. Такі висновки підтверджують і лінгвістичні матеріали (домінування південнослов'янських імен у відповідних історичних документах)[11], і різноманітні етнографічні джерела (фольклорні, лінгвістичні) та поширеність таких топонімів, як Баня, Береза, Драгово, Осій, ймовірно Жупани, Косів, гора Драгобрат та ін. В соціально-історичному аспекті можна простежити деякі паралелі між рухом гайдуків у південних слов'ян та опришківським рухом серед українців Карпат, насамперед гуцулів. Ф. Вовк вказував на антропологічну близькість карпатських українців з південними слов'янами, що можна пояснити як білохорватським чинником, який поєднує західних українців з хорватським етносом, так і тим фактом, що складовою частиною українців Карпат стало південнослов'янське пастуше населення[12]. Водночас очевидно, що на північному березі Дунаю та в південних Карпатах, серед «волоського населення» значну частину все ж становили романські групи, політична консолідація яких на цій території з дако-фракійською, тюркською та слов'янською людністю у складі Валаського князівства і завершила процес румунського етногенезу. Враховуючи первинну поліетнічність тієї країни, важливу роль в цьому процесі зіграв вибір мови (народної латини) правлячими верствами.

Впродовж XIII ст. колонізаційний рух пастушого населення з Балкан вже спрямовувався на територію Молдови та на північ по карпатських долинах і полонинах. На середньому та нижньому Дунаї до міграцій балканського населення на північ могла долучитися і окремі групи руського (давньоукраїнського) населення, на присутність якого тут вказували історики різних держав. Це ймовірно були нащадки уличів, для яких також провідною галуззю господарства було скотарство. Частка руського компоненту в процесі просування пастушого населення на північ, у Східні Карпати, постійно збільшувалася, а десь на рівні мармароського передгір'я (у гірській місцевості – на північній межі масиву Свидівця), уже становила більшість, про що свідчить різке зменшення оронімів тюркського та романського походження. Такі трансформації могла зумовлювати і *поступова асиміляція в*

[10] *Тиводар М. П.* Етнічні традиції у скотарстві // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Т. 2. Львів, 2006. С. 52–124.
[11] Там само, С. 52–124.
[12] *Вовк Ф.* Студії з української етнографії та антропології. К.: Мистецтво, 1995. – С. 218.

давньоукраїнське мовно-культурне середовище пастухів-«волохів» південнослов'янського походження. Інтеграції цих груп (південнослов'янських та руських) сприяли спільність церковно-слов'янського обряду, високий рівень політичних і культурних традицій руського населення, адже Галицько-Волинське князівство було у цьому регіоні однією з впливових розвинутих держав. Отже, *основу пастухів-волохів, які прийшли в Східні і Західні Карпати, складали тісно поєднані південнослов'янський та руський (давньоукраїнський) компоненти з незначними домішками романського та тюркського населення.*

«Волоське» *перегінне напівкочове тваринництво* помітно відрізнялося від осілого давньоукраїнського прикарпатського і закарпатського, для якого найбільш характерними були *відгінно-пастівницьке скотарство в умовах життєдіяльності сільської громади*, яке було пов'язане з толоко-царинною системою землеробства[13]. Але попри різні соціальні відмінності на смузі контактів цих двох груп людності було започатковано й низку культурно-господарських взаємовпливів, чому сприяла мовно-релігійна (церковнослов'янська) близькість. Цей соціально-господарський обмін особливо позитивно позначились на культурі й побуті напівкочівників-скотарів. Разом з тим і деякі їхні традиції вплинули на українське скотарство, насамперед відгінно-полонинське. На пізніший перехід пастухів-волохів до осілого скотарства позначився і той факт, що з початку XV ст. умови пастушого перегінного тваринництва ускладнились з огляду на поступову приватизацію полонин. Тому вже у Трансільванії значна їх частина перейшла на осілий спосіб життя.

До різних районів Східних Карпат посезонно доходив і неслов'янський «волоський» пастівницький рух, що відобразилось в оронімії, зокрема, масиву Чорногори, де, окрім слов'яно-українських назв, зустрічається низка тюркських та романських. Його присутність підтверджує і повторення назв вершин (кілька варіантів «менчулів», «петросів» та ін. на території сучасної Румунії та України).

В контексті заселення Східних і Західних Карпат наголосимо, **що колонізаційний рух неосілих пастухів мав вкрай обмежений поселенсько-формуючий характер.** Тобто *в результаті цієї пастушої міграції могли виникати здебільшого не постійні, а лише тимчасові поселення*. Виняток становили лише окремі села високогір'я південної частини Українських Карпат. Водночас різні групи «волоського» пастушого населення так чи інакше поповнювали склад населених пунктів, заснованих вже *осілими русько-українськими мігрантами впродовж XIV–XVII ст.* При цьому якихось культурних бар'єрів між двома групами населення не могло виникати, бо і осіле населення, і велика більшість пастушої людності уже в основному

[13] *Тиводар М. П.* Етнічні традиції у скотарстві // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Т. 2. Львів, 2006. С. 52 – 124.

були спорідненими у мовно-культурному аспекті, об'єднуючись навколо руської (давньоукраїнської) традиції, але відрізняючись деякими особливостями одягу та традиційного господарства.

Поряд з міграціями на північ напівкочової пастушої людності, роль якої у формуванні мережі поселень, як уже зазначалося, була обмеженою, низка історичних фактів засвідчує і *процес переселення з т. зв. «волоських» земель в Східні Карпати осілого населення*, яке вже мало більш суттєве значення в закладанні населених пунктів. Перші згадки про переселення населення з історичної Мармарощини, яка розвивалася в тісному взаємозв'язку з Північною Трансільванією, у Прикарпаття припадають на XIII ст., тобто ще на час Галицько-Волинської державності. Це стосується насамперед згадки польським хроністом Б. Папроцьким (1543–1614) про приєднання у 1236 році до війська короля Данила Галицького загону рицарів на чолі з мармароським воєводою Гуйдом, який, очевидно, був спорідненого з русинами походження і належав до роду Драго-Сас[14]. Ці військовики показали себе з якнайкращого боку, і король взяв їх на службу для забезпечення оборони прикордонних районів. Отже, вище назване історичне посилання вказує на дві обставини: 1) проблему пошуку професійних військовиків для облаштування прикордонних оборонних пунктів тодішньої Галицько-Волинської Русі та 2) наявність на півдні сучасного Закарпаття та в північній Трансільванії значної кількості слов'янського населення, задіяного в обороні Угорського королівства від вторгнень з Півдня, яке могло ідентифікувати себе як русини. Причому *ототожнення значної частини слов'янського населення з русинською етнічністю на цій території має довгу передісторію і, вірогідно, пов'язане не лише з впливами Київської Русі.*

Трансільванія (Залісся, Семигород, Семиграддя) та особливо її північна частина, Мармарощина, у XIII–XIV ст. була особливим районом міжетнічних контактів, адже тут проживало слов'яномовне, тюркомовне, романомовне, угромовне та німецькомовне населення. Слов'яни в Трансільванії були різного племінного походження і, за даними середньовічних джерел, які навів І. Франко[15], становили на той час значну частку всього населення. Незважаючи на відносну віддаленість, слов'яно-руський ареал в Трансільванії був пов'язаний з усією смугою руських (давньоукраїнських) поселень Підкарпаття, багато з яких на цій території сформувалися ще в часи племінних держав. Слов'янський компонент Трансільванії поповнила й імміграція південнослов'янського населення з Балкан впродовж XII–XIII ст.

На присутності давньоукраїнської людності в Трансільванії наголошувало багато наступних дослідників, зокрема, і М. Грушевський, який на початку XX ст. констатував: «В Семигороді вже нема русинів, вони «згинули»,

[14] *Paprocki B.* Herby rycerstwa polskego. Krakow, 1858. – 923 s.
[15] *Франко І.* Причинки до історії України-Русі. Руське плем'я в Заліссі / Зібр. творів у 50 тт. Т 47. К.: Наукова думка, 1986. – С. 517 – 547.

можна сказати, на нашій пам'яті. Ще на початку XIX ст. мали бути їх останки. Слід русинів зостався тут тільки в численних хоро- та топографічних назвах …, мадяризованих, румунізованих, германізованих… Oroszi, Oroszfalva, Oroslugy, Rusesti, Russielu, Russdorf, Rusz і т. п.». Так само, на думку українського історика, «експлуатація соляних і рудних багатств Семигородських гір іде від слов'янських осадників: окно, баня, сольник – слов'янські назви…». Важливо, що М. Грушевський однозначно наголошував, що «той слов'янський елемент був українським»[16]. Цікавився Трансільванією й І. Франко (для позначення цієї історичної області він вживав назву Залісся), що ймовірно пов'язано з впливами М. Драгоманова, який вважав, що його рід походить з цього регіону. Рецензуючи працю М. Грушевського, український письменник і вчений навів ще більше аргументів та джерел щодо наявності у недалекому минулому окремої гілки русинського населення у Трансільванії[17]. Важливо, що головне місто Трансільванії мало у IX–XI ст. слов'янську назву Білград, яку пізніше латинізували як Альба-Юлія (ця назва міста зберігається і по сьогоднішній день). З історично-генетичного погляду русини (українці) Трансільванії могли бути нащадками уличів, тиверців, т. зв. бродників і берладників, яких кочові тюркські народи витіснили з причорноморських степів, а також білих хорватів, які опинилися на цій території в результаті угорської колонізації Підкарпаття. Ці групи населення уже були поєднані спільною русинською ідентичністю, але виділялися деякими етнографічними відмінностями, у тому числі й характером традиційного господарства. Зокрема, для нащадків уличів, як степового племені, провідною галуззю було тваринництво, для білих хорватів, як лісостепової людності, – землеробство, на що опосередковано вказують і писемні джерела.

Слов'яни, у тому числі й русини, Трансільванії мали політичне самоврядування, а на їхню соціально-військову структуру, зокрема, формування рицарського (шляхетського) стану, суттєво вплинули колоністи з Саксонії (це могли бути як етнічні німці, так і лужицькі серби), які прийшли в Трансільванію в XII ст. Внаслідок цього тут сформувалося немало слов'янських шляхетських родів, які пізніше в результаті міграцій розійшлися по всій Центральній і Східній Європі. Так само давнє руське право у межах Трансільванії і Мармарощини вже було адаптоване до нових політико-правових реалій цього регіону, зокрема, в контексті впливів німецького права, а також і правовідносин південно-слов'янської людності, яка прибувала сюди з XII ст. На деяку трансформацію руського права вплинули й особливі економічні умови, зокрема, брак земельних ресурсів для розвитку землеробства, що загалом визначало пріоритетність тваринництва. Але все ж *адаптовані до нових економічних і політичних умов правовідносини давньоукраїнського*

[16] *Грушевський М. С.* Історія України-Руси. Т. 1. Львів, 1904. С. 196 – 198.
[17] *Франко І.* Причинки до історії України-Русі. Руське плем'я в Заліссі / Зібр. творів у 50 тт. Т 47. К.: Наукова думка, 1986. – С. 517 – 547.

та південнослов'янського населення у Семигороді визначалися принципами руського права, що відобразилось і у слов'янських назвах основних владних посадовців та територіальних підрозділів (князь, крайник, країна). Пізніше ці тісно поєднані правовідносини руського населення та мігрантів з Балкан, насамперед південнослов'янської людності, поширилися на територію Молдови та різних частин Карпатського регіону під назвою «волоське право». Отже, загалом можна зробити висновок, що т. зв. волоське право стало синтезом основних принципів руського права та правовідносин південнослов'янського населення. Ідентифікувати це право лише з традиціями романських «волоських» пастухів, як це робили у минулому деякі польські правознавці, нема підстав, адже *важко припустити, що неосіле романомовне пастуше населення могло сформувати систему правовідносин щодо закладання і життєдіяльності постійних поселень та ще й з поділом на територіально-адміністративні підрозділи (країни), названі до того ж, по-слов'янськи.*

Незважаючи на соціально-політичний тиск німецьких та угорських домінуючих верств, слов'яни-русини Трансільванії тривалий час володіли повнотою соціальної структури, зокрема в контексті поширення провідних прошарків суспільства, що давало змогу зберігати культурну самобутність. Попри інтенсивність етнокультурних зв'язків, асиміляційні процеси в цьому історичному регіоні відбувалися досить повільно.

Однозначно слов'янського походження були й представники багатьох шляхетських родів, насамперед роду Драго-Сас, який пізніше зіграв суттєву роль в процесах переселення в галицьке Прикарпаття і Карпати. В переліку імен представників провідних верств Трансільванії та Мармарощини є багато таких, які характерні лише для слов'ян (Богдан, Балк, Драгомир, Татомир, Мирослав та ін.). Іншим підтвердженням слов'янського походження мармароських воєвод є грамота, видана ними на підтвердження прав Грушівського монастиря, написана церковно-слов'янською мовою[18]. Дискусійним є лише питання про їхнє племінне походження (біло-хорватське (руське), серболужицьке чи південно-слов'янське). Посилання на те, що слово «сас» в польській і угорській мовах вказує на етнонім саксонець не спростовує, а також опосередковано засвідчує слов'янську сутність роду, адже, скажімо, в саксонському середовищі носити прізвисько «саксонець» не було сенсу. На це вказують і такі сучасні аналогії: наприклад, серед етнічних угорців багато носіїв прізвища «русин», «словак» і т. д., серед етнічних українців – прізвища «москаль», «литвин», «мадяр» тощо. Ці прізвища лише засвідчують або деякі спільні ознаки їхніх носіїв з представниками відповідних етносів, або певні уявлення про їхнє походження.

[18] *Орос О.* Грушівський монастир і початки книгодрукування в Європі. Житомир: ОП «Житомирська облдрукарня», 2008. – С.8.

З слов'янською політичною організацією Мармарощини пов'язані й початки державності Молдови, яку згодом також у широкому розумінні почали в Польському королівстві та Речі Посполитій ідентифікувати як «волоську» землю, оскільки туди разом із слов'янським населенням з Трансільванії та Валаського князівства впродовж XIV ст. перейшла значна частина романського населення, яке згодом, вже у наступному столітті, у цій країні склало більшість. Так, саме мармароський воєвода Драгош у 1351–1353 роках став першим автономним (у складі Угорської держави) правителем Молдови, а інший мармароський воєвода з того ж роду, Богдан, проголосив у 1359 році незалежність Молдавської держави. Однозначно, що перші правителі Молдови були слов'янами, і власне слов'янська династія була першою у Молдовському князівстві. Подальше формування політичної структури цієї держави визначалося насамперед традиціями Галицько-Волинської Русі, під політичним впливом якої ця територія перебувала з XII до середини XIII ст. Це стосується і назви правителя (господар)[19] та низки управлінських посад і соціальних станів (бояри), і поширення руської (давньоукраїнської) мови як спочатку єдинодержавної, а потім – другої державної (поряд з молдавською). На півночі Молдови тривалий час, аж до середини XV ст., зберігалась така руська самоврядна територіальна одиниця як Шипинська земля, а на півдні були розселені бродники і берладники. Ю. Гошко припускав, що після інкорпорації Галичини Польським королівством в Молдову могла переселятися й деяка частина галицьких провідних верств[20]. За даними деяких сучасних молдавських істориків русинське (давньоукраїнське населення) ще на початку XV ст. становило близько 40 відсотків від усієї людності Молдови, а у її північній частині – велику більшість[21]. До т. зв. «списку руських міст далеких і ближніх» згідно з Воскресенським літописом включено і такі міста Молдови кінця XIV ст. як Черн, Яський Торг, Романів Торг, Німеч, Сучава, Серет, Баня, Чечунь, Городок над Черемошем[22]. З огляду на етнічний склад населення та особливе культурне обличчя, Молдову в тодішній Європі трактували як Русо-Влахія[23]. Російський історик Г. Вернадський (син академіка В. І. Вернадського) ідентифікував молдовську державу того періоду як Молдавська Русь[24]. А на думку українського історика С. Семенюка, «історія

[19] *Ісаєвич Я.* До історії титулатури володарів у Східній Європі // Княжа доба. Історія і культура. Львів, 2008. С. 23 – 34.
[20] *Гошко Ю. Г.* Звичаєве право населення Українських Карпат і Прикарпаття XIV–XIX ст. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. – С.33.
[21] *Суляк С.* Молдавская Русь / Русин, 2010. №2. С. 10 – 18.
[22] Полное собрание русских летописей. Т. 7. Летопись по Воскресенскому списку. Спб: типография Эдуарда Праца, 1856. – 345 с.
[23] *Скочиляс. І.* Галич після Галича: Пониззя (Русо-Влахія) у XII–XIV ст. та утворення Молдавського князівства // Княжа доба: історія і культура. Львів, 2011. Вип. 5.
[24] *Вернадський Г.* Начертание русской истории Спб: Лань, 2000. – С.32.

князівства, яке створив Богдан, заслуговує ретельного вивчення, адже українська за своє суттю державність тут проіснувала чи не найдовше»[25].

Виділяючись наявністю значної кількості слов'яно-руської (давньоукраїнської) людності, і Трансільванія, і Молдова, з огляду на низку об'єктивних і суб'єктивних суспільно-політичних передумов, стали, починаючи з XIII ст., осередками її еміграції в північному напрямі, яка якраз і вплинула суттєво на заселення гірських карпатських масивів, але разом з тим призвела до поступової романізації цих історичних областей. Підтвердженням масової міграції руського населення Трансільванії на північ є і той факт, що уже в XIX ст., за словами М. Грушевського, на цій території руського населення майже не залишилось[26]. Але важко погодитись з висновком видатного історика, що воно асимілювало, так само як і з сформованим у середовищі науковців негативним стереотипом про «легкість» асиміляції українців. Насправді русинське (давньоукраїнське) населення в природних умовах в іноетнічне середовище завжди асимілювало дуже повільно. Це могло відбуватися лише у випадку застосування усього комплексу насильницьких дій, які на сьогодні вписуються в поняття етноцид. *Тому логічно зробити висновок, що русинське (давньоукраїнське) населення Трансільванії і Молдови не асимілювало, а якраз переселилося у гірські райони Східних і Західних Карпат.* Опосередковано підтверджує такі висновки і той факт, що, за словами російського історика-слов'янознавця О. Кочубинського, вже у першій половині XVI ст. русинів у Семигороді було дуже мало[27]. Так само різко зменшилась впродовж XV–XVI ст. і частка руського (давньоукраїнського) населення Молдови, яке зберегло більшість лише в межах Буковини, активно заселяючи при цьому гірську місцевість сучасних Покутсько-Буковинських Карпат.

Первинним важливим етапом у процесі міграції з т. зв. волоських земель (Трансільванії, Південної Мармарощини і Молдови) слов'яно-руського населення на північ, як уже зазначалося, було переселення вихідців з військового стану, які здебільшого належали до роду Драго-Сас (сюди слід включити і т. зв. «березунів» сучасного Косівського району), і стали в Галицько-Волинській державі князівськими дружинниками, а пізніше, в Польській державі, – шляхтою. Спочатку основним місцем їхнього розселення були оборонні пункти на пограниччі Галицько-Волинської держави та на важливих шляхах сполучення. Краєзнавець М. Терлецький також наголошує на їхньому зосередженні в Передкарпатті в районі соляних промислів, які мали для Галицько-Волинської держави стратегічне значення[28]. Іншим важливим ареалом розселення драго-сасівських родин були князівські землі Самбірської

[25] *Семенюк С.* Історія українського народу. Львів: Апріорі, 2010. – С. 112.
[26] *Грушевський М. С.* Історія України-Руси. Т. 1. Львів, 1904. С. 196 – 198.
[27] *Кочубинський Ф. Ф.* Частные молдавские издания для русской школы (библиграфические заметки) // Журнал министерства народного просвещения, 1875. Ч. CLXXIX. С. 51.
[28] *Терлецький М.* Часопростір роду Драго-Сасів. Львів: Сполом, 2012. – С. 152.

волості, які пізніше в Польському королівстві стали «королівщинами». Спочатку опорними центрами їхнього розселення тут були передгірські оборонні пункти, розміщені біля сучасних сіл Кульчиці, Бачина, Городище, Сілець, Березів. Низка дослідників аргументовано підкреслює і їхню важливу роль як осадників у наступному закладанні сіл вже у гірській частині. Зокрема, історик Ю. Гошко висловив припущення, що основу осадників (засновників сіл) склали князівські дружинники[29]. Краєзнавець В. Кобільник вказував на зв'язок між районами концентрації дрібної галицької шляхти та поширенням оборонних городищ в Передкарпатті ще у князівський період[30]. Причому він та деякі сучасні краєзнавці, зокрема, Б. Комарницький, стверджують про те, що оборонні драго-сасівські пункти князівського періоду існували вже і у гірській місцевості сучасних Сколівського, Старосамбірського й Турківського районів, трансформувавшись пізніше в сільські поселення. Важливо, що Б. Комарницький висловлює оригінальне і дуже суттєве для розуміння механізмів заселення припущення про *повторні міграції осадницьких родин, посилаючись насамперед на поширення однойменних сіл*[31]. У цьому ж контексті М. Терлецький вказує на те, що і низка сучасних назв місцевостей Трансільванії (Бозна, Драгна, Гладна, Колна, Лозна, Радна, Тарна, Златна) відповідають українській етимології і співзвучні з деякими українськими поселеннями та відсільними драго-сасівськими прізвищами[32]. Отже, враховуючи підходи названих дослідників, **південна колонізація в Галичину впродовж XIII – поч. XIV ст. відбувалося за схемою: вихідці з Трансільванії і Мармарощини спочатку закладали оборонний населений пункт в рівнинній частині Галичини чи Волині (в передкарпатській, південній (покутській), східній (подільській), північній (волинській) чи західній (надсянській) прикордонних смугах, а також і на перетинах вузлових шляхів), іноді даючи йому назву, споріднену з назвою своєї рідної місцевості, а пізніше, користуючись князівськими (королівськими) привілеями, закладали вже нові населені пункти в гірській місцевості, часто з такою ж назвою.** Такі розселенські тенденції можна простежити на прикладі однойменних поселень: Грабовець (з такою назвою є села в теперішньому Тернопільському, Стрийському, Богородчанському і Сколівському районах), Корчин (з такою назвою є села у теперішньому Радехівському, Костопільському і Сколівському районах), Кропивник (у Калуському, Долинському і Дрогобицькому районах), Лімна (тепер неіснуюче село в гміні Бірча Перемишльського повіту, Республіка Польща, і в Турківському районі), Майдан (у Тисменицькому, Жовківському, Міжгірському і Дрогобицькому райо-

[29] *Гошко Ю. Г.* Населення Українських Карпат XV–XVIII ст. Заселення. Міграції. Побут. – К.: Наукова думка, 1976. – С. 33.
[30] *Кобільник В.* Походження карпатської і підкарпатської шляхти // Новий час. – 1936.- Ч. 105. С. 6.
[31] *Комарницький Б.* То землиця рідна // Електронний ресурс. Режим доступу: / http: // www. alebest.ru/.
[32] *Терлецький М.* Часопростір роду Драго-Сасів. Львів: Сполом, 2012. – С. 109.

нах). Б. Комарницький показує рух «драго-сасівських» поселенців-мігрантів з прикордонних рівнинних територій у гірські також і на прикладах таких населених пунктів, як Турка (село Коломийського району і місто Турка Львівської області), (Висоцьк Любомльського району Волинської області і Висоцьке Турківського району), а також сіл Беньова, Дзвиняче, Завадівка, Комарники, Кривка, Спас, Турочки, Яблунька, Явора та ін.[33] Разом з осадниками сіл і їхніми родичами в Карпати рухалось і деяка частина населення з Прикарпаття, Поділля та Волині, тобто українська людність різних регіонів. Показово, що велика більшість цих назв поселень були слов'янського походження і лише окремі – ймовірно тюркського, що можна пояснити інерційним впливом протоболгарських, аварських чи половецьких назв місцевостей на Середньому Дунаї та в Трансільванії. Отже, наявність однойменної чи подібної топоніміки свідчить про напрям та характер заселення. На думку Б. Комарницького, у XIV столітті, наприкінці князівського періоду, на території Галичини вже було 500 «сасівських» осад.[33] Географія української дрібної шляхти XVIII–XIX ст.[34], більшість якої була слов'янського трансільванського походження, також опосередковано відображає деякі тенденції розселення мігрантів з Трансільванії і Середнього Дунаю.

З XV ст., вже у період перебування Галичини в складі Польського королівства, розпочався наступний етап масового переселення в Східні і Західні Карпати осілого руського (давньоукраїнського) населення, який уже мав вирішальний характер на формування мережі поселень в гірських районах Північно-Східних і Східних Карпат. Основними причинами були: 1) воєнно-політичний тиск Османської імперії та його васалів, відчутний і в Причорномор'ї, і на Середньому Дунаї, і на Поділлі, і на Балканах; 2) ускладнення внутрішньополітичної ситуації в Угорщині, у тому числі й Трансільванії, а також і в Молдові; 3) прагнення урядовців та великих землевласників в Польському та Угорському королівствах до одержання додаткових прибутків внаслідок закладання нових сіл та освоєння гірських територій. Зокрема, міграція руської (давньоукраїнської) людності Трансільванії та Мармарощини на північ у Східні і Західні Карпати була зумовлена збільшенням дискомфортних передумов, які торкнулися усіх сфер його життєдіяльності. Так, в ході боротьби за владу різних угрупувань в Угорщині XIV–XV ст. то посилювалась, то послаблювалась протидія з боку держави збереженню церковно-слов'янського обряду, характерним також стало обмеження прав православного населення. Водночас погіршувалось і його воєнно-політичне та соціально-економічне становище в процесі наступу Османської імперії, особливо після поразки об'єднаного християнського війська під Варною у 1444 році, та зміцнення позицій німецьких колоністів й католицької людност-

[33] *Терлецький М.* Часопростір роду Драго-Сасів. Львів: Сполом, 2012. – С. 109.
[34] *Сливка Л.* Галицька дрібна шляхта в Австро-Угорщині (1772 – 1914 рр.). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. – С. 67.

ті загалом. Ці та інші обставини підштовхували русинів до заселення гірської місцевості Угорського королівства та його еміграцію на територію Речі Посполитої, де великі землевласники при закладанні сіл «кликали на волю» вихідців з Трансільванії. Одним з чинників сприяння еміграції русинів-українців з Трансільванії і Молдови було усвідомлення того, що вони переходять не на невідомі чужинецькі землі, а на культурно споріднені території.

Міграції руського (давньоукраїнського) населення з Трансільванії на північ набули масового характеру на початку XV ст., коли Угорському королівству вдалося розширити його межі, у тому числі й завдяки приєднанню значної частини Західних Карпат (сучасні гірські масиви Словаччини й Чехії). В інтересах королівської влади та великих землевласників було заселити і освоїти ці новоприєднані гірські райони, що проявилася, зокрема, у наданні населенню Трансільванії, насамперед слов'яно-руському, як найбільш зацікавленому в еміграції, різних привілеїв щодо закладання поселень в гірській місцевості Східних й Західних Карпат. Результатом такої політики стало розширення мережі сіл, що потягнулися закарпатською гірською частиною суцільним клином від долини Тиси аж до Татрів. Частина мігрантів-русинів переходила кордон і проникала в гірські райони Польського королівства, де також були дуже сприятливі передумови для нових поселенців, оскільки вони на деякий час звільнялися від податків. Показово, що такі звільнені на певний час (10–20 років) від оподаткування поселення і на території Західних Карпат (у складі Угорського королівства), і в північній частині Східних Карпат (у складі Польського королівства) часто називали по-українськи «воля». Одне з сіл[36] мало назву Матяшова Воля, прямо вказуючи на організаційну роль угорського короля Матяша (Матвія Корвіна) (1443–1490) в заселенні цієї території. Слово «воля» є в назвах і багатьох сучасних сіл етнографічної Лемківщини та Бойківщини. Водночас подібні поселення у південній частині східних Карпат називали вже іншими українськими словами з подібним значенням – «слобода», «слобідка», що вказує на українське, але субетнічно різне, походження мігрантів. Зауважимо, що це загалом було організоване переселення, і основу переселенців складало осіле населення, яке, віддаючи перевагу тваринництву, активно займалося й землеробством. Безперечно, до мігрантів-русинів могли приєднуватись і напівкочові, дуже рідко іноетнічні, групи пастушого населення, але їхня частка була мізерною. Показовим є той факт, що деякі романомовні групи, які опинилися в Українських Карпатах в ході цього переселення, і в сучасних умовах проживають в кількох селах Перечинського району Закарпатської області (найбільше скупчення – в селі Порошково), самоідентифікуються як «волохи», зберігаючи до сих пір рідною румунську мову[35]. Це ще раз свідчить про те, що *якби т. зв. волоське насе-*

[35] Це село було виселене в результаті операції «Вісла» у 1947 році

[36] Волохи в Україні. // Вікіпедія. Електронний ресурс. Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/

лення цієї хвилі міграцій в своїй основі було романомовним, то воно б таким і залишилося на наступні століття, що є ще одним аргументом для розуміння руської (давньоукраїнської) мовно-культурної сутності мігрантів. На практичну неможливість в тодішніх умовах швидкої асиміляції романомовного населення, особливо в україномовне середовище, яке само зазнавало асиміляційного тиску з боку польської та угорської культурних традицій, вказувало і вказує низка авторитетних істориків та етнологів, зокрема, Ю. Гошко, М. Тиводар та ін.

Нову хвилю переселення руського населення Трансільванії на північ спричинив і перехід Трансільванського князівства під зверхність Османської імперії, що відбулося після битви під Мохачем (1526 рік). Цей міграційний поштовх також простежується на хроніці закладання нових гірських сіл на території сучасного Закарпаття. Отже, внаслідок кількох хвиль еміграції руського (давньоукраїнського) населення в Трансільванії вже у XVIII ст. майже не залишилось. Однак, як зазначає С. Семенюк, «Семигородська і Волоська Русь не зникли без сліду, а трансформувалися в численні етнічні анклави, більшість яких розташована на території сучасної Чехії та Словаччини»[37]. Тобто йдеться про суцільний, найбільш західний, масив української етнічної території, який переходить в район розселення такої сучасної етнографічної групи, як *гуралі*, включаючи також й поодинокі етнографічні райони в гірській Моравії.

Відзначаючи поселенсько-формуючу роль міграцій з Трансільванії та території, що на межі середнього й нижнього Подунав'я, і в освоєнні етнічно української частини Західних Карпат впродовж XV–XVII ст., зазначимо, що заселення цієї території відбувалося і під впливом інших міграційних рухів. Тобто мережа сучасних українських поселень на території Лемківщини формувалася і під впливом переселень з Прикарпаття та Підкарпаття, які проходили вздовж рік. Про це також свідчить поширення однойменних поселень в Західних Карпатах, Східних Карпатах та Прикарпатті, наприклад, місто Свидник у теперішній Словаччині (Пряшівський край), село Свидник у теперішньому Турківському районі та місто Свидник на території сучасної Польщі (Люблінське воєводство), м. Ряшів (воєводське місто в сучасній Польщі і таке ж село в Бардіївському окрузі Словаччини), м. Пулави (теперішнього Люблінського воєводства і таке ж колишнє лемківське, виселене у 1947 році), село Лішня Дрогобицького району і лемківське село Лішня, також виселене у 1947 році.

На початку XV ст. посилилась і міграція в Галичину руського (давньоукраїнського) населення з Молдови. Про масовість переселення свідчить, зокрема, низка історичних документів, наведених Ю. Гошком,: а) скарга молдовського господаря про те, що землевласники Польського королівства

[37] *Семенюк С.* Історія українського народу. Львів: Апріорі, 2010. – С. 122.

всупереч домовленостям приймають втікачів з Молдови, б) угода між молдавським господарем та польським королем про видачу втікачів з Молдови в Галичину та ін[38]. Певну організаційну роль у переселеннях з Молдови могли зіграти нащадки колишніх галицьких бояр. Характеризуючи цей рух, також слід наголосити, що це здебільшого були переселення людності, яка хоча і віддавала перевагу скотарству, але вела осілий спосіб життя. Міграційний потік з Молдови найбільше вплинув на заселення південної галицької частини Східних Карпат. Основним ареалом заселення цього населення стали Покутсько-Буковинські Карпати, Чорногора й Горгани. Як дослідили П. Сіреджук та В. Фриз на прикладі Галицької Гуцульщини в XIV–XV ст. велика більшість прізвищ й імен перших поселенців в селах цієї території була українською[39]. Разом з тим, на їхню думку, «в XIV–XV ст. на території Галицької Гуцульщини проживала деяка частина волоського населення, але це могли бути поодинокі сім'ї або чоловіки-волохи, які з огляду на ті чи інші обставини прижилися в тому чи іншому селі. Якогось особливого впливу на процеси заселення краю, на розвиток господарської діяльності, тим паче на трансформації матеріальної і духовної культури місцевого населення вони, очевидно, не мали»[40]. Отже, і в межах південної Галичини основу засновників сіл в гірській місцевості склало осіле давньоукраїнське населення. Однак, з огляду на географічне положення цієї частини Східних Карпат, більш високогірний характер рельєфу тут порівняно більшим був вплив й пастушої міграції, яка переважно поповнювала села, засновані постійними мігрантами, хоча в окремих випадках могла зумовлювати утворення й деяких невеликих високогірних сіл.

Дещо іншим, порівняно з районами Низьких Бескидів, Покутсько-Буковинських Карпат та Свидовецько-Чорногірського масиву, було співвідношення мігрантів в процесі заселення впродовж XV–XVII ст. північної галицької частини Східних Карпат (сучасні Турківщина, Сколівшина, Старосамбірщина, частково Дрогобиччина, Болехівщина). Тут опорними центрами розселення в гірську місцевість стали колишні оборонні пункти Прикарпаття (Кульчиці, Бачина, Городище, Сілець), а також інші села, де була зосереджена дрібна шляхта (колишні дружинники), яка діставала право на закладання нових сіл[41]. І хоча більшість з них, а також і їхні родичі, були у минулому трансільванського походження, все ж основу переселенців у Східних Бескидах та Стрийсько-Сянській Верховині склали вихідці з рівнинних частин Галичини, а також з Волині і Поділля. Допливало туди і осі-

[38] *Гошко Ю. Г.* Звичаєве право населення Українських Карпат і Прикарпаття XIV–XIX ст. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. – С. 28.
[39] *Сіреджук П., Фриз В.* Чи була волоська колонізація українських Карпат? // Дзвін, 1992. - №3-4. С. 142 – 144
[40] Там само.
[41] *Гошко Ю. Г.* Населення Українських Карпат XV–XVIII ст. Заселення. Міграції. Побут. – К.: Наукова думка, 1976. – 203 с.

ле та пастуше населення з Мармарощини та Молдови, що відобразилось у топоніміці поселень (села Волосянка, Молдавсько). Про міграційний потік з Підкарпаття також свідчить і поширення однойменних чи подібних за назвою сіл, наприклад (Гусний Великоберезнянського району Закарпатської області і Гусне Турківського району Львівської області, Ільниця Іршавського району Закарпатської області й Ільник Турківського району Львівської області та деякі ін.). Переважання осілого населення в заселенні цієї частини Українських Карпат підтверджують його давні землеробські традиції, які навіть поєднувались з архаїчною обрядовістю. З цього приводу український етнолог С. Павлюк вказує, що «в грамотах польського уряду, які видавали солтисам на заснування чи відновлення поселень на Сколівщині й Турківщині (галицька частина Бойківщини), у XV та особливо XVI ст., зустрічаємо вже значні розміри орної землі, якими наділялася сільська адміністрація»[42]. До давньоукраїнського населення в окремих випадках великі землевласники могли долучати і групи полонених, насамперед татар, що також знайшло відображення в мікротопоніміці різних місцевостей Галичини. З XVI ст. осідало в гірських карпатських поселеннях і єврейське населення, а на території Гуцульщини – вірмени та окремі представники інших етнічних спільнот[43].

Осадним правом при закладанні сіл у більшості випадків, насамперед в т. зв. королівщинах, було так зване «волоське» право, яке відповідало традиціям та соціально-економічним умовам проживання руського населення в Трансільванії та Молдові і цілком було адекватне умовам гірської місцевості. Водночас назва цього осадного права і стала головно чинником дезорієнтації щодо етнічного складу поселенців. Саме на цій обставині і відбулося найбільше фальсифікацій щодо неукраїнського характеру цих населених пунктів. Невідповідність назви етнічному характеру поселення відразу зауважив М. Грушевський, за словами якого «імена цих волохів чисто руські»[44]. На основі іншого історичного документу він зазначає, що «волоські села управлялися руським правом»[45]. Це свідчить про те, що переселенці-русини з Трансільванії, а пізніше і з Молдови, фактично переносили на новоосвоєні землі традиційні для своєї місцевості правовідносини, в основі яких було давньоруське право. Про це свідчить і тісна тотожність звичаєвого права українських поселень у гірській місцевості та у суміжних рівнинних районах. На думку Р. Шандри, «під назвою «волоське право» діяв різновид

[42] *Павлюк С. П.* Аграрні традиції // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Т. 2. Львів, 2006. С. 11 – 56.
[43] *Сіреджук П., Фриз В.* Чи була волоська колонізація українських Карпат? // Дзвін, 1992. - №3-4. С. 142 – 144
[44] *Грушевський М. С.* Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин Західної України (1361 – 1536) // ЗНТШ. – Львів, 1906. Т. 63. С. 17.
[45] Там само.

українського звичаєвого права[46].Один з перших українських дослідників «волоського» права, В. Інкін, вживав назву «українсько-волоське право»[47]. Спорідненість між волоським і звичаєвим руським правом проявлялася і у ролі громади у прийнятті рішень, і у питаннях судочинства, і деяких юридичних процедурах, зокрема, у підходах до розшуку злодіїв (т. зв. «гонінні сліду»). Є низка спільних рис і щодо порядку оподаткування, хоча з огляду на переважання тваринницької спеціалізації гірського населення помітними є тут і різні відмінності. Деякі впливи німецького права на т. зв. волоське, на які вказувало низка науковців, можна пояснити територіальною близькістю руських та німецьких поселень у Трансільванії, яка зумовлювала різний соціально-правовий взаємообмін.

Внаслідок унікального поєднання складу різних груп осілих мігрантів (русинів-українців), які прийшли в Карпати чи з т. зв. волоських земель (Середнього Дунаю, Молдови, Трансільванії), чи з рівнинних прикарпатських і підкарпатських територій, з окремими групами пастушого слов'яноруського населення і сформувалися в особливих гірських умовах унікальна карпатська традиційна культура та характерні етнографічні особливості населення українських етнографічних районів Карпат, які склали новий пласт загальноукраїнської культури та висвітлили нові її грані. Південна колонізація стала також чинником більшого культурного поєднання українського етносу з південними та західними слов'янами. **Співвідношення різних груп переселенців з півдня, півночі, заходу і сходу (ще раз наголосимо, що це було у великій більшості руське (давньоукраїнське) населення), а також усталення характерних рис традиційного господарства й традиційної культури під впливом різних природних умов й вплинуло найбільше на формування українських карпатських етнографічних груп (бойків, лемків, гуцулів)**. Руський (давньоукраїнський) етнічний субстрат, як домінуючий в процесах південної колонізації, зумовив також і виділення етнографічної групи *гуралів*, яка в ході тривалих і складних етнічних процесів в умовах іноетнічного колонізаційного та культурного тиску, територіальної віддаленості від інших українських етнічних земель стала складовою польського та словацького етносів. Це стосується і окремих етнографічних ареалів Моравії (Моравська Волощина), які традиційною культурою відрізняються від інших моравських районів.

У мовному аспекті, попри різноманітність діалектів, спільним для українських карпатських етнографічних груп є насамперед поширеність архаїчних праслов'янських та давньоруських форм і зворотів, особливості вимови,

[46] *Шандра Р. С.* Волоське право та особливості його застосування на українських землях (XIII – XVIII ст. ст.): автореф. дис. канд. юрид. наук. Львів, 2010.–С. 11.

[47] *Инкин В. Ф.* К вопросу о происхождении и эволюции волошского института «князя» (кнеза) в галицкой деревне XV–XVIII вв. // Славяно-волошские связи (сборник статей). – Кишинев, 1978.- С. 114 – 117.

наявність низки південнослов'янських лексем, яке поєднується з широким поширенням у фольклорі згадки про Дунай. Причому такі фольклорні матеріали зі посиланням на Дунай також мають прадавнє слов'янське коріння. Є лише окремі слова, запозичені з романських мов (магура, кичера), але вони лише відображають загальнокарпатський колорит. Причому в румунського населення Південних Карпат таких запозичень зі слов'янських мов, у тому числі й української, є значно більше. Спорідненість з українською традицією засвідчує і народна архітектура. Так, сучасний український етнолог Р. Сілецький, порівнюючи традиційне житло українців Карпат, українців рівнинних територій та румунського населення зазначає, що «система опалення народного житла українців Карпат за допомогою «варистої» печі як істотний елемент традиційної культури є ідентичною до української хати рівнинних теренів України. Водночас вона не має нічого спільного з відкритим вогнищем у румунському житлі. Крім того, в бойків, гуцулів і лемків, як і повсюди в Україні, побутували холодні неопалювальні сіни, тоді як в румунів вони опалювалися»[48]. Так само це стосується й інтер'єру традиційного житла, українських мешканців гірських районів, його забудови та планувальних форм поселень загалом, засвідчуючи факт їхнього творення осілим етнічно українським населенням. Водночас деякі іноетнічні, зокрема, німецькі, впливи на окремі особливості бойківської та лемківської забудови можна пояснити спільністю проживання русинів-українців та німецького населення в Трансільванії.

Отже, спільні і відмінні риси заселення зумовили з одного боку унікальність та єдність усієї української карпатської традиційної культури як складової усієї української культурної спадщини та, разом з тим, і окремі її районні відмінності. Зокрема, унікальність української етнографічної групи лемків визначили спільність тривалої соціально-економічної життєдіяльності переселенців XV–XVI ст. з Трансільванії (це були переважно нащадки уличів) та українських мігрантів вихідців з Перемищини, Сяноччини того періоду в особливих природних умовах Низьких Бескидів. На їхню традиційну культуру позначився культурно-асиміляційний тиск польської та словацької людності (і з півночі, і з півдня, і з заходу).

Бойківська етнографічна група формувалася переважно у межах Східних Бескидів та Стрийсько-Сянської Верховини. Субстратом її формування, поряд з різними слов'яно-руськими групами з Трансільванії і Середнього Дунаю (переважно біло хорватського походження), меншою мірою з Молдови, було в порівняно більшій мірі населення з рівнинних частин Галичини, Волині і Поділля. В процесі становлення культурної самобутності бойківської етнографічної групи можна простежити значно менше іноетнічних впливів.

[48] *Сілецький Р.* Традиційна архітектура // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Т. 2. Львів, 2006. С. 124 – 141

Яскрава самобутність гуцулів зумовлена як особливостями розміщення в найвищій частині Українських Карпат, яка мало придатна до землеробства, так і структурою міграційних потоків, серед провідне значення мало переселення слов'яно-руського населення з Молдови та Покуття (нащадки тиверців, бродників і берладників), так і доволі значний вплив пастушої неосілої міграції з Південних Карпат, тому у фольклорі гуцулів, попри домінування загально українського компоненту, помітними є праслов'янські, південнослов'янські, а також і окремі романські впливи.

Південна колонізація була одним з джерел формування української дрібної шляхти, яку первинно склали осадники сіл та їхні родини, діставши відсільні прізвища, і яка попри складні економічні умови, асиміляційний тиск все ж переважно зберігала руську (українську) ідентичність. Впродовж XV – XVII ст. вихідці з цього соціального стану поповнювали ряди козацтва, а окремі його представники навіть стали козацькими гетьманами (М. Жмайло, П. Сагайдачний). Враховуючи те, що осадники сіл, велику частку яких становили вихідці з т. зв. «волоських» земель, успадковували й інститут місцевого священика (спочатку це були православні священики, пізніше – греко-католицькі), то їхні нащадки, зокрема, родини Бачинських, Гординських, Грабовецьких, Ільницьких, Зубрицьких, Міхновських, Камінських, Кобилянських, Комарницьких, Красівських, Кропивницьких, Крушельницьких, Кульчицьких, Одрехівських, Сілецьких, Тарнавських, Терлецьких, Чайковських, Яворських та багато ін. [ ], склали значний прошарок спочатку церковної інтелігенції, а вже з XIX ст. – й світської, ставши зачинателями в розвитку української літератури, театру, живопису, особливо на теренах Західної України, а також відомими громадсько-політичними діячами загальноукраїнського значення.

Висновки:

1. Термін «волоська колонізація» вносить суттєву плутанину в розуміння етнічного характер переселень в Українські Карпати з півдня, а тому з метою уникнення історично-культурних непорозумінь внаслідок його вживання, цей колонізаційний рух доцільно означити як «південна колонізація» Українських Карпат.

2. Південна чи т. зв. волоська колонізація дійсно суттєво вплинула на освоєння Українських Карпат впродовж XIII–XVII століть, але включала два різних процеси: 1) неорганізований міграційний рух неосілих пастухів з Балкан й Південних Карпат, яке включало південнослов'янські, руські та протороманські компоненти (уже в межах Трансільванії саме південнослов'янський компонент серед т. зв. пастухів-волохів був кількісно превалюючим) та 2) організоване переселення з території Трансільванії і Молдови в Українські Карпати, Передкарпаття і Підкарпаття *осілого*

населення, яке у великій більшості було слов'янським, у мовно-етнічному аспекті спорідненим з українських етносом (нащадки тиверців, уличів, білих хорватів, бродників, берладників), використовувало самоназву русин, руснак. Перший колонізаційний рух (неосілих пастухів) мав вкрай обмежений поселенсько-формуючий характер, ставши джерелом поповнення уже закладених поселень. Другий колонізаційний рух (осілого населення) зумовив формування більшості поселень всіх українських етнографічних районів.

3. Виділяючи важливу роль південної колонізації в заселенні Українських Карпат, зазначимо, що вихідці з Середнього Дунаю, Трансільванії, Молдови сумарно не становили більшості переселенців в усіх гірських поселеннях, адже інші важливі потоки заселення проходили вздовж долин рік (Дністра, Стрия, Опору, Ужа, Тиси) з Прикарпаття, Підкарпаття, Волині й Поділля.

4. Співвідношення різних груп переважно руських (давньоукраїнських) переселенців, а також усталення характерних рис традиційного господарства й традиційної культури в різних природних умовах й вплинуло найбільше на формування українських карпатських етнографічних груп (*бойків, лемків, гуцулів*). Давньоукраїнський етнічний субстрат, привнесений південною колонізацією, став основою формування й етнографічної групи *гуралів*, яка в ході тривалих і складних етнічних процесів стала складовою польського етносу.

5. Південна колонізація була одним з джерел формування галицької дрібної шляхти, яка стала важливим середовищем розгортання українського національно-культурного і політичного руху через вагомий вплив на формування духівництва, світської інтелігенції, громадсько-політичних структур. Вихідні з цього соціального стану зробили значний вклад в усі сфери соціально-культурного та політичного життя різних регіонів України, передовсім західних.

Література

Вернадський Г. Начертание русской истории Спб: Лань, 2000. – 320 с.

Вовк Ф. Студії з української етнографії та антропології. К.: Мистецтво, 1995. – 382 с.

Волохи в Україні. // Вікіпедія. Електронний ресурс. Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/

Гошко Ю. Г. Звичаєве право населення Українських Карпат і Прикарпаття XIV–XIX ст. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1999. – 332 с.

Гошко Ю. Г. Населення Українських Карпат XV–XVIII ст. Заселення. Міграції. Побут. – К.: Наукова думка, 1976. – 203 с.

Гримич М. Сучасний погляд на проблему волоського права // Етнічна історія народів Європи. К., 2001. С. 110 – 116.

Грушевський М. С. Історія України-Руси. Т. 1. Львів, 1904. С. 196 – 198.

Грушевський М. С. Матеріали до історії суспільно-політичних і економічних відносин Західної України (1361 – 1536) // ЗНТШ. – Львів, 1906. Т. 63

Инкин В. Ф. К вопросу о происхождении и эволюции волошского института «князя» (кнеза) в галицкой деревне XV–XVIII вв. // Славяно-волошские связи (сборник статей). – Кишиныв, 1978.- С. 114 – 117.

Ісаєвич Я. До історії титулатури володарів у Східній Європі // Княжа доба. Історія і культура. Львів, 2008.
Кобільник В. Походження карпатської і підкарпатської шляхти // Новий час. – 1936.- Ч. 105. С. 6.
Комарницький Б. То землиця рідна // Електронний ресурс. Режим доступу: / http: // www. alebest.ru/.
Кочубинський Ф. Ф. Частные молдавские издания для русской школы (библиграфические заметки) // Журнал министерства народного просвещения, 1875. Ч. CLXXIX.
Лящук Б. Ф. Географічні назви Українських Карпат і прилеглих територій. – К.: ІСДО, 1993. – 204 с.
Павлюк С. П. Аграрні традиції // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Т. 2. Львів, 2006. С. 11 – 56.
Орос О. Грушівський монастир і початки книгодрукування в Європі. Житомир: ОП «Житомирська облдрукарня», 2008. – 238 с.Полное собрание русских летописей. Т. 7. Летопись по Воскресенскому списку. Спб: типография Эдуарда Праца, 1856. – 345 с.
Семенюк С. Історія українського народу. Львів: Апріорі, 2010. – 608 с.
Сілецький Р. Традиційна архітектура // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Т. 2. Львів, 2006. С. 124 – 141.
Сіреджук П., Фриз В. Чи була волоська колонізація українських Карпат? // Дзвін, 1992. - №3-4. С. 142 – 144.
Скочиляс І. Галич після Галича: Пониззя (Русо-Влахія) у XII–XIV ст. та утворення Молдавського князівства // Княжа доба: історія і культура. Львів, 2011. Вип. 5.
Сливка Л. Галицька дрібна шляхта в Австро-Угорщині (1772 – 1914 рр.). Івано-Франківськ: Місто НВ, 2009. – 217 с.
Суляк С. Молдавская Русь / Русин, 2010. №2. С. 10 – 18.
Тиводар М. П. Традиційне скотарство Українських Карпат другої половини XIX – першої половини XX ст. Історико-етнологічне дослідження. Ужгород: Карпати, 1994. – 560 с.
Тиводар М. П. Етнічні традиції у скотарстві // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. Т. 2. Львів, 2006. С. 52 – 124.
Тирик Я. В. Руський путь – прадавній шлях через Карпати. Львів: Простір М, 2003. – 144 с.
Терлецький М. Часопростір роду Драго-Сасів. Львів: Сполом, 2012. – 568 с.
Франко І. Причинки до історії України-Русі. Руське плем'я в Заліссі / Зібр. творів у 50 тт. Т 47. К.: Наукова думка, 1986. – С. 517 – 547.
Чучка П. Прізвища закарпатських українців. Історико-етимологічний словник. Львів: Світ, 2005. – 702 с.
Шандра Р. С. Волоське право та особливості його застосування на українських землях (XIII – XVIII ст. ст.): автореф. дис. канд. юрид. наук. Львів, 2010.–16 с.
Шандра Р. С. Історико-правові джерела дослідження волоського права на західноукраїнських землях // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2014.- Вип. 1. Том 1. – С. 38 – 41.
Dobrowolski K. Migracje woloskie na ziemiach dawnego panstwa polskiego // Pasterstwo Tatr Polskich i Podhala. Wroclaw, 1962.- S. 89–121.
Kadlec K. Valasi a valaske pravo v zemich Slavianskych a Uherskych. – Praha, 1916. – 528 s.
Reinfuss R. Sladamj lemkow. – Warszawa, 1989. - 132 s.
Stadnicki A. O wsiach tak zwanych woloskich na polnocznym stoku Karpat. – Lwow, 1848. – 98 s.
Paprocki B. Herby rycerstwa polskego. Krakow, 1858. – 923 s.
Jawor G. Osady prawa woloskiego i ich mieszkancy na Rusi Czervenej. Lublin, 2000. – 223 s.

Качур Аннамарія[*], *Густі Ілона*[**]

Підготовка до письмового завдання на ЗНО з англійської мови на матеріалах опитування вчителів та студентів англійської філології

Резюме. У даній роботі представлено результати емпіричного дослідження педагогічного характеру. Метою дослідження було зібрати інформацію від тих вчителів, які готують учнів до складання ЗНО з англійської мови, а також провести опитування серед тих студентів, які вже успішно подолали цей бар'єр і зараз навчаються у вишах України за спеціальністю «англійська філологія».

Тема дослідження є надзвичайно актуальною, адже для випускників шкіл, які планують продовжувати навчання у ВНЗ, питання складання ЗНО залишається одним з найгостріших впродовж останнього року навчання в школі. Головним завданням дослідження є на основі зібраних результатів скласти перелік найефективніших методів підготовки до складання ЗНО з англійської мови. Поставлена мета і завдання дослідження виконані, перелік методів підготовки складений. У цьому переліку головними вимогами є наступні: майбутній учасник тестування повинен розпочати підготовку до проходження ЗНО завчасно, він повинен завжди відводити достатньо часу для систематичної підготовки.

Rezümé. Jelen tanulmány egy kérdőíves felmérés eredményeit mutatja be, melynek célja volt, hogy empirikus úton gyűjtsünk adatokat a két célcsoporttól (angoltanárok és angol bölcsész szakos diákok) arra vonatkozóan, hogyan lehet a leghatékonyabban felkészülni az ukrajnai angol emelt szintű érettségi vizsga írásfeladatára. Kárpátalján tudomásunk szerint első alkalommal került sor ilyen kutatás elvégzésére, így felmérésünk hiánypótlónak tekinthető. Reményeink szerint felmérésünk eredményeit haszonnal alkalmazzák majd mindazon tanárok, akik a jövőben készítenek tanítványokat az angol emelt szintű érettségi vizsgára, illetve mindazon érettségizők, akik a jövőben szándékoznak letenni a szóban forgó vizsgát.

Abstract. The present paper introduces a questionnaire survey about the most effective methods and strategies used by school-leavers while preparing for the independent testing in English. The main aim of the research described here was to examine the topic from various angles through the viewpoints of teachers and students, as well as to be able to serve with useful hands-on pieces of advice for school-leavers intending to take the English Independent Testing (EIT) concerning the issue of how to best prepare for the writing task at the examination.

The novelty of the work and thus the survey findings lies in that it is the first time when similar research is carried out in Transcarpathia, as far as we know. No questionnaire survey was conducted before in our region that asked English teachers and students studying English philology in tertiary education about the most useful methods of preparing for the EIT. This way the present research fills the gap and tries to eliminate this lack in data.

We hope that our research findings can be of real practical value and use for all those students who intend to take the EIT in the future, and want to be well-prepared for the solution of the writing task at the examination. The checklist that we have compiled based on the data obtained from the questionnaires will hopefully be of great help also to those teachers who prepare students for the EIT.

[*] Учениця 11 класу Берегівської загальноосвітньої школи I-III ступенів № 4 з угорською мовою навчання ім. Лайоша Кошута. [*] A Beregszászi 4. Sz. Kossuth Lajos Középiskola 11. osztályos tanulója. [*] Grade 11, Lajos Kussuth Secondary School No4, Berehovo.

[**] Доцент Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II. [**] II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, docens [**] Associate Professor, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute .

Вступ

У сучасному світі, який стрімко глобалізується, вкрай важливим є знання принаймні одної іноземної мови. Англійська мова сьогодні є фактично найбільш поширеною мовою міжетнічного спілкування. Англійську мову вивчають в переважній більшості закарпатських шкіл. Безсумнівно, англійська мова стала однією з найважливіших навчальних дисциплін у навчальній програмі шкіл. Міністерство освіти і науки України запровадило іспит з навчальної дисципліни «англійська мова» на рівні просунутого користувача, його можуть складати випускники середніх шкіл наприкінці 11 класу.

Ми зацікавлені іспитом з англійської мови на рівні просунутого користувача, тому наша особиста мотивація, з одного боку, – це отримати за допомогою емпіричного дослідження важливу інформацію від фахівців, які готують своїх учнів до зазначеного вище іспиту, а також від учнів, які вже успішно пройшли через зовнішнє незалежне оцінювання з англійської мови. З іншого боку, маємо намір отримати важливу для нас інформацію про досвід, здобутий тими учнями, які успішно пройшли через зовнішнє незалежне оцінювання з англійської мови. Від обох цільових груп дослідження очікується важлива інформація про процес підготовки і успішного складання ЗНО з англійської мови.

Ми обмежили головну тему дослідження, зосередившись лише на одному з аспектів ЗНО з англійської мови, а саме на завданнях, спрямованих на перевірку навиків письма. Це одне з найскладніших завдань у процесі тестування, яке викликає страх учнів під час їх виконання. Завдяки цьому ми вирішили дослідити цей тип завдання детальніше і виявити найлегші і найкращі методи, які можуть застосовуватися учнями для його успішного виконання.

Головною метою нашої роботи є дослідити висунуту тему з різних точок зору, а саме через погляди вчителів та учнів, а також, послугувати корисними практичними порадами для тих випускників шкіл, які планують пройти ЗНО з англійської мови у майбутньому. Конкретні **завдання**, виконання яких реалізовано в ході дослідження, є наступними:

1. зібрати теоретичну інформацію з основної теми дослідження;
2. зібрати практичні докази і поради від «інсайдерів» – вчителів, які допомагають учням підготуватися до ЗНО з англійської мови;
3. зібрати практичні докази і поради від «інсайдерів» – учнів, які вже пройшли ЗНО та успішно склали його;
4. створити перелік найбільш корисних і конструктивних стратегій або методів, які сприяють успішній підготовці до ЗНО.

Отже, у відповідності до назви роботи, **предметом** дослідження є процес підготовки до успішного вирішення завдання, яке спрямоване на тестування навиків з письма. **Об'єктами** дослідження є вчителі та учні, які тісно пов'язані з процесом проходження ЗНО з англійської мови.

У ході опитування було використано дві анкети: одну для учнів (Додаток А) і одну для вчителів (Додаток Б). Відповіді наших учасників були проаналізовані за допомогою **якісного методу аналізу**. Цей метод допоміг нам проаналізувати відповіді в анкетах, виявити в них критичні моменти, що стосуються нашої головної теми, і сформулювати перелік практичних рекомендацій щодо основної теми дослідження.

Новизна роботи, як і значення її результатів, полягають у тому, що дослідження такого роду, наскільки нам відомо, проводиться на Закарпатті вперше. До цього часу в нашій області не проводились анкетні опитування вчителів англійської мови та студентів, які навчаються на спеціальності «англійська мова та література» в системі вищої освіти про найбільш корисні методи підготовки до ЗНО з англійської мови. Таким чином, дане дослідження заповнює прогалину і намагається вчасно усунути цей недолік.

Ми сподіваємося, що результати нашого дослідження матимуть **практичну цінність** і можуть бути використані учнями, які мають намір проходити ЗНО з англійської мови в майбутньому, як і автор цієї роботи, і бажають бути добре підготовленими до успішного виконання завдань, спрямованих на перевірку навиків письма. Сподіваємось, що перелік порад, який ми склали на основі даних, отриманих в ході анкетування, буде корисним і для вчителів, які готують учнів до ЗНО з англійської мови.

1. Теоретичне обґрунтування дослідження

1.1. Вступ

З 2007 року в Україні обов'язковою умовою проходження зовнішнього незалежного оцінювання для всіх осіб, які виявили бажання вступати до вищих навчальних закладів України [1; 2]. Результати зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) навчальних досягнень випускників навчальних закладів системи загальної середньої освіти зараховуються як вступні випробування до вищих навчальних закладів для здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста та бакалавра [3] з іноземної мови (англійська, німецька, французька, іспанська). У зовнішньому незалежному оцінюванні беруть участь ті особи, які виявили бажання навчатись у вищих навчальних закладах, де випробування з цих дисциплін є обов'язковою умовою вступу.

У першому розділі представлено повний комплекс завдань зовнішнього незалежного оцінювання з іноземної мови (в тому числі й англійської мови). У цьому розділі детально розглядаються типи завдань, а також методика їх оцінювання. У третьому підрозділі першого розділу досліджуються методи виконання тих завдань, які спрямовані на тестування навиків письма.

1.2. Опис ЗНО з англійської мови

Мета зовнішнього незалежного оцінювання – виявити рівень сформованості іншомовної комунікативної компетенції у випускників загальноосвітніх навчальних закладів відповідно до державного стандарту базової та повної середньої освіти, чинних навчальних програм та Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти (рівень В1) [4]. Використання саме тестових завдань як ефективного засобу фронтальної перевірки знань є особливо актуальним сьогодні [5, с. 3].

Загальна кількість завдань тесту – 43.

На виконання тесту відведено 120 хвилин.

Максимальна кількість балів, яку можна набрати, правильно виконавши всі завдання тесту з англійської мови – 62 бали. [3]

Тест складається з трьох частин:

- Читання.
- Використання мови.
- Письмо.

У тесті з англійської мови використовуються завдання чотирьох форм:

1. Завдання на встановлення відповідності (No1–5, 11–16).

У завданнях пропонується підібрати заголовки до текстів/частин текстів із поданих варіантів; твердження/ситуації до оголошень/текстів; запитання до відповідей або відповіді до запитань. Завдання вважається виконаним, якщо учасник тестування встановив правильну відповідність і позначив правильний варіант відповіді у бланку відповідей А.

2. Завдання з вибором однієї правильної відповіді (No6–10).

До кожного завдання подано чотири варіанти відповіді, з яких лише один правильний. Завдання вважається виконаним, якщо учасник тестування вибрав і позначив правильну відповідь у бланку відповідей А.

3. Завдання на заповнення пропусків у тексті (No17–42).

У завданнях пропонується доповнити абзаци/речення в тексті реченнями/частинами речень, словосполученнями/словами із поданих варіантів. Завдання вважається виконаним, якщо учасник тестування обрав і позначив правильний варіант відповіді у бланку відповідей А.

4. Завдання з розгорнутою відповіддю (No43).

Завдання передбачає створення учасником тестування на бланку відповідей Б власного висловлення у письмовій формі відповідно до запропонованої комунікативної ситуації.

Схеми оцінювання завдань тесту з англійської мови:

1. Завдання на встановлення відповідності оцінюється в 0 або 1 тестовий бал: 1 бал за правильно встановлену відповідність; 0 балів, якщо правильної відповідності не встановлено, або відповіді не надано.

2. Завдання з вибором однієї правильної відповіді оцінюється в 0 або 1 тестовий бал: 1 бал, якщо вказано правильну відповідь; 0 балів, якщо вказано неправильну відповідь, або вказано більше однієї відповіді, або відповіді не надано.

3. Завдання на заповнення пропусків у тексті оцінюється в 0 або 1 тестовий бал: 1 бал, якщо вказано правильну відповідь; 0 балів, якщо вказано неправильну відповідь, або вказано більше однієї відповіді, або відповіді не надано.

4. Завдання з розгорнутою відповіддю оцінюється від 0 до 14 тестових балів за критеріями:

a. Змістове наповнення (опрацювання трьох умов, зазначених у комунікативній ситуації)

a1–перша умова: 0, 1 або 2 тестових бали.

a2 –друга умова: 0, 1 або 2 тестових бали.

a3 –третя умова: 0, 1 або 2 тестових бали.

a3 –четверта умова: 0, 1 або 2 тестових бали.

b. Структура тексту та зв'язність

b1 – логіка викладу та зв'язність тексту (наявність з'єднувальних елементів у тексті): 0, 1 або 2 тестових бали.

b2 – відповідність письмового висловлення заданому формату (твір, лист (особистий, діловий), оголошення, записка тощо): 0, 1 або 2 тестових бали.

c. Використання лексики (лексична наповнюваність, володіння лексичним матеріалом): 0, 1 або 2 тестових бали.

d. Використання граматики (морфологія, синтаксис, орфографія): 0, 1 або 2 тестових бали [6].

Завдання для визначення рівня сформованості компетенції в письмі зорієнтовані на виконання комунікативно-творчих видів діяльності: писати повідомлення, опис, роздум на різні теми, пов'язані з інтересами та комунікативними потребами, що узгоджуються із змістом шкільної навчальної програми. Загальний обсяг письмового завдання не менше 100 слів [4].

Мета третьої частини тесту (писемне мовлення) – визначити рівень сформованості в учнів навичок та вмінь, необхідних для вирішення на письмі комунікативних завдань, що пов'язані із повсякденним життям. У тесті перевіряється уміння здійснювати спілкування у писемній формі відповідно до поставлених комунікативних завдань. Випускник володіє функціональними стилями писемного мовлення в межах, визначених Програмою загальноосвітніх навчальних закладів з іноземних мов, що також відповідає Загальноєвропейським рекомендаціям з мовної освіти (рівень B1).

Випускник уміє писати особисті і ділові листи, використовуючи формули мовленнєвого етикету, прийняті в країнах, мова яких вивчається,

розповідаючи про окремі факти та події свого життя, висловлюючи власні міркування і почуття, описуючи плани на майбутнє та запитуючи аналогічну інформацію, а також передавати повідомлення у вигляді записки довільної форми.

Від випускників очікується адекватне використання лексики та граматики відповідно до заданої комунікативної ситуації та з використанням відповідного стилю. Їм також потрібно вміти передавати власну точку зору, ставлення, особисті відчуття та робити висновки [4, с. 4-5].

1.3. Написання різних видів текстів англійською мовою

Випускники, які проходять ЗНО з англійської мови, часто повинні виконувати письмове завдання, яке полягає в написанні офіційного або неофіційного листа.

У навчанні написання листів – неофіційних та офіційних – можна виділити три етапи: 1) етап ознайомлення із текстом-зразком листа відповідного виду (лист-подяка, лист-вибачення тощо) та стандартами його побудови; 2) етап формування вмінь побудови тексту листа; 3) етап розвитку вмінь написання тексту листа. На *першому* етапі учні ознайомлюються із зразком тексту листа і аналізують особливості його побудови; на *другому* – сприймають і репродукують текст-зразок, використовуючи допоміжну інформацію щодо його логічного плану, мовленнєвих зразків та засобів між фразового зв'язку; на *третьому* – самостійно створюють текст листа [7, с. 218].

Іншим типом письмового завдання є написання резюме, узагальнення прочитаного у письмовій формі. Цей тип завдання може бути цілеспрямованим або нецілеспрямованим. При написанні цілеспрямованого резюме учні отримують перелік тих речень, які повинні увійти до резюме. У такому випадку завдання виявляється легшим для випускників, оскільки вони повинні логічно пов'язати вже подані в тексті речення таким чином, щоб отримати цілісний, когерентний текст. Може бути й таке, що своєрідну «допомогу» випускники отримують не у формі речень, а у формі запитань, на які вони дають відповіді на основі тексту. Відповіді на ці питання сформують готове резюме. [8, с. 71].

Написання нецілеспрямованого резюме також трапляється часто в 10-11 класах загальноосвітніх шкіл. Навчання написання анотації базується на попередньо складеному плані тексту-джерела, а також на серії послідовних завдань:

- вказати прізвище та ініціали авторів;
- написати назву статті;
- вказати місце видання, видавництво, рік видання, номер журналу, газети, сторінки;

- визначити і написати, до якої галузі знань відноситься стаття, яка її основна тема;
- з'ясувати головну думку з кожного з абзаців;
- згрупувати абзаци згідно з основною думкою тексту;
- сформулювати основну думку/ідею тексту [7, с. 218].

2. Методика і техніка дослідження

2.1. Вступ

Наступний етап нашого дослідження присвячений збору емпіричних даних, пов'язаних з основною темою нашої роботи. Нас цікавило наступне: як можна найефективніше підготуватися до ЗНО з англійської мови. Це питання ми дослідили з двох аспектів з метою зіставлення різних точок зору. Ми подали детальний опис про методи проведеного нами дослідження, указавши на об'єкт та інструменти дослідження, а також на хід дослідження. Презентуємо отримані результати, аналізуючи їх. На основі результатів ми підготували список корисних практичних порад для тих випускників, які складатимуть ЗНО з англійської мови. Сподіваємося, що наші поради стануть у пригоді й вчителям, які готують своїх учнів до ЗНО.

2.2. Відомості про учасників дослідження

2.2.1. Студенти

Анкету заповнили усього 34 студенти з чотирьох різних вищих навчальних закладів, які навчаються за спеціальністю «англійська мова та література». Більшість з них є майбутніми англійськими філологами, які навчаються на першому та другому курсах, однак серед них були і студенти третього та четвертого курсів.

Головним критерієм вибору учасників в анкетному опитуванні було наступне: вони мали бути студентами спеціальності «англійська філологія» певного вищого навчального закладу, оскільки нам потрібні були такі респонденти, які вже мають певний досвід у проходженні ЗНО з англійської мови. Наше дослідження не враховує кількість отриманих респондентами балів на ЗНО з англійської мови, тому в анкеті відсутнє питання стосовно кількості отриманих ними балів.

Більшість студентів проходили ЗНО у 2012 (11 студентів) і 2014 (10 студентів) роках. Двоє студентів проходили ЗНО двічі, а саме у 2012 і 2013 роках та 2013 і 2014 роках. Діаграма 2.1 показує рік складання ЗНО та кількість учасників.

Діаграма 2.1

Опитані учасники анкетування до моменту складання ЗНО вивчали англійську мову від трьох до чотирнадцяти років. Термін підготовки до ЗНО з англійської мови у більшості випадків становив 1 рік (у випадку 9-ти учасників), однак були й такі учасники, які готувались лише протягом шести місяців (у випадку 7 учасників). Двоє опитаних учасників відповіли, що вони взагалі не готувались до ЗНО (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Тривалість	**Не готувався додатково**	**1 місяц**	**2 м.**	**3 м.**	**4 м.**	**6 м.**	**9 м.**	**12 м.**	**18 м.**	**24 м.**	**Усього**
Кількість студентів	2	2	4	1	1	7	3	9	1	4	34

З 34-ох опитаних студентів тринадцятеро відповіли, що ходили на додаткові уроки з англійської мови з метою кращої підготовки до ЗНО за допомогою приватного вчителя. Отримані дані узагальнює діаграма 2.2.

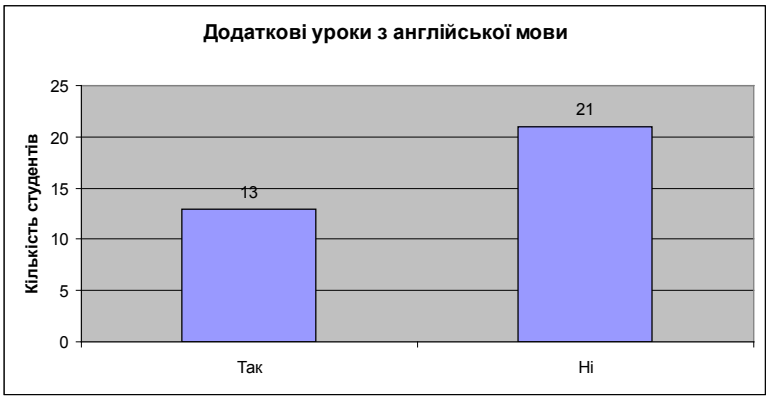

Діаграма 2.2

2.2.2. Вчителі англійської мови

З теми дослідження було опитано шість учителів. Це були досвідчені вчителі англійської мови віком від 26 до 45 років. Стаж роботи цих вчителів складав від 5 до 23 років. Наймолодший і найстарший вчитель вже чотири роки займається підготовкою учнів до складання ЗНО з англійської мови. Двоє вчителів розпочали підготовку учнів до ЗНО з англійської мови лише три роки тому, а двоє – два роки тому.

Наймолодша вчителька нещодавно проводила інтерактивний курс у мережі Інтернет. Метою цього курсу було підготувати учнів до складання ЗНО шляхом виконання учнями різних типів завдань у письмовій формі. Два роки тому я особисто брала участь на цих курсах, і можу запевнити, що незважаючи на молодий вік вчительки, вона мала достатньо досвіду з теми дослідження. (Особові дані про вчителі подані в Діаграмі 2.3.)

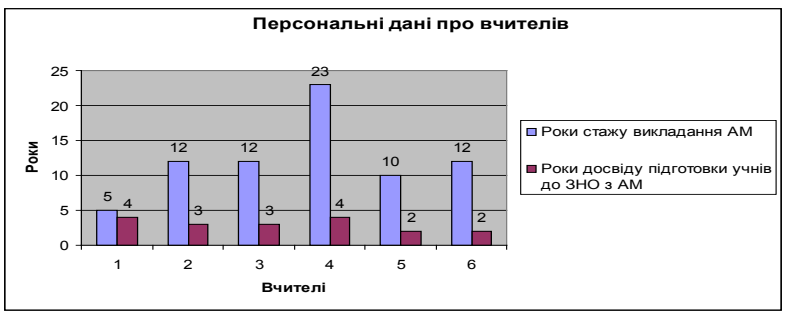

Діаграма 2.3.

2.3. Інструменти дослідження

2.3.1. Анкета для студентів

Анкета для студентів складається з двох частин, які містять десять питань. П'ять із них торкаються особових даних [9] опитуваного (наприклад, у якому році склав ЗНО з англійської мови, скільки років вивчав англійську мову, як довго готувався до ЗНО, чи відвідував додаткові уроки з англійської мови з метою підготовки до ЗНО). У другій частині анкети пропонуються питання, пов'язані з темою (наприклад, чи мали учні труднощі під час виконання письмових завдань з англійської мови, що вони зробили для того, щоб успішно скласти письмові завдання, чи готувалися вони одинаково до написання різних видів письмових робіт, який метод вважають вони найефективнішим для успішної підготовки до письмового завдання, якими слушними порадами можуть послугувати тим, які мають намір складати ЗНО з англійської мови у майбутньому. Щоб уникнути непорозуміння [10], ми пропонували

заповнити анкети рідною мовою студентів, тобто угорською. Зразок анкети українською мовою подано в додатках.

2.3.2. Анкета для вчителів

Анкета для вчителів містила шість запитань. Два з них були пов'язані з інформацією про досвід вчителів (скільки років вони працюють за фахом і скільки років готують учнів до ЗНО з англійської мови). Інші чотири питання мали методичний характер: яким чином вони готують учнів до письмових завдань з англійської мови, які, на їх думку, найефективніші методи для підготовки учнів до письмових завдань ЗНО з англійської мови, які цінні поради вони можуть дати учням для досягнення результативності).

2.4. Процес проведення опитування

Анкети були заповнені вчителями та учнями в лютому 2014 року. Більшість учнів заповнювали паперовий варіант анкет, і лише п'ятеро – електронний варіант. Шість анкет заповнили англійською мовою ті студенти, рідною мовою яких є українська. Вчителі отримали анкети особисто від автора роботи, або ж через знайомих. Всі учасники анкетування були зацікавлені дослідженням і виявили доброзичливе ставлення до нього.

2.5. Результати

2.5.1. Анкета для студентів

Збір інформації від студентів здійснювався за допомогою анкетного опитування. Студентів ми опитали про те, як вони готувались до ЗНО з англійської мови, які методи, на їхній погляд, найефективніші для підготовки до складання ЗНО, а також ми попросили їх надати корисні поради тим, які в майбутньому планують складати ЗНО з англійської мови.

Спочатку ми хотіли дізнатись про те, якої думки дотримувались студенти про міру складності або ж легкості письмових завдань у комплексі тестів ЗНО з англійської мови. Більшість (22 – 65%) студентів відповіли, що творчі письмові завдання не викликали жодних труднощів. Семеро (20%) студентів відповіли, що письмові завдання для них були складними, в той час як для п'ятьох (15%) – письмові завдання були частково важкими, а частково легкими. Найкраще тлумачення цій ситуації дав студент № 24[1]:

Тема не була важкою, однак серед пунктів плану були незнайомі для мене вирази, внаслідок чого я сформулювала свої думки не на відповідному рівні (студент № 24)

Отримані результати показані у Діаграмі 2.4.

[1] Тут і далі: цитати з анкет у перекладі автора.

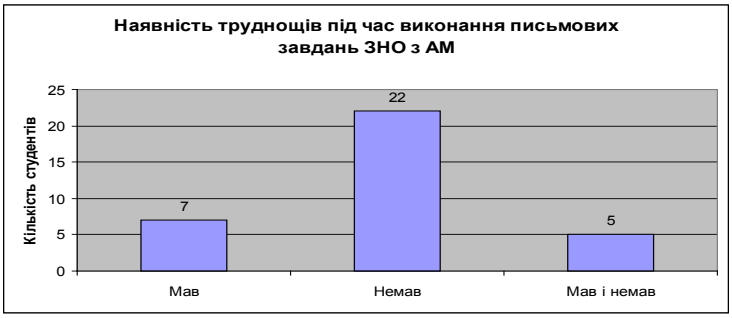

Діаграма 2.4.

Лише двоє (6%) студентів відповіли, що взагалі не готувались до складання ЗНО з англійської мови. З-поміж цих студентів (студент № 19) один мотивував цю ситуацію тим, що він готувався до вступу на іншу спеціальність, однак зазнав невдачі і вступ на англійську філологію був лише вимушеним вибором.

Інші студенти готувались до складання ЗНО дуже старанно. Це помітно на отриманих результатах. Більшість (25 – 74%) студентів готувались до складання ЗНО дуже ретельно методом виконання численних зразків комплексу тестових завдань з англійської мови.

П'ятнадцять (44%) студентів, в ході підготовки, окрім виконання зразків тестових завдань з англійської мови, водночас збагачували і свій лексичний склад, а також вдосконалювали свої знання з граматики англійської мови.

Діаграма № 2.5. узагальнює те, що за якими напрямками і за допомогою яких методів студенти готувались до успішного складання ЗНО з англійської мови.

Діаграма 2.5.

У першій частині роботи виявилось, що до складу тестів ЗНО з англійської мови входять письмові творчі завдання, наприклад, написання офіційного або неофіційного листа, твору роздуму, описового есе та ін.). Виходячи з цього, студенти були опитані про те, чи вони готуються за допомогою однакових методів до написання різних видів творчих письмових завдань.

Кількість позитивних і негативних відповідей на це питання була однаковою (13–13 студентів, 38% – 38%). Шестеро (18%) студентів відповіли, що методика підготовки іноді була подібною, а іноді ні. Як вже зазначалося нами раніше, двоє студентів (6%) взагалі не готувалися до ЗНО з англійської мови. У студента № 6 була така відповідь:

Так, я намагався готуватись до виконання письмових завдань за однаковою методикою, однак підготовка до написання офіційних листів виявилась складнішою у порівнянні з іншими видами письмових завдань, і при цьому варто зауважити, що в підручниках/додатковій літературі немає достатньо навчального матеріалу про вимоги щодо написання офіційних листів. (Студент № 6)

Діаграма 2.6. показує узагальнені результати.

Діаграма 2.6.

Ми дізналися про найефективніші методи підготовки до успішного складання ЗНО з англійської мови. Більшість студентів (19 – 56%) відповіли, що лише систематична підготовка і виконання вправ є вирішальними факторами для успішного складання ЗНО.

Шістнадцятеро (47%) студентів вказали на важливість збагачення лексичного запасу в ході підготовки до ЗНО. Дев'ятеро (26%) студентів вважали, що головним фактором для досягнення успіху є систематичне навчання під гаслом «Вчитися, вчитися, ще раз вчитися!» (студент № 32.).

Діаграма 2.7. показує всі методи, які у відповідності до поглядів опитаних студентів є найефективнішими для підготовки до складання ЗНО з англійської мови.

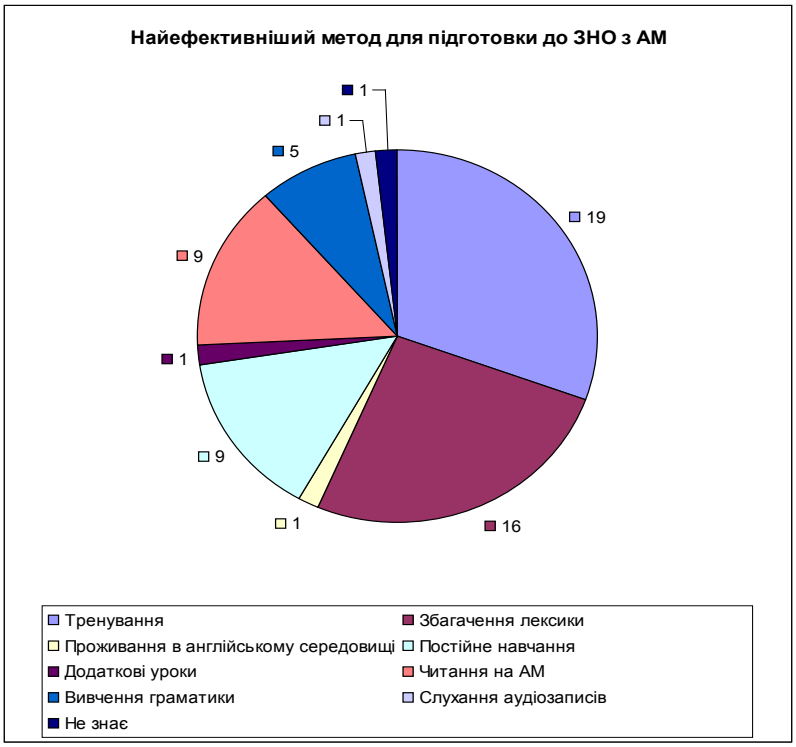

Діаграма 2.7.

Завершальне питання анкети було спрямоване на отримання інформації про корисні поради, які студенти надали б тим, які в майбутньому планують складати ЗНО з англійської мови. Відповіді свідчать про те, що студенти з великим захопленням висловлювали думки про корисні поради.

Більшість (20 – 59%) студентів порадили систематично готуватись до випробовування і постійно збагачувати свої практичні і теоретичні знання. Дванадцятеро студентів зауважили, що активну підготовку до ЗНО необхідно розпочинати заздалегідь до настання моменту складання іспиту.

Не вір у те, що матеріал можна вивчити за 1-2 місяці (студент № 26)

Важливим є те, щоб ми достатньо часу відвели на підготовку, самостійно або за допомогою додаткових занять (студент № 15)

Варто вкладати час у навчання. (студент № 13)

Позитивним, заохочуючим є порада восьми (24%) студентів, які наголосили на тому, що не варто хвилюватися. «Не хвилюйся, той хто вчився, однозначно складе іспит!» (студент № 5)

Не потрібно хвилюватися, тільки багато готуйся і звичайно все буде гаразд!» (студент № 8)

Не можна налякатися, будь спритним» (студент № 10)

Шестеро (18%) студентів радили виконувати багато вправ, тому що лише: «Практикою досягаєш досконалості в англійській мові!» (студент №15). Один студент через свої поради висловив критичні зауваження щодо навчальної літератури.

Необхідно ретельно підбирати навчальну літературу для підготовки до ЗНО. Деякі підручники своїми невірними ключами до завдань та помилками в ході друку лише бентежать учнів (студент № 6)

Суперечливим є результат, отриманий на питання стосовно ефективності додаткових уроків з англійської мови в процесі підготовки до ЗНО. Четверо (12%) студентів однозначно наголосили на тому, що з метою успішного складання ЗНО необхідно обов'язково відвідувати додаткові уроки з англійської мови. Лише один (1%) студент вважав, що для підготовки до ЗНО немає потреби у додаткових уроках.

Відвідування додаткових уроків не є обов'язковим, адже той, хто хоче скласти цей іспит, складе його і без них. Головне – це впевненість у собі. Якщо учень готується впродовж 8–9 місяців, то він зможе досягти успіхів на іспиті. (студент № 11)

2.5.2. Анкета для вчителів

Вчителі були опитані за допомогою анкет про найефективніші методи підготовки учнів до виконання письмових завдань ЗНО з англійської мови. Вчителі надали детальну інформацію про методи, які вони використовують для підготовки учнів.

П'ятеро вчителів вказали на те, що вони кожний тип письмового завдання розглядають зі своїми учнями окремо, звертаючи увагу на всі деталі у завданнях, а саме, яким має бути обсяг письмового твору, яка інформація має увійти або ж не увійти до окремих частин твору. Один вчитель указав на важливе значення того, щоб навчити учнів правильно використовувати відведений на написання ЗНО з англійської мови час. Проте найважливішим виявилось те, що зауважив вчитель № 6:

Необхідно навчитись правильно розуміти вимоги завдання (наприклад, якщо ви отримали завдання про написання листа, то ви повинні чітко з'ясувати адресата і адресанта, який вид листа треба написати, які стильові вимоги до цього виду листа. Якщо учень неправильно визначить ці речі, то може трапитись таке, що виконане завдання не буде оцінено). (вчитель №6).

На третє питання (див. додаток В) про те, що чи всі вчителі готують своїх учнів однаковими методами до написання різних типів текстів, п'ятеро вчителів відповіли одноголосно «так». Вчитель №6 дав найдетальнішу відповідь на це питання:

Так, тому що ми маємо звертати увагу на подібні речі (наприклад, перед виконанням будь-якого типу письмового завдання доцільно підготувати план, з метою уникнення помилок варто висловлювати свої думки короткими і простими реченнями, відповідаючи письмово на кожний пункт завдання). (вчитель №6)

Серед отриманих відповідей на це питання лише один вчитель не погоджувався з таким підходом до виконання завдань, мотивуючи свою незгоду тим, що «Я готую учнів до написання різних типів текстів різними методами, тому що учні повинні навчитись розрізняти ці тексти) (вчитель №5).

На п'яте питання про те, який метод є найкращим для підготовки учнів до виконання письмових завдань ЗНО з англійської мови, майже всі відповіли одноголосно – потрібно якнайчастіше виконувати письмові завдання, чим більше тим краще. Вчитель № 4 звернула увагу й на наступне: «найкраще використовувати інтегровані типи завдань при підготовці учнів до письмових завдань, а саме підготувати план прочитаного тексту, переказ тексту, пошук синонімів до слів у тексті, з'ясувати їх використання).

За допомогою завершального питання анкетного опитування ми мали на меті отримати інформацію про те, які корисні поради вчителі надали б для тих учнів, які планують складати ЗНО з англійської мови в майбутньому. Серед відповідей були поради психологічного характеру (наприклад, «заздалегідь розпочинай підготовку до ЗНО з англійської мови!» (вчитель №2), або ж «не треба боятись від письмових завдань» (вчитель №4)). Однак були й конкретні поради практичного характеру, (наприклад, «перед тим, як розпочати виконання завдання, уважно прочитай вимоги декілька разів для того, щоб не пропустити щось важливе!», або ж «перед тим, як переписати з чернетки на чистовий варіант, завжди перечитай й перевір написане!» (вчитель №1))

2.6. Аналіз та інтерпретація результатів

2.6.1. Анкета для студентів

Результати показують, що систематичне навчання і виконання вправ є найважливішими факторами для успішного складання іспиту. Досягнутий показник вісімдесяти відсоткової (80% (65% + 15%)) успішності є свідченням того, що для підготовленого учня не є суттєвою проблемою виконання письмового завдання в комплексі тестів ЗНО з англійської мови.

Для переважної більшості студентів не виникали труднощі в ході виконання письмових завдань, тобто коли їм потрібно було самостійно написати твір. Серед опитаних були й такі, які вважали, що для виконання завдання часу було обмаль (студент №30). З цього випливає, що потрібно навчитися правильно розподіляти всій час.

Поради студентів ми класифікували за двома критеріями, а саме дружні, заохочуючи поради та конкретні поради практичного характеру. Для дружніх порад властиве позитивне ставлення до іспиту. Ці поради допомагають усвідомити учнем те, що не потрібно хвилюватися на іспиті, лише потрібно ретельно підготуватися і вірити у свої сили.

Поради практичного характеру пов'язані з самим процесом підготовки до іспиту, а також з тим, яким чином проводиться іспит. Багато студентів наголосили на тому, що з-поміж навчальної літератури для підготовки до ЗНО важливо обирати підручники українських видавництв.

Але все ж таки не однаково те, з якого підручника найдоцільніше готуватися до складання ЗНО. Необхідно добре обміркувати те, що підручник якого

видавництва ми обираємо для підготовки, оскільки наявні і такі навчальні посібники, в яких ключі до завдань невірні і це легко може ввести користувача в обману, і це дуже прикро.

2.6.2. Анкета для вчителів

Результати анкетування вказують на те, що вчителі дуже відповідально ставляться до своєї роботи, тобто до підготовки учнів до написання письмових завдань ЗНО з англійської мови. Виявилось, що вчителі готують своїх учнів до ЗНО з англійської мови за допомогою різних методів, і роблять усе можливе для того, щоб учні успішно подолали цю перешкоду, тобто успішно склали ЗНО з англійської мови.

Майже кожен вчитель зауважив, що невід'ємною складовою процесу підготовки до складання ЗНО є систематичне навчання. У нашому випадку це означає, що весь процес підготовки має певну структуру, в основі якої лежить оволодіння учнем знаннями з граматики англійської мови та багатим лексичним матеріалом. Лише після цього варто приступати до застосування набутих знань на практиці.

Практичні заняття повинні розпочинатись з того, щоб навчити учнів правильно розуміти вимоги завдань, адже, виходячи з цього, учень повинен приймати важливі планові рішення, пов'язані з тим, який тип завдання обрати, який стиль, які засоби висловлювання і тому подібне.

Коли учень завершить планування і прийме рішення у відповідності до вимог завдань, тоді може перейти до практичного їх виконання, тобто написання різних видів текстів.

Готові письмові твори учень повинен аналізувати разом з учителем, який вкаже на те, що виконано правильно, що є зайвим, неправильним. Найефективнішим є метод, коли після отриманих від учителя зауважень, учень знову виконує письмові завдання з урахуванням і виправленням зазначених помилок.

За такою методикою ми проводимо підготовку до того часу, поки виконання письмового завдання не стане для учня рутиною і він зможе писати досконалі твори.

Висновки

Завдання дослідження були:

1. Збір теоретичної інформації з теми дослідження, а саме про іспит з англійської мови в рамках ЗНО. Результати про зібрану інформацію представлені в першому розділі.

2. і 3. Зібрати практичні докази і поради від «справжніх фахівців у справі», а саме вчителів і студентів. Йдеться про тих вчителів , які систематично готують випускників до складання ЗНО з англійської мови, а також – про учнів, які в останні роки успішно склали іспит з англійської мови і навчаються на спеціальності «англійська філологія» у вищих навчальних закладах. Це завдання було реалізовано за допомогою анкетного опитування. Результати анкетного опитування

представлено у другому розділі роботи. У цьому розділі представлено також аналіз та інтерпретація отриманих результатів.

4. Скласти перелік тих стратегій/методів, порад, які надані вчителями або учнями з теми дослідження. Перелік готовий і представлений для ознайомлення.

Поради вчителів		Поради учнів	
Психологічні	Практичні	Заохочувальні поради	Поради практичного характеру
1. Заздалегідь розпочинай підготовку до ЗНО!	1. Підготуй план того, про що ти будеш писати перед тим, як розпочати написання!	1. Підготовку до ЗНО розпочни не в останню хвилину!	1. Навчайся якнайбільше! Збагачуй свій лексичний склад, це найважливіше!
2. Не бійся від письмового завдання!	2. Перед тим як розпочати написання, прочитай завдання декілька разів, щоб не пропустити щось важливе	2. Не переживай!	2. Якщо маєш можливість, то ходи на додаткові уроки. На додаткових уроках вчитель багато допоможе, подасть слушні поради!
3. Слідкуй за відведеним часом!	3. Для підготовки до ЗНО з англійської мови використовуй фахову літературу (наприклад. Oxford Exam Excellence)!	3. Позитивне ставлення є найважливішим!	3. Виконуй вправи завжди!
	4. Необхідно оволодіти необхідним лексичним матеріалом та вимогами для написання/оформлення! різних типів текстів!	4. Рішучість є головним! Якщо дуже хочеш, то ти станеш переможцем!	4. Читай тексти англійською!
	5. Необхідно володіти граматичним матеріалом і вміти правильно його застосовувати!		5. Ретельно обирай додаткові матеріали, які використовуватимеш у процесі навчання!
	6. Збагачуй свій лексичний склад!		6. Дивись фільми англійською мовою!
	7. Лише після оволодіння зазначеними вище навиками і вміннями приступай до написання письмових завдань!		7. Використовуй офіційні фахові посібники українського видання!
	8. Напиши якомога більше письмових завдань!		8. Слухай диски з англомовними текстами!
	9. Завжди перечитай і перевір написане перед тим, як переписати відповідь з чернетки у чистовий варіант!		9. Не гай часу на перевірку тестових завдань на іспиті! Спочатку напиши твір!

На підставі вищенаведеного, ми можемо констатувати, що висунуті в ході дослідження завдання виконані, мета досягнена. Новизна, актуальність, теоретичне і практичне значення дослідження полягають у тому, що подібні

емпіричні дослідження до цього часу не проводилися у Закарпатській області.

Розпочате нами дослідження ми хотіли б продовжувати і в майбутньому, а саме провести порівняльний аналіз поглядів студентів і вчителів з теми дослідження. Ми плануємо розширити коло учасників дослідження, збільшити кількість опитаних осіб.

На підставі результатів дослідження ми сформулювали наступні пропозиції:

1. З метою подолання учнями страху з приводу складання іспиту і подолання цієї перешкоди з упевненістю і без переживань, вчителі повинні створити такі умови, яким властиві спокій, заохочення і підтримка.

2. Учні, які готуються до ЗНО з англійської мови, повинні навчитись правильно використовувати час, відведений на виконання тестових завдань. У цьому дуже можуть допомогти вчителі своїм учням.

3. Підручники, які покликані для того, щоб використовувати їх для підготовки до ЗНО з англійської мови, а також підручники, які використовуються як навчальні видання на уроках англійської мови, повинні містити більше матеріалу про вимоги щодо ділового стилю, у них має бути включено більше завдань, спрямованих на навчання навиків і вмінь щодо написання офіційних листів, адже ж в ході виконання письмових завдань ЗНО з англійської мови, окрім написання листа своєму товаришеві, випускники часто отримують завдання, пов'язані і з написанням ділових листів.

4. Випускники можуть досягти успіхів у складанні ЗНО з англійської мови лише в тому випадку, якщо вони будуть готуватися дуже сумлінно. Для цього вони повинні зробити все можливе, а саме багато читати англійською мовою, збагачувати свій лексичний склад всіма методами, виконувати вправи з різними типами завдань. Адже всі знають, що «Лише практикою досягнеш досконалості!».

Литература

Указ Президента України від 30 вересня 2010 року № 936 «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні»

Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року № 1095 «Деякі питання запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти»

Довгополова Я. В., Чорновол-Ткаченко О. О. Англійська мова. Комплексний довідник: Навчально-довідкове видання. – Харків: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2013. – 192 с.

Наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2014 р. № 1121 «Програма зовнішнього незалежного оцінювання з іноземних мов для осіб, які бажають здобувати вищу освіту на основі повної загальної середньої освіти» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mon.gov.ua/img/zstored/files/prog_zno_inmov_2014.pdf

Англійська мова. Комплексна підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання / О. Валігура, Л. Давиденко. – Тернопіль: підручники і посібники, 2013. – 480 с.

Характеристика тесту ЗНО з англійської мови. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.zno-ua.net/files/2014/har_angl_mova_2014.pdf

Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник. Вид. 2-е, випр. і перероб. / Кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. –Київ: Ленвіт, 2002. – 328 с.

Byrne, D. Teaching writing skills. – London: Longman, 1988. – 154 p.

Шейко В.М., Кушнаренко, Н.М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності. Підручник для ВНЗ. Вид. 5-е. – Київ: Знання, 2006. – 307 с.

Seliger, W., Shohamy, E. Second language research methods. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – 266 p.

ДОДАТОК А

Анкета

про завдання ЗНО з англійської мови для перевірки письмових навиків

І. Особові дані

1. У якому році ти склав(ла) ЗНО з англійської мови? _____

2. Скільки років ти вивчав (ла) англійську мову? _____

3. Як довго ти готувався(лася) до ЗНО з англійської мови? _____

4. Ти вивчав(ла) англійську мову тільки на шкільних уроках? _____

5. Чи відвідував(ла) ти додаткові уроки з англійської мови з метою успішної підготовки до ЗНО? _____

ІІ. Прохання відповісти відверто

6. Чи мав(ла) ти труднощі під час виконання письмових завдань ЗНО з англійської мови? Обґрунтуй свою відповідь.

_____
_____
_____

7. Що ти зробив(ла) заради того, щоб якнайкраще підготуватися до письмового завдання ЗНО з англійської мови?

_____
_____
_____

8. Чи ти одинаково готувався(лася) до написання різних типів текстів ? Обґрунтуй свою відповідь.

_____
_____
_____

9. Який метод вважаєш найефективнішим для того, щоб успішно підготуватися до письмових завдань ЗНО з англійської мови?

_____
_____
_____

10. Якими слушними порадами можеш послужити тим, хто має намір складати ЗНО з англійської мови у майбутньому?

_____
_____
_____

Бажаємо Тобі успіхів у подальшому навчанні! ☺ ☺ ☺

ДОДАТОК Б
Анкета
про завдання ЗНО з англійської мови для перевірки письмових навиків

Особові дані
Скільки років працюєте вчителем англійської мови? _____
Скільки років Ви займаєтеся підготовкою учнів до ЗНО з англійської мови? _____

3. Яким методом Ви готуєте Ваших учнів до виконання завдань з навиків письма в системі тестів ЗНО?

_____
_____
_____

4. Чи використовуєте Ви подібні методи для підготовки учнів до написання різних типів текстів? Обґрунтуйте свою відповідь.

_____
_____
_____

5. Як Ви вважаєте, який метод є найкращим для підготовки учнів до виконання завдань з навиків письма в системі тестів ЗНО?

_____
_____
_____

6. Які поради можете Ви дати для підготовки до виконання завдань з навиків письма тим учням, які в майбутньому мають намір проходити ЗНО з англійської мови?

_____
_____
_____

Дякуємо за допомогу!
Бажаємо Вам професійних успіхів!

Nagy Enikő[*]

Autentikus mesék, történetek használata az angol nyelvi órákon kárpátaljai magyar iskolákban[**]

Rezümé. Jelen tanulmány az angol gyermekirodalom alkalmazásával foglalkozik a kárpátaljai magyar iskolák idegennyelv-óráin. Az autentikus gyermekirodalom általános iskolai tankönyvek kiegészítő anyagaként való alkalmazása nemcsak színesebbé, de hatékonyabbá is teheti az angolórákat. A kutatás célja egy kérdőíves felmérés volt arra nézve, hogy milyen gyakran és hogyan használnak irodalmi műveket a kárpátaljai angoltanárok. Az eredmények tükrében, amennyiben sikerül ismertebbé és népszerűbbé tenni a módszert, hatása nemcsak az angol nyelv oktatásában, de a teljes tanítási-tanulási folyamatban érezhetővé válhat.

Резюме. У даній роботі досліджується можливість використання англійської дитячої літератури на уроках іноземної мови в угорських школах Закарпаття. Використання автентичної дитячої літератури як додаткового матеріалу до підручників не тільки урізноманітнює навчальний процес, але й підвищує ефективність занять з англійської мови. Метою даного дослідження було проведення опитування, спрямованого на виявлення частоти і способу вживання художніх творів на уроках англійської мови в школах Закарпаття. Отримані результати свідчать: за умови, що вдасться популяризувати даний метод, його ефект може стати відчутним не тільки у навчанні англійської мови, але й у всьому навчальному процесі.

Abstract. The present study deals with the usage of children's literature in the English lessons in Transcarpathian schools with the Hungarian language of instruction. The use of authentic children's literature as additional material to the elementary school students' book, not only makes the lessons more compelling but they may become more effective. The aim of the research was to carry out a questionnaire survey. The most important questions referred to how and how often Transcarpathian English teachers use children's literature in their lessons. In the light of the results, if the method was more popular and more well-known, its effect would be perceptible in the teaching of the English language and in the whole teaching-learning process.

1. Bevezetés

A mesék és a mesélés évezredek óta jelentős szerepet játszik az emberiség életében. Az írásbeliség előtt, a szájhagyomány útján terjedő mesék, történetek, legendák a közösség történetének, kultúrájának megőrzése szempontjából kulcsfontosságúak voltak, sőt mi több, a tudás átadásának is ez volt a legfőbb módja. Ma már ez nagymértékben megváltozott, hiszen a tudás átadására számtalan egyéb, korszerű mód áll rendelkezésre, azonban tudjuk azt, hogy egy jó történet ma is leköti a figyelmet, megával ragadja az olvasót és hallgatót egyaránt. Egy jó mesét, történetet olvasva tanulhatunk, példákat kaphatunk, adhatunk, nevelhetünk,

[*] II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Filológia Tanszék, Angol Tanszéki Csoport, tanár; az Eötvös Loránd Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola PhD-program abszolvált hallgatója. [*] Закарпатський угорський інститут ім. Ф. Ракоці ІІ, Кафедра філології, Відділення англійської філології, ст. викладач. [*] Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, Department of Philology, Department Group of the English language, teacher.

[**] A kutatás az Európai Unió és Magyarország támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával a TÁMOP 4.2.4.A/2-11-1-2012-0001 azonosító számú „Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése országos program" című kiemelt projekt keretei között valósult meg.

jókedvre derülhetünk vagy deríthetünk másokat, de akár vigasztalhatunk is. Sőt, ahogy Albert Einstein írta *„Ha azt akarjátok, hogy intelligensek legyenek a gyerekeitek, olvassatok nekik tündérmerséket. Ha azt akarjátok, hogy még intelligensebbek legyenek, olvassatok nekik még több tündérmesét."* Ezek a gondolatok adták a motivációt a jelen tanulmány elkészítéséhez, hiszen meggyőződésem, hogy a gyermekirodalom használata nemcsak az anyanyelvi nevelésben játszik szerepet, hanem az idegennyelv-órákon is sikerrel használhatóak.

Jelen kutatás célja tehát egy kérdőíves felmérés eredményei alapján betekintést nyerni abba, hogy a kárpátaljai magyar iskolák angolóráin milyen mértékben fordulnak elő autentikus gyermekirodalmi művek, mennyire van lehetőség a használatukra és milyen egyéb tapasztalataik vannak az adott pedagógusoknak ehhez kapcsolódóan.

2. A kutatás elméleti háttere

Az irodalmi művek használata az idegen nyelvek oktatásában egészen a XIX. századig nyúlik vissza, amikor az ún. „nyelvtan-fordító" volt az egyik legnépszerűbb módszer – ennek során pl. angol nyelvű irodalmi szövegeket kellett fordítaniuk a tanulóknak. Amikor ezt a módszert felváltották azok, melyek középpontjában a strukturalizmus és a szókincs tanítása állt, az irodalom háttérbe szorult. Így sem a direkt módszer, sem az audiolingvális módszer nem foglalkozott az irodalmi szövegek oktatásba való integrálhatóságával. Később, az alternatív módszerek kialakulása során, mint pl. a közösségi nyelvtanulás, a szuggesztopédia, a csendes módszer, vagy a teljes fizikai válasz, a nyelvtanuló került a középpontba, de az irodalom még mindig a háttérben maradt (Bárdos 2000).

Ugyanakkor napjainkban újra pozitív színben tűnik fel az irodalom a nyelvtanulási környezetben, vagy legalábbis autentikus anyagokkal karöltve jelennek meg az idegen nyelvi órákon (Bland és Lütge 2013; Ghosn 2013; Ellis és Brewster 2014; Heathfield 2014). A mesék, történetek nem tűntek, nem tűnhettek el az iskolákból, hiszen a jó pedagógusok mindig is tudták, hogy egy-egy jól előadott történetnek ereje van az osztályteremben: magával ragad, lebilincsel, vagy éppen tanít. Köztudott, hogy az anyanyelvi nevelésben is nagy szerepet játszik az irodalom. Éppen ezért meglepő, ahogy Hill (2001) is megjegyzi, hogy a modern ELT- (English Language Teaching) könyvek és a tantervek nem használják fel elég gyakran a történeteket, gyermekirodalmat, amelyek alapvető és élvezetes aspektusai a célnyelvnek.

A tanulmány témaválasztásának oka tehát mindezekben rejlik, kiegészítve azzal a tényezővel, hogy a hagyományokon alapuló nyelvtanítási megközelítés hazánkban azért is indokolt, mivel Kárpátalján, Ukrajna legnyugatibb és egyik legkisebb megyéjében a nyelvoktatási lehetőségek tárháza kevéssé változatos, legfőképp az állam által iskolák számára biztosított lehetőségek miatt.

A nemzetiségi iskolák számára nem adnak ki külön angol nyelvű tankönyvet, csak az ukrán anyanyelvűek számára, amit egy magyar gyermek nem minden

esetben ért meg. Több, az oktatási minisztérium által előírt tankönyvben a szavak jelentése ukrán nyelven van megadva. Ezen túlmenően az általános iskolákban használt angol tankönyvek nem elégítik ki teljes egészében a modern nyelvoktatás által támasztott követelményeket. Tehát a magyar iskolákban az ukrán anyanyelvű gyerekeknek szánt tankönyveket használják, vagy egyes helyeken a külföldi kiadók által készített egynyelvű kiadványokat, melyek sajnos jelentős anyagi megterheléssel járnak, így az iskolák csupán elenyésző mennyiségében van erre lehetőség. Tudjuk azonban, hogy – az angol nyelv oktatásában főleg – rengeteg egyéb segédanyag áll(na) rendelkezésre. Ez azonban a tanárok lehetőségeitől, elhivatottságától is függ, hiszen mindegyikük úgy szerzi be őket, ahogy módjuk adódik. Mindez azt jelenti, hogy az általános iskolai tanulók nyelvtudása – a nyelvelsajátítás szempontjából legfogékonyabbnak tartott időszak végén – nagymértékben függ attól, hogy az adott pedagógus mivel pótolja a tankönyvek hiányosságait. Ezeknek a gyengeségeknek egyik megoldása az autentikus gyermekirodalom használata lehet.

Minden gyermek természeténél fogva szereti a képes könyveket, meséket, verseket, igaz vagy kitalált történeteket. Ezt a természetes tulajdonságot és a történetekben rejlő erőt kellene kihasználni az angol mint idegen nyelv oktatásában a kárpátaljai magyar anyanyelvű iskolákban is, szélesebb körben terjeszteni a módszer ismeretét és segíteni annak terjedését. Annak ellenére azonban, hogy a szakirodalmakban megjelenő elméleti háttér is támogatja ezt az oktatási megközelítést (Ellis és Brewster 2014; Ghosn 2002; Pinter 2006), sok pedagógus még mindig tartózkodik tőle. Egyelőre nem ismert, hogy Kárpátalján miért nem terjedt el szélesebb körben ez a módszer, de Ellis és Brewster (2014) szerint általában ennek öt fő oka lehet:

- a tanárok önbizalomhiánya azon képességükkel szemben, hogy sikeresen tudnak történetet mesélni vagy hangosan felolvasni;
- úgy érzik, hogy a történetek nyelvezete túl nehéz;
- úgy érzik, hogy a történetek tartalma túl gyerekes;
- bizalmatlanok a történetek alkalmazásának valódi hasznában;
- valójában nem világos számukra, hogyan is kell használni az oktatásban a mesekönyveket, és nincs elegendő idejük sem arra, hogy alaposan megtervezzék, ha mégis kipróbálnák azt.

Bland (2013) azzal egészíti ezt ki, hogy nagyon sok helyen a gyermekirodalom, főleg az idegen nyelvű gyermekirodalom nehezen hozzáférhető, vagy egyáltalán nem elérhető. Sőt mi több, Lugossy (2006, 28. o., idézi Bland (2013)) azt írja, hogy a gyerekek lelkesedése sok esetben összefügg a mesekönyvek kiváló minőségével is. Egy szociálisan hátrányos helyzetben dolgozó tanár szerint „sok gyerek még életében nem látott ilyen minőségű könyvet és lehet, hogy nem is fog" (mint amilyenek napjainkban megjelennek a könyvesboltok polcain – *a szerző*). Sok családban eleve az olvasás és a könyvek szeretete összefüggésben áll a társadalomgazdasági státusszal, ezért az iskolának meg kell próbálnia kompenzálni

azokat a hiányosságokat, mely a hátrányosabb helyzetű tanulókat érinti. Azért is olyan fontos ez, mert ahogyan Krashen (2004 és 2007) is írta, az extenzív olvasás elősegíti a tanulói autonómia kialakulását és a nyelvelsajátítást.

Richards és Lockhart (1996) még egy további indokot említ azzal kapcsolatban, hogy miért is nem élvez népszerűséget szélesebb körben a történetek oktatásban való felhasználása: a tanárok oktatásról és tanulásról való nézetei miatt. Ezeknek a nézeteknek egyik legfontosabb forrása a tanárok nyelvtanulóként szerzett saját tapasztalatai. Ennek alapján feltételezhetjük, hogy főleg Kárpátalján, a ma oktató legtöbb pedagógus abba a korosztályba tartozik, akik nem nagyon találkozhattak gyermekirodalommal fiatalkorú nyelvtanulóként. Egyrészt azért, mert akkoriban más volt az uralkodó nyelvtanítási trend, másrészt pedig a Szovjetunió széthullása előtt szinte lehetetlen volt külföldi autentikus gyermekirodalomhoz jutni.

A tanulmány és kutatás során autentikus gyermekirodalom alatt a szakirodalom alapján (Bland és Lütge 2013; Hughes 2006; Ghosn 2002, Jacobs és Tunnell 1996) az olyan műveket értjük, melyek nem oktatási céllal íródtak, hanem angol anyanyelvű szerzők, angol anyanyelvű gyerekeknek szánt művei, legfőképp szórakoztató céllal. A szerzők ebben az esetben nem tűznek ki semmilyen szándékos nyelvoktatási célt, nem szorítkoznak egy bizonyos nyelvi szint szókincse köré és nem kapcsolnak semmilyen egyéb oktatást elősegítő munkafüzetet, szókártyacsomagot stb. az eredeti műhöz.

Az, hogy a történetalapú oktatás nem túl széleskörűen használt, azért is meglepő, ahogy Pintér (2006) is írja, mert a fiatal nyelvtanulók holisztikus módon tanulnak. A gyerekek nyelvi tudatossága még kevésbé fejlett, figyelmük leginkább a mondanivalóra összpontosul – ebben a történet, dráma, képzelet, tematikus munka és a gyakorlati készségek bevonása nagyon fontos alkotóelemek, míg a nyelvtan és a szabályok háttérbe szorulnak. Ez utóbbiakat figyelembe véve világos, hogy a kevésbé tehetségesek is megmutathatják egy-egy talentumukat, ami elősegíti a pozitív énképet a sikeres nyelvtanuláshoz.

3. A kutatás módszerei

3.1. A kutatás eszköze

A kutatás kivitelezéséhez egy kérdőívet állítottunk össze, melyet egy online, ingyenes kérdőívkészítő program segítségével kiviteleztünk (www.typeform.com). Ennek előnye, hogy könnyen és gyorsan eljuttatható a célszemélyekhez egy, a program által generált link segítségével. A program Microsoft Excel segítségével rögzíti a beérkezett válaszokat, így az eredmények egyszerű matematikai-statisztikai műveletekkel elemezhetőek. A kérdőív terjesztéséhez a „barátom barátja" módszert választottuk (Milroy 1987), melynek során jelenleg aktív kárpátaljai angoltanárokhoz juttattuk el a linket. A kérdőív teljes mértékben anonim és feltételezzük, hogy mivel egyáltalán nem kerülünk személyes kapcsolatba a kitöltővel, a kapott válaszok még nyíltabbak lehetnek.

Az online kérdőív összesen 39 kérdést tartalmaz, melynek kitöltése átlagosan 35 percet vesz igénybe. A kérdések segítségével többek között arról kaphatunk információt, hogy milyen tankönyveket használnak az iskolákban, használnak-e a pedagógusok gyermekirodalmat az angolórákon, ha igen, milyen gyakran teszik azt, milyen típusú oktatási segédanyagokat használnak, és a különböző kiegészítő anyagokat mennyire látják hasznosnak.

A kérdőív a következő linken érhető el: https://nokine.typeform.com/to/rV7lwU

3.2. A kutatás résztvevői

A kérdőív kitöltésére a 2014/15-ös tanévben, kárpátaljai magyar iskolákban oktató angoltanárokat kértük meg. A kérdőív 2014. november 07-től érhető el, 2014. december 07-ig terjedően pedig, azaz egy hónap időtartam alatt 31 beérkezett választ kaptunk. Az eredmények alapján (N=31) a kérdőívet 29 nő és 2 férfi töltötte ki.

Az iskolatípusok megoszlása szerint 12 általános iskolai, 10 középiskolai és 9 gimnáziumi vagy líceumi tanár töltötte ki és véglegesítette a kérdőívet. Az 1. számú ábra pedig a kérdőívet kitöltők életkori megoszlását mutatja be.

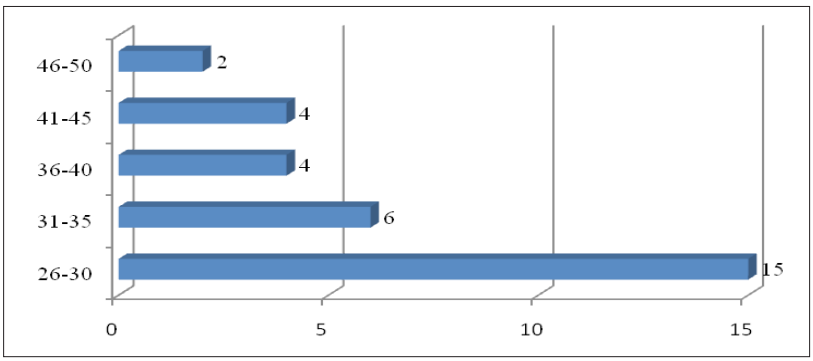

***1. sz. ábra.* A kérdőívet kitöltő tanárok életkori megoszlása (n=31)**

A kérdőívet kitöltő peadgógusok 65%-a (20 fő) „Specialist" szintű diplomával rendelkezik, míg 16%-16% (5-5 fő) „Bachelor" vagy „Masters" végzettséggel bír, 1 pedagógus (3%) pedig már rendelkezik PhD-fokozattal is. Az angol nyelv tanításának tapasztalata években mérve elég változatos (1-től 25 éves tapasztalatig), de átlagosan 7,5 év tapasztalattal rendelkeznek.

4. Kutatási eredmények

A 31 tanártól kapott információt feldolgozva betekintést kaphatunk abba, hogy milyen tankönyveket használnak az iskolákban, használnak-e a kárpátaljai angoltanárok gyermekirodalmat az angolórákon, milyen gyakran fordul ez elő, a gyerekek mennyire kedvelik azokat, milyen egyéb oktatási segédanyagokat használnak a pedagógusok, és melyeket tekintik a leghasznosabbaknak.

A tankönyhasználat tekintetében különös figyelemmel vizsgáltuk meg az általános iskola 1–4. évfolyamát, ahol a tanulók még erősebben érdeklődőek a mesék, rövid történetek iránt. Az 1. sz. táblázatban látható adatok szerint, Oksana Karpiuk *English* című tankönyvsorozata a legnépszerűbb ezekben az osztályokban. Érdemes megemlíteni, hogy a megkérdezettek közül csupán két iskolában használnak külföldi kiadó által szerkeszett egynyelvű kiadványt. Természetesen, nem mindegyik megkérdezett tanár tanít a megadott 1–4. osztályban, így a táblázatban jelöltük azt is, hogy a kitöltők közül hány fő tanít az adott évfolyamon.

***1. sz. táblázat.* Az egyes évfolyamokon használt tankönyvek típusai**

	1. osztály	**2. osztály**	**3. osztály**	**4. osztály**
Használt tankönyv:	**Tanárok száma:**			
	n=16	**n=18**	**n=18**	**n=14**
O. Karpiuk: English	13	13	9	12
A. Nesvit: English	3	5	7	
C. Lawday: Get Set Go			2	
Kuchma, Morska, Plakhotnik: English				2

Arra a kérdésre, hogy a gyerekek kedvelik-e a használt tankönyveket, elég megosztó válaszok érkeztek. 18 pedagógus válaszait elemezve, az esetek felében a tanulók kedvelik a tankönyvet, míg a maradék 50% körülbelül egyenlő mértékben véli úgy, hogy a diákok nagyon szeretik, nem kedvelik, vagy unalmasnak tartják a tankönyvet, de néhány válaszadó egyáltalán nem tudja, hogyan viszonyulnak a gyerekek a tankönyvhöz. Ennek a kérdésnek a válaszaiból azonban nem szabad messzemenő következtetéseket levonnunk, hiszen csupán szubjektív véleményekre kérdeztünk rá részletesebb kritériumok vagy szempontok nélkül.

A továbbiakban arra vonatkozólag is tettünk fel kérdést, hogy használnak-e gyermekirodalmat az angolórákon, és ha igen, miért, vagy ha nem, akkor miért nem teszik azt. Erre a kérdésre 25 igen és 6 nemleges válasz érkezett, melyek közül néhány figyelemreméltó indoklás kerül kiemelésre az alábbiakban. Az anonim kérdőívek jelölése szempontjából, a beérkezési sorrend szerint kerültek kódolásra a válaszok.

Pozitív válaszok indoklása:

- *N2*: *Igen, használok. Elsősorban szövegértési feladatokhoz használom ezeket. Főleg tanmeséket, bibliai történeteket alkalmazok. Általában igyekszem a tanulók tudásszintjének megfelelő szöveget kiválasztani (A2 - B2 szintek) – bővíti a diákok szókincsét, javul az olvasástechnika, gyorsabb lesz a szövegfordító és elemző képességük.*
- *N8: Igen, használok. A kisebbeknél inkább az ismertebb meséket alkalmazom, míg a nagyobbaknál bármilyen mesét, esetleg humoros történeteket*

alkalmazok. Az ilyen olvasmányokat a tanulók kedvelik, közel áll hozzájuk, és nem utolsósorban kizökkenthetem őket a monoton olvasásból, ugyanis nemegyszer el is játsszuk őket.

- *N11: Igen, használok. Sokszor tanulunk irodalmi műveket, történeteket angolul, és azért, hogy kedvet kapjanak az olvasáshoz, elmesélek belőle egy-egy izgalmasabb részletet.*
- *N13: Igen, mert a történeteken keresztül tudják a tanulók jól megtanulni a nyelvtani struktúrákat. A történetek motiválják a tanulókat egy nyelv mélyebb elsajátításában.*
- *N14: Használok, mert felkeltik a tanulók érdeklődését, és tudom kombinálni több típusú feladatokkal.*
- *N21: Igen, használok, mert a rövid történeteket jobban megértik a gyerekek, s a tanult szavakat a szövegkörnyezetükben hallhatják. A mesékkel is ez a helyzet, de azokat még jobban élvezik.*
- *N23: Igen. Egy-egy érdekes történetre jobban odafigyelnek, így akár egy nehezebb anyagot is könnyebben megértenek anélkül, hogy észrevették volna.*
- *N31: Mivel a mese egyszerű mondatokból áll és általában rövid, a gyerekek könnyen vissza is tudják mondani, ami nagy sikerélmény számukra az angol tanulásában. A mesék nemcsak az új szavak elsajátítására alkalmasak, hanem az angol prepozíciók gyakorlására is.*

Negatív válaszok indoklása:

- *N4: Nem, mert a tankönyv tartalmaz elég mennyiségű rövid történetet.*
- *N9: Nem használok történeteket. Inkább igyekszem a tanulók beszédkészségét fejleszteni kifejezések, párbeszédek, képleírások segítségével.*
- *N10: Nem szoktam, mert elég zsúfolt a program.*
- *N19: Nem. Úgy gondolom, az 1. és 2. osztályosok még nincsenek a megfelelő nyelvtudási szinten ehhez.*
- *N27: Nem, maradok a tananyagnál.*
- *N30: Egyszerűen nem fér bele az időkeretbe.*

Arra a kérdésre, hogy milyen gyakran használnak történeteket, a megkérdezett angoltanárok 39%-a (12 fő) a havonta egyszer válaszlehetőséget jelölte meg, 35% (11 fő) a hetente egyszer használ rövid történeteket, 13% (4 fő) soha, 4-en pedig nem adtak választ erre a kérdésre.

A fentebb ismertetett eredmények alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy a kárpátaljai angoltanárok attitűdje pozitív a gyermekirodalom alkalmazása kapcsán az idegen nyelvi órákon. Indoklásaikban a szakirodalom által is alátámasztott előnyöket sorolják fel. A kapott pozitív eredmények további kutatási lehetőségeket is rejtenek magukban.

A kérdőív végén lehetőség nyílt a válaszadók számára egyéb megjegyzést vagy fontosnak tartott információt is közölni. Erre a kérdésre két válasz érkezett, melyek megfontolásra érdemesek, oktatáspolitikai kérdéseket is felvethetnek:

- *N17: Sajnos elég nehéz manapság tanítani, mert ha akarok valamit az órán csinálni, nekem kell beszerezni hozzá az anyagot, és elég költséges minden.*
- *N5: Esetleg annyi, hogy az 1–4. osztályokban csak roma nemzetiségű gyerekek vannak. Nekik viszont az 1. osztályban viselkedést kellene tanítani.*

Arról is megkérdeztük a tanárokat, hogy milyen segédanyagokat használnak az angolórákon, hogy információt kapjunk arra nézve, a gyermekirodalmon kívül milyen más anyagokkal dolgoznak szívesen a tanórákon. A kapott eredmények színesek és arra engednek következtetni, hogy az egyik legnépszerűbb az internet és az általa nyújtott lehetőségek. Ami nem is csoda, hiszen napjainkban egyre több tanulmány, publikáció is foglalkozik a modern technikai eszközök használatával, a Web 2.0, és 3.0 oktatásban való alkalmazhatóságával (Ollé és mtsai 2013; Ollé 2012; Pletka 2007). Ez természetes is, hiszen azok a tanulók, akikkel napjaink pedagógusai találkoznak, a Z generáció gyermekei, akik a média alapján és hálózatokon keresztül tanulnak, szocializálódnak. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy a hagyományos pedagógiai módszerekről nem szabad megfeledkeznünk, melyek kiállták az idők próbáját is. A történetmesélés pont egy ilyen jól kipróbált és sokszor tesztelt megközelítés.

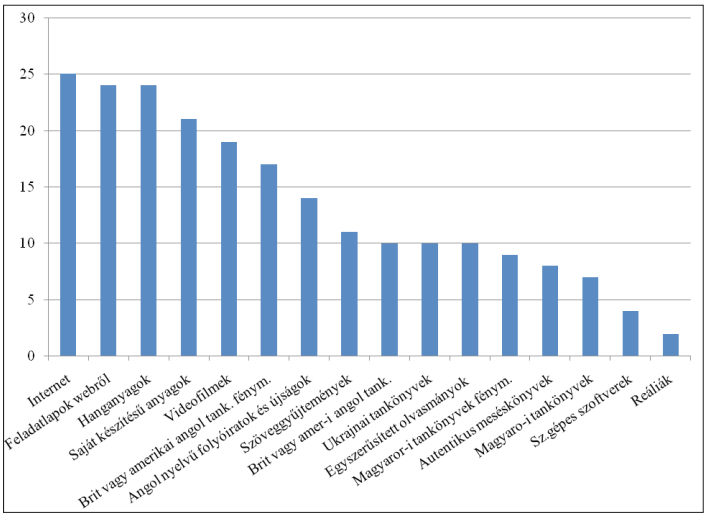

***2. sz. ábra.* A tanórákon felhasznált oktatási segédanyagok népszerűség szerinti sorrendben**

5. Következtetések és összegzés

Annak ellenére, hogy az irodalom idegennyelv-oktatásban való alkalmazása évtizedekre háttérbe szorult, napjainkban egyre fontosabb szerepet tölt be, és a szakemberek felismerték azokat az egyedülálló előnyöket, amelyeket csak egy történet közvetítésével építhetünk be a tanítási folyamatba.

Az irodalom segítségével tanulóink találkozhatnak a célnyelv szépségeivel és gazdag szókincsével, megismerik az anyanyelvi nyelvhasználó mondatszerkezeteit, szóhasználatát, átvitt és egyenes értelmű mondanivalóját. A történetek megmozgatják a fantáziát, azok hallgatása első kézből segíti a tanulók hallás utáni szövegértését. Kreatív, kritikus és analitikus képességekkel ellátott tanulókat nevel, megnyitva a lehetőségek tárházát, teret biztosítva a kérdéseknek, értelmezéseknek, kapcsolódási pontok keresésének és felfedezéseknek.

Tanórai használatuk növeli a kulturális és lingvisztikai tudatosságot, növeli a motivációt és csökkenti a szorongást. Mind a négy nyelvi készség fejleszthető segítségükkel.

A kárpátaljai angoltanárok között végzett kérdőíves felmérés tükrében arra a következtetésre juthatunk, hogy a tanárok többnyire pozitív attitűdöt mutatnak a történetekkel, mesékkel szemben, felhasználják azokat az oktatási-nevelési folyamatban. Felmerülnek azonban esetek, amikor a pedagógusok vagy nem ismerik elég jól a rendelkezésre álló lehetőséget, vagy tartanak tőle, esetleg időhiányra utalnak, így a történetek, mesék nem férnek bele a tanórákba. Azokban a speciális esetekben, ahol a pedagógus a roma nemzetiségű gyerekek viselkedésére utal, fontos megemlíteni, hogy a meséknek, történeteknek nevelő funkciója is van. Segítségükkel egy-egy életből vett szituáció alapján taníthatjuk a kis nebulókat, példát állítva eléjük.

A kutatás során további kérdések is megfogalmazódtak. A jövőben érdemes lenne megvizsgálni, hogy az egyes történetek felhasználására hány órát tudnak szánni a pedagógusok, milyen módszerekkel dolgozzák azokat fel. Tanórai megfigyeléseket lenne tanácsos végezni, melyek során elemezhetővé válnak a tanórai interakciók, és további lehetőségeket rejt magában a történetalapú oktatás eredményességének mérése is.

A legfőbb cél pedig az, hogy kisgyermekkortól hangsúlyozzuk az olvasás szeretetét tanulóinknak, erre pedig a leghitelesebb módszer az, ha mi magunk, tanárok is példát mutatunk, mert a legérdekesebb mese, történet is csak akkor lesz igazán hasznos, ha mi magunk is élvezzük azt.

Felhasznált irodalom

Bárdos J. (2000). *Az idegen nyelvek tanításának elméleti alapjai és gyakorlata.* Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.

Bland, J. és Lütge, C. (szerk.) (2013). *Children's Literature in Second Language Education*. London, Bloomsbury Academic.

Ellis, G., és Brewster, J. (2014). *Tell it Again! The New Storytelling Handbook for Primary Teachers.* (3rd edition) Pearson

Ghosn, I. (2002). Four good reasons to use literature in primary school ELT. *English Language Teaching Journal*. no. 56/2. 172-179. p.

Ghosn, I. (2013). *Storybridge to Second Language Literacy*. Charlotte, NC, Information Age Publishing.

Heathfield, D. (2014). *Storytelling With Our Students. Techniques for telling tales from around the world*. Delta Publishing.

Hill, D. (2001). 'Survey: Graded Readers'. *ELT Journal*. no. 55/3. 300-324. p.

Hughes, A. (2006). The All-round Use of Real Stories and Authentic Books in Teaching English to Young Learners. *Reading is for Everyone. Young Learners SIG Spring Issue*. IATEFL-Hungary, 5-9. p.

Jacobs, J. és Tunnell, M. (2004). *Children's Literature, Briefly*. New Jersey, 1996, Prentice-Hall, Inc.

Krashen, S.: *The Power of Reading* (2nd ed.). Portsmouth, NH, Heinemann.

Krashen, S. (2007). 'Extensive reading in English as a foreign language by adolescents and young adults: A meta-analysis', *International Journal of Foreign Language Teaching ,* no. 3(2), 23–29. p.

Lugossy, R. (2006). Browsing and borrowing your way to motivation through picture books', in J. Enever and G. Schmid-Schönbein (eds), *Picture Books and Young Learners of English*. München, Langenscheidt, 23-34. p.

Milroy, L. (1987). Observing and Analysing Natural Language. Oxford, Blackwell.

Ollé J. (2012). *Virtuális környezet, virtuális oktatás.* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó.

Ollé J., Papp-Danka A., Lévai D., Tóth-Mózer Sz. és Virány A. (2013). *Oktatásinformatikai módszerek. Tanítás és tanulás az információs társadalomban.* Budapest, ELTE Eötvös Kiadó,

Pinter A. (2006). *Teaching Young Language Learners.* Oxford, Oxford University Press.

Pletka, B. (2007). *Educating the Net Generation: How to engage students in the 21st century*. Santa Monica, CA, Santa Monica Press.

Richards, J.C. és Lockhart, C. (1996). *Reflective teaching in second language classrooms*. Cambridge, Cambridge University Press.

Pallay Katalin[*]

A külső független tesztelésen elért eredmények Beregszász középiskoláiban

Rezümé. 2008-tól Ukrajna felsőoktatási intézményeibe kizárólag úgy lehet bejutni, ha külső független tesztelésen vesznek részt a felvételizők. A külső független tesztelés szabályai évről évre változtak, a feltételek szigorodtak. Ez jelentősen megnehezítette a magyar tannyelvű iskolások esélyeit.

Kulcsszavak: külső független tesztelés, eredmények, beregszászi középiskolák.

Резюме. З 2008 року вступити до вищих навчальних закладів України можна тільки за умови успішного складання ЗНО. Правила зовнішнього незалежного оцінювання з року в рік змінюються, вимоги зростають. Це значно погіршує шанси випускників угорськомовних шкіл.

Ключові слова: зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО), результати, загальноосвітні школи м. Берегова.

Abstract. Since 2008 one has to take external independent tests in order to get admitted to higher education establishments. The rules of External Independent Evaluation change every year, with more demanding requirements. This has made the admission to universities significantly harder for those who studied at a Hungarian school.

Key words: External Independent Evaluation, results.

A külső független tesztelés hivatalos honlapján, a testportal.gov.ua-n Ukrajna valamennyi iskolájának összesített eredménye megtalálható. Az innen merített adatok alapján összehasonlítottuk a beregszászi iskolákban érettségiző diákok tesztelésen elért eredményeit.

A 2013–2014-es tanévben Kárpátaljáról 6762 felvételiző regisztrált be az ukrán nyelv és irodalom tesztelésre, 4076 Ukrajna történelméből, 3092 matematikából, 357 világirodalomból, 1114 fizikából, 1320 kémiából, 3007 biológiából, 1880 földrajzból, 1787 angol nyelvből, 48 franciából, 234 német nyelvből, 2 spanyol nyelvből, 104 orosz nyelvből, 289 világirodalomból.

Az Ukrajna területén élő nemzeti kisebbség tagjainak lehetőségük volt az ukránon kívül orosz, magyar, moldáv, krími tatár, lengyel és román nyelven tesztet írni Ukrajna történelméből, matematikából, világtörténelemből, fizikából, kémiából, biológiából, földrajzból és világirodalomból. Viszont, a kisebbségek anyanyelvéből nem szerveztek vizsgát.

Az elmúlt tanévben Kárpátaljáról 218-an adták magyar nyelven az Ukrajna történelme tesztet, 146-an a matematikát, 70-en a világirodalmat, 69-en a fizikát, 75-en a kémiát, 204-en a biológiát, 103-an a földrajzot.

A 2013–2014-es tanévben Beregszász iskoláiban összesen 219 diák érettségizett. Ebből 142 diák (64,84%) vett részt a külső független tesztelésen. 77 érettségiző nem regisztrált be a külső független tesztközpontba, ami 35,16%. Ők vagy nem kívánták folytatni tanulmányaikat, vagy külföldi felsőoktatási intézményekbe felvételiztek.

---

[*] A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola volt hallgatója. A tanulmányt dr. Orosz Ildikó lektorálta. [*] Колишній студент Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ. Науковий керівник даної роботи: Орос Ільдіко. [*] Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian Institute, former student. The study was supervised by Orosz Ildikó.

A Beregszászi Magyar Gimnázium járási fenntartású, mégis bekerült a felmérésbe, ugyanis Beregszász területén működik. Az alapadatok a testportal.gov internetes oldalról lettek feldolgozva. Ezen a honlapon a beregszászi iskolák közé van sorolva a járási iskolákhoz tartozó beregszászi gimnázium is. A 2013–2014-es tanévben a legtöbb érettségiző a Beregszászi Magyar Gimnáziumban volt, összesen 45. A 45 diákból 29 mérettette meg tudását a külső független tesztelésen. Ez az érettségizők 64,44%-a. Ezt követi a Beregszászi Ukrán Gimnázium, ahol 36 érettségizőből 34, a végzős diákok 94,445-a vett részt a külső független tesztelésen. Vélhetően a magyar gimnáziumból azért vettek kevesebben részt a tesztelésen, mert többen Magyarországon kívánják folytatni a tanulmányaikat. A Beregszászi 1. Számú Középiskolában 35 diák érettségizett. Ebből 32 végzős (91,43%) vett részt a tesztelésen. A Beregszászi 3. Számú Középiskolában a 34 végzős diákból 10 vizsgázott külső független tesztközpontban. Ez a végzős diákok 29,41%-a. A Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskolában 28 végzős tanuló volt az előző tanévben. Ebből 10 diák (35,71%) mérettette meg tudását a külső független tesztelésen. A Beregszászi 5. Számú Középiskolában 23 tanuló érettségizett. Mindegyikük ukrán felsőoktatásban szerette volna folytatni a tanulmányaikat, ugyanis mindannyian (100%) részt vettek a tesztelésen. A Beregszászi 10. Számú Középiskola 11 végzőse közül mindösszesen ketten (18,18%) regisztráltak be a tesztközpontba. A Beregszászi Bentlakásos Iskolából ugyancsak két felvételiző (28,57%) jelentkezett a külső független tesztelésre. Ebben az oktatási intézményben 7 diák érettségizett.

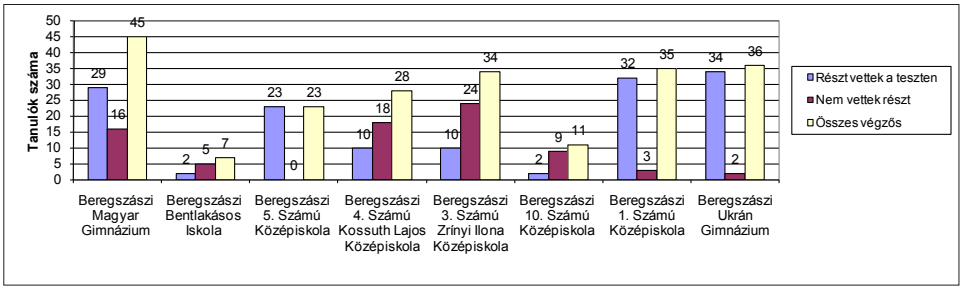

***1. ábra.* A beregszászi iskolák végzőseinek részvétele a független tesztelésen**

Beregszász középiskoláiból 140 érettségiző diák vett részt az ukrán nyelv és irodalom külső független tesztelésen. Ebből 29 felvételiző a Beregszászi Magyar Gimnázium, 2 a Beregszászi Bentlakásos Iskola, 23 a Beregszászi 5. Számú Középiskola, 10 a Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskola, 10 a Beregszászi 3. Számú Zrínyi Ilona Középiskola, 2 a Beregszászi 10. Számú Középiskola, 32 a Beregszászi 1. Számú Középiskola, 34 pedig a Beregszászi Ukrán Gimnázium egykori diákja volt.

A tesztelésen a maximális pontszám a 200, és 124 az alsó ponthatár.

A Beregszászi Magyar Gimnáziumban az ukrán nyelv és irodalom tesztelésen a 29 felvételiző közül 20 fő (60%) alulteljesített, a maximális 200 pontból 100–123 közötti pontszámokat értek el. A felvételizők 10%-a, azaz 3 fő 124–135,5 közötti pontszámokat ért el, 14%, 4 ember 136–150 pont között teljesített, 7%, azaz 7 ember 150,5-től 161,5-ig, és a 190,5–200 közötti pontokat egyik felvételiző sem ért el.

A Beregszászi 5. Számú Középiskolában a 23 felvételizőnek csupán 4,35%-a, 1 ember teljesített alul az ukrán teszten. Ugyancsak 4,35%, szintén egy tanuló adta le 124–135,5 közötti pontszámokra. 13,04%, 3 tanuló 136–150 közötti pontszámokra adta, 13,04%, 3 felvételiző 150,5–161,5 között teljesített. A felvételizők 34,78%, 8 diák 162–172,5 pontokra adta le az ukrán tesztet, 21,74%, 5 ember pedig 173–183 között teljesített, 8,7%, 2 tanuló 183,5–190 pontszámok közötti eredményt ért el.

A Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskolában mindössze 10 érettségiző jelentkezett ukrán nyelv és irodalom tesztelésre. Ebből 50% alulteljesített, vagyis 5 tanuló 100–123,5 közötti pontszámokat ért el. 20%, azaz 2 személy 124–135,5 közötti pontokat, szintén 20%, tehát 2 diák 135–150 pont között, 10%, 1 felvételiző 150–161,5-ig teljesített, 162 pontnál senki nem kapott többet.

A Beregszászi 1. Számú Középiskolában 32 diák tett ukrán nyelv és irodalom független tesztet. Ezen diákok 3,13%-a, vagyis 1 tanuló nem adta le a tesztet, csupán 100–123,5 közötti pontszámot ért el. 12,5%, 4 diák 124–135,5 között, 28,13%, azaz 9 diák 136–150 között, 31,25%, 10 diák 150,1–161,5 között, 18,75%, 6 diák 162–172,5 pont között teljesített, 173-tól 200 pontot senki nem ért el.

A Beregszászi Ukrán Gimnáziumból 34 érettségiző tett ukrán nyelv és irodalom tesztet. Közülük mindenki átment a vizsgán. 5,88%, vagyis a 34-ből 2 felvételiző 124–135,5, 14,71%, 5 tanuló 136–150, 17,65%, vagyis 6 diák 150,5–161,5, 32,35%, 11 tanuló 162–172,5, 8,82%, azaz 3 diák 173–183, 11,76%, 4 felvételiző 183,5–190, 2,94%, 1 fő 190,5–195, 5,88%, vagyis 2 felvételiző 195,5–199,5 közötti pontszámokat ért el.

A Beregszászi 3. Számú Középiskolából a 10 tesztelő 20%-a, vagyis 2 tanuló alulteljesített ukrán nyelvből és irodalomból. 10%, vagyis 1 diák 124–135, 20%, 2 diák 138–150, 10%, 1 fő 150,5–161,5, 40%, 4 diák 162–172,5 közötti pontszámokat ért el.

A Beregszászi 10. Számú Középiskolából mindössze 2 tanuló vállalkozott az ukrán teszt leadására, azonban egyiküknek sem sikerült megküzdeni a feladattal.

A Beregszászi Bentlakásos Iskola végzősei közül szintén két érettségiző vett részt az ukrán nyelv és irodalom teszten. Mindkét diák (100%) átment a vizsgán, 124–135,5 közötti pontszámokat értek el.

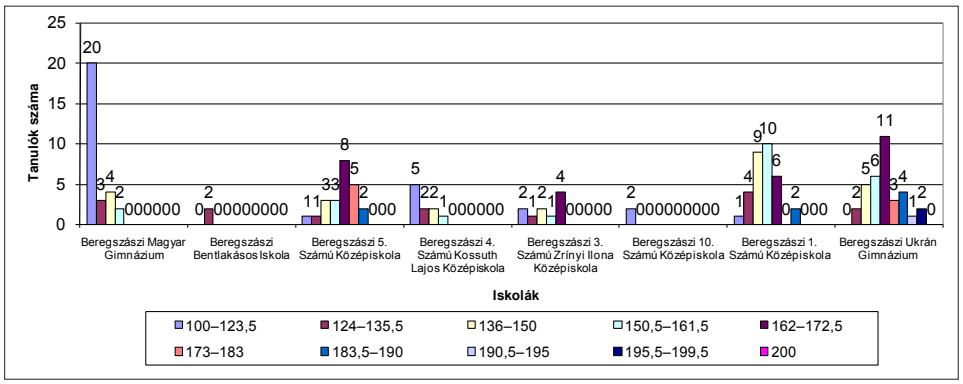

***2. ábra.* Eredmények ukrán nyelvből és irodalomból**

Ezen statisztikai adatok alapján Beregszászban a legjobb teljesítményt a Beregszászi Bentlakásos Iskola érte el, hiszen ebben a tanintézményben mindenki leadta a felvételi vizsgát. Azonban ez a felmérés nem arra szolgál, hogy összehasonlítsuk a város iskoláit, hiszen nem mutat reális képet. Figyelembe kell venni, hogy nem azonos számú érettségiző jelentkezett a tesztelésre, s a kibocsátó osztályok létszámai is iskolánként változóak. Azt is szem előtt kell tartani, hogy a felsorolt iskolák közül 4 ukrán tannyelvű. A 3. számú középiskolában egyaránt vannak magyar és ukrán tannyelvű osztályok, a 10. számú pedig magyar és orosz tannyelvűként működik. A fennmaradt magyar tannyelvű iskolák érettségizőinek jelentős része Magyarországon folytatja tanulmányait, így ők nem voltak kötelesek külső független tesztelésen részt venni. Ez a 2014–2015-ös tanévben másképp lesz, ugyanis Ukrajna Oktatási és Tudományos Minisztériumának rendelete értelmében ebben a tanévben minden érettségiző köteles ukrán nyelvből külső független tesztelésen részt venni. Továbbá a felvételizők megválaszthatják a külső független tesztelés nehézségi szintjét.

2015-ben a külső független tesztek kétszintesek voltak ukrán nyelvből és irodalomból, valamint matematikából. Az A szint a könnyített, míg a B szint a nehezített változatot takarja. A felsőoktatási intézmények felvételi szabályzata fogja meghatározni, hogy A vagy B szintű tanúsítvány szükséges az adott szakra való bejutáshoz. Azok a személyek, akik a nehezített, B szintet választották, olyan szakokra is felvételt nyerhetnek, ahová elegendő az A szint is. Akik A szintű tesztet írnak, nem felvételizhetnek olyan szakokra, ahová B szint szükséges.

Beregszász iskoláiban a matematika külső független tesztelésen az elmúlt tanévben összesen 74 érettségiző vett részt. Ebből 21 diák a Beregszászi Ukrán Gimnázium, 17 a Beregszászi 1. Számú Középiskola, 1 a Beregszászi 10. Számú Középiskola, 2 a Beregszászi 3. Számú Zrínyi Ilona Középiskola, 4 a Beregszászi

4. Számú Kossuth Lajos Középiskola, 14 a Beregszászi 5. Számú Középiskola, 1 a Beregszászi Bentlakásos Iskola, 14 pedig a Beregszászi Magyar Gimnázium tanulója volt.

A Beregszászi Ukrán Gimnáziumban mind a 21 felvételiző sikeresen leadta a tesztet matematikából. Ezen tanulók 28%-a, azaz 6 tanuló 162–172,5 közötti pontszámot ért el. Szintén 6 tanuló, 28% 173–183 közötti pontokat ért el. Két diák, a felvételizők 9%-a 124–135,5 közötti pontszámokat ért el, 1 felvételiző, 5% 136–150 pont között teljesített, ketten, 9% 150,5–161,5 közötti pontszámokat értek el, 1 felvételiző, 5% 183–190 között, ketten, 9% 190–195 pont között, egy tanuló, 5% pedig 195,5–199,5 közötti pontszámot ért el.

A Beregszászi 1. Számú Középiskolában szintén mindenki pozitív eredményt ért el a matematika külső független tesztelésen. A 17 felvételiző 11%-a, azaz két fő 124–135,5 közötti pontszámot ért el, egy diák, 6% 136–150 pont között, a felvételizők 47%-a, 8 felvételiző 150–161 pont között, 3 felvételiző 17,6% 162–172,5 pont között, egy tanuló 5,8% 173–183 pont között, ketten, a felvételizők 11,7%-a 190,5–195 között teljesítettek. 195 fölötti pontszámot senki nem ért el.

A Beregszászi 10. Számú Középiskolából mindössze egy tanuló jelentkezett a matematika tesztelésre. A vizsga nehézségein azonban nem sikerült túljutnia.

A Beregszászi 3. Számú Zrínyi Ilona Középiskolából két érettségiző vett részt a matematikai teszten. Mindketten sikeres vizsgát tettek. Egyikük (50%) 162–172,5 közötti pontszámot ért el, a másik (50%) pedig 173–183,5 közötti pontszámot teljesített.

A Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskolából 4 végzős diák vett részt a matematika emelt szintű érettségin. Mindegyikük pozitív eredményt ért el. A felvételizők 75%-a, azaz 3 fő150,5–161,5 közötti pontszámot ért el, 25%, azaz egy tanuló 162–172,5 pont között teljesített.

A Beregszászi 5. Számú Középiskolából 14 érettségiző diák jelentkezett a matematika felvételi tesztelésre. Ebből egy felvételiző (7,14%) alulteljesített, tehát nem érte el az alsó ponthatárt. 124–135,5 pont között teljesített két tanuló (14,28%), 1 diák (7,14%) ért el 136–150 közötti pontszámot, egy (7,14%) 150,5–161,5 között, négy (28,57%) 162–172,5 között, négy (28,57%) 173–183 között, s egyikük (7,14%) 183,5–190 közötti pontszámot ért el.

A Beregszászi Bentlakásos Iskolából egy tanuló jelentkezett matematika független tesztelésre. Nem sikerült elérnie a minimális 124 pontot.

A Beregszászi Magyar Gimnázium érettségizői közül 14 tanuló méretette meg tudását matematikából. Mindannyian sikeres vizsgát tettek, senki nem kapott 124-nél kevesebb pontszámot. A felvételizők 7,1%-a, egy tanuló 124–135,5 pont között, 28,5%, négy tanuló 150,5–161,5 pont között, szintén négy tanuló, azaz 28% 162–172,5 pont között, 14,2%, vagyis két tanuló 173–183 pont között, ugyancsak 14,2%, két felvételiző 183,5–190 pont között, egy pedig, 7,1% 190,5–195 közötti pontszámokat ért el.

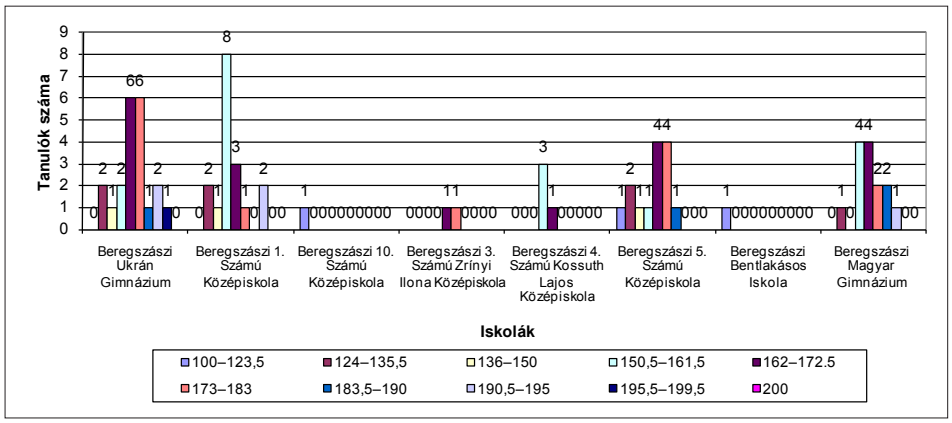

3. ábra. **Eredmények matematikából**

A matematika külső független tesztelésen egyenlő eséllyel indulhattak a különböző tannyelvű iskolák diákjai, ugyanis a nemzeti kisebbségeknek lehetőségük volt fordítást kérniük. A beregszászi iskolák közül a bentlakásos iskola és a 10. számú középiskola teljesített a leggyengébben, hiszen ezekben az oktatási intézményekben egyik diáknak sem sikerült elérni a minimális 124 pontot. A legjobb eredményt a Beregszászi Ukrán Gimnázium érte el. Ez az egyetlen beregszászi iskola, ahol sikerült 195,5 pont fölött teljesíteni.

Beregszász középiskoláiból összesen 78 felvételiző adott külső független tesztet Ukrajna történelméből. A 78 diák közül 17-en a Beregszászi Ukrán Gimnáziumot, 24-en a Beregszászi 1. Számú Középiskolát, 9-en a Beregszászi 3. Számú Zrínyi Ilona Középiskolát, 5-en a Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskolát, 11-en a Beregszászi 5. Számú Középiskolát, 12-en pedig a Beregszászi Bethlen Gábor Magyar Gimnáziumot képviselték.

A Beregszászi Ukrán Gimnáziumból mind a 17 felvételiző sikeres vizsgát tett Ukrajna történelméből. 124–135,5 közötti pontszámot a felvételizők 11,7%-a, azaz 2 felvételiző, 136–150 közötti pontot 6, vagyis a vizsgázók 35,2%-a ért el. 150–161,5 közötti pontot 2 felvételiző kapott, 11,7%, 162–172,5 pontot szintén 2 tanuló, 11,7%, 173–183 között 4 vizsgázó, 23,5% 183,5–190 pontot 1 diák ért el, ez a biológiából vizsgázók 5,8%-a.

A Beregszászi 1. Számú Középiskolából szintén minden felvételiző leadta az Ukrajna történelme tesztet. A 24 felvételizőből kilencen (37,5%) 150,5–161,5 közötti pontszámot értek el. 4-4 diák (16,66% 16,66%) 124–135,5, valamint 136–150 közötti pontszámot értek el. 5 felvételiző (20,83%) 162–172,5 közötti pontszámot, 2 (8,33%) pedig 173–183 közötti pontszámot ért el. 183,5–200 pont közötti pontszámokat egyik felvételiző sem ért el ebben az iskolában.

A Beregszászi 3. Számú Középiskolában 9 érettségiző tett független tesztet Ukrajna történelméből. Ebből egy tanuló (11,11%) alulteljesített, tehát nem érte el

a minimális 124 pontot. 124–135,5 pont közötti eredményt 2 tanuló (22,22%) ért el, 136–150, valamint 150,5–161,5 közötti pontszámokat 2-2 (22,22% 22,22%) tanuló ért el ebben az iskolában. 162–172,5 pont között és 173–183 pont között 1-1 (11,11% 11,11%) tanuló teljesített. 183–200 közötti pontszámokat egyik érettségiző sem ért el a fent említett oktatási intézményben.

A Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskolából 5 diák tett tesztet Ukrajna történelméből. Mindannyian pozitív eredményt értek el: ketten (40%) 124–135,5 közötti pontszámokat, hárman (60%) pedig 136–150 közötti pontszámokat értek el.

A Beregszászi 5. Számú Középiskolában 11 végzős diák regisztrált az Ukrajna története tesztelésre az elmúlt tanévben. A 11 felvételiző közül mindenkinek sikerült túljutni a vizsga nehézségein. A legtöbben, 5 tanuló (45,45%) 150,5–161,5 közötti pontszámokat értek el. 124–135,5 pont között egy tanuló (9,09%) teljesített, 136–150 közötti pontszámot szintén egy felvételiző (9,09%) ért el. 2-2 diák (18,18%-18,18%) 162–172,5 pont, valamint 173–183 pont között teljesítettek.

A Beregszászi Magyar Gimnázium végzősei közül tizenketten tettek Ukrajna története tesztet. A vizsgán közülük mindenki sikeresen teljesített. 2 felvételiző (16,66%) 124–135,5 közötti pontszámot ért el, 5 diák (41,66%) 136–150 pont között teljesített, 3 diák (25%) 150,5–161,5 közötti pontszámot, 2 pedig (16,66%) 162–172,5 közötti pontszámot ért el.

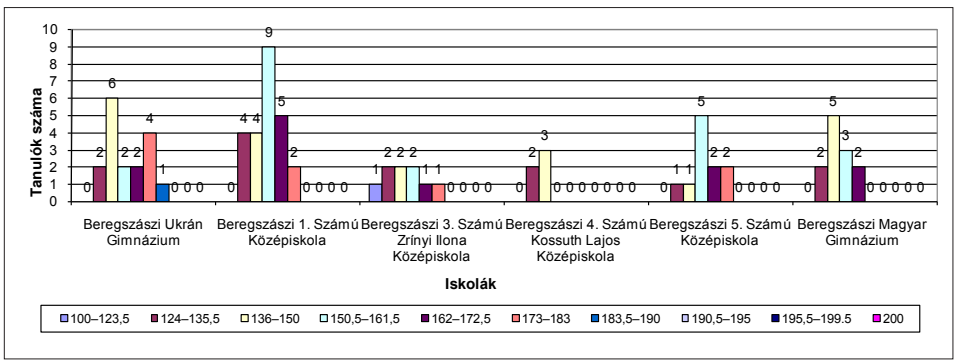

4. ábra. **Eredmények Ukrajna történelméből**

Ukrajna történelméből a beregszászi iskolákból összesen 78 végzős diák vett részt. A Beregszászi 10. Számú Középiskola és a Beregszászi Bentlakásos Iskola érettségizői nem mérettették meg tudásukat Ukrajna történetéből. A 79 diák közül mindössze egy tanulónak sikerült 195 ponttól nagyobb pontszámot elérnie. Ő a Beregszászi Ukrán Gimnázium tanulója volt. Az Ukrajna történelme tesztelésre legtöbben, mintegy 24-en a Beregszászi 1. Számú Középiskolából jelentkeztek.

A beregszászi érettségizők közül 72 érettségiző vett részt angol nyelvből a külső független tesztelésen. 16 felvételiző a Beregszászi Ukrán Gimnázium, 12 a Beregszászi 1. Sz. Középiskola, 1 a Beregszászi 10. Sz. Középiskola, 6 a Beregszászi 3. Sz. Zrínyi

Ilona Középiskola, 4 a Beregszászi 4. Sz. Kossuth Lajos Középiskola, 17 a Beregszászi 5. Sz. Középiskola, 16 pedig a Beregszászi Magyar Gimnázium tanulója volt.

A Beregszászi Ukrán Gimnáziumban 4 tanuló (25%) 136–150 közötti pontszámra teljesített, 4 felvételiző (25%) 150,5–161,5 pont között, 3 diák (18,75%) 162–172,5 pont, szintén 3 felvételiző (18,75%) 173–183 pont között teljesített, 1 felvételiző (6,25%) 183,5–190 közötti pontot kapott, egy pedig (6,25%) 195,5 fölötti pontszámot ért el.

A Beregszászi 1. Sz. Középiskolában a 12 felvételiző közül négyen (33,33%) 124–135,5 közötti pontszámot értek el. 5 diák (41,66%) 136–150 pont között teljesített, ketten (16,66%) 155,5–161,5 közötti pontokat, 1 pedig (8,33%) 162–172,5 közötti pontszámot ért el.

A Beregszászi 10. Sz. Középiskola érettségizői közül mindössze egy diák jelentkezett angol nyelv külső független tesztelésre. Ez a diák (100%) alulteljesített, 124 ponttól kevesebbet ért el.

A Beregszászi 3. Számú Középiskolából 6 tanuló vett részt az angol független tesztelésen. Mindannyian leadták a vizsgát, hárman (50%) 136–150 közötti pontszámokat értek el, hárman pedig (50%) 150,5–161,5 közötti pontszámra teljesítettek.

A Beregszászi 4. Sz. Kossuth Lajos Középiskolában a 4 diák közül egynek (25%) nem sikerült elérni a minimális 124 pontot, hárman pedig (75%) 136–150 közötti pontszámokra teljesítettek.

A Beregszászi 5. Sz. Középiskolából 17 érettségiző vett részt az angol emelt szintű vizsgán. 2 diák (11,76%) 136–150 pont között, hárman (17,64%) 150,5–161,5 pont között, öten (29,41%) 162–172,5 pont között, heten pedig (41,17%) 173–183 pont között teljesítettek.

A Beregszászi Magyar Gimnáziumból 16 tanuló tett angol nyelvből külső független tesztet. A 16 tanuló közül egy (6,25%) nem érte el a minimális ponthatárt. Ketten (12,5%) 124–135,5 pont között, öten (31,25%)136-150 pont között, hárman (18,75%) 150,5–161,5 pont között, ugyancsak hárman (18,75%) 162–172,5 pont között, ketten (12,5%) pedig 173–183 pont között teljesítettek.

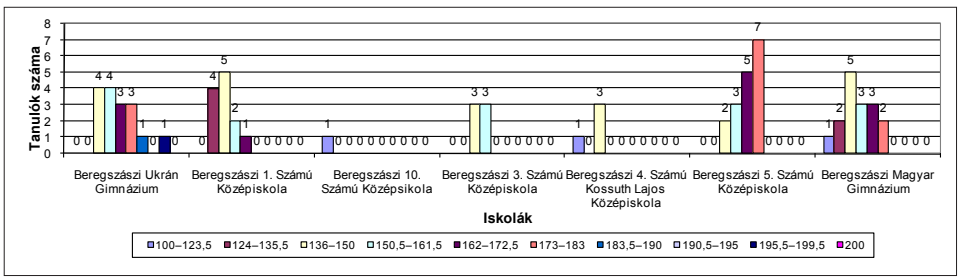

***5. ábra.* Eredmények angol nyelvből**

Az angol nyelv külső független tesztelésen a legmagasabb pontszámokat a Beregszászi Ukrán Gimnázium diákjai érték el. Egyedül ebben a tanintézmény-

ben értek el 183-tól magasabb pontszámot. Ezt követi a Beregszászi 5. Számú Középiskola, ahol a tanulók többsége 173–183 pont között teljesített. Annak ellenére, hogy az iskolában elmélyítetten folyik az angol nyelv oktatása, 183 ponttól senki nem kapott magasabb pontszámot.

Német nyelvből, Beregszász iskoláiból mindössze négy felvételiző adott külső független tesztelést. A négy tanuló közül egy a Beregszászi Ukrán Gimnázium, kettő a Beregszászi 1. Számú Középiskola, egy pedig a Beregszászi Magyar Gimnázium diákja volt. Beregszász többi iskolájában nem szerepel a német második idegen nyelvként az oktatott tantárgyak között.

A Beregszászi Ukrán Gimnázium tanulója 173–183 közötti pontszámra, a Beregszászi 1. Számú Középiskola mindkét diákja 136–150 közötti eredményre teljesített. A Beregszászi Magyar Gimnázium tanulója nem érte el az alsó ponthatárt német nyelvből.

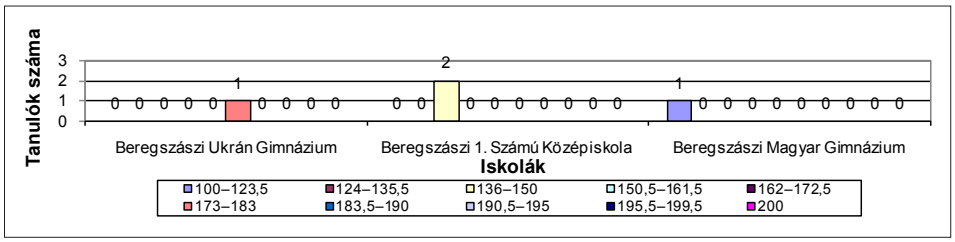

6. ábra. **Eredmények német nyelvből**

Beregszász iskoláiból csupán két tanuló vett részt külső független tesztelésen orosz nyelvből. Az egyik diák a Beregszászi 1. Számú Középiskola, a másik pedig a Beregszászi Bentlakásos Iskola végzőse volt. Többek között a Beregszászi 10. Számú Középiskola diákjai sem vettek részt az orosz nyelv független tesztelésen, holott ebben az oktatási intézményben orosz tannyelvű osztályok is vannak. Beregszász más iskoláiban nem szerepel az orosz nyelv az oktatott tantárgyak listáján.

Az 1. számú iskola érettségizője 150,5–161,5 közötti pontszámot ért el. A Beregszászi Bentlakásos Iskola végzőse nem érte el a minimális 124 pontot.

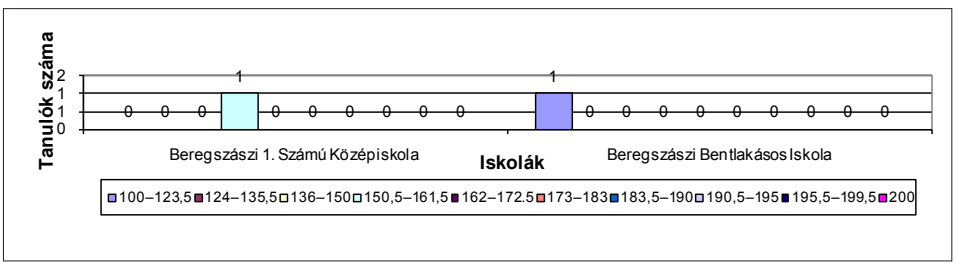

7. ábra. **Eredmények orosz nyelvből és irodalomból**

A 2013–2014-es tanévben a beregszászi érettségizők közül negyvenen vettek részt biológia független tesztelésen. A Beregszászi Ukrán Gimnáziumból 11 érettségiző, a Beregszászi 1. Számú Középiskolából 8, a Beregszászi 10. Számú Középiskolából 1, a Beregszászi 3. Számú Középiskolából 2, a Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskolából 6, a Beregszászi 5. Számú Középiskolából 2, a Beregszászi Bentlakásos Iskolából 1, a Beregszászi Magyar Gimnáziumból 9 tanuló vett részt a biológia független tesztelésen.

A Beregszászi Ukrán Gimnáziumból a felvételizők 9%-a, azaz egy tanuló nem érte el az alsó ponthatárt. Szintén egy tanuló, azaz 9% 124–135,5 közötti pontot ért el, ketten, vagyis a biológiából tesztet adó felvételizők 18%-a 136–150 pont között, 9%, vagyis egy fő 162–172,5 pont között teljesített, ketten (18%) 173–183 közötti pontszámokat, ketten (18%) 183,5–190 közötti pontokat, 190,5–195 közötti pontokat egy tanuló (9%) ért el, 195,5–199,5 közötti eredményt szintén egy tanuló, 9% ért el. 200 pontra senki nem teljesített.

A Beregszászi 1. Számú Középiskola 8 végzős diákja vett részt a biológia független tesztelésen. A 8 diákból egynek (12,5%) nem sikerült elérni az alsó ponthatárt, 124 ponttól kevesebb pontot ért el. Két diák (25%) 136–150 közötti pontszámokat ért el, négyen (50%) 150,5–160,5 közötti pontszámokat gyűjtöttek, egy diák (12,5%) 173–183 pont között teljesített. 183,5 pont fölötti pontott egy tanuló sem ért el.

A Beregszászi 10. Számú Középiskolából csupán egy tanuló vett részt a biológia emelt szintű tesztelésen. 136–150 közötti pontszámot ért el.

A Beregszászi 3. Számú Zrínyi Ilona Középiskolából két érettségiző vett részt biológiatesztelésen. Az egyik tanuló (50%) 124–135,5 közötti pontszámot, a másik (50%) 136–150 közötti pontszámot ért el.

A Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskolából 6 végzős diák adott biológiából tesztet. Mindannyian sikeres vizsgát tettek. Az egyik tanuló (16,66%) 136–150 közötti pontszámot ért el. Egyikük (16,66%) 150,5–161,5 közötti pontszámot ért el. Ketten (33,33%) 162–172,5 közötti pontszámra teljesítettek, 173–183 pont között egy tanuló (16,66%), egy tanuló (16,66%) pedig 183,5–190 pont között ért el eredményt.

A Beregszászi 5. Számú Középiskolából mindössze két érettségiző vett részt a biológiatesztelésen. 50%, azaz egy diák alulteljesített a vizsgán, vagyis nem érte el a minimális 124 pontot, egy (50%) 136–150 pont között teljesített.

A Beregszászi Bentlakásos Iskolából egy érettségiző adott független tesztet biológiából. Ez a tanuló (100%) nem érte el a minimális alsó ponthatárt.

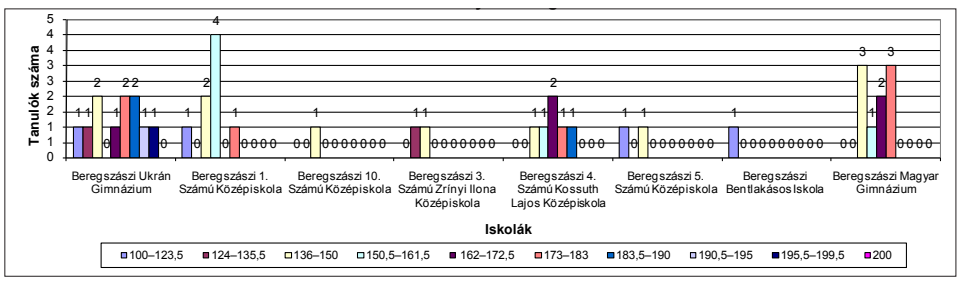

8. ábra. **Eredmények biológiából**

A beregszászi iskolák végzősei közül összesen 24-en adtak emelt szintű érettségit fizikából. Ebből 7-en a Beregszászi Ukrán Gimnáziumból, 5-en a Beregszászi 1. Számú Középiskolából, ugyancsak 5-en a Beregszászi 5. Számú Középiskolából, és a Beregszászi Magyar Gimnáziumból mérettették meg tudásukat fizikából. A Beregszászi 3. Számú Zrínyi Ilona Középiskolából és a Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskolából 1-1 érettségiző adott fizika tesztet.

A Beregszászi Ukrán Gimnáziumból egy tanuló (14,28%) 124–135 pont között teljesített, egy (14,28%) 150,5–161,5 közötti pontszámot ért el, ketten (28,57%) 162–172,5 közötti pontszámot érdemeltek ki, s három diák (42,85%) 173–183 pont között teljesített.

A Beregszászi 1. Számú Középiskolából 3 tanuló (60%) 150,5–161,5 közötti pontszámot ért el, 2 pedig (40%) 173–183 közötti értékelést kapott.

A Beregszászi 3. Számú Zrínyi Ilona Középiskola fizikából érettségiző diákja (100%) 173- 183 közötti pontszámot ért el.

A Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskola fizikateszten részt vevő diákja (100%) 136–150 közötti pontszámra teljesített.

A Beregszászi 5. Számú Középiskola végzősei közül öten vettek részt a fizika független tesztelésen. Ebből egy tanuló (20%) 150,5–161,5, kettő (40%) 162–172,5, egy (20%) 173–183, s ugyancsak egy (20%) 190,5–195 közötti pontszámot ért el.

A Beregszászi Magyar Gimnázium 5 fizikából tesztet adó diákja közül egynek (20%) nem sikerült elérni a minimális alsó ponthatárt. Ketten (40%) 162–172,5 közötti pontot értek el, egy (20%) 173–183 pont, s szintén egy (20%) 183,5–190 pont között teljesített.

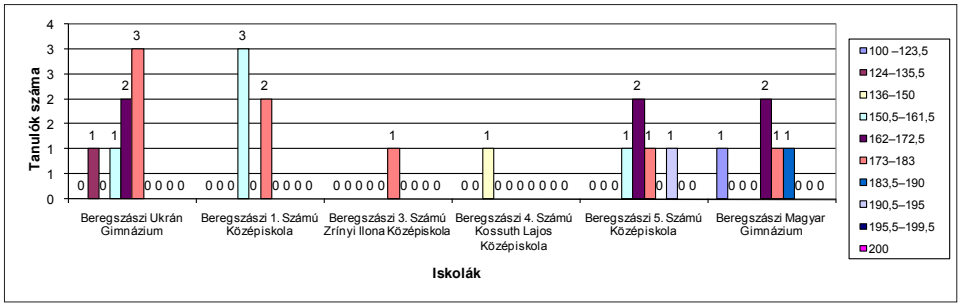

9. ábra. **Eredmények fizikából**

A beregszászi iskolák végzősei közül 18 érettségiző diák vett részt a kémia külső független tesztelésen. A 18 vizsgázó közül heten a Beregszászi Ukrán Gimnáziumban, öten a Beregszászi 1. Számú Középiskolában, hárman a Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskola, ketten a Beregszászi Magyar Gimnázium tanulói voltak. Az 5. Számú Középiskolából csupán egy végzős diák adott külső független tesztelést kémiából.

A Beregszászi Ukrán Gimnázium egy tanulója (14,28%) 136–150, egy tanuló (14,28%) 150,5–161,5, két érettségiző (28,57%) 162–172,5 egy diák (14,28%) 183,5–190, két tanuló pedig (28,57%) 195,5–199,5 közötti pontszámot ért el.

A Beregszászi 1. Számú Középiskolából 3 felvételiző (60%) 136–150 pont között, 2 pedig (40%) 162–172,5 pont között teljesített a kémia emelt szintű vizsgán.

A Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskola mindhárom (100%) kémiából vizsgázó diákja 150,5–161,5 közötti pontszámot ért el.

A Beregszászi 5. Számú Középiskolából csupán egy diák adott külső független tesztet kémiából. Ez a tanuló (100%) 162–172,5 közötti pontszámot ért el.

A Beregszászi Magyar Gimnáziumból két diák adott független tesztet kémiából. Az egyik tanuló (50%) 124–35,5 közötti pontszámot ért el, a másik (50%) pedig 162–172,5 közötti pontszámra teljesített.

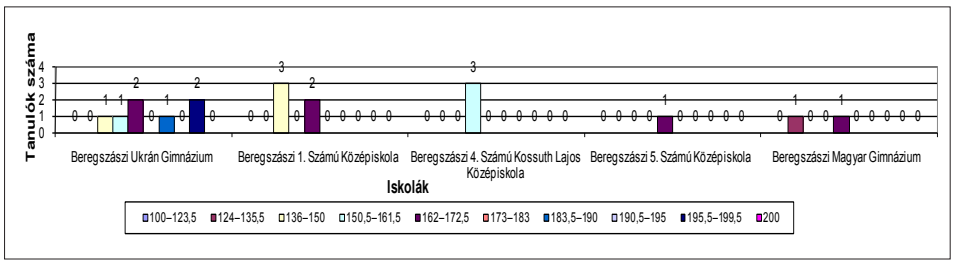

10. ábra. **Eredmények kémiából**

Földrajzból a 219 érettségiző közül 27 végzős diák vett részt a külső független tesztelésen. A Beregszászi Ukrán Gimnáziumból 8, a Beregszászi 1. Számú Középiskolából 9, a Beregszászi 3. Számú Zrínyi Ilona Középiskolából 2, a Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskolából 2, a Beregszászi 5. Számú Középiskolából 3, a Beregszászi Bentlakásos Iskolából 1, a Beregszászi Magyar Gimnáziumból pedig 2 érettségiző diák írt külső független tesztelést földrajzból.

A Beregszászi Ukrán Gimnázium a földrajz teszten részt vevő 8 érettségiző közül egy diáknak (12,5%) nem sikerült elérni a minimális 124 pontot. Négyen (50%) 136–150 pont között teljesítettek, hárman (37,5%) pedig 162–172,5 közötti pontszámokra teljesítettek.

A Beregszászi 1. Számú Középiskolából, a 9 földrajzból tesztet író felvételizőből 1 diák (11,11%) 124–135,5 pont, szintén egy diák (11,11%) 173–183 pont között teljesített. Ketten (22,22%) 136-150 pont, hárman (33,33%) 160,5–161,5 pont, ketten (22,22%) 162–172,5 pont közötti eredményeket értek el.

A Beregszászi 3. Számú Zrínyi Ilona Középiskolából két végzős diák adott külső független tesztet földrajzból. Egyikük (50%) 124–135,5, a másik (50%) pedig 173–183 pont között teljesített.

A Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskolából ketten tettek emelt szintű érettségi vizsgát földrajzból. Mindkét diák (100%) 162–172,5 közötti pontszámot ért el.

A Beregszászi 5. Számú Középiskolából az elmúlt tanévben hárman vettek részt a földrajz független teszten. Mindhárman sikeresen teljesítettek a vizsgán. Két felvételiző (66,66%) 136–150, egy (33,33%) pedig 173–183 közötti pontszámokra teljesítettek.

A Beregszászi Bentlakásos Iskola egy végzős diákja írt tesztet földrajzból. Ez a személy (100%) 124–135,5 közötti pontszámot ért el.

A Beregszászi Magyar Gimnáziumból 2 felvételiző választotta a földrajzot. Az egyik tanuló (50%) 124–135,5, a másik (50%) 162–172,5 pont közötti eredményeket ért el.

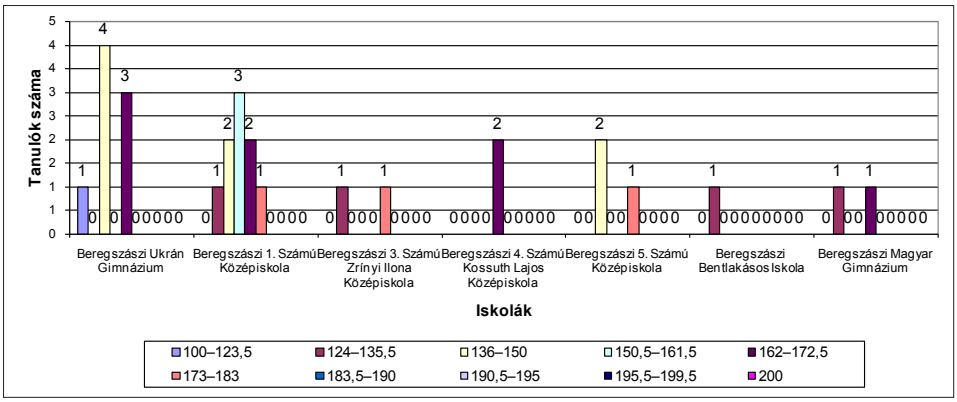

11. ábra. **Eredmények földrajzból**

Az elmúlt tanévben a végzős diákoknak lehetőségük volt világtörténelemből és világirodalomból is külső független tesztet adni. A 2014–2015-ös tanévre szóló külső független tesztelés programtervezetében nem szerepel a világtörténelem és a világirodalom. Ez minden bizonnyal azzal magyarázható, hogy az eddigi tanévek során alacsony volt az érdeklődés az említett tantárgyak iránt. Beregszász iskoláiban a 142 külső független tesztelésen részt vevő érettségiző diák közül mindössze 10 választotta a világirodalmat. A Beregszászi 4. Számú Kossuth Lajos Középiskolából, a Beregszászi 5. Számú Középiskolából, a Beregszászi Magyar Gimnáziumból, a Beregszászi Bentlakásos Iskolából egyetlen végzős diák sem vett részt a világtörténelem tesztelésen. A Beregszászi Ukrán Gimnáziumból 1 tanuló, a Beregszászi 1. Számú Középiskolából 7, a Beregszászi 10. Számú Középiskolából 1 és a Beregszászi 3. Számú Zrínyi Ilona Középiskolából szintén egy tanuló választotta a világirodalmat.

A Beregszászi Ukrán Gimnázium diákja 162–172,5 pont közötti eredményt ért el a világtörténelem tesztelésen.

A Beregszászi 1. Számú Középiskolából egy tanuló (14,28%) nem érte el az alsó ponthatárt világtörténelemből. 1 diáknak (14,28%) 124–135,5 pont, 4 főnek (57,14%) 136–150 pont, egynek (14,28%) pedig 150,5–161,5 pont közötti eredményt sikerült elérni.

A Beregszászi 10. Számú Középiskola világtörténelemből érettségiző diákja 136–150 közötti pontszámra teljesített.

A Beregszászi 3. Számú Zrínyi Ilona Középiskola tanulója 124–135,5 közötti pontszámot ért el a világtörténelem teszten.

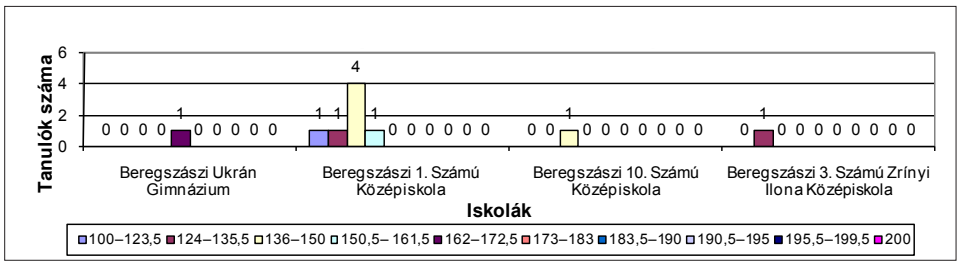

12. ábra. **Eredmények világtörténelemből**

A világirodalom külső független tesztelésre csupán két beregszászi iskolából jelentkeztek. Az egyik a Beregszászi Ukrán Gimnázium, ahonnan 3 tanuló, a másik a Beregszászi 1. Számú Középiskola, ahonnan 2 tanuló mérte fel tudását a független tesztrendszerben világirodalomból.

A Beregszászi Ukrán Gimnáziumból egy tanuló (33,33%) 136–150, egy tanuló (33,33%) 173–183, egy (33,33%) pedig 183,5–190 pont között teljesített.

A Beregszászi 1. Számú Középiskola egyik diákja (50%) 150,5–161,5 pont, a másik (50%) pedig 162–172,5 pont közötti eredményt ért el.

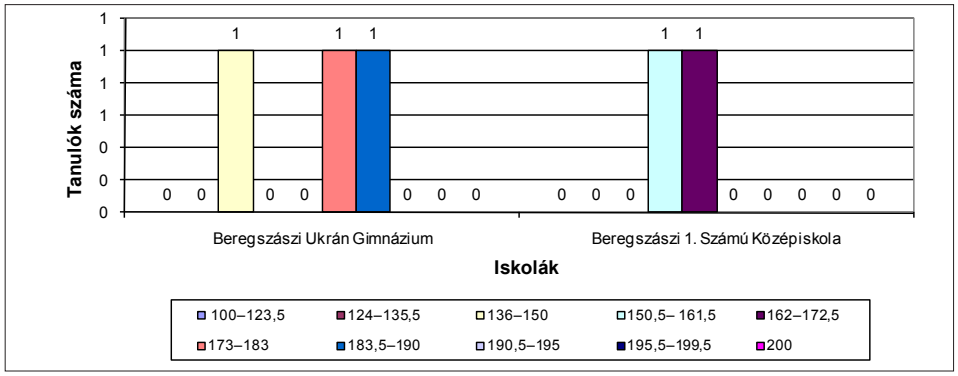

13. ábra. **Eredmények világirodalomból**

A 2014–2015-ös tanévben sok új változást vezettek be a külső független tesztelés terén.

A felvételi szabályzat egyik újítása, hogy megváltozott a tanúsítvány (szertifikát) érvényességének határideje. Az oktatási minisztérium határozata alapján, akik ebben az évben vesznek részt a külső független tesztelésen, az elért eredményeiket csak 2015-ben használhatják fel. Fontos változás még, hogy azok, akik 2007 előtt érettségiztek, szintén külső független teszteléssel kerülhetnek be a felsőoktatási intézményekbe. Az előző években az ilyen személyek az adott intézményekben felvételizhettek a külső független tesztelésen való részvétel nélkül. A felsőoktatási intézményekbe csak az nyerhet felvételt, aki legalább két tantárgyból sikeresen vizsgázik. Ukrán nyelvből és irodalomból mindenkinek kötelező részt venni a külső független tesztelésen, a többi tantárgy azonban szabadon választható.

Felhasznált források

http://osvita.ua/school/45479/
http://testportal.gov.ua/

Наукове видання

Acta Academiae Beregsasiensis

Науковий вісник

Історичні, філологічні та педагогічні науки

Том XIV

Друкується в авторській редакції з оригінал-макетів авторів

Матеріали подані мовою оригіналу

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен та інших відомостей.

Головні редактори *І.Орос, Й.Сікура*
Заступники головних редакторів *І.Мандрик, М.Сюсько, А.Сабо*
Відповідальний редактор *І.Пенцкофер*
Відповідальний секретар *І.Силадій*
Коректура *І.Варцаба, О.Кордонець, М.Левринц*
Верстка *В.Товтін*

Підписано до друку 14. 08. 2015 р.
Формат 70x100/16. Папір офсетний. Гарнітура Таймс. Друк офсетний.
Умовн. друк. аркушів 25,1. Наклад 300.

Друк ТОВ «Папірус-Ф»
88000, м. Ужгород

Адреса редакції:
90202 Берегове, пл. Кошута, 6,
Закарпатський угорський інститут ім. Ф. Ракоці II
Тел.: (03141) 4-24-35
E-mail: kiado@kmf.uz.ua